

РУДОЛФ ЩАЙНЕР

Къде и как човек може да намери
призрака?

*Осемнадесет публични лекции
проведено между 15 октомври 1908 г.
и 6 май 1909 г.
в Дома на архитектите в Берлин*

1984 г.

ИЗДАТЕЛСТВО РУДОЛФ
ЩАЙНЕР,
ДОРНАХ/ШВЕЙЦАРИЯ

РУДОЛФ ЩАЙНЕР ПЪЛНО ИЗДАНИЕ
ПРЕЗЕНТАЦИИ

ПУБЛИЧНИ ЛЕКЦИИ

Въз основа на бележки, непрегледани от лектора,
публикувани от Администрацията на наследството на
Рудолф Щайнер

Ула Трап редактира второто издание.

Първо издание в тази компилация
Пълно издание, Dornach 1961
2-ро, преработено и подобро издание
Пълно издание, Dornach 1984

Индивидуални проблеми:

Лекции II и III „Тайното откровение на Гьоте,
екзотерично и езотерично“, Дорнах 1932, 1982

Лекции XIII и XIV „Загадките във „Фауст“ на Гьоте“
„Екзотерично и езотерично“, Дорнах 1932, Дрезден 1941
Дорнах 1976, 1981

Лекции XVI, XVII и XVIII «Изида и Мадона».
Древно европейско ясновидство. Европейските мистерии
и техните посветени“, Дорнах 1955

Лекция XVI „Изида и
Мадона“ Дорнах 1962, 1980

Всички права запазени от Администрацията на имението „Рудолф
Щайнер“, Дорнах/Швейцария

© 1984 от Администрация на имението „Рудолф Щайнер“,
Дорнах/Швейцария

Отпечатано в Германия от Konkordia GmbH, Bühl /Baden

ISBN 3-7274-0570-8

*Публикации от лекционните
трудове на Рудолф Щайнер*

Основата на антропософски ориентираната духовна наука се формира от трудовете, написани и публикувани от Рудолф Щайнер (1861-1925) . Освен това, той е изнесъл множество лекции и курсове между 1900 и 1924 г., както публично, така и за членове на Теософското, по-късно Антропософско общество. Първоначално самият той е искал лекциите му, които винаги са били изнасяни импровизирано, да не се записват писмено, тъй като са били предназначени като „устни съобщения, не за публикуване“. След като обаче от неговите ученици са били правени и разпространявани все по-непълни и неточни преписи, той се е почувствал длъжен да регулира процеса на преписване. Той е поверил тази задача на Мари Щайнер-фон Сиверс. Тя е била отговорна за назначаването на стенографите, управлението на преписите и прегледа на текстовете за публикуване. Тъй като Рудолф Щайнер е можел сам да коригира преписите само в много малко случаи поради липса на време, неговата резерва трябва да се вземе предвид по отношение на всички публикувани лекции: „Просто ще трябва да се приеме, че в ръкописите, които не съм прегледал, могат да бъдат открити грешки.“

След смъртта на Мари Щайнер (1867-1948) започва издаването на пълно издание на произведенията на Рудолф Щайнер в съответствие с нейните насоки. Този том е част от това пълно издание. Където е необходимо, допълнителни подробности относно изходните текстове могат да бъдат намерени в началото на бележките.

СЪДЪРЖАНИЕ

Този брой	8
I. Къде и как човек намира духа? Берлин, 15 октомври 1908 г.	9
Тайното откровение на Гьоте - Екзотерично Берлин, 22 октомври 1908 г.	23
III. Тайното откровение на Гьоте - Езотерично Берлин, 24 октомври 1908 г.	51
IV. Библия и Мъдрост I Берлин, 12 ноември 1908 г.	85
V. Библия и Мъдрост II Берлин, 14 ноември 1908 г.	112
VI. Суеверието от гледна точка на хуманитарните науки Берлин, 10 декември 1908 г.	141
VII. Хранителни проблеми в светлината на хуманитарните науки Берлин, 17 декември 1908 г.	168
VIII. Здравни проблеми в светлината на духовната наука Берлин, 14 януари 1909 г.	186
IX. Толстой и Карнеги Берлин, 28 януари 1909 г.	215

X. Практическото обучение на мисленето Берлин, 11 февруари 1909 г.	245
XL Невидимите връзки на човешката природа и практическия живот Берлин, 18 февруари 1909 г.	266
XII. Тайната на човешкия темперамент Берлин, 4 март 1909 г.	281
XIII. Загадките във „Фауст“ на Гьоте - Екзотерична Берлин, 11 март 1909 г.	297
XIV. Загадките във „Фауст“ на Гьоте - Езотерично Берлин, 12 март 1909 г.	330
XV. Ницше в светлината на човешката наука Берлин, 20 март 1909 г.	365
XVI. Изида и Мадона Берлин, 29 април 1909 г.	381
XVII. Староевропейско ясновидство Берлин, 1 май 1909 г.	401
XVIII. Европейските мистерии и техните посветени Берлин, 6 май 1909 г.	422
Забележка	443
Личен регистър	455
Подробно съдържание	459
Преглед на пълните съчинения на Рудолф Щайнер .	469

ЗА ТОЗИ БРОЙ

Лекциите в този том принадлежат към частта от лекционното творчество на Рудолф Щайнер, с която той се е обръщал към публиката. „Берлин беше отправната точка за тази публична лекционна дейност. Това, което в други градове се е разглеждало повече в отделни лекции, тук можеше да бъде изразено в съгласувана лекционна поредица, чиито теми се припокриваха. По този начин те придобиха характера на внимателно обосновано, методично въведение в духовната наука и можеха да разчитат на редовно връщаща се публика, която беше нетърпелива да се задълбочи все повече в новооткритите области на знанието, докато на новодошлите многократно се дават основите за разбиране на представеното.“ (Мари Щайнер)

В тези лекции, изнесени през зимата на 1908/09 г. – шестата от поредица лекции, които Рудолф Щайнер изнася в Берлинския дом на архитектите от 1903 г. насам – Щайнер демонстрира как духовната наука сочи пътя към живия дух. Той изяснява образността на Библията, както и мъдростта на Гьоте в неговите приказки и „Фауст“. Той хвърля светлина върху митовете и легендите, върху мистериите на Европа до Граала и върху древното ясновидство до новата духовна визия. Борещи се фигури от близкото минало, като Ницше и Толстой, но също и от практическия живот, като Карнеги, стоят живо пред нас. Духовната наука дарява познание за същността на човечеството и прави практически заключения за образованието и живота. Тя дарява нови начини на мислене и поражда надеждата за здравословен начин на живот, всъщност за обновление на цялата култура.

КЪДЕ И КАК МОЖЕ ДА СЕ НАМЕРИ ДУХЪТ?

Берлин, 15 октомври 1908 г.

В продължение на няколко години тук обсъждахме въпроси, *свързани с духовния живот*. Днес започва нова поредица от лекции. Всеки, който е правил справки с програма, вече знае, че темите на тазгодишните лекции по хуманитарни науки обхващат широк спектър. На една страница ще намерите лекции, които се задълбочават в нашия духовен живот; но ще бъде показано и как хуманитарните науки, по-специално, са призвани да се задълбочат в въпросите на практическия живот. Днес обаче – и това трябва да се подчертае изрично във въведението – фокусът ще бъде поставен; днес искаме да се ориентираме по-специално върху самия дух. Следователно днешната лекция ще бъде уводна, програмна и ориентиловъчна.

Когато се произнесе думата „дух“, тя сочи към нещо, което, докато съществува човешки копнеж и човешка надежда, е било целта на всички хора, както примитивни, така и високоразвити. И все пак, не може да се каже, че това, което думата „дух“ всъщност означава, се среща с по-дълбоко разбиране в наше време. Науката за духа днес се явява едновременно като най-търсената и най-озадачаваща, защото човечеството не може да подходи към духовните изследвания с хладна обективност. Какво ли не се разпалва в душите ни от този въпрос - най-дълбоките емоции, най-интензивните страсти!

От самото начало хората са безразлични към отговорите на тези въпроси. Ако човек се вгледа само малко по-дълбоко в душата си, ще осъзнае, че има мнение, макар и неизказано, за това какъв трябва да бъде отговорът. Всички въпроси, принадлежащи към тази категория, засягат хората толкова дълбоко, че може да се каже: един отговор може да обиди някого по един начин, друг по друг. Един човек се чувства наранен от безпристрастно разсъждение, докато друг смята, че свободата на изследването, на науката, е атакувана, ако се излезе дори малко извън рамките на точното изследване.

Особеният характер на човешкото развитие, особено след възхода на естествените науки, доведе до ситуация, в която днес цари възможно най-голямо объркване относно концепцията за ума, особено в онези среди, които би трябвало да култивират именно такава област като науката за ума. Ако някой иска да разбере нещо за ума, е необходимо такова богатство от фини и интимни понятия, че концептуалното объркване е изключително важно и вредно. Съвременният човек е прав първо да се обърне към основите на науката, дори ако иска да знае нещо за ума. След това той трябва да се обърне първо към психологията. Тя трябва да бъде „науката за душата“. Именно за тези, които подхождат без предразсъдъци към това, което се нарича доктрина за ума, скоро ще стане ясно какво се разбира днес под наука за ума. Днес почти няма някой, който да говори по тези въпроси и да не бърка душа и ум. Сега ще се спра на действителни явления.

Преди време беше публикувана книга по психология от човек, смятан за водеща фигура в своята област. Тя илюстрира как се възприема изучаването на душата днес.

се задвижва. Но не от това искам да започна сега, за да покажа какво объркване е възникнало в понятията за душа и дух. Там на една от първите страници четем: Ако в мозъка се появи кръвозагуба, последицата е припадък, защото тогава умствените способности спират или поне намаляват. Умственото натоварване, от друга страна, кара кръвта да тече към мозъка. Стимулантите действат върху мозъка чрез нервната система и т.н. – Първо, трябва да се отбележи, че някой, който иска да представи тук „наука за душата“, използва термините „душа“ и „дух“ като по същество синоними и не осъзнава, че те са различни неща. Именно тук се крие проблемът. Духовните изследователи биха казали, че в случаи на кръвозагуба и припадък се парализира само *умствената* дейност, но няма намаляване на умствената дейност. По същия начин притокът на кръв към мозъка се причинява само от умствената дейност. Тук важат думите на Гьоте : Няма материя без дух. – В случаи на безсъзнание е налице различна умствена дейност, така че душата се оттегля от мозъка, така да се каже, и отстъпва място на различна умствена дейност, отколкото когато е налице.

Следователно, съвременната психология не прави разлика между душа и дух. Затова е изключително важно първо да се развие ясно разбиране за това какво е духът. Това е много трудно. Хората, сякаш водени от някаква сила, вярват, че всичко е присъщо на материалните процеси и искат да видят духа просто като ефект, следствие от материята. Духовният изследовател търси духа не само в хората, но и навсякъде около нас. Той се появява във всичко като вътрешна физиономия. Той е разпространен в цялата вселена. Никое човешко същество,

Никое животно, никакво растение, никакъв камък не може да съществува без духът да е основата на това същество. Обичам да използвам изображение, за да илюстрирам това. Представете си съд с вода, в който водата постепенно се охлажда. Това създава нещо като частичен удар на ледени парчета, така че виждаме някои ледени парчета да плуват в него. Сега нека предположим, че някое същество няма способността да възприема вода, а само лед. Тогава само ледът би изплувал от водата, но самата вода би отричала това същество. „Навсякъде има само лед, но няма вода“, би казало това същество.

Хората се отнасят към духа и материята по подобен начин. Точно както, по наш образ, ледът се втвърдява от водата, така и материята възниква от първичното, от духа. Материята не е нищо друго освен кондензиран дух. Тя се появява за виждащия от духа, но за този, който не може да вижда, тя се появява от нищото. Всичко в космоса е кондензиран дух. Сега, ако материалистът се появи и каже: „Това, което наричате дух, не съществува“, неговата логика е погрешна, защото той би трябвало само да признае, че не може да възприеме духа. А някой със здрава логика би трябвало да говори само за нещо, чието съществуване е признал, а именно материята. Когато говорим за душата, никога не трябва да я отделяме от понятието за вътрешност, което виждаме най-ясно в човешката душа.

Разликата между ум и душа се илюстрира най-добре с един пример. Представете си, че сме свидетели на събитие, което ни кара да треперим, което ни изпълва със страх и ужас, например, стрелба с пушка по нас. Трета страна, която интерпретира това чувство на страх по следния начин:

Всеки, който ни види, може само да каже, че другият човек има това лице, но че то зависи от природата на индивида. Човек, който може би е забравил как да се страхува, би посрещнал опасността безстрашно. Но друг човек се изправя срещу събитието със страх и ужас. Ние наричаме това, което е стимулирано в нас от външно възприятие, психологическо. Но за духовното няма външно и няма вътрешно. Това, което е външно, е и вътрешно. Ако изследвате вътрешното си аз, ще забележите, че има преход от психологическото към духовното, но че наистина има разлика между това, което наричаме психологическо и духовно. Няма спор за чувствата, които възникват в нас, защото те варират от човек на човек. В един човек би се отворил свят от чувства при вида на картина на Рафаело, докато примитивният човек не би почувствал нищо. Между тях има всички възможни градации. Тук си имаме работа с нещо психологическо. Нещо духовно обаче ни е дадено например в математиката. Никой не може да схване какво е кръг само чрез опит. За това е необходима вътрешна интуиция. Толкова е просто, но хората не го разбират. Що се отнася до духовното, знаем, че всеки може да го преживее така, както ние, стига да създаде необходимите предпоставки. Доколкото осъзнаваме, че преминаваме от вътрешно преживяване към такова, достъпно за всеки, дотолкова би трябвало да осъзнаем, че преминаваме от психологическо към духовно.

Нека предположим, че човек се издига до такава висота, че наистина е способен да каже нещо за нещо във външния свят, по което хората могат да се споразумеят.

Така той се издига до концепцията, до идеята за нещото. Тогава трябва да осъзнаем, че точно това е съществувало *преди* нещото, според което нещото е било създадено. Само някой, който вярва, че може да извлече нещо духовно от свят, в който няма дух, може да повярва, че може да извлече нещо от чаша вода, в която няма вода. Когато съзерцаваме камък, растение, всяко същество от външния свят, позволявайки не само на възвишеното, красивото, славното, но и на тъжното да ни въздейства, когато позволяваме на истинската същност на нещата да ни въздейства, тогава трябва да осъзнаем, че позволяваме да изгрее в нас това, което е съществувало преди нещото, от което то е възникнало. Така физическото ни се явява като кондензация на духовното.

Много предразсъдъци произлизат от навика да си представяме външния свят като нещо лишено от дух, а духовното като нещо, което хората внасят в него. Хората могат да имат в съзнанието си само това, което външният свят има върху тях. Нека си припомним какво толкова често се казва по тази тема: че човек може да знае само, че съществува маса, самата маса, която упражнява дадените ефекти върху него. Фактът, че може да се направи такава преценка, е пример за широко разпространената липса на разбиране за природата на духа. Има един прост образ, който може да ни покаже това, което векове изследвания просто пренебрегват, когато се твърди, че хората не знаят нищо за нещото само по себе си. Когато се каже подобно нещо, то изглежда напълно правдоподобно. Физиката, науката като цяло, многократно ще посочва, че например всъщност не възприемате самото „жълто“, а само движенията на етера. Тези движения задействат жълтия цвят във вас.

Точно както движенията на въздуха влияят на звука. Не можеш да излезеш от себе си; виждаш само това, което е вътре в теб. — Цялото това заключение е напълно заличено от един прост образ. Представете си, че имате печат и восък за печат. Името Мюлер е отпечатано в него. Нито следа от месинга от печата не се е пренесла върху восъка за печат. Но това, което е най-важно, името, се е пренесло изцяло върху восъка за печат. Сега восъкът за печат би могъл да каже и: Не знам нищо за печата, защото нищо не може да се пренесе върху мен отвън. — Същото е и с науката. Името Мюлер се пренася изцяло върху восъка за печат. Всеки, който твърди, че подобен ефект е невъзможен, не разбира, че няма граница между материалното и духовното, че едното преминава в другото. И затова трябва да ставаме все по-ясни относно факта, че духът няма нищо общо с това, което е вътре в нас, а че е *едновременно външно и вътрешно*. Трябва ясно да разграничаваме душата от духа. Тогава сме установили основата за разбирането, че всички основи на живота са основи на духа. Психологията все повече се стреми да редуцира духовното до чисто физическото. Всъщност, дори сме били свидетели на извеждането на духовни понятия от физически и чисто механични процеси! Науките, които днес не са съзнателно материалистични, са толкова несъзнателно.

Нека се върнем към началото! Нека разгледаме как липсата на кръвен поток към мозъка причинява безсъзнание, като по този начин парализира душата. Трябва да подходим към този процес през призмата на духовната наука. Това ни показва, че човекът не е просто материално същество, което можем да възприемем с външните си сетива, а че е сложно същество. Физическото

Физическото тяло е кондензация, загрубяване на нещо по-духовно, нещо по-фино, което е в основата му – първоначално загрубяване на етерното или жизненото тяло. На практика можем да видим човешкото същество като сфера от вода, която частично се е кондензирала в лед, така че буцата лед плува във водата, от която се е образувала, сякаш от фина майчина субстанция. Това важи за физическото и етерното тяло. Материята е различна форма на дух от самия дух, точно както ледът е различна форма *на* вода. Но етерното тяло все още не е най-финото. То е кондензацията на астралното тяло. Сега вече имаме човешкото същество като тройно същество. Физическото тяло се споделя от всички същества на физическия свят. Етерното тяло първоначално може да бъде разпознато чисто логически по следния начин: Ако вземем планински кристал, формата му се запазва, докато не бъде разрушена отвън. Това е същността на минерала. Това не е така при растенията, животните и хората. Всички ние, хората, споделяме едни и същи вещества, но те са толкова сложно съчетани, че човешкото тяло би се разпаднало незабавно, ако не съдържаше борец срещу *разпадането* на физическото тяло: етерното или жизненото тяло. Едва когато етерното тяло бъде изгонено, както след смъртта, физическото тяло се разпада. Това, което предотвратява разпадането между раждането и смъртта, е етерното или жизненото тяло. Хората споделят това с растенията и животните, докато астралното тяло се споделя само с животните. С астралното тяло се срещаме с все по-фини духовни компоненти; навлизаме в царството на душата.

Духовната наука би могла да говори за три части на човешкото същество: тяло, душа и дух. Ако обаче ги разгледаме по-отблизо, ще ги разделим на физическо тяло, етерно тяло и астрално тяло. Нека вземем предвид, че ние

Когато пред нас стои човек, първо имаме физическото тяло, доколкото то може да се види физически. Но имаме и етерното тяло, бореца срещу разпадането. Това обаче все още не е цялото човешко същество. Дори най-примитивният човек знае, че радостта и скръбта, удоволствието и болката живеят в него. Носителят на всичко, което се случва вътре, е това, което наричаме астрално тяло. Материалистите биха могли да възразят: Но това е просто ефект от физически процеси, това не е нищо реално. — Ако беше така, ако тези процеси бяха просто изтичане на физически процеси, например кръвообращението, тогава би било просто семантика да се говори за астрално тяло. Но това, което наричаме астрално, не е следствие от физически процеси, а по-скоро обратното: нервните процеси са следствия от астралното. Това, което поражда радост и скръб, удоволствие и болка, е съществувало преди физическото тяло. Виждаме как, така да се каже, последните остатъци от прякото влияние на духовното върху физическите процеси се проявяват в нас днес. Чувствата на срам и страх бяха споменати и преди. Човек пребледнява от страх и тревожност. Какво се е случило там? Или когато човек почувства: Има нещо вътре в мен, което искам да скрия — и се изчервява. Чувствата на срам и ужас са психологически процеси, психологически преживявания. Но те се изразяват във физически процеси. В случай на тревожност човек иска да събере цялата си вътрешна сила, да се утвърди; кръвта сякаш се свива вътрешно. Там можем да го открием осезаемо: една несъзнателно материалистична тенденция е изкривила целия процес.

Прагматизмът, който произлиза от Америка, има

Казано по друг начин: Ако сме изправени пред заредена пушка, не страхът ни кара да треперим, а нещо, излъчващо се от пушката, което първоначално ни кара да треперим. Последицата от това е появата на страх. Човек не плаче, защото е тъжен, а е тъжен, защото плаче. Материализмът ви играе такива номера. Духовната наука обаче ни показва, че всичко, което се случва – потокът на вода или процес, който наблюдаваме под микроскоп, или човек, животно, растение – е също толкова еманация на духовното, колкото причината за чувствата на страх и тревожност е душевно-духовното. По този начин ние откриваме духа навсякъде около нас, ако само сме свикнали да виждаме всичко като физиономия на духа. Ето как всеки може да достигне до духа. Или може да се каже: Тук човек вижда духа през завесата на материалното. Но възможно ли е да се види духът директно? За това човек трябва да приеме думата „посвещение“ съвсем сериозно. Гьоте е направил толкова много важни изказвания за хуманитарните науки, например : „Така окото се развива в светлината, за светлината.“ От привидно безразлични органи човешките очи постепенно еволюират. Гьоте е споделял с всички хуманисти убеждението, че човечеството гледа назад към много дълга еволюционна история. Ако нямаше светлина, никога нямаше да има очи. Точно както животните губят зрението си в тъмни пещери, така и светлината е оформила окото.

Точно както е вярно, че без зрение светът е тъмен и мрачен за човечеството, така е вярно и че окото е образувано от светлина за светлина, че без светлина нямаше да има очи. По същия начин звуците извикат способността да чуваш, обонянията - способността да обоняваш -

Мозъкът се развива и т.н. Това е било така в миналото и все още е така по отношение на *физическите* органи на хората. Вярно е и за духовните органи. Може да се говори за светлина и цвят само когато съответните органи са налице; но светлината е там много преди това. Същото важи и за духа. Той е налице и преди това и е способен да събуди спящите духовни способности в човека, които след това възприемат духа, точно както очите възприемат светлината. Духът формира духовните органи, точно както светлината формира очите. По този начин човек може да развие духовните органи, които се формират от духа за духа.

Когато нещо ни се яви като физиономия на духа, можем да израснем в духовен свят, ако имаме търпението да се развиваме и образуваме. По този начин духовната наука говори за духа по различен начин. И точно както се учим от ботаници, физици и т.н. какво откриват те за тайните на физическия свят, така съществува и винаги е съществувала духовна наука. Само че днес мнозинството от хората не знаят нищо за скритите светове на тази духовна наука. Първоначално тази наука е била култивирана незабелязано от останалия свят, подхранвана в мистериите. Днес духовната наука трябва да излезе напред и публично да обяви това, което има да каже, точно както физическата наука публично обявява своите резултати. Но точно както физическата наука използва външни инструменти, така и духовният изследовател трябва да бъде инструмент на себе си. Такива изследователи винаги са съществували. Само тези, които развиват органите, могат да опишат какво е в духовния свят. Но щом веднъж е изразено, обикновеният, здрав човешки ум е достатъчен, за да го разбере. Само за изследване е...

е различно развитие . Нека дам само един пример за това как духовното развитие протича чрез интимни процеси. Този път не е бурен. Мнозина стават граждани на духовния свят, без техните събратя да подозират нищо. Но необятна, необятна е сферата, която ни разкрива как трябва да работим върху себе си, ако искаме да получим прозрение за духовния свят. Ще бъде даден пример за това колко интимна е тази работа.

Има три етапа на познанието: първо, познание за физическия свят; след това, въображение, което няма нищо общо с фантазията; то води по определен начин към духовния свят. Третият етап е вдъхновеният и интуитивен свят. Човек достига въображаемия етап на познанието, като има търпението да изпълнява определени вътрешни упражнения в продължение на много дълго време, упражнения, които не отдалечават човека от външния свят, а само го правят по-способен и практичен. В същото време те водят към по-висшите светове. Например, има следната инструкция от учителя към ученика: Вижте растението. То расте от земята, развива листа, цветове и плодове; вижте цялото това развитие на растението, как развива хлорофил и т.н. Растението може да бъде модел за човечеството. Точно както растението е проникнато от зеления пигмент, *така и* човечеството е проникнато от червената кръв. Въпреки че растението е на по-ниско ниво от човечеството, то въпреки това има нещо, което липсва на човечеството. То е в неговата субстанция, в неговата материя, в неговия хлорофил, не е проникнато от низки инстинкти, желания и страсти. Човешките същества вече не са целомъдрени и чисти; по-скоро те са трябвало да платят за по-висшето си развитие, като са поглъщали инстинкти, желания и страсти. Изразът

За това е червената кръв. Представете си тези две неща едно до друго и след това помислете за думите на Гьоте, които са думите на всички духовни учители през цялата история:

И докато нямаш това, това:
Умри и се прероди! Ти си
просто гост на тъмната земя.

Това означава, че веществото, опустошено от желания и страсти, трябва да бъде пречистено и очистено отново, така че, макар и да съществува на по-висш план, да бъде издигнато над себе си и отново да стане целомъдрено и чисто. Кръвта отново трябва да бъде израз на това целомъдрение и чистота. Представете си червената роза; ето пред вас целомъдреният растителен сок, червен на цвят. Разбира се, това все още е растителен сок, но в този червен растителен сок можете да видите нещо, което може да бъде като зората на едно по-висше човешко развитие, представено в символ: черният кръст с червени рози. Потопете се в този символ, изключвайки всички други мисли; преживейте в него как човечеството трябва да еволюира отново до чистотата на червения розов листенце. Ако преживеете това, тогава ще преживеете първата следа от духа.

Следователно, това е образ, към който постоянно се добавят други. Тези образи са там, за да предизвикат духовните органи в душата. Тогава за човека се осъществява удовлетворението от намирането на целия мир и помощ в духовния свят. Ето защо духовната наука е от толкова огромно значение и за външния свят. *Новалис е верен* : Човекът е най-съвършеният инструмент, стига само да пожелае да бъде такъв. И: Човекът живее в духовен свят, който може истински да възприеме.

Той може да приеме това състояние, ако е достатъчно еластичен, за да развие необходимите органи в себе си. И е вярно това, което Гьоте казва за Фауст:

Духовният свят не е затворен; умът ти е
затворен, сърцето ти е мъртво! Стани,
ученико, облей безстрашно земната си
гръд в зората!

Така говореше онзи, който беше разпознал духа чрез духовните органи, и така говореше той, когато искаше да установи мотото за всички духовни изследователи.

ТАЙНОТО ОТКРОВЕНИЕ НА ГЪОТЕ Е ИЗОБРАЗЕНО

Берлин, 22 октомври 1908 г.

Всеки, който проследява интелектуалното развитие на човечеството не само според обичайните документи и традиции, но и се задълбочава в него, като се занимава с неща, които първоначално биха могли да изглеждат само симптоматични за човешкото развитие, но въпреки това силно сочат към вътрешните и следователно истински сили на развитието, многократно ще открие за значима една запомняща се сцена от неотдавнашната интелектуална история, сцена, разиграла се в Йена през *1890-те години* .

в Природонаучното дружество в Йена се изнася лекция от един много известен ботаник на име *Бачи* , лекция, която със сигурност е била на нивото на научните стандарти на онова време. Двама мъже, единият по-млад, а другият около десет години по-възрастен, слушат тази лекция и се случва едновременно да излязат от залата и да започнат да разговарят помежду си. По-младият от двамата мъже казва на по-възрастния: „Когато човек остави такава лекция да се впише в съзнанието си, винаги става ясно как научният подход анализира нещата, как поставя едно нещо до друго и обръща толкова малко внимание на единната интелектуална връзка, която живее във всички различни детайли. По този начин това противоречи на...”“

Те казали на по-младия мъж, че там са били поставени растение след растение, без никаква индикация за това, което също трябва да съществува в света като висш принцип, нещо, което свързва различните растения. По-възрастният от двамата мъже отговорил, че може би би могъл да има начин да се гледа на природата, който не протича по този начин и който, макар и да е форма на познание, съображение, което трябва да води до познание, със сигурност сочи към единното, към това, което е разделено във външните наблюдения, възможни чрез различните сетива. - Мъжът извадил молив и лист хартия от джоба си и веднага нарисувал любопитна форма, форма, която наподобявала растение, но не едно от живите растения, които могат да се видят или възприемат с външните физически сетива, форма, която, така да се каже, не се реализира никъде поотделно и за която той казал, че макар да не живее в нито едно отделно растение, растителността, първичното растение, е във всички растения и представлява свързващия елемент. - По-младият мъж погледнал това и след това казал*. „Да, но това, което записвате там, не е преживяване, не е наблюдение, а идея“ – и той имаше предвид, че само човешкият ум може да развие такива идеи и че такава идея няма значение за това, което живее там, в така наречената обективна природа. По-възрастният от двамата мъже не можа да разбере съвсем това възражение, защото отговори: Ако това е идея, тогава виждам идеите си със собствените си очи! Той имаше предвид, че точно в същия смисъл, както отделното растение е видимо за външното зрение, преживяване, така е било и неговото първично растение, макар че не може да бъде видяно с външно сетиво, нещо обективно, нещо съществуващо във външния свят, именно това, което живее във всички растения, първичното растение във всички...

отделни растения. - Знаете, че по-младият от двамата мъже е бил *Шилер*, а по-възрастният - *Гьоте* .

Този разговор е симптоматично, значимо проявление на съвременната духовна наука. Какво всъщност е говорил Гьоте по това време в отговора му на Шилер? В Гьоте е говорило осъзнаването, че човек не само схваща външна обективност, външна истина, с представата, която предоставят външните сетива и която ограниченият интелект възприема от външни сетивни преживявания, но че когато човек задейства висши психически сили, сили, които не са насочени към индивидуални сетивни наблюдения, те достигат до истина, до реалност, точно както човек достига до истина, до реалност чрез външно сетивно възприятие.

Може да се каже, че Шилер, който в този момент все още не можеше да схване какво се крие зад това и който вярваше, че това са просто субективности, очертани му от Гьоте, предостави най-красивия документ за това как човек може да се изкачи до висотите, показани му от Гьоте. От този момент нататък виждаме как Шилер развива все по-голямо разбиране за идеите на Гьоте. Психологически документ от най-висок порядък е писмо от Шилер, в което той казва: „Отдавна, макар и от значително разстояние, наблюдавам хода на вашия ум и отбелязвам с постоянно обновено възхищение пътя, който сте си начертали. Вие търсите необходимостта на природата, но я търсите по най-трудния път, от който всяка по-слаба сила със сигурност би се предпазила. Вие вземате цялата природа заедно, за да получите представа за индивида; в съвкупността от нейните проявления вие търсите обяснителната основа за индивида. От...

Започвайки с по-прости организации, вие се изкачвате стъпка по стъпка към по-сложните, за да изградите най-сложната от всички - човечеството, генетично от материалите на цялата природна структура. Пресъздавайки я, така да се каже, от природата, вие се стремите да проникнете в нейната скрита технология. Велика и наистина героична идея, която ясно показва доколко вашият ум държи заедно богатата съвкупност от своите идеи в едно красиво единство!

Следователно , можем да разглеждаме като документ за обективността на идеите на Гьоте какво е довело до такъв отговор в съзнанието на Гьоте и какво по-късно Шилер потвърди чрез това писмо.

Доста забележително е : един психолог, живял през 20-те години на XIX век и сега забравен, *Хайнрот*, в своята „Антропология“, която всъщност е психология, казва нещо много важно за Гьоте – дума, която принадлежи към онези, които именно заради формулировката си са методологически значими и осветяват дълбоко това, което са предназначени да осветлят. Той използва термина „обективно мислене“ за целия начин на мислене на Гьоте и обяснява този термин, като казва: Мисленето на Гьоте е много особен вид мислене, което всъщност не се отделя от обективната природа на предметите, което живее спокойно в предметите, в които се издига до нивото на идеите.

Всеки, който е способен да се впусне по-дълбоко в цялостната интелектуална организация на Гьоте, както ще направим ние днес и вдругиден, когато се опитаме да проникнем още по-дълбоко в тази тема, когато ще разгледаме по-вътрешно това, което ни се представя външно днес, ще види, че в това мислене той е, по известен начин, без да се фокусира върху повърхността на нещата и върху

да останеш здраво стъпил на сетивния опит, но да останеш верен на фактите и в тях да откриеш духовното, света на идеите. Виждаме, че мисленето на Гьоте, именно по този начин, е станало толкова значимо за голяма част от нашето съвременно човешко развитие. Можем да кажем, че има нещо наистина уникално в това въздействие на духа на Гьоте върху най-разнообразните хора, върху най-разнообразните перспективи, всъщност върху различните последователни епохи.

Нека разгледаме за какво всъщност става въпрос и ще видим колко уникално е оказал влияние интелектуалният стил на Гьоте. Ако например разгледаме тримата философи на немския интелектуален живот, които са коренно различни в целия си начин на мислене – Фихте, Хегел и Шопенхауер – тогава, от разглеждането на техните взаимни отношения, от разглеждането на връзката между тях и Гьоте, се очертава нещо съвсем уникално относно световноисторическото въздействие на интелектуалния стил на Гьоте.

Фихте се разкрива като мислител, който се рее в абстрактни сфери, и той е бил особено възвишен в абстрактни сфери, когато е завършил своите *Grundzüge der Wissenschaftslehre* (Принципи на теорията на науката) в Йена през 1794 г. Трудно е да се издигнеш до разбиране на уникалния стил на Фихте, трудно е да проникнеш в неговата мисъл, въпреки че никой, който проникне в неговото дело, не би пропуснал да признае, че той е извлякъл огромни плодове за своята интелектуална дисциплина от него. Но не е за всеки да се издигне до такива сфери на най-чистата концепция. Този Фихте, който се е скитал в такива абстрактни висоти, особено по това време, изпраща своите *Wissenschaftslehre* на Гьоте със следните знаменателни думи: „Разглеждах го и винаги съм го смятал...”

Стремете се да бъдете представител на най-чистата духовност на чувството на сегашното постигнато ниво на човечеството. Философията с право се обръща към нея. *Нейното* чувство е нейният пробен камък.“ Така е казал Фихте на Гьоте.

Нека сега се обърнем към друг философ, *Шопенхауер*, и първо да разгледаме връзката му с Фихте. Те наистина бяха враждебни братя, или поне Шопенхауер беше много враждебен брат към Фихте. Шопенхауер никога не се уморяваше да се отправя към Фихте с откровени обиди. Той го смяташе за празнодумец, който е размишлявал и писал с празни понятия. Той многократно подчертаваше несъществеността, безсмислието и нереалността на философията на Фихте. Наистина, не може да има големи контрасти от тези между Шопенхауер и Фихте. И Шопенхауер наистина е учил при Гьоте. За известно време той експериментира с Гьоте, за да изясни фундаментални физически понятия, и голяма част от това, което се появява в ранните произведения на Шопенхауер, а също и в основните му произведения, произтича от впечатлението, което Гьоте му е направил. Но всеки, който познава Шопенхауер, знае и колко всеотдайно е говорил за Гьоте. Шопенхауер и Фихте, две големи противоположности, са обединени в Гьоте и той се явява като обединяващата сила на двамата.

Нека най-накрая разгледаме *Хегел* и Шопенхауер! Хегел също е труден за разбиране. Той, който се опитва да установи свят от факти чрез понятия в рамките на всеобхватна, систематична органична рамка, изисква човечеството да се издигне до ниво, където да схване понятието като факт, където да стане способно да го преживее. Шопенхауер намира нещо напълно безполезно и в тази концептуална техника; всичко, казва той, е игра с—

абстрактни думи. И ако сега искаме да си припомним връзката между Хегел и Гьоте, е нужно само да споменем едно нещо и ще видим как Хегел се отнася към Гьоте. Има едно красиво писмо, в което Хегел пише: Гьоте търси действителните, духовни явления, които стоят зад сетивните, които Гьоте нарича първични явления, точно както нарича първичното растение първично явление на растителния свят. – Докато Хегел, като философ, говори от висините на духовния свят и ни показва това, което можем да мислим и разбираме, той, от друга страна, се издига до точката, в която се докосва до понятия, извлечени от духа. Така първичното явление на Гьоте се обединява с това, което чистата, мислеща философия схваща отгоре. И тук виждаме хармония между Хегел и Гьоте, точно както между Гьоте и Шопенхауер. В Гьоте те се намират. И ако се преместим от тези по-ранни времена нагоре към нашето, какво откриваме там?

По времето, когато е живял самият Гьоте, научните изследвания са имали съвсем различен характер. Дори повече отколкото по времето на Гьоте, изследванията, основани на външно сетивно наблюдение и щателното извеждане на това какво може да направи разумът, ограничен до наблюдение, от получените резултати, се считат за единствения правилен метод на строгата наука. Но дори *Хекел*, както подчертава във всяка книга, иска да стои на твърдата основа именно на светогледа на Гьоте и затова виждаме един по-материалистичен светоглед, който отдава особено значение на това да се приравни към Гьоте. Въпреки това, днес все още можете да намерите писания, които стоят на основа, за която духът е абсолютна реалност във висшето—

Тестването в най-истинския смисъл на думата е важно и в работата им можете да наблюдавате препратката към Гьоте . Спиритуалистичните и материалистическите изследователи може да са враждебно настроени един към друг, но и двамата вярват, че могат да се възхищават на Гьоте по един и същи начин. По този начин той предлага нещо, което преодолява тези различия.

Тези факти свидетелстват за силата на миогледа на Гьоте, сила, която упражнява такова влияние върху другите, че взаимно неразбираемостта намира у Гьоте нещо, което самото то притежава. Може би някои от вас познават антагонизма между *Вирхов* и Хекел. Но дори Вирхов, който е съгласен с Хекел по толкова малко въпроси, също се е позовавал на Гьоте в една важна лекция за него. Така в Гьоте имаме сила, която, пред лицето на тези противоположни възгледи, този сблъсък на миогледи, е способна да накара общата им основа да резонира в себе си; сила, способна да покаже, че по същество миогледите не са такива, каквито тези представители на науката твърдят и толкова упорито защитават.

Особено когато човек обмисли връзката на тези важни фигури с Гьоте, стига до осъзнаването, че това, което хората наричат знание, е като различни художници, седнали около планина, гледащи я и рисуващи я от различни гледни точки. Образите, които получават, разбира се, трябва да са много различни, но все пак това е същата планина, която рисуват. Цялостно разбиране на планината може да се получи само чрез сравняване на различните изображения и сглобяването им в едно цяло. Ако човек подходи към знанието по този начин,

Тогава ще се види, че Гьоте не избира една-единствена гледна точка, а се изкачва на планината и показва, че има възможност да се заеме гледна точка на върха на планината и да се открие там цялостна панорама, където всички гледни точки се разкриват в по-дълбоката си съвместимост.

Но това е и това, което прави Гьоте толкова изключително модерен ум, и ако, занимавайки се с Гьоте безрезервно, получим усещането, че той ни се явява като модерен ум, тогава автоматично ще бъде оправдание, ако в често изказваните тук разсъждения за духовната наука и миросглед, основан на духовното, разглеждаме това, което той е правил и искал, като своеобразно ръководство за по-дълбоко проникване в неговото същество. Ако той е толкова стимулиращ ум в толкова много отношения, защо да не бъде стимулиращ ум и за онова интелектуално течение, което като една от най-висшите и красиви цели има толерантното проникване в различните гледни точки на миросгледа и което прави свой принцип да не се стои на фиксирана позиция, а, за да се намери истината, да се издига все по-високо и по-високо чрез методи, които трябва да се прилагат към вътрешното развитие на човек, към култивирането на вътрешните органи на възприятието, защото само чрез култивиране на вътрешните си органи човек може да види по-дълбоките духовни основи.

До каква степен Гьоте, в тясно дефинирана област, улавя най-дълбоките чувства на човечеството днес, е нещо, което сега искаме да разгледаме. Например, нека изберем едно чувство, с което много от вас са запознати, чувство, което би могло да се характеризира с думите, че в наше време има хора, които се стремят да възродят някои стари традиции.

отхвърлим предубежденията и да култивираме чувства, мисли и идеи, които ни водят в непосредственото настояще. Веднага ще разберете какво имам предвид, когато ви напомня за един образ, който е станал ценен за мнозина в наше време. Човек може да чувства каквото си поиска към образа, но той е израз на съвремието. Имам предвид образа: „Ела, Господи Иисусе, бъди наш гост.“ Образът живее не само в човека, който го е създал, но и в онези, които желаят да го оценят; той резонира в тях с копнежа да видят фигурата на Исус в непосредственото настояще, докато стои на трапезата. Може да се каже, че образът има стойност не само за това време, но и за всички времена, че има вечно, нетленно съществуване и че всяка епоха има право да постави тази фигура в рамките на своята епоха. Само тези няколко думи намекват за чувството, което мнозина изпитват към този образ.

би могъл да си помисли, че в това отношение Гьоте все още принадлежи към старата гвардия. Това се заключава от неговата склонност към класическото изкуство, което се стреми да се придържа към старите, добри, художествени традиции, от афинитета му към гърците. Човек би могъл да си помисли, че на Гьоте може би му е липсвало по-дълбоко разбиране на чувство, подобно на това, характеризирано в картината: „Ела, Господи Иисусе, бъди наш гост“. За да надникнем в душата на Гьоте, нека се обърнем към една книга, книгата *на Боси* за „Тайната вечеря“ на Леонардо да Винчи. Гьоте е написал рецензия за тази книга. Тя съдържа значими думи. Гьоте говори за тази картина, разположена в трапезарията на манастира „Санта Мария деле Грацие“ в Милано, която, въпреки скорошната реставрация, създава впечатлението, че се поддава на разпад, тъй като самият той...

Веднъж попаднах на същата картина, когато беше още сравнително прясна. И той описва впечатлението, което някога е имал от тази картина в младостта си: „Срещу входа, от тясната страна, в дъното на залата, стоеше масата на приора, от двете страни масите на монасите, всички повдигнати на едно стъпало от пода; и сега, когато влизащият се обърна, видя на четвъртата стена над не твърде високите врати четвъртата маса, нарисувана на която Христос и неговите ученици, сякаш принадлежаха към групата“ – Този, който по дух и по позиция е бил призован от доминиканците с чувството: „Ела, Господи Иисусе, бъди наш гост.“ Цялото нещо, казва Гьоте, се събира в единна картина. И за да не остане никакво съмнение какво всъщност е имал предвид, той добави: „Сигурно е било забележителна гледка по време на хранене, когато масите на приора и Христос, като два контрастни образа, са били една срещу друга, а монасите са се озовавали затворени между тях на собствените си маси. И именно поради тази причина мъдростта на художника е трябвало да вземе съществуващите маси на монаси за свой модел. Покривката, с нейните прищипани гънки, шарени райета и завързани тгли, със сигурност е била взета от банята на манастира, а купите, чиниите, чашите и другите прибори също са били имитирани от тези, използвани от *монасите* . Следователно тук не е можело да се говори за приближаване към несигурен, остарял костюм. Би било крайно неуместно светите хора да се разпръснат върху възглавници в тази обстановка. Не, те трябваше да бъдат доближени до днешния ден; Христос щеше да вечеря Тайната си вечеря с доминиканците в Милано.“

И сега питаме: Дали Гьоте току-що е имал тази версия-

Коя е гледната точка, която трябва да се нарече модерно разбиране? Той я притежаваше в онзи всеобхватен стил, който може за пореден път да послужи като доказателство за това колко универсална е неговата сила в контраст с понякога едностранчивите сили, които се изключват и противоречат една на друга. Затова трябва да се потопим в душата на Гьоте и тогава ще разберем защо Гьоте може да ни е толкова близо и защо можем да го гледаме с поглед, когато става въпрос за предварителна ориентация по дълбоки духовни въпроси. Това беше дълбокото осъзнаване на Гьоте: че е възможно човешките същества да събудят духовни органи в себе си, за да се издигнат до по-висши възприятия и по този начин да получат нещо, което не само живее в човешкия ум, но и се намира на по-дълбоко ниво.

Ако беше възможно тук да обсъдим научните изследвания на Гьоте, както ще ги намерите подробно разгледани в моята книга „Светогледът на Гьоте“, бихме могли да покажем как работи целият този Гьотеов метод. Но днес искаме да подходим към Гьоте от различен ъгъл. Гьоте изрази много неща, които могат да ни насочат към дълбоката основа на неговия мироглед. Ще обсъдим това в двете лекции от тази зимна поредица за „Фауст“ на Гьоте. Веднъж той каза на *Екерман за това* ... че го е замислил по такъв начин, че читателят, ако иска да се опира само на външни инструкции, вече да намира нещо в цветните образи; но че може да открие и тайните, скрити в думите. Във втората част Гьоте посочва, че трябва да се прави разлика между външното и вътрешното, същността, това, което е пропило с мистерия. Според древния обичай външното се нарича екзотерично, вътрешното - езотерично.

Сега ще се обърнем към Гьоте, като разгледаме произведението, в което той е изразил цялото си методично мислене и воля, първо по външен, екзотеричен начин днес, а след това по вътрешен, езотеричен начин вдругиден. Това е сравнително непознато малко произведение на Гьоте, към което човек трябва да се обърне, ако иска да схване най-дълбоките тайни на познанието на Гьоте – защото точно с това си имаме работа тук. Това е малкото произведение, което се появява в края на „Разговори на немски емигранти“ под заглавието „Приказки“ и четейки го, всеки, който се стреми да проникне по-дълбоко в светогледа на Гьоте, ще има усещането още от самото начало, че Гьоте иска да каже повече от това, което първоначално представят образите. Загадка след загадка ще бъде представена на внимателния читател на тази „приказка“ за зелената змия и красивата лилия.

А сега позволете ми първо да очертая основните характеристики на тази приказка, защото е невъзможно да обсъждаме приказката, без да вземем предвид поне онези аспекти, които са важни, ако искаме да получим по-задълбочена представа за светогледа на Гьоте. Следователно ще е необходимо да отделим известно време на съдържанието на това малко произведение; но в замяна ще се разбираме много по-добре по отношение на това, което имаме да кажем. Случвало ми се е многократно, когато съм изнасял лекция за тази приказка, да ми казват: „Не знам нищо за приказка в произведенията на Гьоте.“ Затова повтарям: тя е включена във всяко издание на произведенията на Гьоте и представлява заключението на „Разговори на немски емигранти“.

А сега за снимките! Един лодкар живее край река . При този лодкар идват странни фигури: блуждаещи светлинки. Те искат да бъдат прекарани през реката с лодката му. Лодкарят се съгласява и ги прекарва. Те се държат странно, неспокойни и нервни, така че той се страхува, че може да преобърнат лодката. Но той успешно ги прекарва и когато пристигат, искат да му платят по особен начин. Те се разтърсват и от тях падат златни монети; това е уж плащането им за усилията по прекосяването. Лодкарят не е доволен от златните монети и казва: „Добре е, че нищо не е паднало в реката, защото тя ще се бърка силно. Но не мога да приема това плащане; мога да бъда платен само с плодовете на природата.“ И той иска три глави лук, три артишока и три зелки. Така че те трябва да платят с плодове. Скоро ще видим дълбокото значение на всяко движение и всеки отделен факт.

Сега лодкарят продължава: „Значи ме караш да си правя труда да пренасям надолу по реката и да заравям това, което си хвърлял като златни монети?“ — След това той действително отнася златните монети малко по-надолу по реката и ги заравя в пукнатините на земята. След като са заровени там, странно същество се приближава до тези златни монети: зелената змия, която пълзи в земята и през пукнатините. Изведнъж тя вижда златните монети да падат през пукнатините. Отначало си мисли, че падат от небето. Но след това ги поглъща и, като абсорбира тези златни монети в собственото си тяло, става все по-сияйна. Когато обаче се издига на повърхността, тя осъзнава, че е в чудо-

Излъчва особена светлина, блестяща като изумруд или скъпоценен камък.

Сега змията и блуждаещите огньове се срещат, като блуждаещите огньове все още се тресат и изхвърлят каквото имат вътре. Змията, вече придобила вкус към златото, попива в тялото си и преработва това, което блуждаещите огньове хвърлят наоколо. Змията и *блуждаещите* огньове си казват важни неща за връзката си. Змията се нарича сродна с блуждаещите огньове *на* хоризонталната линия, а блуждаещите огньове се наричат сродни на змията на вертикалната линия. Блуждаещите огньове питат змията дали може да им каже как могат да стигнат до красивата лилия. Змията казва: „Красивата лилия е от другата страна на реката.“ — „Е, тогава сме се забъркали в голяма каша!“, отговарят блуждаещите огньове. „Прекарахме се с ферибот, защото искахме да стигнем до красивата лилия. Само да можехме да намерим фериботист, който да ни върне обратно!“ И сега идват важни думи: „Няма да намерите лодкаря отново, а дори и да го намерите, знайте, че той може да ви преведе от другата страна, но не и обратно.“ Ако искате да се върнете от другата страна на реката, има само два начина да го направите. Или се опитвате да намерите мост над моето тяло по обяд, когато слънцето е най-силно. – Блуждаещите светлинки казват: Обяд е време, когато не обичаме да пътуваме. – Или използвате втория метод. Всъщност има и друга възможност. По здрач ще намерите *големия* гигант на определено място. Той няма собствена сила, но когато протегне ръка и сянката на тази ръка падне върху реката, човек може да премине през сянката –

Прекося реката . Сянката е достатъчно тежка, за да поддържа нечия стъпка. Така че, ако не искаш да ме прекосиш по пладне, потърси великана. — Блуждаещите светлинки приемат това присърце. Но змията се е върнала в пукнатините на земята и се радва на вътрешния си блясък чрез поглъщането *на* злато.

Сега змията забелязва нещо изключително странно. Докато отново претърсва пукнатините, тя забелязва, че там, където преди е намирала неправилни природни образувания, сега вижда странни форми. Преди ги е възприемала само чрез допир; сега, светейки, осъзнава, че може и да ги види. Може да усеща колони и дори човекоподобни форми, но дотогава никога не ѝ е било ясно какво всъщност има в подземните пукнатини. Сега тя се връща обратно навътре и светлината, излъчвана от нея, осветява нещата.

Когато влиза в тази голяма пещера под земята, тя веднага може да забележи четири кралски фигури, стоящи в четирите ъгъла: златен цар, сребърен цар, бронзов цар и в четвъртия ъгъл смесен цар, фигура, изработена от другите метали по най-цветен начин, така че всички възможни метали са хаотично преплетени в него.

В момента, в който змията влиза в пещерата и успява да освети фигурите, златният крал задава много важния въпрос:

„Откъде идваш?“

— От пукнатините — отвърна змията, — където живее златото.

„Какво е по-славно от златото?“, попитал царят.

Змията отговаря: „Светлината!“

И царят пита още: „Какво е по-освежаващо от светлината?“

„Разговорът“.

Никой няма да се съмнява, че тези думи не са предназначени само да предадат образи, но че имат и смислено съдържание.

Когато змията влиза в пещерата, в храма, където живеят четиримата царе, се отваря пукнатина. Старецът влиза в стаята с лампата си и е попитан защо е дошъл сега. Той изрича забележителните думи: „Не знаеш ли, че светлината ми може да освети само това, което вече е осветено? Че не мога да осветя тъмнината?“ След като змията е осветила нещата в стаята, и на нея е позволено да влезе с чудотворната си лампа.

Сега се развива нов разговор между царете и стареца с лампата. Старецът е попитан:

„Колко тайни знаеш?“

„Три“, отговаря той.

„Кой е най-важният?“, пита сребърният крал.

„Това, което е разкрито“, отвърна старецът.

„Ще го отвориш ли и за нас?“ – попита бронзовият крал.

„Веднага щом узная четвъртия.“

И сега идват най-важните думи на приказката : „Знам четвъртия“, казва змията и изсъскава нещо в ухото му, след което старецът извиква с могъщ глас: „Време е!“

Имало е многобройни опити да се разрешат загадките на тази приказка. Много хора са се опитвали да преосмислят това, което вече е било смятано за загадка по времето на Шилер и Гьоте.

Възприемало се е като отворено за интерпретация по един или друг начин. Странно е, че Гьоте и Шилер са се съгласили по този въпрос и са го изразили изрично с думите: „Думата на решението на приказката се крие в самата приказка.“ Следователно, човек трябва да търси решението на приказката само в самата приказка и по-късно в лекцията ще стане ясно, че думата на загатката, макар и по особен начин, наистина се съдържа в приказката. Змията шепне нещо в ухото на стареца и това, което шепне, но не се произнася на глас, е решението *на* загатката. Тогава старецът казва: „Време е!“ Следователно това, което трябва да се открие, е какво е прошепнала змията в ухото на стареца в подземния храм.

Старецът отишъл с лампата си в къщата на жена си. Чрез силата на светлината на лампата всякакви неща се преобразявали: камъни в злато, дърво в сребро, мъртви животни в скъпоценни камъни, но металите били унищожени. Той намерил жена си в състояние на пълно изумление. Когато я попитал какво се е случило, тя казала: „Тук имаше някои много странни хора. Можеше да ги сбъркаш с блуждаещи светлинки. Те със сигурност не се придържаха към границите на благоприличието.“ „Ами“, казал старецът, „на твоите години вероятно са се държали само цивилизовано.“ И тогава тя му разказала как блуждаещите светлинки са отишли след златото и са го облизали, за да могат да го отърсят отново. „Само да беше всичко“, казала тя, „но вижте мопса. Той изяде част от златните монети, превърна се в скъпоценни камъни и умря.“ Сега той е мъртъв. – И старицата продължава: Ако знаех това предварително, нямаше да им обещава, че ще изплатя дълга им към лодкохода. Този дълг е: три зелки, три глави лук и три артишока.

„Добре“, казал старецът, „вземи мопса със себе си, занеси го при красивата лилия; тя има силата да превърне всеки скъпоценен камък в нещо живо чрез докосването си.“ И така, тя взема три пъти по три плода, за да изплати дълга си към лодкаря, и добавя мопса към тях.

Сега идва една много важна част от приказката : Докато носи кошницата, тя ѝ се струва изключително тежка, въпреки че мъртвото нещо изобщо не тежи за нея; кошницата само с мъртвия мопс би била толкова лека, сякаш беше празна. Само живите същества - зелето, лукът и артишокът - правят кошницата тежка. По пътя към лодкаря обаче с нея се случва нещо друго странно. Великанът намества ръката си така, че сянката ѝ да пада върху реката, грабва зеле, артишок и лук от кошницата ѝ и ги изяжда, така че сега има само по две от всяко. Затова тя иска да върне на лодкаря само частта от дълга. Но той казва, че е абсолютно необходимо да донесе всичко наведнъж.

След дълго увъртане и колебание, лодкарят казал, че все още има един изход: ако тя гарантира доставката на трите липсващи плода, трябва да потопи ръката си в реката като гаранция, че ще спази обещанието си. Тя го направила, но после забелязала, че където и да е била потопена ръката ѝ, тя е станала черна и по-малка. „Сега само така изглежда“, казал старецът. „Но ако не спазиш думата си, тя може да се сбъдне. Ръката постепенно ще се свие и накрая ще изчезне напълно, без да загубиш предназначението ѝ. Ще можеш да правиш всичко с нея, само че никой няма да я види.“ Но тя предпочитала да бъде видяна, дори и това да не означава нищо за нея.

Тя може да направи каквото е необходимо. Ако донесе данъка в подходящото време, казва лодкарят, всичко ще бъде наред отново.

По пътя си към красивата лилия тя среща великолепен млад мъж, който, както той казва, е загубил цялата си предишна сила и мощ; и от разговора им научаваме как се е случило това. Младият мъж бил обзет от пламенно желание да достигне красивата лилия. Тя се превърнала в негов идеал. Но красивите ѝ очи имали толкова зловещо въздействие, че го били източили от всичките му сили, и въпреки това той все още е привлечен към нея отново и отново.

Накрая двамата стигат до красивата лилия. Всичко около красивата лилия наистина е силно символично; но тук можем да подчертаем само няколко аспекта. Красивата лилия е олицетворение на съвършената красота; но тя притежава качеството, че чрез докосването си първоначално убива всички живи същества, а след това връща към живот всичко, което е преминало през живота и е обречено на смърт.

Сега старата жена представя молбата си. Младият мъж е дошъл, за да задоволи копнежа си по красивата лилия; но виждаме също, че красивата лилия също изпитва копнеж. Тя се чувства далеч от всички живи, плодоносни неща; растенията виреят в градината ѝ, но само докато цъфтят, а не докато не дадат плод; тя е красива, но далеч от всички живи същества. Тогава старата жена изрича важна дума. Тя повтаря казаното от мъжа в подземния храм и това дава на лилията нова надежда. Но това е и последният момент, в който тя може да се добере до надежда; защото последното живо същество, което е образувало някаква връзка между нея и живите, също е било изгубено за нея.

Тя държеше канарче наблизко и много внимаваше да не го докосва, защото това щеше да го убие. Но сега, когато ястреб се приближи, канарчето избяга от него, полетя към лилията и беше убито. И с това красивата лилия се озова в пълно духовно уединение и откъсване от това, което хората притежават.

Сега старата жена дава мопса на лилията. Лилията го докосва и го връща към живот. Младият мъж се опитва да задоволи копнежа си, като прегръща лилията. Това го убива напълно. Животът в него е напълно унищожен.

Змията сега образува магически кръг. Младият мъж и канарчето са поставени вътре в този кръг . Това е предназначено да доведе до промяна в много близко бъдеще – и змията подсказва това многозначително. И наистина, нещата се променят. Научаваме, че старецът пристига с лампата си и че чрез него всъщност може да се намери решение на цялата ситуация. Защото точно по това време старецът пристига: телата на канарчето и младия мъж все още не са започнали да се разлагат.

Старецът ги отвежда към подземния храм, който змията вече е разузнала. Той казва на блуждаещите светлинки: „И вие сте подходящи да ни служите. Когато стигнем до портата на храма, вие ще трябва да я отключите за нас.“ След това змията образува мост над реката. Цялата процесия пресича змийския мост. След като пристигат от другата страна, виждаме, че чрез контакт със змията, която сега решава да се пожертва, младият мъж, макар и все още не одухотворен, въпреки това оживява.

Тъй като змията е готова да се пожертва, тя изпада в странно състояние. Тя може да вижда, но все още не може да разбере какво вижда.

Змията се разделя на множество чудни скъпоценни камъни, които старецът спуска в реката, създавайки мост през нея. Водена от стареца, процесията се придвижва в подземния храм. При влизането виждаме, че между новодошлите и царете се задават важни въпроси, подсказващи, че там се крие голяма мистерия. Например: „Откъде идвате?“ „От света.“ „Къде отивате?“ „В света.“ „Какво искате тук?“ „Да ви придружа!“ – а именно царете.

Сега групата се движи заедно с храма. Те отиват под реката и след това отново се издигат с целия храм. Докато се издигат над реката, нещо като дъски пада в храма отгоре: това е колибата на лодкаря. Тя се трансформира и се превръща в малък храм в големия храм. И сега се разгръща сцена, която е важна за младия мъж, който досега е бил жив, но все още не е бил одухотворен.

Видяхме, че първият, златният цар , представлява мъдростта; вторият, сребърният, - сиянието или красотата; третият, бронзовият, - силата или волята. Сега виждаме как се случва символично действие. Младият мъж е дарен с три различни дара от тримата царе. Бронзовият цар е с меч и когато мечът му е поднесен, са изречени важните думи: „Мечът е в лявата ми ръка, дясната ми е свободна.“ - Силата на волята. - Сребърният цар получава скиптъра с думите: „Паси овцете“. Ще видим, че младият мъж е изпълнен със силата на чувството, с душата.

което се изразява в красотата. Златният цар поставя короната на главата си, казвайки: „Разпознай най-висшето.“ И силата на въображението обзема младежа. В този момент той се одухотворява и може да се съедини с красивата лилия. Тогава ни се напомня, че всичко се подмладява.

Особено важна е особената роля, която играе гигантът, който не притежава сила в себе си, а по-скоро в сянката си. Той се препъва крайно трмаво по моста, за голямо раздразнение на царя. Оказва се обаче, че пристигането на гиганта има благосклонна цел. Подобно на стрелка на голям слънчев часовник, той е задържан на място в центъра на двора на храма. Виждаме силата, открита в слънчевия часовник, в гиганта, който показва и хармонизира времето, и виждаме как мостът, водещ през реката до храма, е оформен от тялото на змията. След това виждаме, че не само пешеходци, но сега и карети, ездачи и стада могат да пресичат напред-назад. Показано ни е как в съюза си с красивата лилия, младежът възвръща предишната сила, която е загубил чрез контакт с нея, как сега му е позволено да се приближи до лилията, да я прегърне и как и двамата са блажено щастливи и благословени.

Кой не би казал, оставяйки образите от приказката да извършат магията си: „Това са гатанки!“ В началото можем да усетим малко от това, което се крие в тази приказка. Но ако продължим исторически, ако разгледаме как тя е възникнала в средата на 1795 г., в началото на приятелството на Гьоте с Шилер, от случилото се между Гьоте и Шилер, тогава ще разберем каква задача си е поставил Гьоте в тази приказка.

През този период е написано произведение, плод на изучаването на светогледа на Гьоте, което придобива дълбоко значение за образованието и развитието на немския интелектуален живот: „Писмата на Шилер за естетическото възпитание на човека“. Можем само да скицираме какво е имал предвид Шилер с тези писма.

Той се чуди как човечеството може да развие все по-високо своите сили, така че да може да проникне в мистериите на света по свободен и напълно човешки начин. Това произведение е написано под формата на писмо до херцога на Аугустенбург и в него Шилер е написал знаменателното изречение: „Всяко отделно човешко същество, може да се каже, носи в себе си, според своето разположение и съдба, едно чисто идеално човешко същество, с чието неизменно единство във всичките му вариации великата задача на неговото съществуване е да бъде в хармония.“ И сега Шилер се стреми да обясни как човечеството трябва да се развие до по-висшите етапи на човешкото съществуване.

Две неща правят човека несвободен, пречейки му да получи свободен поглед към тайните на битието. От една страна, това е господството на чувствеността; от друга, недостатъчното развитие на разума. И сега Шилер обяснява тези неща по следния начин: Да вземем човек, който не чувства в себе си непреодолимата, логическа сила на понятията, нито понятието за дълг, а следва своите наклонности и инстинкти – той не може свободно да развива силите на своята природа; той е роб на нагони, желания и инстинкти; той е несвободен. Но дори и онзи не е свободен, който първоначално се бори със своите желания, нагони и инстинкти и разчита единствено на чисто концептуално и логическо –

Следва разумна необходимост. Такъв човек ще бъде или роб на естествената необходимост, или роб на рационалната необходимост.

Как може човек да развие вътрешните си сили? Шилер отговаря: Той трябва да развие вътрешните си божествени състояния, да се стреми да ги пречисти и усъвършенства и да ги приведе в хармония с това, което наричаме логика. Когато неговите стремежи и инстинкти бъдат пречистени, така че той с радост да прави това, което чувства, че е негов дълг, когато необходимостта от разума не се възприема като непреодолима, тогава човек с радост ще прави това, което е рационално, дори извън обикновения инстинкт; тогава разумът е довел човека до чувственост, а чувствеността го води обратно към разума.

Нека да разгледаме човек, съзерцаващ произведение на изкуството . Той гледа нещо чувствено. Но чрез всеки аспект на чувственото му се разкрива нещо духовно, защото в чувственото намира израз това, което художникът е вложил в произведението на изкуството като духовно. Дух и чувственост в съзерцанието на красотата - това се превръща в посредническо състояние. Така за Шилер изкуството, животът в красотата, се превръща във велико средство за образование, средство за естетическо образование, освобождаване на природата, за да може тя да разгърне собствените си сили. Как тогава човек се развива в смисъла на Шилер? Той трябва да води природата си надолу, за да се докаже в чувствената природа, и да развива сетивата си нагоре, за да се докажат в рационалната природа.

Гьоте е изрекъл една чудесна и красива дума за тези букви: „Те ме въздействат по такъв начин, че изобразяват това, което съм живял или винаги съм искал да живея.“ Може да се докаже, че Гьоте е бил вдъхновен да изрази своето...

Писането на приказки от Гьоте е вдъхновено от това, което Шилер е изразил в писмата си за естетическото възпитание на човека. Гьоте изразява същата идея по свой начин. Гьоте не е искал да изразява загадките на душата чрез абстрактни понятия. За Гьоте отделните загадки на душата са били твърде богати и твърде необятни, за да бъдат схванати от гледна точка на естествената необходимост и логика. Така Гьоте развива нуждата да персонифицира отделните човешки душевни сили в образите на своята приказка. Гьоте отговаря на въпроса на Шилер в своята приказка и ще видим как Гьотевата психология е прекрасно характеризирана в приказката. Виждаме как душата винаги получава и връща в изобразяването на блуждаещите светлинки, как определени сили са персонифицирани в змията, която действа само на земята, като човешкото изследване, човешкото разбиране и опит, които остават в хоризонталната равнина, докато идеалистът се издига към небесата. Силата на религиозния ум е характеризирана в стареца с лампата и накрая виждаме как чрез събитията, които са ни разказани, Гьоте изобразява начина, по който всяка душевна сила трябва да действа.

ще видим как Гьоте, в своето описание, показва как всяка духовна сила трябва да работи умерено с другите духовни сили, за да оформи душата в единно цяло, така че тя да може да се развива към човешко съвършенство, към всеобхватно разбиране на всички неща. Ако човек се опита да схване знанието, докато е незрял, ще бъде убит, както младият мъж. Има съзряване на знанието. В тази приказка Гьоте ни представя еволюцията на душата по правилен и ярък начин, създавайки паралелно произведение на „Писма за естетическото възпитание на човека“ на Шилер.

Гьоте е знаел, че съществува цел на човешкото духовно развитие, която в древността се е наричала посвещение във висши мистерии. Той е знаел, че такава възможност съществува, а също така е знаел, че има общества, които култивират силите на душата на скрити места, в храмовете на посвещението. Той показва и как съвременето трябва все повече да се движи към точка, в която човечеството е способно да постигне това посвещение в по-голям мащаб, да развие душата. Чрез процесите, които протичат между отделните индивиди, той демонстрира процеса на посвещение до най-високите нива, до точката, в която душата става способна да схване най-висшите мистерии. Това се разглежда екзотерично, чисто исторически.

Чрез живота си с Шилер, Гьоте е преживял това, което Гьоте е преживял през един от най-важните периоди от живота си. И дори ако на Шилер му е било трудно да разбере Гьоте, все пак трябва да кажем: това, което Шилер изразява абстрактно в своите естетически писма, и това, което Гьоте е имал да каже по много по-цялостен начин – по начин, който може да се постигне само чрез изразяване в образи и личности – е едно и също. Приказката е психологията на Гьоте в най-дълбокия ѝ смисъл. Виждаме, че Гьоте, чрез самата природа на своя стремеж, е станал толкова плодотворен, че и днес с радост се обръщаме към него за напътствия. Гьоте все още ни се струва като съвременна фигура. Четем го като писател на нашето време. Той е толкова плодотворен, защото творчеството и целият му начин на мислене притежават толкова много вечно качество. Така той действа в съответствие с истината, която самият той е смятал за правилна, и веднъж е изрекъл значима фраза: „Само това, което е плодотворно, е истина.“

Това означава, че човек трябва да придобие истини, които са толкова ефективни, че когато влезе в живота, те да намерят потвърждение, като се окажат плодотворни. За него това е бил критерият за истина: само плодотворното е истинно!

Именно тези лекции , които целят да илюстрират идеите на Гьоте, имат за цел да ни покажат, че самият Гьоте е проверявал това твърдение. Всички, които се задълбочат в творчеството му, ще усетят това. Те ще усетят, че в Гьоте живее нещо от истинската истина, защото Гьоте е плодовит, а плодотворното е истина.

Тайното откровение на Гьоте, езотерично

Берлин, 24 октомври 1908 г.

Лекция като днешната лесно може да бъде обвинена в налагане на символични и алегорични интерпретации на нещо, създадено от поет в свободната игра на въображението му. Всъщност, онзи ден си поставихме за задача да изследваме по-дълбокия смисъл на „приказката“ на Гьоте за зелената змия и красивата лилия, както се е появила пред нас. Винаги ще се случва подобно тълкуване, ако щете, на произведение на фантазията да бъде отхвърлено с думите: „О, ето ви тук, търсите всякакви уж дълбоки символи и значения във фигурите на произведението.“ Затова бих искал още в самото начало да заявя, че това, което ще кажа, няма нищо общо с това, което често е било казвано, особено от теософска гледна точка, относно символичните или алегоричните интерпретации на приказки или поетични произведения. И тъй като знам, че подобни аргументи, които съм излагал, винаги са били посрещани с контрааргумента, че човек не бива да се занимава с подобни символични интерпретации на поетични фигури, не мога да подчертая достатъчно силно, че това, което ще се каже тук, трябва да се разбира единствено в следния смисъл.

Днес пред нас е едно стихотворение, произведението

Всеобхватно и дълбоко въображение или фантазия: „Приказката“ за зелената змия и красивата лилия. Може да се повдигне въпросът: Позволено ли ни е да подходим към произведението от каквато и да е гледна точка и да се опитаме да проумеем идеала, истинското съдържание на такъв поетичен продукт?

Виждаме растението пред себе си. Хората се приближават до растението; те изследват законите, вътрешната закономерност, според която растението расте и процъфтява, според която развива същността си парче по парче. Дали ботаникът или някой, който не е ботаник, но който концептуално интерпретира развитието на растението, има право да прави това? Може ли някой да възрази: „Растението не знае нищо за законите, които откривате там; то не знае законите на своя растеж и развитие!“? Това възражение би имало точно същата стойност, ако бъде повдигнато срещу ботаника или срещу лиричния поет, който изразява това, което възприема в растението, в поезията си; то би имало точно същото значение и стойност като възражението, което би могло да бъде повдигнато срещу подобно обяснение на приказката на Гьоте. Не искам нещата да бъдат разбирани така, сякаш казвам: Тук имаме змия, която означава това или онова; тук имаме златен, сребърен, бронзов цар, те означават това или онова. Не искам да тълкувам приказката в този символично-алегоричен смисъл, а по-скоро по такъв начин, че както растението расте по закони, за които не може да знае нищо в своето несъзнателно състояние, и както ботаникът има право да открие тези закони за растежа на растенията, човек трябва да каже и: Това, което се обяснява тук, поетът Гьоте никога не е имал нужда да изразява по този начин –

Той никога не се беше сблъсквал с него по такъв начин, че да го изложи пред външното си, ежедневно съзнание. Въпреки това е също толкова вярно, че закономерността, реалното, идеалното съдържание на приказката трябва да се разглежда в същия смисъл като това, което откриваме като закони за растежа на растенията, че това е същата закономерност, според която растението расте, според която е възникнало, но за която не осъзнава в своята безсъзнателност.

Затова ви моля да разберете това, което ще си позволя да кажа, като представяне на смисъла и духа на начина на мислене и въображение на Гьоте, и сякаш този, който се чувства призван, така да се каже, да ви представи идеалния Гьотеов мироглед, има основание – за да можете да намерите пътя към разбирането на мирогледа на Гьоте – да анализира продукта на въображението на Гьоте, да подчертае фигурите и да покаже взаимовръзките, в които ги е използвал, точно както ботаникът показва, че растението расте според законите, които е открил.

Психологията на Гьоте, или учението за душата – тоест това, което той смята за определящо за същността на душата – ни е илюстрирано в красивата му приказка за зелената змия и красивата лилия. И ако искаме да разберем какво трябва да се каже за това, ще бъде полезно, ако в предварително разглеждане ярко формулираме духа на неговия вътрешен свят. Вече беше посочено в лекцията преди два дни, че представеният тук светоглед изхожда от предпоставката, че човешкото познание не трябва да се разглежда като нещо веднъж завинаги фиксирано. Всъщност, преобладаващото мнение често е: Какъвто е човекът днес, такъв е и какъвто е, той може безусловно да решава за всички неща –

Той наблюдава света със сетивата си, схваща го в неговите явления, съчетава това с интелекта си, който е свързан със сетивата, и това, което той извлича с тази интелектуална дейност, фокусирана върху наблюдението, е абсолютно познание за света, което трябва да се отнася за всички. В контраст с това, но само по специфичен начин, стои представеният тук духовно-научен мироглед. Той приема, че това, което става наше познание, винаги зависи от нашите органи, от нашите когнитивни способности и че ние самите като човешки същества сме способни на развитие, че можем да работим върху себе си, че можем да издигнем на по-високо ниво онези когнитивни способности, които притежаваме на определен етап от нашето съществуване. Тя приема, че можем да ги култивираме, че по подобен начин, както човечеството се е развило от несъвършено състояние до сегашното си състояние, можем да ги развием още повече и че като се издигнем до по-висши перспективи, трябва да стигнем и до по-дълбоко проникване в нещата, до по-точно разбиране на света. За да се изразя още по-ясно, макар и донякъде тривиално, *бих* казал: Ако напълно пренебрегнем развитието на човечеството и разгледаме само хората, които живеят около нас, а след това погледнем онези хора, които културната история класифицира като примитивни племена, и ако се запитаме какво са способни да разпознаят и знаят те за законите на света около нас, и го сравним с това, което един средностатистически европейец може да знае за света с няколко научни понятия, тогава ще видим, че членът на това примитивно племе е доста различен от

от средностатистическия европейец . Да вземем например светогледа на един австралийски чернокож и този на, да речем, европейски монист, като последният се реализира чрез включване на редица съвременни научни концепции. Тези два светогледа са доста различни.

От друга страна, хуманитарните науки далеч не отхвърлят или обявяват за невалиден светогледа на онези, които стоят на чисто материалистично ниво. По-скоро тези въпроси се разглеждат по такъв начин, че във всеки случай светогледът на човек съответства на етап от човешкото развитие и че хората са способни да увеличат присъщите си способности и чрез това усъвършенстване да преживеят нещо ново и различно.

От гледна точка на хуманитарните науки следователно се постулира, че човечеството достига все по-високи нива на познание чрез собственото си развитие и в това развитие това, което то преживява в себе си, се превръща в обективно съдържание на света, което то просто не е виждало преди, когато не е имало способността да го възприеме. По този начин хуманитарните науки се различават коренно от другите едностранчиви светогледи, били те спиритуалистични или материалистични, защото фундаментално не признават окончателна, непогрешима истина, а само мъдростта и истината на определен етап от развитието, придържайки се по този начин към думите на Гьоте: „Човекът наистина притежава само своята собствена истина и въпреки това тя е винаги една и съща.“ Тя е винаги една и съща, защото това, което възприемаме чрез нашите когнитивни способности – обективното – е едно и също.

Как тогава човек развива присъщите си способности и сили? Хуманитарните науки са, така да се каже, толкова стари, колкото и самото мислене на човечеството. Те винаги са поддържали позицията, че човечеството се стреми към идеал за определено епистемично съвършенство. Основният принцип винаги е бил наричан принцип на посвещението. Следователно посвещението не означава нищо друго освен издигане на човешките способности до все по-високи нива на познание и по този начин постигане на по-дълбоки прозрения за природата на света около нас. Гъоте, може да се каже дори през целия си живот, е стоял изцяло на тази позиция на развиващото се знание, на позицията на посвещението. Неговата приказка ни илюстрира това в най-дълбок смисъл.

Най-лесно ще се разберем, ако започнем от гледната точка, която е най-широко и широко представена днес и която е в известен контраст с принципа на посвещението или посвещението.

Днес в най-широки кръгове може да се чуе как хора, които размишляват върху подобни въпроси или вярват, че имат преценка за тях, повече или по-малко съзнателно, отстояват мнението, че само сетивното наблюдение или обектите на сетивно наблюдение във въображението могат наистина да определят истината, обективната реалност. Ще го чуete отново и отново: наука може да бъде само това, което се основава на обективната основа на наблюдението. – И това толкова често се разбира като просто сетивно наблюдение и прилагане на човешкото възприятие.

Интелектът и въображението се прилагат към това сетивно наблюдение. Всеки от вас знае, че способността да се формират идеи и понятия е една човешка способност сред другите, и всеки от вас също знае, че тези други способности са нашето чувство и нашата воля. По този начин, дори сравнително повърхностно разглеждане разкрива, че човекът не е просто въображаемо същество, но и чувстващо и волево. Сега, онези, които вярват, че трябва да поддържат чистата гледна точка на науката, многократно ще казват: Само въображението може да говори за това, което е науката, никога човешкото чувство, никога това, което познаваме като импулси на волята, защото по този начин обективното само би било замърсено; по този начин това, което въображението би могло да придобие по безличен начин, само би било нарушено. Вярно е, че когато човек внася своите чувства, своите симпатии или антипатии в това, което би трябвало да е обект на науката, той намира нещата за отблъскващи или привлекателни, симпатични или антипатични. И къде бихме свършили, ако човек би разглеждал способността си за желание като способност за знание, така че да може да каже на нещата: Искам го или: Не го искам? Дали го харесвате или не, дали го желаете, е напълно без значение за самото нещо. Точно както е вярно, че някой, който вярва, че трябва да стои на твърдата основа на науката, може да се придържа само към външни неща, също толкова вярно е, че самото нещо ви принуждава да кажете, че е червено, че това, което получавате като представа за същността на камъка, е правилно. Но не е в същността на нещото, че то ви изглежда грозно или красиво, че го желаете или не. Това

Фактът, че ти се струва червено, има обективна причина; фактът, че не го искаш, няма обективна причина.

В известен смисъл съвременната психология е отишла отвъд току-що описаната гледна точка. Не е моя задача тук да споря за или против онзи клон на съвременната психология, който гласи: Когато разглеждаме психичните явления, психичния живот, не трябва да се ограничаваме до интелектуализъм; не трябва да разглеждаме човешките същества единствено от гледна точка на способността им за въображение, а трябва да вземем предвид и влиянията на емоционалната и волевата сфера. Може би някои от вас знаят, че това принадлежи към системата на философията на *Вундтсдийн*, която схваща волята като източник на умствената дейност. По фундаментален начин, независимо дали човек е съгласен с това или не, руският психолог *Лоски* в книгата си, озаглавена „Основи на интуиционизма“, посочва волевата насока на човешкия психичен живот. Бих могъл да ви кажа много повече, ако исках да покажа как учението за душата се стреми да преодолее едностранчивия интелектуализъм и ако исках да ви покажа допълнително, че други сили също играят роля в това, което съществува като сила на човешката душа.

Всеки, способен на по-задълбочено мислене, ще каже: От това виждаме колко е невъзможно да се изисква само способността за въображение, ограничена до наблюдение, да води до обективни научни резултати. Ако самата наука показва, че това не е възможно, че волята е замесена навсякъде, как тогава можете да определите, че нещо е чисто обективно наблюдение? Защото вашата воля ви играе гореспоменатия номер.

Играеш игрички и поради вкоренения си начин на мислене имаш склонност да гледаш само на материалното като обективно, а тъй като ти липсва умственият и емоционален навик да разпознаваш духовния аспект на нещата, пропускаш последния от теориите си. Ако искаме да разберем света, не абстрактните идеали, които си поставяме, са важни, а по-скоро това, което постигаме в душите си, на което сме способни.

Гьоте е сред онези, които най-яростно отхвърлят принципа, че знанието се опосредства единствено чрез едностранчиво въображение, единствено чрез способността за мислене. Това е забележителната, значима черта в характера на Гьоте: че той, повече или по-малко изрично, винаги е отстоявал мнението, че цялата човешка душа, във всичките ѝ способности, трябва да бъде активна, ако човечеството иска да разгадае мистериите на света.

обаче да бъдем едностранчиви или несправедливи. Напълно правилно е да възразим по отношение на знанието, че чувствата и волята на човек са способности, подчинени на неговите индивидуални характеристики, и да кажем: Докъде бихме стигнали, ако смятахме не само това, което виждат *очите* , това, което показва микроскопът, но и това, което чувствата и волята ни казват, за принадлежащо на нещата!

Но точно това трябва да си кажем, за да разберем някой като Гьоте, който стои на принципа на инициацията и развитието: че чувството и волята, каквито са средностатистически присъщи на хората днес, всъщност не могат да бъдат използвани за познание, че те водят хората само до абсолютно несъгласие в...

до тяхното разбиране . Един човек иска това, друг онова, в зависимост от субективните нужди на чувството и волята. Но този, който стои на почвата на посвещението, е наясно също, че от способностите на човешката душа – мислене, въображение, чувство и воля – в развитието на средностатистическия човек днес, способността на въображението, способността на мисленето, е най-напредналата и е най-склонна и подходяща да изключи личното и да стигне до обективност. Защото тази способност на душата, която намира израз в интелектуализма, е вече толкова напреднала, че когато хората се осланят на нея, те спорят най-малко и са най-съгласни с това, което казват. Това е така, защото хората днес са силно развити по отношение на способността на въображението и мисленето, докато чувството и волята все още не са успели да се развият до такава обективност.

бихме могли да открием и разлики, ако се огледаме в сферата на въображението. Съществуват обширни области на въображението, които ни предоставят напълно обективни истини, истини, които хората са разпознали като такива, напълно независими от външния опит, независимо дали милион души преценяват различно. Който е преживял причините за това в себе си, е способен да твърди истината, дори ако милион души мислят друго. Например, всеки може да намери потвърждение на казаното относно истини, които се отнасят до числови и пространствени величини. Че 3 по 3 е равно на 9 е нещо, което всеки може да разбере и преживее, и е правилно, дори ако милион души не са съгласни. Защо е така? Защото по отношение на такива истини като математическите-

Ясно е, че повечето хора са успели да елиминират своите харесвания и нехаресвания, своите симпатии и антипатии – накратко, личното – и да оставят само самата материя да говори за себе си. Премахването на всичко лично по отношение на мисълта и въображението винаги е било наричано пречистване на човешката душа и това пречистване е било смятано за първи етап по пътя на посвещението или, както може да се каже още, по пътя към висшето познание.

Човекът, запознат с тези въпроси, си казва: Не само по отношение на чувствата и волята хората все още не са стигнали до точката, в която личното влияние вече не играе роля, където могат да запазят обективност, но и по отношение на мисълта повечето все още не са стигнали до точката, в която могат да се отдадат изцяло на това, което нещата, самите идеи за нещата, им казват, както всички хора могат да правят с математическите въпроси. Но има методи за пречистване на мисленето до такава степен, че вече да не мислим лично, а да позволим на мислите да мислят в нас, точно както позволяваме на математическите мисли да мислят в нас. По този начин, когато сме пречистили мислите си от влиянията на личността, говорим за пречистване или катарзис, както се е наричало в древните Елевзински мистерии. Следователно човешките същества трябва да достигнат до точката на пречистване на мисленето си, което след това им дава възможност да схващат нещата обективно в мисълта.

Точно както това е възможно, сега е възможно и да се елиминира всичко лично от чувството, така че това, което стимулира чувството, вече да не говори на личността, да няма нищо общо с човека, симпатията и антипатията, а е единствено и

Само то извиква същността на дадено нещо, доколкото не може да говори само за въображението. Преживяванията в душата ни, които са вкоренени или произхождат от емоционалния ни живот и които водят до вътрешно познание чрез по-дълбоко задълбочаване в същността на дадено нещо, но които също говорят за аспекти на душата отвъд обикновения интелектуализъм, могат да бъдат пречистени от личното, точно както мисълта, така че чувството тогава да предава същата обективност като мисълта или въображението. Това пречистване или развитие на чувството се нарича просветление в цялата езотерична епистемология.

Всеки човек, способен на развитие, който не следва своето развитие по произволни начини според намеренията на своята личност, трябва да се стреми да бъде стимулиран само от това, което се крие в същността на дадено нещо. Когато е достигнал до точката, в която дадено нещо не предизвиква лична симпатия или антипатия, когато просто позволява на същността на нещата да говори сама за себе си, така че да каже: „Каквито и симпатии или антипатии да имам, те са без значение и не трябва да се разглеждат“ – тогава е в самата природа на нещата човешката мисъл и действие да поемат в една или друга посока; това е твърдение за най-съкровената същност на нещото. В езотеричната епистемология това развитие на волята се нарича завършване.

Когато човек стои на основата на духовната наука, той си казва: Ако имам нещо пред себе си, тогава в него живее духовен елемент и аз мога да стимулирам въображението си по такъв начин, че същността на нещата да бъде обективно представена чрез моите понятия и идеи. Така това, което действа отвън, е, така да се каже, вътре в мен.

То е станало настояще и аз разпознах същността на нещото чрез способността на въображението. Но това, което разпознах, е само част от същността. В нещата има нещо, което изобщо не може да говори на въображението, а само на чувството, и то на изтънченото или обективизирано чувство. Всеки, който не е развил вече такава част от същността в себе си в такава култура на чувство, не може да разпознае същността в тази посока. Но за някой, който си казва, че чувството може да осигури основата за знание, точно както способността на въображението – чувството, не такова, каквото е, а такова, каквото може да бъде разбрано чрез добре обосновани методи на епистемологията – за такъв човек постепенно става ясно, че има неща, които са по-дълбоки от способността на въображението, неща, които говорят на психическата природа и на чувството. По същия начин има неща, които дори достигат до волята.

Гьоте е бил особено ясен относно факта, че това наистина е така, че човешките същества притежават тези възможности за развитие. Той е стоял твърдо на основата на принципа на посвещението и е изобразил посвещението на човека, което може да се постигне чрез развитието на душата му, чрез развитието на трите основни сили: воля, чувство и въображение, като е представил представителите на тези три посвещения на човека в своята приказка.

Златният цар представлява посвещение във въображението, сребърният цар представлява посвещение в способността за обективно чувство, а бронзовият цар представлява посвещение в способността за воля. Гьоте ни е подчертавал това едновременно.

Беше посочено, че човекът първо трябва да преодолее определени препятствия, ако иска да бъде надарен с тези три дара. Младият мъж, когото срещнахме в приказката, не е нищо друго освен представител на човека, стремящ се към най-висшия идеал. Точно както Шилер изобразява стремежа на човека към съвършена човечност в своите „Естетически писма“, Гьоте ни представя в младия мъж човека, стремящ се към най-висшия идеал, който първо иска да постигне красивата лилия, но след това постига вътрешно човешко съвършенство чрез даряването ѝ от тримата царе: златния, сребърния и бронзовия цар.

Как се случва това е загатнато в хода на приказката. Припомнете си, че в подземния храм, в който змията наднича през кристализиращата сила на земята, по един от царете е живял във всеки от четирите ъгъла. В първия ъгъл е бил златният цар, във втория - сребърният, в третия - бронзовият цар. В четвъртия ъгъл е бил цар, направен от трите метала, смесени заедно, в когото тези три компонента са били толкова безпроблемно съчетани, че не са могли да бъдат различни един от друг. В този четвърти цар Гьоте ни представя представителя на онзи етап от човешкото развитие, в който волята, въображението и чувството са преплетени. С други думи, той е представителят на човешката душа, която се управлява от волята, въображението и чувството, защото самият той не е господар на тези три способности. За разлика от това, младият мъж, след като придобива специфичните дарби на всеки от царете - дара на въображението, дара на емоционалното разбиране и дара на волевото разбиране - е такъв, че те вече не са хаотични.

Трите способности - възприятие, чувство и воля - са изобразени като хаотично смесени, представляващи онзи етап на познание, който вече не се контролира от въображението, чувството и волята, а по-скоро царува над тях. Човек е контролиран от тях, докато те протичат хаотично в него, докато не се окажат в душата му в чисто състояние, всяка действаща самостоятелно. Докато човек не е достигнал това разделение, той също е неспособен да действа чрез трите си способности на познание. Но щом е достигнал тази точка, той вече не е контролиран от хаоса, а по-скоро, обратно, самият той контролира способността си на въображение; тя е чиста като златния цар, така че нищо друго не е смесено в нея. Такава ли е неговата способност да чувства, че нищо друго не е смесено с нея, че тя стои чиста и неопетнена като сребърния цар, и дали волята му е също толкова чиста, колкото бронза на бронзовия цар, така че представите и чувствата не го контролират и той може свободно да се изразява в своята природа – с други думи, способен ли е, когато става въпрос за схващане чрез представяне, или за схващане чрез чувство, или за схващане чрез воля, да използва индивидуално волята, чувството и представянето? Тогава той е напреднал толкова далеч отвъд себе си, че цялата чиста способност за познание, която ни се изправя пред представянето, чувството и волята, го води до по-дълбоко прозрение, че той наистина се потапя в потока на събитията, потапя се в това, което нещата са вътрешно. Че човек може да се потопи по този начин, може, разбира се, да се научи само чрез опит.

След като казахме това, сега ще бъде лесно да признаем, че ако Гьоте е представил борецкия се човек чрез младежа, то в красивата лилия трябва да видим различно състояние на духа, онова състояние на духа на човека,

което той постига, когато същността, присъща на нещата, осени душата му и по този начин той издига човешкото си съществуване, сливайки нещата в себе си със същността на нещата във външния свят. Това, което човекът преживява в душата си, като надхвърля себе си, като става господар на силите на душата си, като триумфира над хаоса в душата си – това вътрешно блаженство, тази връзка с нещата, това сливане с тях – е представено за нас от Гьоте в съюза с красивата лилия. Красотата тук не е просто художествена красота, а качество на човешкото същество като цяло, усъвършенствано до известна степен. Така сега ще разберем и защо Гьоте изобразява младия мъж, който си тръгва, стремейки се към красивата лилия, така че всичките му сили първоначално изчезват. Защо е така?

Можем да разберем как Гьоте изобразява подобен образ, ако го свържем с мисълта, която той някога е изразил : „Всичко, което освобождава духа ни, без да ни дава власт над самите нас, е разрушително.“ Първо, човек трябва да стане свободен, трябва да достигне точката на господар на вътрешните си душевни сили; след това, с истинско познание, може да постигне съюз с най-висшето състояние на душата, с красивата лилия. Но ако се опита да постигне това неподготвен, с все още незрели сили, това изчерпва силите му и изсъхва душата му. Затова Гьоте подчертава, че младият човек търси това освобождение, което го прави господар на душевните му сили. В момента, в който душевните му сили вече не действат хаотично в него, а стоят една до друга, пречистени и усъвършенствани, в този момент той е готов да постигне това състояние.

характеризиращо се или представено от връзката с красивата лилия.

Така виждаме, че Гьоте развива тези различни фигури в свободното си въображение; виждаме, когато ги разглеждаме като изобразени сили на душата, че те управляват и действат в цялото му същество. Ако ги разглеждаме по този начин, ако ги чувстваме и възприемаме така, както Гьоте в известен смисъл ги е чувствал и възприемал – не се задоволявайки, като беден дидактичен поет, просто да констатира какво означава тази или онази сила на душата, а по-скоро изразявайки това, което самият той е чувствал – тогава ще разпознаем какво е изразено за него в такива поетични фигури. Следователно, различните фигури стоят в толкова лична връзка помежду си, колкото силите на човешката душа стоят една с друга.

Не може да се подчертае достатъчно, че фигурите не означават това или онова. Това абсолютно не е така. По-скоро Гьоте чувства това или онова с тази или онази вътрешна сила и чувството му след това се трансформира в тази или онази фигура. По този начин той създава процеса на приказката, който е дори по-важен от самите герои. Така виждаме блуждаещите светлилки и зелената змия. Виждаме, че блуждаещите светлилки идват от далечния бряг на реката и проявяват доста забележителни качества. Те жадно поглъщат златото, дори го облизват от стените на стаята на стареца и го хвърлят щедро наоколо. Същото това злато, което в блуждаещите светлилки е белязано от безполезност, което ни е показано и от факта, че лодкарът трябва да откаже златото, защото реката ще се върне и може да приема само плодове в замяна - какво въздействие има това злато върху тялото на зелената змия?

Змията, след като го погълне, става вътрешно светеща! А растенията и другите неща около нея също са осветени от поглъщането на това, което в случая с блуждаещите светлилки означава безполезнаост. Но дори на блуждаещите светлилки се приписва определено значение. Те знаят, че в решаващия момент Старецът призовава блуждаещите светлилки да отворят портата на храма, за да може цялото шествие да влезе в храма.

Същото събитие, което се случва тук със зелената змия, се открива като преживяване в човешката душа, преживяване, което би могло да ни изправи особено силно при такъв начин на мислене, какъвто наблюдавахме онзи ден в разговора между Гьоте и Шилер. Видяхме, че Шилер, в момента, в който говореше с Гьоте за същността на наблюдението на природата, все още вярваше, че това, което Гьоте е скицирал с няколко щриха като първично растение, е идея, нещо абстрактно, което се получава чрез пропускане на отличителните характеристики и комбиниране на общите черти. И видяхме, че Гьоте отговори: „Ако това е идея, тогава виждам идеите си със собствените си очи!“ В този момент две напълно различни реалности се сблъскаха. Шилер наистина се беше издигнал до перспективата на Гьоте, така че не губим нищо в почитането на Шилер, като го цитираме като пример за онази човешка способност за душата, която се рее в абстракциите и живее предимно в представи за неща, схванати от чистия интелект. Това е специална психическа нагласа, която, ако човек иска да достигне по-високо ниво на развитие, може потенциално да играе доста зла роля.

Има хора, които са предимно склонни към абстрактното. Ако свържат тази абстрактност с нещо, което възприемат като умствена сила, това обикновено е понятието за непродуктивност . Тези хора понякога са много проникателни, способни да правят ясни разграничения и чудесно да свързват различни понятия. Но именно това състояние на ума често е свързано и с факта, че интелектуалните влияния и вдъхновения не успяват да проникнат в техния капацитет.

Това състояние на ума, характеризиращо се с непродуктивност и абстракция, е представено за нас в блуждаещите светлилки. Те събират злато, където и да го намерят; лишени са от всякаква изобретателност, непродуктивни и неспособни да схващат идеи. Те са чужди на тези идеи. Липсва им воля безкористно да се посветят на нещата, да се придържат към фактите и да използват понятия само дотолкова, доколкото те служат като тълкуватели на тези факти. Целта им е да натъпчат умовете си с понятия и след това щедро да ги разпространяват. Те приличат на човек , който седи в библиотеки, събира мъдрост там, попива я и след това я изказва отново по съответния начин. Тези блуждаещи светлилки са характерни за онази способност на ума, която никога не е способна да схване нито една литературна мисъл или чувство, но е напълно способна да придаде красиви форми на това, което вече съществува като литературна история, на това, което продуктивните умове са постигнали . Тук не може да се каже нищо против тази способност на душата. Ако човекът не притежаваше тази способност за душа или не я развиваше, когато тя му е била дадена в недостатъчна степен, щеше да му липсва нещо, което е необходимо налично по отношение на истинската когнитивна способност. Гьоте

Чрез образа на блуждаещите светлилки и чрез всички обстоятелства, в които ги представя и им позволява да действат, Гьоте илюстрира как подобна способност на душата функционира във връзка с други способности, как тя е едновременно вредна и полезна. Наистина, ако някой не притежава тази способност и желае да се издигне до по-високи нива на познание, няма да има нищо, което да отключи храма за него. Гьоте представя както предимствата, така и недостатъците на тази способност. Това, което е представено в блуждаещите светлилки, представлява един-единствен елемент на душата. В момента, в който тя се опита да води самостоятелно съществуване в едната или другата посока, тя става вредна. От тази абстракция тя се развива в критична способност, която оформя хората по такъв начин, че те могат да научат всичко, но не могат да се развиват по-нататък, защото им липсва продуктивният елемент. Гьоте обаче ясно демонстрира стойността, присъща на изобразеното в блуждаещите светлилки. Това, което те съдържат, също може да се превърне в нещо ценно: в змията златото на блуждаещите светлилки се превръща в нещо ценно, доколкото осветява предметите около змията.

Това, което живее в блуждаещи огньчета, когато бъде обработено по друг начин, ще стане изключително плодотворно в човешката душа. Ако човек се стреми да не третира преживяванията си в понятия, идеи и идеални конструкции като нещо абстрактно, а по-скоро да ги разглежда като ръководство и тълкувател на заобикалящите го реалности, така че да се придържа към наблюденията със същото желание и преданост, както към абстрактността на понятията, тогава с тази вътрешна сила той е в същото положение като зелената змия. Тогава той може да извлече от просто абстрактното, от простото...

Понятията за светлина и мъдрост оформят съществото на човек. Тогава те не го водят до превръщането му във вертикална линия, губейки всякаква връзка и отношение с повърхността. Блуждаещите светлилки са роднини на змията, но принадлежат към вертикалната линия. Златните монети падат сред *скалите* ; змията ги поема и по този начин става вътрешно светеща. Мъдростта се получава от онези, които подхождат към самите неща с тези понятия.

Гьоте ни дава и пример за това как да работим с понятия. Гьоте има понятието за първичното растение. Какво е то първоначално ? Абстрактно понятие. Ако го развие абстрактно, то ще се превърне в празна конструкция, която убива всички живи същества, точно както разпръснатото злато на блуждаещите огньове убива кучето. Но помислете какво прави Гьоте с понятието за първичното растение. Ако го последваме в неговото италианско пътешествие, виждаме как това понятие е просто водещ принцип за преминаване от растение на растение, от битие на битие. Той взема понятието, преминава от него към растението и вижда как то се развива в тази или онази форма, как приема съвсем различни форми в по-нисши или по-висши области и т.н. Сега той проследява, от етап на етап, как духовната реалност или форма се промъква във всяка сетивна форма. Самият той се промъква като змия в пукнатините на земята. Така за Гьоте светът на понятията не е нищо друго освен това, което може да бъде изпредено в обективна реалност. За него змията е представител на душевната сила, която не се стреми егоистично нагоре към висшите сфери на съществуването и не се опитва да се издигне над всичко, а търпеливо позволява концепцията да бъде непрекъснато потвърждавана чрез наблюдение, търпеливо преминавайки от преживяване към преживяване, от събитие към събитие.

Ако човек не само теоретизира, не само

Ако някой не живее само с понятия, а ги прилага към живота, към преживяването, тогава с тази вътрешна сила той се озовава в позицията на змията. Това е вярно в най-общ смисъл. Всеки, който не подхожда към философията като към теория, а като към това, което тя трябва да бъде, който разглежда понятията на хуманитарните науки като задачи за живота, знае, че понятията, дори най-висшите, трябва да се използват по такъв начин, че да се вливат в живота и да могат да се докажат в ежедневните преживявания. За някой, който е научил няколко понятия, но не може да ги приложи в живота, ситуацията е подобна на тази на някой, който е научил наизуст готварска книга, но все още не може да готви. Точно както златото е средство за осветяване на нещата, така и Гьоте осветява нещата около себе си чрез своите понятия.

Това е поучителното и величественото в научния подход на Гьоте и във всичките му начинания: че това, което той представя като понятия и идеи, има реалност, че действа като светлина, светеща ярко и осветяваща обектите около него. Универсалното качество на Гьоте, което подчертах онзи ден, означава, че когато се приближим до него, никога нямаме чувството, че това е „мнението“ на Гьоте. Той стои там и когато го видим, откриваме само, че разбираме по-добре неща, които преди не са ни били толкова разбираеми. Именно затова той можеше да се превърне в точка на сближаване за враждебно настроени братя, както видяхме онзи ден. Ако искахме да обсъдим всеки аспект на приказката, да характеризираме всяка фигура, тогава щеше да се наложи да говоря за тази приказка не три часа, а три седмици. Следователно мога само да посоча по-дълбоките принципи в тази приказка. Всеки аспект обаче ни насочва към начина на мислене и неговия мироглед на Гьоте.

Тези душевни сили, които пребивават в блуждаещите огньове, в

Зелената змия и изобразените царе са разположени от едната страна на реката. От другата страна на реката, от другата страна, обитава красивата лилия, идеалът за съвършено знание, съвършен живот и творение. Чували сме от лодкаря, че той може да прекара фигурите от другия бряг, но никой не може да ги върне обратно. Нека приложим това към цялостното ни състояние на ума и духовното ни усъвършенстване.

Ние, хората, се намираме тук на Земята като духовни същества. Тези или онези духовни сили действат в нас като предразположения, като повече или по-малко развити духовни сили. Те са в нас. Но и нещо друго живее в нас. В нас, ако наистина разбираме себе си, живее чувството, осъзнаването, че духовните сили в нас, които в крайна сметка ни предават същността на нещата, са тясно свързани с фундаменталните духове на света, с творческите, духовни сили. Копнеейки за тези творчески сили, ние копнеем за красивата лилия. Така знаем, че всичко, което произлиза от красивата лилия, от една страна, се стреми да се върне към нея, от друга. Неизвестни сили, които не можем да овладеем, са ни довели тук. Знаем, че определени сили са ни пренесли от отвъдното през граничната река в този свят. Тези сили, характеризирани от лодкаря и действащи в дълбините на несъзнателната природа, не могат да ни върнат обратно, защото в противен случай, без никакви усилия от наша страна, човечеството би се върнало в божественото царство по абсолютно същия начин, по който е дошло. Силите, които са ни пренесли като несъзнателни природни сили в царството на стремящите се хора, не трябва да ни водят обратно. За това са необходими други сили. Гьоте също знаеше това. Гьоте иска

но също така да покаже как човекът трябва да започне да се съединява отново с красивата лилия.

Има два пътя. Единият води през зелената змия; можем да я прекосим и постепенно да намерим царството на духа. Другият път води през сянката на гиганта. Показано ни е, че гигантът, който иначе е съвсем безсилен, протяга ръка по здрач и сянката му пада върху реката. Вторият път води през тази сянка. Следователно, който желае да премине в царството на духа посредством бял ден, трябва да използва пътя, осигурен от змията; който желае да премине по здрач, може да използва пътя, който води над сянката на гиганта. Това са двата пътя за постигане на духовен мироглед. Този, който не се стреми към духовния свят с човешки понятия, човешки идеи или с онези сили, характеризирани с безполезно злато (в чисто софистични умове) и с блуждаещи светлинки, а по-скоро търпеливо и безкористно напредва от опит на опит, достига другия бряг под ярко слънце.

Гъоте знаеше , че истинското изследване не се ограничава само до материалния свят, а трябва да ни отведе през границата, през реката, която ни разделя от духовния свят. Но има и друг път, път за по-слабо развитите хора, които не искат да следват пътя на познанието, пътя на знанието – път, представен от гиганта. Този гигант е безсилен; само сянката му притежава определена сила. А сега, кое е наистина безсилно? Помислете за всички състояния, в които човек може да влезе с намалено ниво на съзнание, като хипноза, сомнамбулизъм или дори състояния на сън: всичко, което засяга ясното, будно съзнание –

който съзнанието се замъглява, позволявайки на по-нисши духовни сили от тези на будното съзнание да действат в индивида, принадлежи към този втори път. Там, когато ежедневните духовни сили отслабват, душата е отведена в истинското царство на духа. Самата душа обаче не става способна да премине в духовното царство; по-скоро тя остава в безсъзнание и е отведена в царството на духа като сянка. Гьоте включва всичко, което действа несъзнателно и по навик, без участието на духовните сили, действащи в будното съзнание, сред силите, които трябва да си представим като пребиваващи в сянката на гиганта. Шилер, който е бил посветен в това, което Гьоте е имал предвид, веднъж е писал на Гьоте по време на големите сътресения в Западна Европа: „Радвам се, че не бяхте грубо сграбчен от сянката на гиганта.“ Какво е имал предвид Шилер с това? Той е имал предвид, че ако Гьоте беше продължил пътуването си на запад, щеше да бъде погълнат от революционните сили на Запада.

Тогава виждаме, че това, което човечеството е предназначено да постигне като връх на когнитивното развитие, е представено в храма. По този начин храмът означава по-висок етап от човешкото развитие. В наше време, би казал Гьоте, храмът е нещо скрито, разположено под тесните пукнатини на земята. Такава стремяща се душевна сила, представена от змията, може само смътно да възприеме формата на храма. Като поглъща идеали, златото, тя може да освети тази форма, но по същество, в наше време, този храм може да съществува само като подземна тайна. Като прави този храм нещо подземно за външната култура, Гьоте също така показва, че тази тайна е нещо, което може да бъде по-нататък—

трябва да бъде достъпно за развитите хора . По този начин той посочва движението на духовната наука, което днес вече е достигнало до широки маси от хора и което се стреми да популяризира в цялостен смисъл какво е съдържанието на духовната наука, на посвещението или принципа на посвещението, съдържанието на храмовите мистерии.

В този наистина свободен Гьотеов смисъл, младият мъж трябва да се разглежда като представител на стремящото се човечество. Следователно, храмът трябва да се издига над реката, така че не само малцина избрани, търсещи просветление, да могат да преминават напред-назад, но и всички хора в крайна сметка да могат да преминат реката по моста. Гьоте си е представял бъдещо състояние в този посветителен храм над земята, състояние, което ще съществува, когато човечеството може да премине от царството на чувственото към царството на духовното и от царството на духовното към царството на чувственото.

Как се постига това в приказката ? Чрез изпълнение на истинската тайна на приказката. Решението на приказката се крие в самата приказка, казва Шилер. Но той също така посочва, че думата „решение“ се съдържа в нея по доста особен начин. Спомнете си стареца с лампата, която свети само там, където вече има светлина. Сега, кой е старецът? Каква е тази лампа? Каква е нейната особена светлина? Старецът е над ситуацията. Неговата лампа има забележителното свойство да превръща нещата, дървото в сребро, камъка в злато. Тя има и свойството да свети само там, където вече има възприемчивост, определен вид светлина. Когато старецът влиза в подземния храм, го питат колко тайни знае. „Три“, отговаря старецът. На въпроса на сребърния крал: „Коя е най-важната?“, той отговаря: „Тази“

Разкрий го. “ И на въпроса на бронзовия цар: „Ще ни го разкриеш ли и на нас?“, той казва: „Веднага щом Иди узнае четвъртия.“ След това змията изсъска нещо в ухото на стареца, на което той отговори: „Време е!“

Това, което змията прошепна в ухото на стареца, е решението на загадката и ние трябва да разследваме какво е прошепнала змията в ухото на стареца. Би било твърде далеч, ако обясняваме подробно какво означават трите тайни. Само ще загатна.

Има три царства, които днес са, така да се каже, неподвижни в своето развитие: минералното, растителното и животинското царство, които са затворени за човечеството, което все още е в по-напреднал етап на развитие. Вътрешното развитие, което човечеството претърпява, е толкова бурно и значимо, че не може да се сравни с развитието на другите три царства на природата. Че едно царство на природата е достигнало сегашното си състояние, като е стигнало до заключение - това се крие в мистерията на древните, това обяснява законите на минералното, растителното и животинското царство. Но сега идва четвъртото царство, царството на човечеството, мистерията, която трябва да се разкрие в човешката душа. Тази мистерия е такава, която древните първо трябва да преживеят. И как трябва да я преживеят? Те знаят от какво се състои, но змията първо трябва да им я разкрие. Това ни показва, че нещо специално все още трябва да се случи с човечеството, ако иска да достигне целта на развитието, както са постигнали другите три царства. Какво се е случило с човека в дълбините на душата му и какво трябва да се случи, ако иска да постигне целта си, змията шепне в ухото на стареца. Тя му казва как трябва да се развие определена вътрешна сила, ако иска да се достигне повисоко ниво; тя му казва...

че тя има волята да се жертва за това и наистина се жертва. Досега тя е образувала мост само когато някой е искал да го пресече; но сега, когато се разпадне, тя ще се превърне в постоянен мост, така че човечеството да има трайна връзка между този свят и отвъдния, между духовното и чувственото.

Че змията притежава волята да се жертва – това трябва да се счита за условие за разкриване на четвъртата тайна. В момента, в който Старецът чуе, че змията е готова да се жертва, той може да каже: „Времето е дошло!“ Силата на душата е тази, която се придържа към външния свят. И пътят трябва да се поеме, като се гарантира, че силата и вътрешното знание на тази душа не се превръщат в самоцел, а по-скоро се предлагат. Това наистина е тайна, дори ако се нарича „явна“ тайна, тоест, ако може да бъде разкрита на всеки, който я желае.

Това, което широко се счита за самоцел – всичко, което можем да научим в естествените науки, културологията, историята, математиката и всички други науки – никога не може да бъде самоцел. Никога не можем да стигнем до истинско прозрение за дълбините на света, ако го разглеждаме като нещо изолирано. Само когато винаги сме готови да го погълнем и да го разглеждаме като средство за постигане на цел, мост, който можем да преминем, ще стигнем до истинско знание. Ние се изключваме от по-висшето, от истинското знание, ако не сме готови и да се жертваме. Само тогава човечеството ще разбере какво е посвещението, когато спре да изгражда мироглед от външни, сетивни понятия.

То трябва да се превърне в чисто чувство, чисто душевно настроение, душевно настроение, което съответства на това, което Гьоте характеризира като най-висше постижение на човека в своя „Западно-източен диван“:

И докато нямаш това, това:
Умри и се прероди! Ти си
просто гост на тъмната земя.

Умри и стани! Научи какво може да предложи животът, премини през него, но го преодолей, надмини себе си. Нека той стане твой мост и ще се възродиш в по-висш живот, ще бъдеш едно цяло със същността на нещата, когато вече не живееш под заблудата, че отделен от висшето аз, можеш да изчерпиш същността на нещата. Гьоте често си спомня, където говори за жертвата на концепцията и душевния материал, за да се възродиш във висши сфери, където говори за най-дълбоката, най-съкровена любов, думите на мистика *Якоб Бьоме*, който е познавал това преживяване на жертвата на змията в себе си. Якоб Бьоме може би му е посочил това точно и е донесъл яснотата, че човек вече може да продължи да живее във физическото си тяло в свят, в който иначе влиза едва след смъртта: в света на вечното, духовното. Якоб Бьоме също е знаел, че от индивида зависи дали може да се плъзне в духовния свят в по-висш смисъл. Той илюстрира това с поговорката: „Който не умира, преди да умре, загива, когато умре.“ – Значителна поговорка! Човекът, който не умира преди да умре, тоест който не развива вечното, вътрешната същност в себе си, също няма да може да преоткрие тази духовна същност в себе си, когато умре. Вечното е в нас. Трябва...

То се развива в тялото, за да можем да го открием извън него. „Който не умре, преди да умре, загива, когато умре.“ Същото важи и за другото твърдение: „И така, смъртта е коренът на целия живот.“

Тогава виждаме, че духовното може да освети само там, където вече има светлина: лампата на древните може да освети само това, което вече е осветено. Отново сме насочени към духовните сили *на* човечеството, към онези духовни сили, които ни се изправят като нещо специално, духовните сили на предаността, на религиозната преданост, които в продължение на векове и хилядолетия са носили посланието на духовните светове на човечеството, на онези, които не са могли да търсят светлината чрез науката или по друг начин. Светлината на различните религиозни откровения е представена в древните, които притежават тази светлина. Но за онези, които не внасят светлина отвътре в религиозния смисъл, лампата на религията няма да свети. Тя може да свети само там, където светлината вече я среща. Именно тя е преобработила човечеството, е повела всичко мъртво към одушевеното и живо.

И тогава виждаме, че чрез жертвоприношението на змията двете сфери се обединяват. След като то премине, така да се каже, чрез символични процеси, през които човечеството трябва да премине в своето по-висше развитие в езотеричен смисъл, виждаме как Храмът на Знанието се издига над реката от трите човешки душевни сили, как се издига и как всяка душевна сила изпълнява своята служба. Там се внушава, че душевните сили трябва да резонират заедно в хармония, както ни се казва: Индивидуалната личност не може да постигне нищо; но когато всички работят заедно в подходящия момент, когато могъщите и

Когато по-малките неща действат в правилната пропорция едно с друго, тогава може да възникне това, което позволява на душата да достигне най-висшето състояние - единението с красивата лилия.

Това обаче храмът се издига и от скритите пукнатини на повърхността за всички, които истински се стремят към знание и мъдрост. Младежът е надарен с познавателните сили на мисълта и въображението от златния цар: „Разпознай най-висшето“. Той е надарен с познавателните сили на чувството от сребърния цар, което Гьоте толкова красиво подсказва с думите: „Паси овцете!“ Изкуството и религията са вкоренени в чувството и за Гьоте двете са единство, още когато е писал за произведенията на изкуството в Италия по време на италианското си пътешествие: „Има необходимост, има Бог!“

Но има и действие – когато човек не го използва в борбата за съществуване, когато то се превръща в оръжие за борба за красота и мъдрост. Това се съдържа в думите, които бронзовият цар казва на младежа: „Мечът отляво, дясната ти свободна!“ В това се крие цял свят. Правото да се действа свободно от човешката природа на себе си.

А какво се случва с четвъртия цар , в когото и трите елемента са смесени? Този смесен цар се стопява в гротескна фигура. Блуждаещите огньове идват и облизват останалото злато от него. Човешките душевни сили все още желаят да изучат какви етапи от човешкото развитие, вече преодоленни, са съществували някога.

Нека вземем друг пример, а именно този, в който гигантът идва олюлявайки се и след това стои там като статуя, показвайки часовете: Когато човекът е негов

След като животът е приведен в хармония, дори подчиненото става значимо за това, което е предназначено да бъде методичен ред. Това трябва да се развие като навик. Дори несъзнаваното тогава ще придобие ценно значение. Ето защо гигантът е изобразен като часовник.

Старецът с лампата е женен за старата жена. Тази стара жена не представлява нищо друго освен здравата, рационална човешка душевна сила, която не прониква във възвишените сфери на интелектуалната абстракция, а се справя с всичко по здравословен и практичен начин, както например в религията, която е представена от стареца с лампата. Именно тази сила може да донесе на лодкаря неговото възнаграждение: три зелки, три лука и три артишока. Такъв етап на развитие все още не е надхвърлил темпоралността. Това, че се третира, както е при блуждаещите огньове, вероятно е отражение на това как абстрактните духове обикновено гледат арогантно на хората, които схващат нещата въз основа на непосредствени инстинкти или интуиции.

Всяко движение, всеки обрат в тази приказка е дълбоко смислен и ако човек се опита да направи езотерично обяснение, ще открие, че може да опише само метода на обяснение. Потопете се в самата приказка и ще откриете, че в нея се крие цял един свят, много повече, отколкото може да се загатне тук.

Колко дълбоко е проникнал интелектуалният мироглед на Гьоте през целия му живот, как дори в по-късните си години той е останал в хармония с по-ранните си трудове по въпросите на духовното разбиране, бих искал да илюстрирам с два примера. Когато Гьоте е написал „Фауст“, той е възприел определена концепция, основана на символ на

към по-дълбок път на развитие в природата . Когато Фауст говори за баща си, който бил алхимик и вярно приел старите учения, но вече ги разбирал погрешно по това време, той казва, че баща му също е правил това, че

... червен лъв, смел ухажор, омъжен в
меката баня на лилията.

Фауст казва това, без да знае значението му. Но такава дума може да се превърне в стълба, водеща към високи нива на развитие. В приказката Гьоте показва в своя млад мъж човешкото същество, стремящо се към най-висшата невеста, и това, с което трябва да се съедини, той нарича красивата лилия. Виждате ли, *можете* да откриете тази лилия още в ранните части на „Фауст“. И това, което като основен нерв на възгледа на Гьоте е намерило своя израз в приказката, ние го откриваме и във „Фауст“, във втората част, в Chorus Mysticus, където Фауст стои преди да влезе в духовния свят, където Гьоте се обвързва с духовния мироглед с монументални думи. Там той показва как в три последователни етапа – а именно пречистването на въображението, озарението на чувствата и развитието на волята за чисто действие – се осъществява изкачването по пътя на познанието.

Това, което човек постига чрез пречистването на въображението си, го води до разпознаване на духовното зад всичко. Сетивното се превръща в метафора за духовното. Той прониква по-дълбоко, за да схване дори това, което е недостъпно за въображението. След това достига етап, в който вече не вижда нещата чрез въображението, а бива отведен в самото нещо, до мястото, където същността на нещата и това, което не може да бъде схванато –

Това, за което може да се пише, е постигнато. А това, което не може да се опише, което, както ще се чуе в хода на зимните лекции, трябва да се представи по друг начин, това, което изисква напредък към мистериите на волята, той определя именно като „неописуемо“. Когато човек е поел по тройния път чрез въображение, чувство и воля, тогава той се обединява с това, което в Chorus Mysticus е наречено „Вечното Женствено“, това, което като човешка душа е претърпяло своето развитие, това, което е представено като красивата лилия.

Така виждаме, че Гьоте изразява най-дълбоката си изповед, тайното си откровение, дори там, където завършва голямата си изповедална поема, след като се е възнесъл чрез въображението, чувството и волята до единение с красивата лилия, до състоянието, което намира своя израз в гореспоменатия пасаж от Chorus Mysticus, който изразява същото, което казват философията и духовната наука на Гьоте, а също и „приказката“:

Всичко преходно е само
притча! Недостатъчното
тук се превръща в
постижение;
неописуемото тук се
осъществява; Вечната
Женственост ни дърпа
нагоре!

БИБЛИЯ И МЪДРОСТ I

Берлин, 12 ноември 1908 г.

Несъмнено няма документ в нашата култура, който да се е намесил в цялостния интелектуален живот по такъв дълбок и интензивен начин, както Библията. Човек би трябвало да напише история не на векове, а на хилядолетия, ако иска да опише влиянието на Библията върху човечеството. И дори ако човек пренебрегне широко разпространеното влияние на този документ, пак би открил неизмерима сила в Библията по отношение на нейното влияние и ефект върху дълбините на човешката душа. Всъщност, по отношение на последната точка, може би може да се каже, че нашето настояще предлага изключително количество интересен материал, защото би могло да се покаже, че днес не само онези, които стоят в по-слаба или по-силна степен върху основата на Библията, са дълбоко повлияни от този документ на човечеството, но дори и онези, които са се отвърнали от Библията, които днес вярват, че са свободни от нейните влияния, че дори те, дълбоко в себе си, все още са подвластни на тези влияния. Защото Библията наистина не е просто документ, макар и в изключителна степен, тъй като изпълва душата със сбор от идеи за света и живота, като по този начин ѝ дава мироглед; но Библията е била, през хилядолетия, огромно средство за образование на душите. Тя не само е оформила въображението—

Животът означава нещо и все още означава нещо днес, но може би по-важното и съществено е това, което трябва да опишем като ефект върху емоционалния и сетивния ни живот, върху природата на нашите мисловни модели. Ако се вгледаме внимателно, със сигурност трябва да признаем днес, че чувствата, емоциите, дори на тези, които се противопоставят на Библията, са били събудени за първи път в душите им от самата Библия.

Но всеки, който хвърли кратък поглед върху интелектуалния живот на човечеството, особено върху този на нашето западно човечество и това, което е свързано с него, ще забележи каква огромна промяна е настъпила по отношение на позицията на човечеството, или поне на голяма част от човечеството, спрямо Библията.

Тези, които днес може би все още стоят здраво на основата на Библията, биха могли да подценят за какво се говори. Те биха могли да кажат: Дори ако днес има много хора, които по една или друга причина се отвърщат от Библията, които твърдят, че Библията вече не може да бъде това, което е била хилядолетия, това вероятно ще бъде само мимолетна мода; ние вярваме в Библията; нека онези господа, които вярват, че са основани на науката, кажат това или онова, нека това или онова им звучи невероятно - за нас Библията е нашата връзка! Човек би могъл, ако се вгледа, да открие, че това мнение е много разпространено сред определени хора и е съвсем естествено, защото всеки, който все още е способен да черпи щастие, сигурност и сила на душата си от Библията...

Поради субективната си природа, той не може да се противопостави достатъчно на заобикалящите го явления, които представляват критика и отхвърляне на Библията.

Въпреки това, подобна преценка би била по принцип доста безразсъдна . Дори би била донякъде егоистична, защото когато човек прави такава преценка, той по същество си казва: „Библията ми дава това или онова; дали дава същото на други хора, не ме интересува.“ Такъв човек не взема предвид, че човечеството е по същество едно цяло и че това, което първоначално живее в отделните хора, се мисли и чувства от отделните хора, се влива в цялото човечество и става общо достояние. Който каже: „Не искам да чувам какво казват критиците и учените за Библията днес; не ме интересува“ – съди само за себе си и не се замисля дали неговите потомци, тези, които ще ги последват, също ще имат щастието да извлекат такова удовлетворение от този документ, когато критиката и науката започнат да лишават човечеството от него. Силата на властите, участващи в живота на този документ, е голяма и силна. Това по същество означава да си затвориш очите и да не си обръщаш внимание на случващото се около теб, ако искаш да действаш само от гледна точка на наивната, непоколебима вяра, както току-що беше описано. Днес човек трябва да се вслуша в това, което може да разклати репутацията и значението на този документ на човечеството сред нашите събратя. Катастрофите, трансформациите, които са се случили през последните няколко века по отношение на този документ, са наистина огромни.

Само преди няколко века Библията се е смятала за нещо, което се ползва с абсолютен авторитет; тя е била разглеждана като писмено произведение с по-висш, божествен произход. Това вярване, това предположение, отдавна е било разклатено и ще продължи да бъде разклащано все повече и повече от все нови причини. Първоначално не нашата съвременна наука, нито съвременното естествознание, се е обърнало срещу старото разбиране на Библията. Преди повече от сто години – можем да използваме този израз, защото често сме го обяснявали тук – по-материалистичният начин на мислене се е изместил към разглеждане на Библията от чисто външна гледна точка. Нека първо разгледаме частта от Библията, която наричаме Стар Завет. Подобно на Новия Завет, той е бил смятан в продължение на векове за вдъхновение от висши сили. Смятало се е, че е написан от съзнание, което може да се издигне до сфера на истината, до която сетивното съзнание не може да се издигне. Първото нещо, което разклати убеждението, че Библията е написана от по-висше човешко съзнание, че притежава различен авторитет от който и да е човешки автор, беше осъзнаването, че след прочитане на Библията тя не е единен документ. Помислете какво е казал френският лекар Астриук от осемнадесети век: Казват, че хора, под влияние на висши сили, са написали главите от Библията, които наричаме историята на сътворението на Мойсей; но когато четем историята на сътворението, откриваме, че отделните части не са съгласни; откриваме, че има стилистични и фактически противоречия; следователно трябва да приемем, че не

Този документ не е написан от един-единствен писател, било то Моисей или някой друг, защото някой, който като индивид описва обстоятелствата последователно, не би въвел вътрешни противоречия в материята.

само да очертая същността на всички тези противоречия : Старите документи сигурно са били взети от различни източници и комбинирани от различни автори. Това е, така да се каже, първият случай на противоречие с Библията.

Сега, оставяйки настрана как всъщност са се развили нещата, нека характеризираме духа на този вид противопоставяне на духовния произход на Библията. Виждаме как още в началото творението се разгръща в мощни, завладяващи образи. Разказва се така нареченото шест-седемдневно творение. След това се описва как човечеството е възникнало в това творение, как е паднало в грях и как е продължило да се развива от поколение на поколение. Тук забелязваме, че в първите части, в първите стихове, е избрано различно име за божествените сили, за Бог, отколкото от четвъртия стих на втората глава нататък. Виждаме, че тези две имена, името за божественото като Елохим и името за божественото като Яхве или Йехова, всъщност се редуват. Човек трябва да се запита: Дали един писател би обозначил божественото с две различни имена? Откъде би могло да дойде това? Казва се, че който е съставил документа последен, е намерил стари традиции или дори стари записи, които е комбинирал, за да създаде цяло. Единият може да е от това племе, другият...

Възможно е те да са дошли от друго племе и след това да са били комбинирани. Това е, така да се каже, скица на едно нещо, което се утвърждава. Започвайки от това, човек забелязва, все по-нататък и по-нататък, че възникват подобни и други противоречия. По този начин става все по-необходимо да се разделят и разкъсват оригиналните документи на различни части. И ако някой днес състави Библия, както вече се е случило, от различните части и фрагменти, от които в крайна сметка се е смятало, че трябва да бъде съставена, ако някой отпечата със син шрифт всичко, което се приписва на един документ, с червен шрифт това, което принадлежи на друг, със зелен шрифт това, което принадлежи на трети и така нататък, тогава би се получил любопитен документ. Но той вече е създаден - така наречената Дъгова Библия!

Древният, почитан документ е там, може да се каже, разглобен на отделни парчета, от които се предполага, че е съставен и от които е бил сглобен. Библията, разбира се, е документ, но се смята, че не може да се докаже, че не произхожда от Мойсей, а че части от нея дори датират от сравнително по-късен период, от тази или онази жреческа колегия, докато други части от Библията се смятат за съставени от легенди и митове, събрани оттук и оттам, от религиозните възгледи на тази или онази школа. Това, което се е превърнало в цяло по този начин, не може да се счита за нещо, което е внесено в историята чрез издигане на съзнанието на човешката душа, която е способна да надникне в духовните светове.

Сега, никой не бива да вярва, че тези две лекции,

Лекциите, които трябва да изнеса днес и в събота, имаха за цел по някакъв начин да намалят усърдието и пламенността на трудовете, които току-що очертах. Всеки, който е запознат с инструментите, използвани за разчленяване на Библията на малки части и обяснението им, ще разпознае усърдието, пламенността и научното умение на целите тези трудове. За тези, които ги разбират, те се разкриват като може би най-монументалното постижение в науката. Нищо сравнимо не може да се намери нито по отношение на формалните аспекти, нито по пламенността на изследването. Ако сега разгледаме по-внимателно какво е резултат от тази научна работа, извършена от съвременни богослови – именно тези, които по силата на своята професия твърдо вярват, че стоят на основата на християнството – трябва да заключим: тя трябва да доведе до съвсем различно разбиране за нашето отношение към Библията, отколкото е било в продължение на векове. Ако това изследване даде плодове, Библията вече няма да може да съществува – би било нужно много, за да се обясни това подробно – Библията вече няма да може да бъде документът, който утешава и въздига хората в най-тъжните житейски ситуации.

Освен това, има и нещо друго, което трябва да се вземе предвид: за много хора, изследвали областите на естествените науки, геологията, еволюционната история на животинския и растителния свят, културната история, антропологията и т.н., почти не остава начин да размишляват върху прочетеното в Библията. Човек трябва да бъде справедлив и в това отношение и да не разчита просто на наивна вяра.

да се каже, че това не означава нищо. Често именно онези, които са най-съвестни в чувството си за истина, в жаждата си за знания, си казват: Когато видя, чрез изследвания, основани на солидна основа, как земята се е развивала през геоложки периоди, как имаме определени хипотези за материята, как астрономията показва как земята се е развила от мъглявина с по-висока температура до сегашната си форма, как се е развило неодушевеното и от това неодушевено - живата същност, как постепенно се е развило всичко - от най-простото до най-сложното - човечеството, как културните форми са се издигнали до сегашните си сложни форми, когато видим какво показва геологията, какви огромни периоди от време са били необходими, за да се запази земята, когато тя все още не е произвела земноводни, все още не е произвела бозайници, когато наблюдаваме всичко това и го оставяме да ни влияе - така ни казват многобройните цифри - какво да правим, когато Библията ни казва, че светът е създаден за шест до седем дни? Не можем да разберем сътворението за шест или седем дни, нито каквото и да било друго в този смисъл. Какво можем да си представим за Големия потоп, за чудотворното спасяване на Ной, когато четем, че Ной е довел толкова много животни в ковчега и т.н.? Ето защо някои хора, надарени с достойнство и сериозно чувство за истина, енергично защитават това остро и категорично противопоставяне на Библията, което произтича от днешната научна гледна точка, доколкото то се стреми да се разшири в миросглед. Всичко това присъства в нашия миросглед. Не можем да отречем нищо от това.

Но сега възниква въпросът: Взети ли са предвид всички неща , които трябва да се вземат предвид във връзка с Библията, когато се отстоява първата, историческа, или втората, естествено-историческата гледна точка? Трябва да се каже, че днес вече съществува трета перспектива за Библията, перспектива, която се развива от онзи реален метод на изследване и човешки начин на виждане, който в тези лекции се характеризира като духовно-научна или антропософска перспектива. Трябва да се обърнем към тази перспектива за Библията днес и в бъдеще. Каква перспектива е това? Днес често се казва, че човечеството не трябва да разчита на никакъв външен авторитет, че трябва да подхожда към света и живота без предубеждения и да изследва истината, и хората вярват, че се обръщат именно към Библията, когато възприемат такава перспектива. Но наистина ли е така ? Духовно-научната или антропософската гледна точка по отношение на Библията със сигурност може да се сравни с нещо, което се е случило за човечеството преди няколко века по отношение на нещо друго, макар и с по-малко значение. Най-лесно ще разберем духовно-научната перспектива за Библията, ако направим сравнение с промените в нашето разбиране за Земята.

Тук виждаме, че през цялото Средновековие, във всички училища, както по-нисши, така и по-висши, това, което се е преподавало относно външната природа, се е основавало на древни писания, по-специално на писанията на една велика и могъща фигура, писанията на древногръцкия философ и естествоизпитател *Аристотел*. Така че, ако вие

с мен към центровете на интелектуалния живот от по-ранни времена, щяхте да откриете, че това, което се е преподавало в старите училища и институции, не е било това, което е било открито в лабораториите, а по-скоро това, което е било отпечатано в книгите на Аристотел. Аристотел е бил авторитетът, а книгите му са били библията на естествената наука по това време. И навсякъде, където са се изнасяли лекции, се е преподавало само това, което Аристотел вече е казал за нещата. Сега дойдоха времена, когато в възприятието за природата се разрази нова зора, новият начин на гледане на природата, породен от *Коперник*, *Кеплер*, *Галилей* и всички останали до наши дни. Какъв беше основният импулс на тази зора? Докато преди Аристотел е бил приеман за фиксирана отправна точка и хората са говорили за природата по неговия начин, Коперник, Кеплер и Галилей сега прилагат собственото си чувство за наблюдение и изследване. Те самите са се вглеждали в природата и са изследвали какво може да им покаже животът. Те са искали да опишат и обяснят природата въз основа на това, което самите те са видели. Правейки това, те понякога са влизали в конфликт с това, което са учили строгите последователи на Аристотел.

Това е повече от обикновен анекдот; то описва дълбоката истина на един процес, който се е случил по това време, когато се разказва как един вярващ в Аристотел е бил помолен сам да изследва човешко тяло, труп, и да види, че не е вярно, че нервите произхождат от сърцето – както учи Аристотел – а че произхождат от мозъка. Вярващият в Аристотел е бил убеден да погледне. Тогава той казал: „Когато гледам това, изглежда, че природата противоречи на Аристотел. Но ако природата противоречи на Аристотел...“

Следователно, аз не вярвам в природата, а в Аристотел. — Това беше позицията на естествената наука по отношение на традицията. Перспективата на учения беше отхвърлена в полза на това, което е било предавано и повтаряно като традиция в продължение на векове. Когато четем писанията на *Джордано Бруно*, виждаме противопоставянето на Аристотел, произтичащо от новия дух, който разказва и обяснява това, което човечеството трябва да види само.

Днес нашата перспектива по целия въпрос се е променила. Имаме различен поглед върху прякото научно наблюдение, а също и върху Аристотел. Знаем, че голяма част от това, което е било интерпретирано от него през Средновековието, е било просто погрешно тълкуване на неговите писания. Аристотел, в духа на своето време, самият той е бил изследовател, който е гледал директно в природата и е предавал това, което е разбирал да каже. И ако разбираме Аристотел правилно, ако можем да се ангажираме с това, което е казал, тогава той вече не ни се явява в противоречието, което е изглеждал да има за своето време по отношение на прякото научно наблюдение. Тогава отново можем да станем негови почитатели, защото именно във факта, че нервите произхождат от сърцето, а не от мозъка, става ясно, че той е имал предвид нещо съвсем различно — нещо, което е вярно дори и за нашето време.

много подобна позиция не само към тези документи — писанията на Аристотел — но и към архетипния западен документ, Библията. Това, което се е случило през шестнадесети век и след това по отношение на наблюдението и изучаването на външната природа, се случва отново и днес по отношение на изучаването на Вселената.

духовното подкоремче на света. От духа на това изследване, което беше характеризирано в последните три лекции, човечеството се стреми да проникне отново в онези светове, които не са възприемаеми с външните сетива, но са възприемаеми за по-високо развитите сетива на човека, към духовните сетива на човека, чрез които можем да виждаме в духовния свят, точно както можем да виждаме във физическия свят чрез физическите сетива.

Не е необходимо да се разяснява по-подробно тук, тъй като вече многократно е било посочено, че човечеството е способно да развие силите в себе си, за да възприема не само сетивните неща, но и духовен свят между и зад сетивната област – духовен свят, далеч по-реален от сетивния свят. Имаше основателна причина човечеството за известно време да пренебрегва методите на духовно изследване. Големите постижения и завоевания във физическия свят бяха постигнати чрез усъвършенстване на инструментите, както се случи през последните векове. Но когато един аспект от човешката природа процъфтява, други способности отстъпват на заден план. Така виждаме как през последните векове процъфтяваха научните методи за външния, физически свят. Никога преди не са били открити толкова много инструменти, за да се разберат тайните на природата и да се изследват нейните закони. Способностите, свързани с това, бяха значително разширени и усъвършенствани, но способностите, чрез които човек може да зърне духовния свят, отстъпиха надолу. И затова не е изненадващо, че човекът...

е стигнал до убеждението, че духовното може да се обясни от материалното, физическото съществуване.

Но сега сме на прага на епоха, в която човечеството отново осъзнава, че има други инструменти и средства освен тези във физическата и физиологичната лаборатория, където те се използват толкова ефективно. Имаме си работа обаче с инструмент, който е коренно различен от останалите. Имаме си работа с основния и първичен инструмент, който трябва да разпознаем в самото човечество. Човечеството е това, което ще опознаем през зимата чрез методите на концентрация и медитация. Това са други методи, които човечеството може да приложи към душата си и чрез които то започва да вижда света по съвсем различен начин от преди. То може да стигне до точката, в която да си каже: „Аз съм като човек, роден сляп след операция, който преди е бил способен да отрича цветовете и светлината на света.“ Но сега е настъпил моментът, в който то може да види само. Сега то може да види, че има нещо друго зад това, което сетивата и интелектът възприемат. Сега то вижда духовните неща; сега той знае, не хипотетично, не чрез спекулативни философии, че сетивното, материалното, е просто кондензация на духовното, че това, което виждаме със сетивата си, се отнася към духовна сфера зад него по същия начин, както ледът се отнася към водата. Водата е тънка, ледът е твърд и този, който не може да види вода, но може да види лед, би казал: Няма нищо около леда. — По този начин, този, който може да вижда само със сетивата си, казва, че има

Нищо в широк радиус освен сензорни процеси , нищо освен сензорни събития.

ние трябва да проникнем в тази свръхсетивна сфера, в този свръхсетивен процес, тогава можем да разпознаем и обясним и духовното. Всеки, който не е развил духовни уши и очи, не вижда нищо в целия свят освен кондензация, като лед във вода, и първичната майка на веществото, духовното, в което сетивното е просто вградено, не му се явява. Ако един геолог ни покаже какво би било за човек, който може да постави стол в космоса и да наблюдава как се е развил светът: външният сетивен вид би бил точно такъв, какъвто го описва естествената наука. Човешката наука няма възражения срещу това, което естествената наука има да каже в положителен смисъл. Но за всеки, който има правилно разбиране за естествената наука, става ясно, че духовното е съществувало преди първата поява на физическото. Става ясно как прогресът е бил възможен само защото духовното е играло роля в този процес и че духът е най-ангажиран в развитието.

По този начин, този духовен мироглед ни показва , че е възможно човечеството да стане инструмент за изследване на важните основи на света и по този начин нашето разбиране най-накрая достига до сферата на изследване на самите духовни корени и начала. Ето как стои духовната наука, независимо от всеки документ. Тя казва: Ние първоначално не изследваме в документ. Ние не изследваме, както някога се е правило, в книгите на Аристотел; ние изследваме в духовния свят. Ние се позиционираме по следния начин: Това, което учите като обикновена училищна геометрия, Евклид-

Вижте геометрията; най-ранните ѝ начала са записани от *Евклид*, великият математик. Днес можем да приемем това като документ и да го разберем исторически. Но дали тези, които учат геометрия в училище днес, все още учат от началния учебник на Евклид? Днес ние работим, учим се и откриваме нещата директно от самите обекти. Ако например построите триъгълник, вътрешните закони се разкриват на ума от самия обект. С това, което сте придобили по този начин, можете да се обърнете към Евклид и да разпознаете това, което той вече е записал в учебника си. По подобен начин, хуманитарният учен, независим от книгите, изследва единствено чрез сетивата си как се е развил светът. И по този начин той открива развитието на света, развитието на земята през онова време, преди земята да кристализира в сегашната си форма. Той изследва умствените процеси и открива как в определен момент нашият ум започва да функционира в земното съществуване. Той показва как човекът се е появил първо и не се е развил от подчинени същества, а като потомък на духовни същества, които са били там първи.

Можем да се върнем към по-ранни времена, когато все още са съществували първичните духовни основи. Там откриваме човечеството, свързано с тези духовни процеси, и едва по-късно низшите създания са се развили заедно с човечеството. Точно както в еволюцията някои неща изостават, докато други се появяват, така и тук низшето се е отделило от висшето. Духовният изследовател знае, че органите за духовно изследване могат да бъдат развити чрез методи, които духовният изследовател е в състояние да демонстрира.

По този начин, духовната наука учи, че произходът и развитието на света следват закони, които са независими от

Всеки документ се основава единствено на свои собствени закони, точно както настоящото изучаване на математика не е обвързано с това как се е развивало в хода на историята.

И точно както изследователят е придобил знание за тази мъдрост, така той подхожда към Библията, така той сега гледа на Библията. И сега ни става ясно защо в Библията има противоречия както от гледна точка на историко-критическото библейско изследване, така и от гледна точка на научното изследване. И двете гледни точки произтичат от една-единствена голяма грешка, възникнала от широко разпространеното убеждение, че истините на Библията трябва да се разбират от гледна точка на физическото, сетивното възприятие и наблюдение. Смятало се е за възможно да се подходи към Библията с такива стандарти. Изследователските резултати на антропософската духовна наука все още не са били налични.

Казаното току-що ще бъде илюстрирано с конкретни примери. Духовната наука ни показва, че при изследването на земното творение можем да стигнем само до известна степен с методите на геологията и т.н. и че тогава развитието на човечеството сякаш продължава по-назад в неопределеното. И защо? Никога, колкото и да се надява, сензорната наука няма да може да проследи човечеството до неговите корени, защото сензорната наука може да открие само сетивното. Но психическите и духовните аспекти на човечеството предшестват сетивните. Човешките същества са били първо душа и още по-рано дух, а след това са се спуснали в земното съществуване. Само доколкото физическият живот...

Естествената наука може да ни покаже този процес на развитие. Не можем да изследваме духовния живот с обикновените сили на сетивното наблюдение. Геологията също не може да ни предложи ръководство. Тя ни предлага изучаването на това, което е останало от сетивно възприемаемата материя. Следователно тя може само да посочи какво би видял човек, ако можеше да постави стол в космоса и да наблюдава оттам всичко, което се е развило на Земята. Духовната наука не се занимава с това. Но за да види човечеството в далечното минало като духовни същества, човек трябва да е развил духовни очи и духовни уши. Без тях духовните и умствените аспекти на човечеството изчезват от погледа. Но с духовните очи сетивното изчезва и възниква духовният образ. Това обаче не може да се види по същия начин като сетивното. Човек трябва да придобие съвсем различни концепции за възприятие, ако иска да се върне към такива първични времена. Това, което виждаме да се развива в човек, когато е бил душа, не се разкрива в сетивни, обективни възприятия, като тези, предлагани от външния свят на сетивата. То ни се разкрива в образи. Чрез развитието на вътрешните сили на душата, нашето съзнание се превръща в това, което наричаме образно съзнание, въображаемо съзнание. Тогава съзнанието се изпълва с образи. В различно състояние на съзнанието виждаме това, което се е случило тогава, сега в образи. Това, което се случва вътре в виждащия, е подобно на образ.

Остатъкът от дара на пророчеството, който остава, е сънят. Но той е хаотичен. Видението *на* обучен пророк също присъства в подобни образи.

Но тези образи съответстват на реалността. Подобно е на начина, по който физически възприемчивият човек може да различи дали неговите възприятия съответстват на реалността или са просто фантазия. На всеки, който настоява на твърдението „Светът е моето представяне“ и „Външните неща само стимулират представянето“, бих предложил да донесе парче нажежено желязо близо до себе си и да усети как гори. След това да го отстрани и да усети дали простото представяне все още гори по същия начин. Наистина има нещо, което отличава простото представяне от възприятието, което е стимулирано от външния обект. Следователно не бива да се казва, че виждащият живее само във фантазми. Те са се развили в тази област до такава степен, че могат да различат кое е просто фантазия и кое е образ, представящ реалността на един духовно-психически свят. Така образите се превръщат в изразно средство за един духовно-психически свят. Когато виждащият погледне назад към времената преди да му се появят сетивни обекти, истински духовни същества и събития се представят пред неговите свръхсетивни органи на възприятие. Духовният изследовател не говори за сили, които са абстракции, а за реални същества. За него духовните явления се превръщат в истини и същества и за него духовният свят отново е населен с духовни същества.

Сега си представете човека в неговото праисторическо развитие, когато една фундаментална сила се е намесила в неговата еволюция, в цялата му форма, така че тази фундаментална сила се различава, различава се именно от други същности, които са се намесили *още* по-рано. Можем да проследим духовния и умствен аспект на човека, който вече е свръхсетивен, *още* по-назад; ние

Те могат да го проследят до още по-висши сфери. Но тогава духовният изследовател – когато достигне тези още по-висши сфери, където живеят още по-висши същества – трябва, когато говори за тези същества, да говори и за *други* същества.

Когато духовният изследовател се доближи до началото на Библията, му става ясно, че образите, изобразяващи духовните и умствените аспекти на човешкото развитие преди навлизането на човечеството във физическия живот, са представени със забележителна вярност. Духовният изследовател, след като открие собствените си вътрешни представи, отразени в тези външни документи, може да ги признае за истина. Когато обаче се върне към времената, когато човечеството е било свързано с още по-висши сфери, той трябва да избере различно име за тези фундаментални същества и открива, че главите, предхождащи четвъртия стих на втора глава, наистина използват различно име за Бог. Това откритие, което съвпада напълно с резултатите от духовното изследване, потвърждава, че от четвъртия стих на втора глава нататък в описанието на развитието на първобитния свят се появява ново име за Бог. По този начин духовното изследване ни поставя в същото положение като съвременния експерт по геометрия. Той може да открие геометрията от себе си и след това оценява делото на Евклид, който е открил същото. Така виждаме развитието в прекрасните образи на Стария завет и сега ни се разкрива нещо изключително забележително. Светлина и яркост озаряват текста на Библията по начин, който не е могъл да бъде забелязан от научните критици.

Един изследовател каза: Това, което Елохим са направили, сигурно е дошло от различен източник от това, което е направил Яхве.

Идва. Ако някой сериозно възнамерява да приложи това, е странно. Нека опитаме. Представете си този пасаж от Библията: „Змията беше по-хитра от всички диви животни, които Господ Бог беше създал. Той каза на жената: „Не ти ли каза Бог: „Да не ядете от никое дърво в градината?“““ Ако вместо „Елохим“ или „Яхве“ се появява само „Бог“, тогава не е преведено правилно. Странно е. В оригиналния текст се казва: „Змията беше хитра..., която Господ Бог беше създал.“ И където се казва: „Не ти ли каза Бог: „Да не ядете от никое дърво в градината?““, оригиналният текст не казва „Яхве“, а „Елохим“. Сега жената продължава, като винаги говори за „Бог“. И в осмия стих се казва: „И чува гласа на Господа Бога.“ Но оригиналният текст казва: гласът на Господ Бог. — Сега сме сглобили историята за змията по такъв начин, че да обясним, че онези, които са използвали имената „Яхве“ или „Елохим“, са имали предвид различни същества. Според библейските критици това произтича от различни традиции. И пасажът „Не ви ли каза Бог: „Да не ядете от никое дърво в градината?““ идва от традицията на Елохим. — Виждате ли, Библията наистина е сглобена от парчета хартия, така че дори в средата на изреченията различните традиции са комбинирани.

Ако подходите към Библията от хуманитарна гледна точка, ще стане ясно, че това наистина трябва да е така. От четвъртия стих на втора глава нататък се казва, че сътворението на света преминава от Елохим към Яхве-Бог. Следователно Той е силата, която води до развитието на всичко, което след това се разгръща.

по време на грехопадението. Духовната наука ви показва, че Яхве е Богът, който говори в сърцата на хората, в това, което имаме като „Аз“, „Аз съм“. Това същество, съществото „Аз съм“, е това, което осъществява всичко, което се казва от втора глава, четвърти стих нататък. Това същество, което сега се намесва, Яхве, е същество, което принадлежи към по-ранно развитие, но е отпаднало... [празнина в послеслова]. Следователно, ние говорим за Яхве-Бог. Но змията не знае нищо за Яхве; следователно тя трябва да се обърне към това, което е от нейната собствена субстанция, докато не се случи това, което трябва да се случи именно чрез Яхве. Едва в осмия стих на трета глава името Яхве се появява отново.

По този начин, чрез духовно изследване, човек придобива осъзнаването, че Библията е документ, в който нищо, абсолютно нищо, не е просто случайно. Един съвременен писател би могъл да попита: Защо дори този Бог да не приеме друго име? — Тези стилистични форми на съвременните писатели не се срещат сред древните посветени. Където се изисква прецизна и точна реч, не може да се говори в произволна стилистична форма. Това, което се казва, и това, което се пропуска, има своето значение. Когато името Яхве се появява и когато се пропуска, това означава нещо от изключителна важност. Но човек трябва да се придържа към принципа, че Библията трябва да се чете с най-голяма прецизност. Прочетете *Библията*, ако я имате! Прочетете шестдневната работа и ще откриете, ако продължите да четете от първия стих на втората глава до съботата, че се появява пасажът „В дните, когато Господ Бог създаде земята и небето“. Тези стихове обикновено се считат за предзнаменование на това, което им предхожда, точно както когато

Седемдневната работа би била преразказана и сега би се казало: Ето как е била извършена седемдневната работа. — „Това е произходът на небето и земята, когато бяха сътворени“ и след това продължава „по времето, когато Господ Бог направи земята и небето“ (Битие 2:4).

Всеки, който изучава оригиналния текст, ще стигне до следното заключение: Четвъртият стих на втора глава не се отнася до това, което го предшества, а до това, което следва; точно както по-късно – в главата след грехопадението – „Това е потомството на Адам“ (Битие 5:1) се отнася до това, което следва, до това, което идва след това, до следващото поколение, до това, което е дошло от Адам. Това е изразено по същия начин като: Това, което следва, „те са потомството на небето и земята“ (Битие 2:4). Същата дума се използва за това и на еврейски. Всеки, който чете внимателно, знае, че от думите „В началото Бог създаде небето и земята“ до третия стих на втора глава духовният свят е описан такъв, какъвто е бил създаден. След това, от четвъртия стих на втора глава нататък, се казва: Това, което е потомството на небето и земята, е описано в това, което следва. Това е най-чудесният преход, ако човек разбира материята, от шестдневната работа към това, което следва. Всеки, който се занимава с тези неща, ще открие, че може би няма книга, толкова добре структурирана, колкото Библията, особено най-ранните ѝ части. Вярата, че човек може да се докосне до Библията без духовно изследване, че човек може да се докосне до нея с външни документи, е разрушила това по своята същност свършено и хармонично произведение, така че то изглежда сякаш е съставено изцяло от откъси и фрагменти.

Човек трябва да следва и принципите на внимателно четене и на още по-дълбоко познаване на Библията. Човек не притежава Библията, ако притежава само буквалния текст, който само загатва за отделните, съществени моменти. Човек трябва да се придържа към принципа на ангажиране с Библията. На четвъртия ден от шестдневната работа ни се казва как се появяват слънцето и луната, как слънцето и луната определят деня и нощта (Битие 1:14-18). Обаче, дори преди това, Библията говори за ден и нощ (Битие 1:5). От това може да се направи заключението, че денят и нощта, които зависят от слънцето и луната (Битие 1:14-18), не могат да се разбират под *ден* и *нощ*, които *не* зависят от слънцето и луната (Битие 1:5). Тук може да се види осезаема индикация къде Библията говори за сетивния слънчев ден и сетивната слънчева нощ. Те произтичат от това, което наричаме въртенето на Земята около слънцето. Но можем да видим къде Библията сочи от тази сетивна реалност навън към свръхсетивното, в духовната сфера, където го издига и разширява в духовното.

Тези, които са били способни да изучават Библията духовно, винаги са могли да си кажат: Ако някой притежава дара на пророчеството, дара на висшето виждане и може да намери смисъла на Библията в реалността, тогава е очевидно, че този смисъл на Библията също произтича от този дар на пророчеството. Ако, поставяйки душата в различно духовно състояние, можем да зърнем това, което ни е дадено в силните образи на Библията, тогава знаем, че този, който я е написал, също трябва да е бил вдъхновен от духовния свят. Можем с основание да кажем: Започва времето, когато все повече и повече ще бъдат разбирани.

Трябва да се отбележи, че днес има четири различни начина за тълкуване на Библията.

Първият етап е този на наивната вяра. Той приема Библията с непоколебима увереност и не осъзнава какви възражения се цитират днес срещу Библията.

Вторият етап: Това са умните хора, библейските критици, които или чрез изследване на вътрешни противоречия, или от научна гледна точка, стигат до заключението, че Библията е била примитивна колекция от саги и легенди за човечеството, което все още не е започнало да изследва. Те са отишли отвъд Библията; вече не се нуждаят от нея. Те я атакуват от различни ъгли и казват: Тя беше добра за детското човечество. Но сега човечеството расте отвъд Библията. — Това са умните, свободомислещите.

След това идва друг етап: Човешките същества надхвърлят този интелектуализъм. Макар че тези индивиди са и свободомислещи, те са израснали отвъд тази втора гледна точка, тази на интелектуално интелигентните; те виждат в разказите на Библията — Стария и Новия завет — поне символични и митични проявления на вътрешни преживявания. Те виждат това, което човешката душа си представя по абстрактен начин, представено в Библията със символични термини. Някои свободомислещи са били принудени да направят това. Те е трябвало да трансформират гледната точка на свободомислещия индивид в тази *на* митичния символист, митичния тълкувател.

След това има и четвърта гледна точка. Това е тази, която днес ви беше представена като хуманитарна. Ще разгледаме по-подробно тази хуманитарна гледна точка в другиден.

Той отново представя духовни факти с прости описания, но по начина, по който тези духовни факти могат да бъдат възприети във въображението. Това са фактите, описани в Библията. Всеки, който е трябвало да изостави наивната си гледна точка и като изследовател е станал интелигентен човек, може би символист, може да стигне до гледната точка на духовния изследовател и тогава може да стане способен да приема Библията отново буквално, буквално в нов смисъл, а именно, истински да разбира думите.

В продължение на векове самата Библия всъщност не е била критикувана. Библейските критици са се борили срещу собственото си въображаемо творение, срещу това, което са направили от Библията. Това е и днес случаят с онези, които се борят срещу Библията; те се борят срещу собственото си въображаемо творение, срещу това, което вярват, че разбират от нея; те всъщност изобщо не разбират Библията. Така че, Библията може да се приема буквално, но човек трябва да разбира думата правилно.

има определено течение, което оспорва подобна дума: Не буквата, а духът трябва да реши. „Буквата убива, духът дава живот“ и вие го назовавате въз основа на определени взаимовръзки между буквите.

Иска ми се да можем да върнем истинския библейски текст обратно на света възможно най-скоро. Светът би бил изумен от съдържанието на оригиналния текст. Би изглеждало като нещо съвсем ново за човечеството. Човек не бива да разпространява поговорката „Буквата убива, духът дава живот“. Обикновено буквите се отразяват в собствения дух на майстора. Това е особено вярно за символиста. Ако е тривиален, той влага тривиалности в символите; ако е остроумен, той влага дълбоки значения в тях.

Интелектуалната дълбочина е вплетена в символите. Тази дума е като поговорката на Гьоте:

И докато нямаш това, това:
Умри и се прероди! Ти си просто
гост на тъмната земя.

Тази дума ни показва как човечеството трябва да надхвърли сетивното възприятие, всъщност обикновената природа. Всеки, който приема тази дума като инструкция, за да заяви, че физическото няма стойност, е пренебрегнал факта, че духът постепенно се развива от физическото. Същото е и с буквата и духа. Първо, човек трябва да притежава буквата, след това да може да дешифрира значението ѝ и едва тогава ще открие какво е духът. Разбира се, буквата убива, но в смъртта си тя създава духа и това твърдение съответства на другото: Който няма това, този цикъл на смърт и прераждане, остава просто мрачен гост на тъмната земя.

Само по принцип бих могъл да насоча вниманието ви днес към критиката на Библията и към перспективите, които духовната наука ще възприеме към нея. От малкото намеци, които бяха дадени днес, може поне да се предположи, че чрез работата на духовната наука ще бъде възможно нещо като превъплъщение на Библията. Духовната наука е да намери мъдрост, независимо от Библията. Но тя разпознава това, което се е вляло в тази Библия и това, което мнозина преживяват във връзка с Библията днес. Някои неща са успели да назидават хората, но повечето от тях вече нямат смисъл за тях. Само чрез духовната наука...

Чрез науката хората започват да разбират какво се казва за това или онова в Библията. След това има други пасажки, които изглеждат доста съмнителни, и човек стига до заключението, че Библията съдържа пасажки с дълбоки духовни истини, но също така и някои неща, които са били вмъкнати като нещо неорганично. — Ако човек продължи да се задълбочава в това, той прави друго откритие и установява, че проблемът е в самия него, а именно, че не е бил достатъчно напреднал, за да разбере въпроса. И човек започва да си казва: Докато преди е вярвал, че смисълът на Библията изглежда несъстоятелен пред лицето на науката, сега вижда: разбираш едно нещо, че трябва да се отнасяш към Библията с доверие и благоговение; другото просто още не разбираш. Но ще дойде времето, когато ще го разбереш и ще намериш точката, в която можеш сам да го проучваш.

Хуманитарните науки ще доведат до правилно оценяване на Библията. От гледна точка на хуманитарните науки, днес бяха обсъдени произходът на Библията и сътворението. Библейската наука преживява криза. Изследванията на хуманитарните науки ще се справят с тази криза и в нова форма древната светлина на Библията ще озари отново човечеството в бъдеще.

БИБЛИЯ И МЪДРОСТ II

Берлин, 14 ноември 1908 г.

Че хуманитарните науки са способни да изследват по-дълбоката мъдрост и истини на библейските текстове и по този начин да имат възможността наистина да разберат написаното в тези текстове, беше нещо, което беше накратко предложено в лекцията преди два дни. И също така беше предназначено да се покаже, макар и донякъде сбито, как е възможно такова истинско проникване в по-дълбокия смисъл на Библията по напълно неочакван начин, когато се работи със Стария завет, и как това може да накара много хора да преоткрият този текст за човечеството. Това, което може да се каже в тази последна лекция за позицията на нашата съвременна епоха – нейните изследвания, нейната критика, нейния мироглед – по отношение на Стария завет, може да се каже по същия начин и за Новия завет. Тук отново можем да посочим как през XVII и XVIII век започва критика, която разчленява, разчленява и, така да се каже, раздробява Евангелието – документ, който е имал толкова огромно значение за безброй хора през вековете – на парчета, атакувайки неговия авторитет в самия му корен. Дълга история би трябвало да се разкаже, ако искаме да обърнем внимание на тази библейска критика на Новия завет подробно. Как би могло да се случи иначе, след като след изобретяването на печатането Библията е станала достъпна за всички, а с нея и материалът...

Реалистичното мислене надделя! Как би могло да се случи друго, освен че на хората им става все по-ясно, че в Евангелията могат да се открият противоречия?

Ако човек се съсредоточи единствено върху буквалния текст, например, сравнявайки първото евангелие, Евангелието от Матей, с Евангелието от Лука, е достатъчно само да сравни генеалогията, дадена в тези евангелия, за да установи родословието на Исус от Назарет, и ще открие, че първото и третото евангелие си противоречат дори в началните глави. Не само предците са изброени по различен начин в Лука, отколкото в Матей, но и самите имена не съвпадат. И ако след това сравним отделните факти, отнасящи се до живота на Исус от Назарет, противоречия могат да бъдат открити навсякъде. По-специално, става поразително колко рязко си противоречат първите трима евангелисти – авторите на евангелията от Матей, Марк и Лука – от една страна, и авторът на четвъртото, така нареченото Евангелие от Йоан, от друга. Последицата от това беше, че бяха направени опити да се установи поне известна степен на съгласие между първите три евангелия и се смяташе, че тези първи трима евангелисти, макар и да се различават един от друг в много детайли, все пак се съгласяват по определен начин, тъй като представят образ на Исус от Назарет, който е привлекателен за цялостната концепция и за всички начини на мислене на една съвременна епоха, поне за много личности от нашата съвременна епоха.

За разлика от това, за мнозина отдавна е било ясно, че четвъртият евангелист е историческа личност .

Документите са изключени . Не само че авторът на Евангелието на Йоан, след като е представил фактите по съвсем различен начин, особено по отношение на разказа за чудесата, които той описва по съвсем различен начин; също така става ясно, че цялостната позиция на автора на *Евангелието* на Йоан по отношение на центъра на цялата световна история е различна. Това е вярване, което се е развивало все повече и повече. И ако искаме да се върнем към смисъла на това изследване - не можем да навлизаме в подробности тук - то е горе-долу следното: първите три Евангелия, ако се разглеждат като разкази от златен век, биха могли да дадат картина на личността на изключително внушителния Исус от Назарет, основателят и създателят на Евангелието. Четвъртото Евангелие е изповедно писание, един вид химн на това, което писателят е искал да представи във връзка с вярата си във връзка с разпнатия Исус, и чрез което не е възнамерявал да даде история, а по-скоро учение.

Особено през деветнадесети век, този възглед , повлиян от така наречената Тюбингенска школа под ръководството на наистина великия библейски учен и блестящ ум *Кристиан Баур* , все повече се утвърждава в съзнанието на много видни личности. Възгледът на Баур е горе-долу следният: Евангелието от Йоан е написано късно, много късно, докато другите евангелисти са писали по-рано, според някои разкази на хора, които може би са били свидетели на едно или повече събития или са чували за тях от хора , преживели историята в Палестина. Евангелието от Йоан обаче е написано едва през втори век.

То не произхожда от праисторията, а е повлияно от *гръцката* философия, повлияно от това, което вече се е появило в християнските общности, така че Йоан, повлиян от това, създава образ на Христос Исус, който може да назидава и възвисява хората по такъв начин, че в известен смисъл е лиричен, учи за начина, по който хората са започнали да мислят, чувстват и преживяват християнските вярвания до втори век, но вече не може да учи за това, което се е случило в началото на нашето време.

Разбира се , е имало и такива, които са били на противоположното мнение. Макар че трябва да се каже, че Кристиан Баур и тези, които са били негови ученици или са работили с него в по-голяма или по-малка степен, са действали с огромна критична проникателност, не бива да забравяме библейски учен като историка и учен *Гфрьорер* , който твърди, че Евангелието произхожда от самия апостол Йоан. Той старателно демонстрира как точно това Евангелие показва в почти всяко изречение, че е написано от очевидец или от някой, който е получил посланието му от очевидци. Гфрьорер стига дотам, че казва по своя швабски начин, че всеки, който – въз основа на представеното от него – не вярва, че Евангелието произхожда от Йоан, не може да бъде истински утешен . Нито пък има много какво да каже срещу онези, които твърдят, че то не е историческо, а след това атакуват това Евангелие с всякакви аргументи.

Въпросът, който ни интересува тук, е следният: Въпреки цялата си проникателност и ерудиция, които не се отричат нито за миг, наистина ли е...

Наистина ли този поглед върху съвременното е породен единствено от изследвания, единствено от историята ? – Всеки, който може задълбочено да изследва не само външните аспекти на историята, но и да се потопи в духовните дълбини на човешкото развитие с мислите, чувствата и цялостното си възприятие, скоро забелязва нещо друго. Не става дума само за историческо чувство, не само за така нареченото обективно изследване, а по-скоро за мисловните модели на съвременното, за ценните възгледи, които стават все по-разпространени от миналия век, когато са се появили за първи път; тези възгледи са попречили на вярата и идеите, които са преобладавали векове относно фигурата на Христос Исус, да продължат да се запазват в съзнанието на хората – вярата, че Исус от Назарет съдържа не само трансцендентно, но и универсално същество, същество – нека първоначално го наречем духовно-божествено – което трябва да е свързано не само с цялото човечество, но и с цялото развитие на света като цяло. Вярата и идеята, че това същество е действало в смъртното тяло на Исус от Назарет и че си имаме работа с уникално събитие, са били загубени. Това противоречи на конвенционалното мислене толкова силно, че е трябвало да се противопостави на подобно вярване. Критичното изследване, което несъзнателно се промъкна, започна да потвърждава това, което първоначално желаеха вкоренени модели на мислене. Все повече се зараждаше чувство, което не можеше да толерира нищо, което надхвърля нормалното човешко и лично, чувство, което казва: Да, в хода на световното развитие е имало велики фигури: Сократ, Платон и други. Разбира се, ние сме склонни да признаем, че Исус от Назарет е бил най-великият. Но ние трябва, в рамките на това

Нивата на човечност остават. – Идеята , че в Исус може да е пребивавало нещо, което не може да се сравни с това на нормално човешко същество, противоречи на материалистическите представи, които все повече се утвърждават, особено по този начин. Можем да видим как това значение се е промъкнало несъзнателно и се е преплело с това, което така наречените исторически изследвания са установили.

Защо първите трима евангелисти стават все почитани, докато авторът на Евангелието от Йоан е низведен до статута на обикновен лиричен поет и писател на изповеди? Защото може да се твърди, че първите трима евангелисти, синоптичните евангелия, изобразяват идеализирана човешка фигура, но винаги нещо, което, макар и възвишено, никога не го надхвърля. Ласкае съвременната чувствителност да чуе какво е казал един съвременен теолог: Ако лишим Исус от всичко свръхестествено и духовно, ако вземем простия човек от Назарет, тогава сме най-близо до Исус. Това не се отнася за Евангелието от Йоан. То започва веднага с думите: „В началото бе Логосът, Словото.“ И Словото, което беше с Бога в началото, съществуваше преди да има материален свят. Това, което съществуваше във всички духовни сфери, стана плът; то прие формата си в Палестина в началото на нашата ера. Авторът на Евангелието от Йоан използва най-висша мъдрост, за да разбере и обясни това събитие. Неуместно е да се говори за простия човек от Назарет във връзка с този въпрос. Следователно той никога не би могъл да бъде свързан с исторически документ. Следователно, не става дума само за научни причини; това е развитието на обикновени мисли, чувства и емоции, които са намерили израз в това, което днес е известно като библейска критика.

Новият завет, който, като така наречено историческо изследване, твърди, че има безусловен или поне относителен авторитет по тези въпроси.

Но от гледна точка на хуманитарните науки възниква друг въпрос. Нека разгледаме самата основа, на която са се поставили някои скорошни изследователи. Някои са се стремили да опишат събитие, случило се в началото на нашата ера. След това тези изследователи са добавили митични и легендарни елементи. Нека приемем, че възприемаме този подход. Тогава трябва да се запитаме: Възможно ли е, въз основа на тези предпоставки, все още да говорим за християнството като такова? Допустимо ли е да говорим за християнство, ако тълкуваме документите, които свидетелстват за това християнство, в чисто материалистически смисъл? Допустимо ли е това по отношение на цялата Библия? Първо трябва да се споменат две точки, които ще покажат, че въпросът не може да бъде поставен по друг начин, отколкото е бил, и че на него може да се отговори по внушителен начин. Нека приемем, че гледната точка на Кристиан Баур е правилна: че в Палестина се е случило нещо, което може да се обясни с външни исторически факти, и че с течение на времето писателите, повлияни от предразсъдъците на своето време, са предали на потомството това, в което самите те са вярвали. Нека приемем, че трябва да предположим подобно изследване, особено с вярата, че духовно същество, произлязло от духовни сфери, е живяло в Исус от Назарет, е възкръснало и е постигнало победата на живота над смъртта – което наричаме самата същност на мистерията на Голгота. Тази доктрина, казва Баур, трябва да бъде разбита. Този възглед се счита за догматичен. Този възглед трябва да бъде отхвърлен. Събитието в

Палестина трябва да бъде разследвана като всяко друго историческо събитие.

Може ли тогава да се говори за християнството в истинския смисъл на думата, за самата Библия като за произведение, което съобщава това, което трябва да се появи? За разлика от това, нека посочим два факта. Първо, каква е основата на първоначалното, голямо и всеобхватно въздействие на християнския мироглед – въздействие, което никой не може да отрече? Каква е основата на проповядването на Павел? Основава ли се то на това, което една нова, трезва наука извлича от Евангелията? Силата на Павел никога не се основава на провъзгласяване на това, което може да бъде изчерпано чрез средствата на историята. Цялата му ефикасност се основава на събитие, което може да бъде разбрано само чрез свръхестествени, никога чрез сетивни причини . Всеки, който изследва писанията на Павел, ще види, че цялото учение на Павел просто се основава на факта, че той е успял да придобие убеждението и преживяването, че Христос е възкръснал и че в мистерията на Голгота е постигната победата на живота в Духа над смъртта.

От какво Павел черпи убеждението си за истинската природа на Христос Исус? Той не го черпи, както другите, които са били около Христос Исус, от пряко указание. Той го черпи, както всички знаете, от събитието в Дамаск. Той го черпи от факта, че е могъл да каже: Видях този, който е живял, страдал и умрял в Палестина; видях го в живота му. Павел няма нищо друго освен това, че е видял Христос в духа си и от това духовно видение е получил истината, че Христос е жив. Христос, когото е познал в духовното си видение –

това явление. И поставя това явление наравно с другите явявания, защото ни казва ясно: След смъртта Христос се яви на различни хора, на дванадесетте ученика и други, и накрая и на мен като някой, роден извън времето. С това той има предвид, че наистина е видял, видял е в по-висше видение, този, който е триумфирал над смъртта, и че оттогава знае, че Христос живее за онези, които се възнасят в духовния свят.

Ето ни вече в разгара на това, що се отнася до Новия Завет, където новата духовна наука трябва да се отдели от всяко просто буквално тълкуване на Библията. Какво обикновено откривате в писанията на така наречените нови изследвания върху събитието в Дамаск? Обикновено откривате, че това е било екстатично състояние, в което Савел се е превърнал в Павел, състояние, в което човек не може да види напълно. Това се изплъзва на човешкото изследване. Всъщност, то се изплъзва на външното човешко изследване. Но точно това толкова често сме подчертавали в духовната наука: че човекът - както ще научим по-нататък в следващите лекции - може да се издигне до познанието за един висш свят, който обгражда човека така, както цветовете и светлината обграждат слепия човек. Човекът може да се научи да вижда този висш свят, точно както човек, роден сляп след операция, може да се научи да вижда цветове и светлина. Това е, което чрез методите на духовната наука се случва в душата на истинския ученик на духовната наука, позволявайки му да погледне в духовните светове, за да види това, което е там. Това, което се случва в този ученик и за което всеки ученик днес и по всяко време може да бъде свидетел, е нещо, което Павел е описал.

Той го постигна. Той го получи: да чуе с уши, които не са чувствени уши, да види с очи, които не са чувствени очи. Тогава той беше способен да възприеме и Този, Който обитаваше в Исус от Назарет. Така цялата сила на Павел се простира в свръхсетивната сфера. „Ако човек приеме целия Павел такъв, какъвто е, може да каже: Това, което той каза, е пронизано от „Христос е жив, Той възкръсна. Следователно нашата вяра не е напразна.“

И когато човек обмисли какво всъщност е постигнало проповядването на Павел, как той по-специално е разпространил формата на християнството, която е проникнала в света, тогава никога не може да се каже, че е без значение да се свързваме с каквито и да е свръхестествени факти, за да изследваме фактите за Исус. Трябва да се прилагат обичайните научни методи, казват те. Но тогава човек забравя не само първоначалните събития в Палестина, не само какво се е случило през тези тридесет и три години, но и какво се е случило за разпространението на християнството; човек забравя, че то се основава на свръхестествено събитие и че това свръхестествено събитие първо трябва да бъде разбрано и осмисляно.

Но по много подобен начин, ако само сериозно и истински обмислим нещата, ще открием, че Старият Завет, поне най-важният му документ, писанията на Мойсей, се основава на нещо подобно. Откриваме, че цялата мисия на Мойсей, цялата сила на Мойсей, чрез която той е постигнал огромни неща за своя народ, също се основава на свръхсетивно събитие; както трябваше да кажем онзи ден, че когато духовният изследовател се развива нагоре, така че да стане способен да вижда в духовния свят и да надниква в духовните подводни течения на нещата, тогава той разбира какво представлява фактът.

Духовният свят се възприема чрез образи, чрез въображение. Всъщност, човек може да изрази процесите, които протичат в самия него, когато се възнася в духовните сфери, само чрез образи, но трябва да е ясно, че този, който говори чрез такива образи, не възнамерява да говори за самите образи, а по-скоро вярва, че тези образи предоставят изразни средства за свръхсетивните му преживявания.

Свръхестественото преживяване, чрез което Моисей получава своята мисия, е ясно изобразено във появата на горящия храст. Там виждаме Моисей, водачът и напътственикът на народа, изправен пред своя Бог, Бога на Авраам, Исаак и Яков, който заповядва на Моисей да направи за своя народ това, което след това виждаме да прави Моисей. Разглеждайки това, ние вече се сблъскваме с фундаментален аспект на цялата Библия, а именно въпроса: Как, за да получим по-дълбоко разбиране на този документ, трябва да подходим към тези два факта, които посочихме като свръхестествени факти, които правят невъзможно всяко чисто външно изследване? Как трябва да се отнесем към този фундаментален аспект на Библията в духовно-научен смисъл? Ще можем да проникнем в това разбиране, ако разгледаме съдържанието на откровението или преживяването на Моисей.

най-важните моменти . Моисей вижда себе си пред Бога на Авраам, Исаак и Яков. В същото време Бог му дава задачата да изведе народа от Египет, да го доведе до определено ниво на величие и определен начин на поведение. Когато Моисей поиска нещо, с което да се оправдае пред народа, за да може да каже кой е и кой го е изпратил, Бог разкрива името си: „Аз“

„Аз съм, който съм.“ Тази фраза не може да бъде разбрана от никого, който не е способен да схване пълния смисъл и същност на древното именуване. Древното именуване не е същото като днешното. Древното именуване е имало за цел да изрази същността на личността, същността на този, който се изправя срещу нас. В „Аз съм, който съм“ същността на Бога, който е стоял пред Моисей и който нарича себе си „Бог на Авраам, Исаак и Яков“, трябва да е била изразена по много специфичен начин. Защо той нарича себе си Бог на Авраам, Исаак и Яков? Зад това се крие мистерия, която копнее да бъде разгадана. Можем да я разгадаем само като се обърнем към нея с инструментите на духовната наука. Ще трябва многократно да подчертаваме на различни места, че човекът се състои от различните членове на своето същество, че в това, което наричаме физическо тяло, имаме пред себе си само една част от човешкото същество, че освен това имаме висши членове, които са свръхсетивни, които са истинските основи, творческите принципи. Към физическото тяло трябва да добавим етерното или жизненото тяло, след това *астралното* тяло и като четвърти член - носителя *на* егото. Човек споделя физическото тяло с привидно неодушевени същества, с минерали; етерното тяло с растенията и всички живи същества; астралното тяло с животинските същества, с това, което може да има страсти и желания. Чрез егото човекът трансцендентира всички сетивни същества, които го заобикалят. Това са четирите истински члена на човешките същества, които духовната наука винаги е разпознавала.

да отбележим , че това, което днес наричаме физическо тяло, също има своята първоначална духовна форма.

Физическото тяло има основа и е просто кондензирана форма на духовното. Точно както ледът възниква от водата, така и физическото възниква от духовното. Трябва да се задълбочим много назад в разбирането за духовното развитие, ако искаме да търсим първите духовни корени на физическото човешко тяло. От четирите члена на човешката природа, този четвърти член е най-старият. Физическото тяло е най-плътното днес. То е това, което е произлязло от духа в далечното минало. То е ставало все по-плътно, претърпяло е множество трансформации и по този начин е приело своята физическа форма. Това е най-старият аспект на човешкото същество. По-млад член е етерното или жизненото тяло. То е добавено по-късно, откъдето идва и по-ниската му степен на кондензация. Още по-младо е астралното тяло. Най-новият член е егото, носителят на човешкото самосъзнание. Всички тези членове са възникнали от духовни първични основи и духовни същества, от божествено-духовни същности. Можем да кажем, че духовната наука ни показва, че това его, чрез което човекът се е превърнал в самосъзнателното същество на днешния ден, е слязло в тялото. Преди да стане его-същество, той е бил съставен от физическо, етерно и астрално тяло.

Библията също така разграничава онези същества, които са създателите, оформителите на тези три члена на човешката природа. Ученията на Мойсей говорят за Създателя, оформителя на човешкото аз, създателя на носителя на човешкото самосъзнание . Следователно, Библията вижда в Бога, който е позволил на аз-а да се влее в човечеството, така да се каже, този, който е дошъл последен по отношение на еволюцията на човечеството. Божествените същества, които са известни като Ело-

Тези божествени същества, които ние стриктно разграничаваме от Бога Яхве или Йехова, са създателите на физическото, етерното и астралното тяло. В Библията те са ясно разграничени от последния бог, появил се в нашата еволюция, Бога Яхве, този, който е донесъл Аз-а на човечеството. Ако се запитаме: Къде човечеството намира същността на този Бог, този най-нов от съзидателните богове, за които Библията започва да говори в четвъртия стих на втората глава на Битие? – духовната наука ни показва, че там, където човечеството намира своето Аз в себе си, което е толкова фундаментално различно, дори със самото си име, от всички останали същества около нас, там то намира в себе си капка от тази божествена същност. Това не е пантеистична доктрина, нито е обяснение, че човечеството трябва да намери своя Бог в себе си. Да се твърди това би било все едно да се твърди, че капка вода е същата същност като океана – и да се каже: тази капка вода е океанът.

Когато говорим в смисъл на духовна наука, говорим за безкрайно, всеобхватно, универсално същество, което е свързано със земното развитие и с всичко останало, което принадлежи на това земно развитие. В нашето его откриваме искра от това божество Яхве, точно както същата същност пребивава в капка вода, както и в морето. Но пътят, който човешкото развитие трябваше да измине, беше много дълъг, по време на който божеството Яхве започна да оформя човечеството по такъв начин, че да може да обхване егото със съзнание. Силата на егото трябваше да действа в човечеството дълго време, преди човечеството да постигне его съзнание. Мойсей стана великият предшественик в довеждането на осъзнатост-

Същността на човека се превръща в негов Аз. Но тези сили отдавна действат и оформят човешката еволюция. Те ни оформят по такъв начин, че можем да разпознаем тяхната природа, когато се ангажираме с еволюцията на самото човешко съзнание.

Нека погледнем малко назад в развитието на човешкото съзнание. Думата „развитие“ се използва много често днес, но никоя друга наука не приема думата „развитие“ толкова сериозно, толкова задълбочено, както хуманитарните науки. Това човешко съзнание, такова каквото съществува днес, се е развило от други форми на съзнание. Ако се върнем много, много назад в произхода на човечеството – не в смисъла на материалистическата наука, а както обясних онзи ден – тогава откриваме, че човешкото съзнание изглежда все по-различно, колкото по-назад се връщаме. Това съзнание, което свързва различните понятия за разбиране и външни сетивни възприятия по познатия начин, е възникнало, макар и в далечното минало, но все пак е възникнало. В това време можем да открием състояние на съзнанието, което е било доста различно от днешното, защото паметта, по-специално, е била съвсем различна. Това, което хората имат днес като памет, е просто деградирал остатък от древна душевна сила, която е съществувала по съвсем различен начин. В древността, когато човечеството все още не е притежавало обединяващата сила на съвременния си интелект, когато все още не е било способно да смята и брои в съвременния смисъл, когато все още не е развило своята интелектуална логика, то е имало друга сила на душата: то е развило универсална памет. Тя е трябвало да намалее, да отстъпи, за да може за нейна сметка да се развие нашият съвременен интелект.

Ето как би могло да се случи развитието. Общият ход на развитието е такъв, че една сила отстъпва на заден план, за да може да се появи друга. Паметта е намаляваща сила, докато интелектът и разумът са нарастващи сили на душата.

За тези, които посещават тези лекции от много години, това, което ще кажа, няма да се стори особено забележително. За други ще изглежда гротескно, когато природата на паметта се обсъжда по следния начин. Какъв е външният аспект на човешката памет? Тя е, че си спомня вчерашно, онзи ден и така нататък, назад към детството. След това обаче тя се прекъсва. Тази памет не се е прекъсвала в далечното минало, нито в детството, нито дори при раждането; но както съвременните хора помнят това, което самите те са преживели в личния си живот, така и древните хора са помнили това, което техните бащи и дядовци са преживели през цели поколения. Паметта е била сила на душата, която се е разпространявала по реален начин през поколенията. Векове наред споменът се е съхранявал в далечното минало и това различно развитие на паметта е било свързано с различен начин на именуване на нещата.

Сега стигаме до въпроса: Защо първите глави на Библията говорят за личности, които, подобно на Адам и Ной, живеят векове? Защото за хората, за които става въпрос тук, не би имало смисъл да се ограничава броят на индивидите. Паметта се простира назад през поколенията до патриарха. На цялото това поколение е било дадено име. Не би имало смисъл да се дава името Адам само на един човек. Така че, по това време името е било дадено на нещо, което е било едно и също.

Запазване на паметта, предавана през вековете от поколение на поколение – Адам, Ной. И какво беше тя? Това, което преминава през баща, син и внук, но паметта я съхранява. Така вярно библиейският летопис пази тези тайни, които могат да бъдат разбрани само чрез хуманитарните науки.

Когато разгледаме съзнанието за себе си, чрез което разбираме същността на Божеството Яхве, ще видим, че азът живее в нас между раждането и смъртта и че поддържа тази конкретна форма между раждането и смъртта. Така азът се е поддържал през поколенията, през вековете. Точно както говорим за аз-а днес и знаем, че азът се простира назад, докдето можем да си спомним, така и древният човек си е казвал: „Да се наричам „аз“ няма смисъл. Спомням си баща си, дядо си, прадядо си.“ Неговият аз е преминавал през поколенията и дори е имал име. Точно както намираме израз на Бог в нашия личен аз, когато се задълбочим в този аз, така и древният човек, гледайки нагоре през поколенията, си е казвал: „Богът, който живее в аз-а, живее надолу през поколенията“ – като Божество, което Моисей тогава е разпознал във висшите светове. Богът е бил не друг, а този, който в древността е живял като „аз“ от поколение на поколение. Терминът „аз“ на езика от онова време се е отнасял до това, което се е предавало като израз *на* Бог Яхве, с думите на Яхве „Аз съм, Който съм“. Това е, което Моисей разпознава в своето духовно откровение. То е било разкрито за първи път при вида на горящия храст. Това е бил същият Бог, който преди това е живял от поколение на поколение, Богът на Авраам, Исаак и...

Яков. Това беше силата, която живееше в живата памет и същевременно носеше със себе си всичко, което установяваше човешкия ред . Така ние се обръщаме към предшественика на Моисей. В библейския смисъл ние се обръщаме към патриарсите, към онези, в които е живял Богът на Авраам, Исаак и Яков.

Тези времена не са се нуждаели от външни заповеди, от външни закони. Защото с живата памет, памет от съвсем различен вид от днешната, това, което човек е трябвало да прави, е продължавало да живее. Според какво са действали хората в онези първобитни времена? Човек разбира това чрез правилно тълкуване на Библията. Те не са действали според заповеди. Те са действали според това, което паметта им е казвала, какво е правил баща им, дядо им и т.н. С кръвта си те са получавали вродена насока за това, което е трябвало да правят. В онези древни поколения е имало нещо като одухотворен инстинкт, сравним с това, което днес наричаме „действие по инстинкт“. Древният човек не е действал според заповед; не, той е действал според характера на своето същество, според видовата си природа. Как са действали съществата, идентифицирани в Библията като Авраам, Исаак и Яков? Те са действали като кръвта, течаща през поколенията, отпечатана върху тях. Това е бил Богът на Яхве, когото са свалили със себе си, независимо дали са водили война или са живели в мир. Те нямали заповеди, нямали закон. Това беше одухотвореният инстинкт на Бог, който живееше в тях;

По времето, когато се е появил Моисей, човешката личност е била в първия етап от своето развитие. Тогава тя се е освободила в своето съзнание от споделеното съзнание на поколението. По това време основите на човешката личност вече са били положени.

престанала да съществува. Духовният инстинкт за действие вече не присъстваше. Нещо друго трябваше да заеме неговото място. Богът на Авраам, Исаак и Яков, който в духовната си форма даде на Моисей закона и заповедите, тъй като духовният инстинкт вече не присъстваше, трябваше да регулира външния ред, социалния живот, чрез заповедите и закона. По този начин, същият Бог, който преди е действал като сила на природата, сега е ефективен като законодател, установяващ външен ред чрез закона. Ето защо виждаме дълбокия смисъл на четенето на думите „Богът на Авраам, Исаак и Яков“ в този момент. Богът, който нарича себе си „Аз съм, Който съм“, е същият като четвъртия член на човешката природа, същият, който е въвел „Аз-а“ в човешката природа. Но хората все още не можеха да усвоят духовната природа на себе си в своето съзнание. Това изискваше по-дълъг период на подготовка, който попада във времето, описано ни в Библията като Стария Завет, времето от Моисей до мистерията на Голгота. Следователно, това време е време на обещание, което новото евангелие представлява, началото на „времето на изпълнението“. Така Бог, който е намерил израза „Аз съм, Който съм“, се обявява на Моисей. Той се обявява, като урежда външния ред на човечеството, тяхното съвместно съществуване, чрез закони, косвено чрез видението на Моисей, чрез виждането на Моисей. Така е живяло човечеството в предхристиянската епоха, в която Бог е творил, в която Яхве-Бог е формирал, в която е живял „Аз съм, Който съм“, но в която човечеството все още не е можело да живее съзнателно, а по-скоро според външния закон, който обаче е произлязъл от Яхве-Бог. Времето все повече наближава.

Това е моментът, в който човечеството трябва да осъзнае напълно истинското си аз. През цялата древност е имало само едно средство за онези, които все още не са могли да виждат, които все още не са могли да се изправят срещу Бог във физическия свят. Имало е само един начин, по който този Бог е могъл да стане ефективен за тях. Това е бил законът, редът. Това е било приложимо към външния свят.

Освен това, съществувал е свръхсетивен начин да се опознае този Бог, а именно чрез Мистериите или посвещението. Какво е посвещение? То обхващало всичко, което се предавало на определени индивиди, считани за подходящи да прилагат методите на духовната наука, за да развият спящите сили и способности в човечеството, така че да могат да зърнат духовния свят. За онези, които изповядвали старозаветната вяра, това означавало да видят духовно Бог, който живее в „АЗ СЪМ“, лице в лице. Прилагайки този метод, те били способни да чуват и виждат с духовни очи и уши, дори да видят това, което Моисей видял, когато Богът, който „АЗ СЪМ“, му дал мисията. Но това било възможно само в Мистериите, само чрез посвещение.

Но имаше и такива, които разпознаваха „Аз съм това, което съм“, но те трябваше да преминат през всички процедури, методи, чрез които човекът се *превърща* в инструмент на висше виждане, на навлизане в духовния свят. Така божеството, което вече живееше в Авраам, Исаак и Яков, беше напълно забулено за физическия свят. То подреждаше света чрез закон. За *посветения* мистерията на мистериите става видима в мисълта. Сега дойде времето, когато мистерията на Голгота беше напълно разкрита -

Какво е трябвало да се случи? Какво всъщност се е случило? Нека си представим какво се е случвало с посветените в древността. Мога само да скицирам процеса на посвещение чрез медитация, концентрация и другите упражнения. Чрез тях душата на посветения е била подготвяна дълго време. След това е последвало тридневна и половина завършване на тези посветителни процеси. Човекът, който е трябвало да бъде посветен и е бил подготвен до тази степен, е бил доведен от посветения практикуващ в състояние, в което физическото му тяло е било напълно заспал. Не само заспал, но сякаш мъртъв, така че човекът не е могъл да използва физическите си сетива, физическите си очи и уши. Но вместо това, чрез органите на духовните си крайници, той е можел да вижда в духовните светове. Той е можел да възприема кога е извън тялото си, кога не е бил обвързан, кога физическите му органи са били латентни. Тогава е можел да види в себе си това, което живее невидимо като „Аз съм това, което съм“; Но той е можел само да го зърне в дълбините на мистериите. След това, както разбира всеки, който знае тези неща, той е бил събуден във физическото си тяло и отново е използвал физическите си сетива. Но сега той имаше пълно осъзнаване: „Аз съм Аз съм, бях в духовния свят. Това, което каза на Мойсей: „Аз съм Аз съм“, стоеше пред мен и е това, което ми отрича вечността, това, което е влязло в тялото ми. С това бях свързан. Бях свързан с божествения първичен носител на Аз съм, чието отражение и огледален образ е моето Аз съм.“

Така посветеният се завърнал във физическия свят и станал свидетел на духовното измерение в него, защото го бил видял. Той можел да предаде знанието и посланието.

Той изложи думите си пред слушателите си , на които беше призван да предаде послание. Но само в духовния свят човек можеше да възприеме „Аз съм, Който съм“. Чрез събитието на Голгота, същото същество, което се беше обявило на Моисей в горящия храст с думите „Аз съм, Който съм“, слезе в човечеството. Това е напълно в съответствие с Евангелието от Йоан: „Азът“ стана плът в тялото на Исус от Назарет, обитаваше в него и ходеше сред човечеството. Това беше първичната сила, която донесе човечеството до висотата, на която се намира днес. Първичната сила стана човешка; божествено същество стана човешко и ходеше сред човечеството. Съществувахе възможността в историческия ход на човечеството това, което посветените можеха да възприемат само в духа, някога да се е случило като историческо събитие на Голгота: Христовото същество да е триумфирало над смъртта на материята.

Това е исторически реалната, външна реалност, която толкова често се е разкривала в мистериите за посветените. Това е бил процесът на посвещение в древността, който се е случвал в дълбокия мрак на мистериите за онези, които след три дни и половина подготовка за посвещение са напускали физическите си тела и през това време са ходили в духовния свят и са виждали в духовните основи на човечеството, че духовно-божествено същество слиза във физическия свят и че това събитие един ден ще се случи като исторически факт. Това е бил процесът на посвещение.

Но сега дойде времето, когато човечеството, чрез склонността на чувствата , усещанията и мислите, стигна до събитието на Голгота чрез вяра.

Тогава от това произлезе разбирането . Беше дадено нещо ново. Беше възможно да се притежава външно това, което човек би могъл да има само чрез възторг в духовния свят. Ако човек приеме това, тогава разбираме защо Христос Исус казва: Аз съм АЗ СЪМ – в съвсем нова форма. Това, което той казва, означава: Погледнете назад към първобитните времена, към това, което е живяло като вечно в човечеството, което се е проявило в Авраам, Исаак и Яков и което след това се е разкрило в Мойсеевия закон. Сега е времето, когато азът става съзнателен в индивидуалната личност, когато човечеството трябва да стане напълно съзнателно за себе си, за божественото обитаване в него.

Ако в древността човекът е гледал нагоре към Бога, съзерцавайки Го и казвайки си: Това, което живее в мен, живее през поколенията – сега, когато погледне навътре, той намира божественото в себе си. Божественото, от което е произлязло всяко аз, е било въплътено в Исус от Назарет и този, който е разбрал това, е написал: В началото бе Словото и Словото беше у Бога, и Словото беше Бог. – Под Слово се разбира същността на най-съкровенията човешка природа и едновременно с това първичният източник на това най-съкровено същество. И той влага в устата на Христос Исус: Това, което живее в мен, от което има искра във всяка човешка личност, което е съществувало преди Евангелието. – Значимото изречение в Евангелието от Йоан е: „Преди да се е родил Авраам, Аз съм.“ – Преди да е имало Авраам, е имало „Аз съм“, Аз съм, което не е обвързано с времето, което е съществувало преди Авраам, което вече е присъствало в духовния произход на човека. Като е трябвало да опише себе си като първичния източник на Аз съм, Христос е изрекъл знаменателните думи: Преди да се е родил Авраам, е имало Аз съм.

Така виждаме как смисълът на човешкото развитие, който прониква в тези фундаментални книги на човечеството, Стария и Новия завет, се възстановява чрез духовната наука. И виждаме как най-важните думи стават четливи за нас едва когато проумеем смисъла на тези книги, независимо от самите думи, чрез духовната наука. За да цитираме нещо, което дава на материалистичния ум нещо за размисъл, нека си спомним възкресението на Лазар. Виждате ли, човек като Гфрьорер казва: Който твърди, че Евангелието на Йоан не е написано от Йоан, си помага, като казва, че авторът е записал много от това, което е преживял и разбрал, но чудото на Лазар трябва да му е било разказано. Той не е могъл да е бил там. – Човек просто трябва да разбере правилно чудото на Лазар. Нека го разберем по следния начин: че когато Христос влезе в света, той прие тялото на Исус от Назарет. Нека го разберем по следния начин: че това, което беше приготвено в Стария завет, намери своя израз в Новия. Той трябваше да има личност, която можеше да го разбере напълно, която можеше да проникне в най-дълбокия смисъл в това, което той трябваше да прогласи; тоест, той трябваше да изгради личност по свой собствен начин.

Историята за посвещението винаги са ни били разказвани по завоалиран начин. Чудото с Лазар не е нищо друго освен удивителното и силно описание на това как Христос е създал първия посветен от Новия завет, как посветеният, след като ученикът му е лежал в състояние, подобно на смъртта, три дни и половина, е призовал душата обратно в тялото, след като е пътувала през духовния свят, само за да бъде събудена след това от самия Христос. Всичко това е лесно разбираемо за всеки, който разбира нещо от него.

Защото това е езикът, на който се разказват историите за посвещение. „Тази болест не е смъртоносна, а служи за слава Божия, за да бъде почетен чрез нея Божият Син.“ Това означава: външната проява като откровение на вътрешното „аз“; така че изречението би трябвало правилно да се преведе: „Болестта не е смъртоносна, а за да се разкрие Бог като външна проява, за да се разкрие и на сетивата.“ В личността на Лазар дремва по-дълбоката човешка същност, която има капацитета и силата да се развие в него по тайнствен начин, да бъде отведена в духовния свят, за да може той да разпознае същността на самия Христос, Божия Син. Тази сила обаче първо трябваше да бъде развита. Той я разви в Лазар, за да може божественото, което почиваше в Лазар, да се разкрие и да разкрие какво е Божият Син. Така в Лазар Христос Исус създава първия, който знае от собственото си вътрешно наблюдение кой наистина е Христос Исус. В същото време, това чудо – защото е истинско чудо за онези, които искат да приемат само външните физически закони – показва през какво трябва да премине въпросният ученик през трите дни и половина, защото това е равносилно на истинска смърт, тъй като етерното тяло и астралното тяло се издигат от физическото тяло и остава само физическото тяло.

Така, от сферата на духовната наука, ние проникнахме в едно такова чудно събитие – чудно само за онези, които не могат да го обяснят – такова чудно събитие като чудото на Лазар. Всичко това ви се разкрива в чудото на Лазар, стига само да имате светлината, която го огрява чрез думите: Болестта му не беше за смърт, а за откровение –

Изблик на вътрешното аз. – Когато тези способности се събудят в човек, това е като раждане. Точно както детето излиза от утробата, така и висшето се ражда от нисшето човешко същество. Така болестта на Лазар е свързана с раждането на новия живот, на Богочовека, така че божественото човешко същество се ражда във физическия човек, в Лазар.

Така бихме могли да преминем през Евангелието на Йоан стъпка по стъпка и да преживеем, че случващото се при духовното посвещение е трябвало да бъде описано съвсем различно от това, което виждаме в древността, където Богът на Авраам, Исаак и Яков е работил с напълно различни духовни сили. И когато погледнем в Библията по този начин, тя отново се превръща за нас във възвишената универсална книга, която блести върху това, което самите ние сега сме открили. Тъй като трябва да признаем – можем да кажем това – че само онези, които са култивирали висши духовни сили, могат да стигнат до тези истини, ние трябва, когато те се изправят пред нас в Евангелието на Йоан, също да признаем и да можем да кажем какво ги е довело в тези писания. Когато един нов духовен изследовател се приближи до Евангелието и цялата Библия, той се научи да вижда това и може да каже: Хората отново ще стигнат до истинската стойност на този документ и ще признаят, че само материалистично предубеждение би могло да изрече думите: „простият човек от Назарет“. Но ние, в резултат на истинското познание, сме разпознали в Христос едно всеобхватно световно същество, което е живяло в тялото на Исус от Назарет.

Първите три евангелия, във връзка с Евангелието от Йоан, ни изглеждат така, сякаш трима души стоят групирани заедно на склона на планина, като всеки записва какво вижда. Всеки вижда само част от нея.

Този, който гледа надолу от по-високата гледна точка, наблюдава повече и описва повече от тази по-висока перспектива. Ние научаваме не само това, което другите по-долу описват, но и това, което може да обясни и трите едновременно. Така не е трудно да се каже кой е стоял на по-високата гледна точка; за нас е ясно, че първите трима писатели също са били посветени в известен смисъл. Но по-дълбоко посветеният, този, който е можел да вижда много, много по-дълбоко от другите трима и да пише за истинските духовни реалности, които се крият зад сетивното, е писателят на Евангелието от Йоан. Така Евангелията влизат в хармония за нас и показват, че това, което се е разгърнало като Мистерията на Голгота, не може да се разбира като обикновено историческо събитие, а може да се обясни само чрез процес, какъвто откриваме у Павел, който казва: „Вече не аз живея, а Христос живее в мен.“ Това, което външните изследвания разкриват случайно, ще бъде също толкова важно за нас в духовните изследвания. Когато разглеждаме християнството, ще бъде важно за нас да разберем ясновидството на Мойсей, което е изобразено в съня на горящия храст. Това е, което трябваше да се докаже. Само още нещо трябва да се подчертае: че тази нова духовна наука ще бъде способна да формира от себе си картина на световните събития, да види Христос, така да се каже, духовно лице в лице и следователно да го преоткрие в Евангелията по истински автентичен начин. Наистина безусловно не е онова библийско изследване, което казва: Искаме да изучаваме Библията като всяка друга история. – Защото то предполага догмата, че има само обикновени, сетивни, естествени връзки на фактите.

е . Само хуманитарните науки са наистина без предпоставки и това води до ново разпознаване и оценяване на Библията във всичките ѝ части. Ще дойде време, когато онези, които днес казват, че само простият интелект е способен да схване Библията, може би ще бъдат недоволни. Тази мъдрост трябва да разбира погрешно Библията. Ще дойде време, когато именно най-мъдрата мъдрост ще оцени най-високо това, което ни е дадено в Библията, защото пророчествата ще се сблъскат с пророчества в Библията. Тогава много думи, написани в Новия завет, ще се появят в нова светлина. Ще стане ясно, че документ като *Библията* не може да загуби нищо чрез безпристрастно изследване. Би било тъжно, ако някое изследване може да лиши тази Библия от престижа ѝ, от името ѝ. Изследване, което лишава Библията от името ѝ, просто все още не е стигнало достатъчно далеч. Изследване, което стига до самия край, ще възстанови Библията до предишната ѝ слава.

Човешките същества са свободни да изследват. Всеки, който вярва, че изследванията могат да унищожат религията, просто демонстрира, че тяхната религиозност почива на нестабилни основи. Божествената същност е поставила стремежа към изследване в човечеството, за да можем да бъдем активни в него. Би било грях срещу този стремеж да не живеем живот на изследване. Аз познавам Бог чрез изследване. Бог опознава себе си чрез моето изследване. Истината е ценен актив в човешкото развитие, такъв, от който истински религиозният живот никога няма да се наложи да се страхува. Това обаче е фундаментална истина, която прониква в целия Нов Завет.

Те не бива да вземат предвид онези, които от удобство искат да държат хората далеч от Библията, и

Тези, които казват: „Ако отидете при философи и тълкувате Библията, те ще кажат, че не искат да имат нищо общо с нея.“ Такива изследвания обаче се основават на удобство. За разлика от това, изследванията, които казват: „Не можем да се задълбочим достатъчно дълбоко, за да разберем какво е написано в Библията“, са оправдани и правилни. Правилният вид изследване на Библията е това, което се занимава с нея чрез свободно проучване и след това ще схване Библията в истинския ѝ смисъл. Тези изследователи разбират истинността на библейската поговорка: „Ще познаете истината и истината ще ви направи свободни.“

СУЕВЕРИЕ ОТ ГЛЕДНА ТОЧКА НА ХУМАНИТАРНИТЕ НАУКИ

Берлин, 10 декември 1908 г.

Преди време, докато бях в малък град в Германия, се запознах с един поет, драматург, и по време на нашето запознанство той беше зает да довършва пиеса. Един следобед, както забелязах по време на посещение, което трябваше да направя, той работеше върху драмата си с почти пара, подобна на пара. Беше невъзможно да говоря с него, защото единствената му грижа беше да свърши работата възможно най-бързо. Вечерта, малко преди осем часа, излязох на разходка. Срегнах моя добър драматург, докато препускаше с огромна скорост на велосипеда си; препускаше към пощата и беше неудържим. Но бях любопитен - скоро ще видите защо - защо препускаше към пощата точно в този ден. Беше малко преди осем часа, когато пощата затвори. Когато се върна, в отговор на въпроса ми защо е трябвало да ходи толкова бързо до пощата този ден, той ми каза, че има специална причина.

Сега, най-добре ще разберете този въпрос, ако го предговоря, като кажа, че според модата, която едва зараждаше се по онова време, но бързо стана доминираща, въпросният драматург е бил сред най-свободните умове на времето и е изразявал това, което наричал свой мироглед, с най-свободните фрази.

Той зае позиция. Беше доста напреднал студент. С добавянето на следното бих искал да покажа, че не допускам никаква недискретност. Ако беше тук, щеше да се зарадва да чуе, че разказвам този въпрос тук. Сега ще можем да си съставим мнение за това, което каза, когато излезе от пощата: „Отидох толкова бързо до пощата, защото исках да изпратя пиесата си днес. Днес е последният ден от възможността. Ако бях чакал до утре, щях да рискувам ръководството на театъра да отхвърли пиесата.“ „Наистина ли я завършихте?“, попитах аз, защото ми се струваше невъзможно. „Не“, каза той, „но написах писмо, за да може пиесата да ми бъде изпратена обратно, за да преработя последните сцени.“ Ето това беше свободният дух! Спомних си за една дама, която преди много години работеше върху рокля и искаше да я завърши и да я облече в четвъртък. Ако я беше облякла за първи път в петък, със сигурност щеше да се окаже катастрофа за нея. Обикновено не се обмисля в необходимата степен какво означава за нашите чувства и мисли в настоящето, когато един свободен дух поема мисия, подобно на поета, който бърза към пощата, за да изпрати недовършената си драма, а след това я получава обратно, за да може да я довърши. Виждате, че това, което се нарича суеверие, може по същество да бъде нещо доста странно. То може да бъде нещо напълно прогонено от светогледа на човек, доколкото той го изразява, и той може яростно и нагло да отрича, че има нещо общо с подобно суеверие. Но когато се стигне до това, има задни вратички, през които това суеверие може много лесно да се промъкне.

Живеем във време, когато за всякакви суеверия се говори пренебрежително . В същото време обаче тези, които говорят за суеверия, понякога нямат представа през коя задна врата се промъква суеверието в живота им. Защото не е нужно да е стара форма на суеверие, като тази на драматурга, препускащ с велосипеда си. Могат да се появят всякакви нови форми на суеверие. И може би тези, които говорят за старите форми на суеверие с повдигане на рамене, ще бъдат най- уязвими към много от тези нови форми. Може да е трудно да се получи яснота относно тези понятия за суеверие в наше време, защото има толкова силна тенденция да се счита всичко, в което човек вярва, за единственото рационално нещо и да се отрича всичко, в което човек не вярва. Именно този начин на мислене в наше време отваря вратата за много нови форми на суеверие. Следователно, не можем да продължим с общия дискурс за суеверието, ако искаме да разгледаме задълбочено това, което може да се нарече суеверие от духовно-научна гледна точка.

Много стари традиции са намерили своето място в наше време, много неща, в които са вярвали нашите предци, много неща, които са били считани за строго научни от нашите предци и от учените от древността и които днес са сведени до суеверията. Питаме се: Не трябва ли да се отдаде известна заслуга на онези, които отхвърлят старите традиции, които днес изглеждат научно напреднали?

мисълта , че това, в което се вярва днес, може да е погрешно? Не може ли след няколко века нашите потомци да го сметнат за най-абсурдното суеверие? Разбира се, някой, който вярва, че стои на твърдата основа на естествената наука, например, лесно ще бъде склонен да отхвърли всичко, изразено от гледна точка, която постулира духовен свят редом с физически възприемаемия, като просто суеверие. От друга страна, лесно е да се разбере, че може би също толкова неоснователно - това не бива да се отрича - суеверието на естествената наука се оспорва и характеризира от теософска или духовно-научна гледна точка. Това, че едната или другата страна етикетира или възприема това или онова като суеверие, никога не може да стане характеристика на истинската природа на суеверието. Много неща, които се появяват днес от древни времена, ни показват, особено когато са наистина крещящи суеверия, колко по-малко значение имат човешката логика и човешкият разум в такива въпроси, отколкото човешките модели на мислене и това, което хората са свикнали да мислят.

Колко много неща минават през нашата популярна литература и ежедневна преса днес, които сякаш директно противоречат на просветената мисъл! Например, има един град в Германия – недалеч от Берлин – където бихте търсили напразно конска карета номер 13. Шофьорът, който я е имал преди, не е могъл да побере повече пътници. Номер 13 е премахнат. Често можете да откриете същото нещо в хотелите: номерът 13 липсва от номерата на стаите.

Дори в баните, обслужвани от просветени лекари, ще откриете, че номер 13 е пропуснат в кабините за къпане, защото никой не иска да ги използва. И това е точно в средата и напълно противоречи на преобладаващото мислене в днешната литература и ежедневна преса. Но всеки, който има дори малко прозрение за човешката природа, ще разпознае, че суеверието е нещо, което фино се промъква в мислите и чувствата на хората.

Има една популярна малка книжка за суеверията, съдържаща някои разумни и някои абсурдни неща. Но след това, след като авторът разбива астрологията, астрономията и други форми на суеверие, *той* твърди, че в по-ранни времена е имало астролози, които са съставяли хороскопи за хората и са определяли съдбата им от момента на раждането им. Доколкото му е известно, такива астролози вече не съществуват; сега акушерките изпълняват тази задача. Не в Берлин, разбира се, но се среща в останалата част на Германия. Това е изречение, което всъщност се появява в тази малка книжка за суеверията. Не вярвам, че някой може да го опише като нещо друго освен като поредното суеверие, защото в противен случай би трябвало да каже, че днес има много астролози, които съставят хороскопи. Това, което казва човекът, е напълно невярно; това е чисто суеверие. Всяко разследване би могло да докаже, че греши. Подобни неща се прокрадват в съзнанието на хората всеки ден, макар че са по-малко осезаеми неща, и би се считало за парадокс, ако говоря за суеверие.

От известно време в определени научни среди се е зародило мнението, че за всичко, което се появява у хората като памет в умствената и духовната сфера, има физически причини и евентуално физически причини за много специфична...

да се търси в сферата на сексуалността. И не само това, но множество трудове и брошури са посветени на изследването на психичното състояние на великите умове. Доскоро един учен от Лайпциг си е направил труда да изследва цяла поредица от велики умове, включително Гьоте, Шопенхауер, Шефел и Конрад Фердинанд Майер, за да определи до каква степен те всъщност са били засегнати от това или онова психично заболяване и дали техният гений е бил свързан с това или онова психическо страдание. От друга страна, човешката предразположеност към физически заболявания е свързана с наследствеността и почти никое събитие от нашето време не избягва подобно тълкуване. Тук си имаме работа със суеверие, което се появява в момента, но което, подобно на чума, прониква в нашето образование. Бъдещите поколения няма да разберат как е било възможно науката да се е отдала на такова суеверие за известно време. И ако нашите потомци ни се отплатят по същия начин, да съдят в какво вярва и учи науката днес по същия начин, както ние съдим в какво са вярвали нашите предци в по-ранни времена, тогава тези, които са активни в тази област днес, ще се справят по най-лошия възможен начин. Следователно, чрез обективен анализ на фактите, вече можем да видим, че старите форми на суеверия с право се изхвърлят през прозореца, докато от друга страна, се промъкват нови форми, които просто не се разпознават като такива.

Всеки, който се занимава с наука, знае колко много демони на суеверие се промъкват тук-там, за щастие краткотрайни, но не по-малко вредни от това. Модни практики-

Някои вярвания не са далеч от това, което може да се нарече суеверие. Бих искал да дам пример . По време на престоя ми като преподавател успях да направя много наблюдения, които бяха възможни само защото имах толкова широка област на изследване относно човешкото развитие. Преди повече от двадесет години беше обичайна практика да се дава на малки деца – на възраст около две, три или четири години – червено вино или вино като цяло. Можеше да се види как, поради определена тенденция в медицината, децата на тази възраст са получавали чаша червено вино на всяко хранене. Всеки, който наблюдава подобни неща, може да наблюдава твърде кратък период от време по отношение на ефектите от тези практики. Ако сравним хората, които днес са на двадесет години, които тогава са били деца на две до пет години, с други, които не са получавали вино за сила, разликата между тези, които са получавали вино, и тези, които не са го получавали, е ясно очевидна в сегашното им състояние на ума – както бихме могли да го изразим с днешните материалистични термини.

По онова време е имало суеверие, че виното съдържа някаква сила. Това е било модерно суеверие. Това мнение се е разпространявало като всяко друго суеверие. Сега можем да пренебрегнем всичко това и да преминем към други области, където хората дори не говорят за суеверия, въпреки че основното психологическо състояние на човешките същества е абсолютно същото. Ако трябва да говорим за странните идоли, фетиши и лозунги, които хората в социалния и политическия живот преследват, точно както други в други области преследват определени идоли, и каква степен на суеверие...

Ако това е съдържанието му, тогава бихте видели: Ако квантът на суеверието не се прояви в една област, тогава то се премества в друга. Така че, ако човек се издигне над суеверието в една област, то бързо намира израз в друга, където просто не е толкова забележимо.

След като донякъде характеризирахме ситуацията, може би можем да се опитаме да *стигнем* до действителния източник на суеверието, до особеното състояние на ума, в което се намира човек, когото можем да наречем суеверен. Преди всичко трябва да се каже, че в развитието на това състояние на ума, придържането на човек към една или друга школа на мисълта играе най-голяма възможна роля. Същият факт ще бъде възприет по един или друг начин, в зависимост от школата на мисълта на човек. Нека се опитаме да разгледаме конкретен случай. Многократно споменаваният френски физиолог *Рибе* е имал следното преживяване: Той вървял по улицата, а от другата страна на улицата също вървял някой. В този момент той си помислил: Доста странно е, че професор Лакасан е днес в Париж. Но в края на краищата не е чак толкова странно. Преди две седмици професор Лакасан ми изпрати статия и ми написа, че ще бъде тук след две седмици. Рише тъкмо се канеше да пресече от другата страна и да го поздрави, когато си спомнил, че отива в редакцията и вероятно оттам щеше да идва другият човек. В този момент му хрумна колко много професорът прилича на офталмолог, когото познаваше. Рише отиде в редакцията и час по-късно се появи професор Лакасан. Рише му каза: „Видях ви на улицата преди час.“

„видял.“ - Професорът отговори: „Това е невъзможно . Не бях там преди час, а съвсем другаде.“ - „Няма съмнение, че Рише не е могъл да го види. Странно е как двама души често се държат един към друг, когато имат два различни начина на мислене. Рише видя човек и имаше ясното впечатление, че е видял професор Л. Но когато видя професор Л. пред себе си, му се стори доста глупаво да е объркал някой друг, който е висок и рус, с професор Л., когато последният е със среден ръст и има тъмни мустаци. Рише е човек, който вярва в окултни влияния, в преноса на мисли. Той си каза: „Професор Л. е в Париж и си помисли, че иска да отиде в редакцията - и в този момент видях тази мисъл чрез преноса на мисли!“

Датският изследовател *Леман* , написал книга на тема „Суеверия и магьосничество“, е на различно мнение. Той казва: „Рише вярва в преноса на мисли; следователно, той вижда нещо мистично в това съвсем обикновено преживяване, нещо, което би трябвало да доказва правилността на неговото убеждение, но по този начин той напълно пренебрегва околните обстоятелства, които обясняват въпроса по съвсем естествен начин. Аз самият съм преживял няколко такива случая и тъй като не вярвам в преноса на мисли, винаги съм търсил и намирал очевидна причина за това явление.“

Тук имате двама души, които преценяват едно и също събитие по напълно различни начини, в зависимост от своята школа на мислене . Аз самият бих се съгласил с датския изследовател *Леман* , защото тези, които подхождат към окултните въпроси с неадекватни методи, най-вероятно ще прекалят и, както в този случай, могат да обяснят всякакви неща по света с тях. Но виждате ли...

от това как предубеждението, в което се намира човек по отношение на идеологическата си ориентация, го кара да оцветява по този начин друг човек, когото вижда.

Сега помислете как нещата, когато не са напълно разбрани, се отразяват в човешката душа. Това ни води до това, което трябва да се каже от духовно-научна гледна точка за истинската природа на суеверието. Днес можете да прочетете безброй писания и дискусии за суеверието около алхимията, злополучното изкуство за правене на злато, на което толкова много хора са се посветили. Тези, които са писали за нея, са били в по-голямата си част – според днешното разбиране – изключително способни и позитивни изследователи в други отношения. Със своите писания, в които изкуството за правене на злато е описано по един или друг начин, те заемат видно място. Но това, което четете там, най-вече ви се струва като пълна лудост, като абсолютна глупост. И освен това, в много случаи изглежда като толкова крещяща измама, че е много лесно да се види как точно тогава, когато хората са вярвали в нещо, грешка след грешка се е разпространявала в тази област. Въпреки факта, че химията се е развила от алхимията, ние трябва да сме безкрайно щастливи, че най-накрая имаме истинска химическа наука, за разлика от басните и грешките, на които нашите предци са се отдавали в алхимичната област. Сега може би най-лесно ще разберем какво точно е представено тук като измама, ако, за да покажем как се е случило това, разгледаме няколко прости случая. Засега ще пренебрегнем числото тринадесет, но знаете, че за някои хора числото седем извиква нещо ужасно...

Казват, че някои го смятат за щастливо число, но понякога и за нещастно, с което уж се свързват магически ефекти. Трябва само да спомена нещо, което може да ви насочи към това, което е свързано с числото седем. Не искам само да спомена, че числото седем се среща и в чисто физическата природа – седем цвята, седем тона и т.н. – което вече е споменавано тук многократно и от което може да се заключи, че това или онова наистина е свързано с числото седем. Но днес ще пренебрегнем това. Искаме да обърнем внимание на нещо друго.

Съществува едно заболяване, пневмония , което се развива в продължение на седем дни и след това отшумява. Едва на седмия ден настъпва кризата, така че който трябва да лекува такъв пациент, трябва да обърне особено внимание на този физически ритъм. По този начин ние свързахме един много специфичен процес с числото седем, нещо, което може да се наблюдава във всеки отделен случай. Съвременната материалистическа наука изобщо не предлага обяснение за този процес. Ако проследим медицината до древни времена, в които в никакъв случай няма да откриете просто сбор от грешки , както е представено днес в историята на медицината , ще стане ясно, че древните лекари и натуралисти са знаели как целият живот се развива в определен ритъм, че има връзка в ритъма между това, което се случва вътре в човека, и голяма част от това, което се случва там, в големия свят на природата, в макрокосмоса. Тъй като човечеството всъщност се ражда от макрокосмоса и животът му се развива в определени външни процеси, човешкият живот също се развива в специфичен ритъм. Всеки, който познава ритъма на човешкия живот, знае напълно...

Добре е, че в орган като белите дробове съществува колебателен ритъм, който трае двадесет и осем дни, тоест четири пъти по седем дни, в който се проявяват определени функционални силни и слаби страни. След като тази основа бъде разпозната, не е изненадващо, че белодробните заболявания стават особено опасни именно там, където, така да се каже, се сблъскват с ритъма, който управлява всички жизнени процеси. Накратко, ако се задълбочим в това в духа на духовната наука, бихме видели как чрез по-дълбоко разбиране на човешката природа – не по някакъв суеверен начин, а по начин, който може да се опише като строго закономерен – можем да разберем защо определена криза узрява за пневмония след седем дни. Но в нашата материалистична епоха хората не са склонни да се задълбочават в подобни въпроси, които могат да бъдат изследвани само чрез методите на духовната наука.

Имаше време, когато лекарите не само знаеха, че пневмонията преминава през тази криза на седмия ден, но и когато знаеха защо. Знаеха как е свързана с естествените ритми на тялото. Но това духовно-научно прозрение е забравено в ежедневието. Действителният принцип вече не е известен; той е изгубен за човечеството. Всичко, което остава, е сухото число седем. В крайна сметка никой дори не знаеше защо пневмонията решава да прояви нещо толкова специално след седем дни. И тогава, разбира се, човек избира такова нещо, без да е способен или желаещ да го разбере по-нататък. Човек го прилага, защото вижда нещо специално в самото число. Човек си казва, че нещо специално е свързано с числото седем. Някак си може да го използва там или

Приложете го там. Докато човек се фокусира върху повърхностности и не се задълбочава в материята, няма причина да го прилага тук или там. Следователно, той го прилага там, където изглежда, че има оправдание. И преди всичко, тук влиза в действие един човешки закон, който е напълно разбираем: Във всички случаи, когато нещо е установено чрез абстракция, където се прилага и изглежда подходящо, процесът продължава; но ако не е подходящо, това се пренебрегва.

Същото важи и за някои фермерски пословици. Всеки, израснал на село, знае точно как първата пролетна гръмотевична буря се използва за предсказване на това или онова. Ако пророчеството се сбъдне, то се приема за закон; ако не се сбъдне, се забравя. Но въпреки това, някои фермерски пословици съдържат дълбока мъдрост и човек трябва да ги изследва за по-дълбокия им смисъл. Тогава става въпрос не просто за прилагане на повърхностните аспекти на суеверието, а по-скоро за стремеж наистина да се задълбочим в самия въпрос. Разбира се, и аз много се насладих, когато, наред с други пословици, беше изречена тази: „Ако петелът пропее на купчината тор, времето ще се промени или ще остане същото.“ Това разкрива здравословна тенденция, която трябва да бъде индивидуализирана, а не обобщена. И това е същественият момент, този, който трябва да има значение в нашето интелектуално и духовно развитие.

По подобен начин, макар и по-непрозрачно, много неща, свързани с алхимията, са се случили. Някои от вас, които са посещавали тези лекции в предишни години, знаят, че когато са се обсъждали посвещението в розенкройцерството и философският камък, е било показано как под философския камък...

В истинската духовна наука на всички времена се разбира нещо, което със сигурност може да се сравни с най-модерното ни мислене, ако човек се задълбочи в нея. Сред различните методи, които водят хората към висше знание, особено до розенкройцерско посвещение, има един, който се нарича „Подготовка на философския камък“. Тази подготовка на философския камък се отнася до нещо, свързано с регулирането на дихателния процес. Сред различните методи, чрез които човек се изкачва до висшите светове, е определено пробуждане на съзнанието и дишането, регулирано от духовни закони в определени моменти. Този, който стане ученик на духовната наука в положителен смисъл, диша според много специфични инструкции.

Това дишане има много специфично последствие за целия организъм, такова, което външната наука вече не може да търси, защото не знае нищо по въпроса. Чрез инструмента на собственото си тяло човек развива нещо много специфично в себе си, нещо, което наистина се проявява в живота му, чак до физическото тяло, нещо, което тогава е налице и му позволява да има съвсем различно възприятие за света, защото чрез дишането се получава ефект, който сам по себе си се изразява в минералния състав на физическото тяло. По този начин, чрез регулиране на ритма на дишане, ние сме създали нещо в самия човек, чрез неговия собствен инструмент, което е наречено Философският камък или Мъдрият камък. Това е, което трябва да се произведе в човешкия организъм, ако човек иска да израсне във висшите светове. Процесът може да бъде точно описан, но не може просто да бъде съобщен на когото и да било. Защото по самата си природа само някой, който е бил изложен на този процес, може истински да го разбере.

от своя страна, който прави това по напълно безкористен начин, необвързан от никакви лични съображения.

Когато веднъж говорих в тесен кръг за това как това е възможно вече днес, както също съвсем открито предложих в една от лекциите си – само последната част не бива да се споменава, защото това би означавало препратка към самото обучение по духовна наука – някой каза след това : „Би било доста добре, ако този метод за производство на специален минерал у хората бъде публично достояние. Защото този минерал би бил много полезен, ако можеше да се произвежда в големи количества.“ Трябваше да отговоря: „Фактът, че задавате този въпрос, показва причината, поради която той не може да бъде публично достояние. Докато се задават такива въпроси, е просто невъзможно да бъде публично достояние. Можете да го намерите в литературата, но там е замъглено. Разбираемо е само за някой, който е научил начина на изразяване чрез подготвителното училище. „Живак“, „философски камък“, „сребро“ означават нещо съвсем различно.“ И когато се говори за комбинацията от живак и добавянето му към друг продукт, тогава „живак“ и „философски камък“ означават нещо съвсем различно тук от поставянето на външни неща.

Сега, тези неща съществуват в литературата. Тези, които нямат представа какво означават изразите в този случай, и особено символите, свързани с тях, просто приемат нещата буквално. Но взето буквално, това е пълна глупост. Например, датски изследовател на суеверия веднъж прочел нещо за странни личности от тринадесети и четиринадесети век, за *Рамон Люл* и други. От всеки човек зависи да...

Човек е свободен да го смята за мошеник, шарлатанин или най-великия мъдрец на своето време, в зависимост от разбирането си. Разказва се, че Реймънд Лул, след тридесет години обучение – неудобна перспектива за повечето хора – успял да открие философския камък и по този начин придобил способността да прави злато, като превърна определено количество живак в прах, който все още запазва всички свойства на камъка. Ако се вземе малко количество от този прах, той от своя страна придобива *свойството* да превръща живака. След това се взема малко количество от този живак и така нататък, докато накрая се получи злато.

Ако някой опита това, ако вземе това, което намери в книгата, смеси определени вещества и ги добави към живака, това е най-абсолютната глупост, която може да се представи. Всеки има пълното право да му се подиграва. Датският изследовател също го прави. Той му се подиграва. Но всеки, който разбира как да тълкува изразите, ще открие, че „философският камък“ присъства в литературата също толкова точно, колкото и в това, което се съдържа в писанията на Рамон Люл, и чрез което той е постигнал целта си. Това е прекрасното нещо в него: че твърдението е известно от векове и е вярно и днес. Това показва на тези, които знаят нещо за него, колко великолепно вярно е то. За тях тогава е ясно, че Рамон Люл наистина е притежавал душата на един от най-мъдрите на своята епоха. Всеки, който, от друга страна, се държи само за външния израз, наистина говори глупости.

Много хора също се занимаваха с тези глупости, вярвайки, че мъдрият алхимик е имитирал външно злато.

Аз съм, а и те също са си загубили ума, въпреки че вярвам, че вече са били загубили част от него, когато са започнали тази история. Психиатрите обаче твърдят, че това ги е подлудило. Възможно е да са загубили богатството си, защото в крайна сметка не са намерили злато. Следователно, човек не бива да се съгласява напълно с автора, който описва алхимията като глупост, защото това, което той е разбирал от нея, наистина е глупост. Всъщност обаче, никоя глупост не е твърде голяма, за да бъде повярвана от някого.

Това е свързано с пристрастяване, което можете да изпитвате ежедневно в областта на хуманитарните науки. Лесно можете да наблюдавате следното: Ако се сблъскате с някого с природно явление, което изисква обяснение, и се опитате да обясните такова явление във връзка с неговите духовни основи и твърдите, че проследите едно ежедневно явление до неговата духовна основа, тогава няма да събудите голям интерес у повечето хора днес. Много хора днес не търсят обяснимото, а необяснимото. Те са щастливи, ако могат да намерят нещо, което остава необяснимо за тях. Кажете на някого, че тук или там се е случило нещо, за което никой няма обяснение, и той ще бъде доволен. Следователно хората искат да им се посочи необяснимото. Те не искат да проникнат в това, което им се представя, а по-скоро да увеличат чудното. Опитайте се да обясните нещо за развитието на растенията на някого, като му позволите да го схване от основите на развитието и да погледне дълбоко в природата, след това от сетивната сфера, където човек свързва ума с...

Ако някой се хване за край , бъде отведен дълбоко в духовния свят, тогава не може да повярва в духовен свят! Но кажете на такъв човек, че ръка е изчезнала от статуя, била е намерена в друг град и е била поставена на мястото ѝ, и той ще каже: „Никой не може да обясни това, затова вярвам в духовен свят.“ Това е така, защото хората искат да останат неразбиращи духа, вярвайки, че той не трябва да бъде пронизан. Но по този начин те отварят шлюзовете за суеверия на всяка крачка.

Ако човек не се стреми към безпристрастност с това, което му е достъпно чрез разума и логическото мислене, тогава в момента, в който откаже да се опира на него, веднага щом възникне нещо различно, той вече е на милостта на всички възможни форми на суеверие. Например, може да се види - простете ми, че го казвам, въпреки че стоя твърдо на земята на духовната наука и теософията - колко често именно тези, които стоят на земята на теософията, отхвърлят това, което в духовно-научен смисъл би могло да доведе до просветление. Когато теософското движение започна в света, две значими личности първи разкриха тази мъдрост на човечеството. Тези, които получиха тази мъдрост, обикновено не се държаха така, както би могло да се очаква... [Празник. Вижте бележка под линия]. Това е характеризирано тук безброй пъти. Защото как би могъл човек да реагира на истина, получена от неизвестен източник?

* Стенографката очевидно не е успяла да се справи с това; преписът на следващата страница също е непълен. Вижте бележката по-долу.

Първите поддръжници на теософския мироглед са казвали: „От личности , които остават на заден план, ние сме получили мъдростта, която сме поверили на тази или онази книга.“ — На това би могло да се каже: „Е, наистина са почитени хора, които носят тази мъдрост, но ние искаме сами да я изпитаме.“ — Винаги се подчертава, че само онези, които са придобили специални способности, могат да изследват висшите светове. Но когато мъдростта е била съобщена по такъв начин, че може да бъде изпитана, какво тогава? В много случаи изпитанието на тази мъдрост не се е състояло. Някои са я приемали добросъвестно, защото им е било казано, че идва от висши индивиди. Други обаче са казвали: „Дали е добре обоснована или не, е без значение; важното е дали висшите индивиди изобщо съществуват; и ако човек не знае със сигурност дали тези висши индивиди съществуват или не, тогава ние отхвърляме цялата теософия.“

Нима никога не е имало някой, който да си каже: „Какъвто и да е източникът на тази мъдрост — ще я изследвам, за да видя дали и как се вписва в житейските явления, дали се оказва вярна в живота; най-вече ще я изследвам, за да видя как се свързва с това, което ни предлага конвенционалният мироглед, основан на позитивната наука.“ Тогава може би човек би стигнал до заключението: „Колко оскъдно е това, което ни дава мирогледът, основан на позитивната наука, в сравнение с това, което е дошло от теософската страна. Не е нужно да го приемаме на вяра, но можем да го изследваме и разберем и при изследването ще стане ясно дали тези, от които е дошла тази мъдрост, са по-велики от тези, които...“

които се основават на така наречените научни факти. Нямаме причина да предполагаме, че Х. П. Блаватска е получила своя мироглед от порой. Мъдростта, считана за разумна, трябва да произлиза отнякъде. И дали може да се нарече велика, зависи от това какво се появява, когато този мироглед се сравни с вече признатия за велик.

Такова изследване би било разумно. Но това е единственото нещо, което наистина почита човешкия дух: не сляпо приемане, нито сляпо отхвърляне, а безпристрастно изследване. Разбира се, не всеки е способен на изследване. Изследванията са за тези, които могат да развият интелектуалните си сили по специален начин. Но всеки може да изследва безпристрастно. Само да не търсят толкова лесно необяснимото вместо обяснимото и да не са интелектуално удовлетворени, след като са открили необяснимото. Докато им казват да се напрягат, за да проумеят ума, те ще се съпротивляват. Но ако им кажат нещо, което е напълно неразбираемо, тогава те се съгласяват с него, защото е по-удобно. Това е особено характерно за това, което съществува като състояние на ума за човешките същества.

Има и друг случай, който се случи. Отново, не говоря така, сякаш има някаква истина в това, а по-скоро говоря за човешкото състояние, което беше разкрито в този случай. Разказва се, че в някои региони на Азия има хора, които могат да правят следното: разстилат плат, вземат въже, хвърлят го във въздуха и оставят малко дете да се катери по него, докато стане невидимо на върха; след това самите те се катерят и след известно време крайниците им падат.

Тялото на детето се разпада на парчета. След това факирът го следва, взема чувал, слага крайниците вътре, разтърсва цялото нещо, след това разтърсва чувала и - детето е напълно възстановено. Не искам да решавам какво стои зад това, а само да говоря за природата на суеверието на хората. Процесът първоначално изглежда на хората нещо трудно за вярване. Някой си С. Елмор е писал за това в „Чикаго Трибюн“, а един художник е създал забележителни илюстрации, които доста точно са изобразили различните етапи: хвърленото въже, катерещото се дете и т.н. Самият С. Елмор е предоставил и снимки, които са били особено умело подредени, защото човек е виждал само факира и зрителите, които са гледали ту нагоре, ту надолу. Но нищо друго не се е виждало. С. Елмор е дал обяснение за цялото нещо, така че е било лесно обяснимо. Той е вярвал, че човекът, извършващ действието, трябва да е много важен хипнотизатор, толкова настроен към внушенията, че е могъл да предложи процеса на цяла група. Тогава хората стигнали до заключението, че процесът не е суеверие, а внушение, и изглеждало правдоподобно всички да са хипнотизирани. Един човек обаче намерил този внушителен процес за още по-невероятен от първоначалния. Той разсъждавал, че в света може да има неща, които не могат да бъдат обяснени с нашите закони, и си казал: „Вече знаем доста за внушението, но все още има много какво да се открие относно силите на ума.“ След това този човек се свързал със С. Елмор, за да разбере къде е бил свидетел на подобна демонстрация. Сега истината излязла наяве. С. Ел-

Елмор обясни, че цялата история е измислена, както вече показваше псевдонимът му: С. Елмор = seil more (заблуждавам повече). Той беше представил въпроса в тази форма, защото не можеше да повярва на първоначалното събитие, но намираше формата на внушение за приемлива за съвременния ум.

Така че, виждате ли, наистина зависи от психическата конституция на човек, от това, което се случва в собствените ни души, ако човек иска да получи някакво разбиране за концепцията и природата на суеверието. Дали нещо е правилно или грешно в крайна сметка трябва да се реши от съвсем различни фактори. Но това, което може да ни предпази от грешки, които се превръщат в суеверие, е единствено стремежът към истинско знание, към ясно разбиране на нещата. Всеки, който не иска истински да проникне в дълбините на нещата, винаги ще стане жертва на суеверие в някаква област. Просто факт е, че това желание за известна степен на суеверие е доста разпространено. И с това аз заявявам основния закон на суеверието, както посочих по-рано: Докато човечеството остава просто да наблюдава физическата среда, докато не желае да проникне до духовната наука, до истинското разбиране на духовния произход на нещата, в него ще живее известна нужда от суеверие.

Вземете например един съвременен лекар: дори ако той отхвърля всички форми на суеверие в мисленето си, един непредубеден човек може лесно да демонстрира как той щедро задоволява нуждата си от суеверие в други форми. Това е законът за компенсацията в човешката душа. От това можете да видите колко характерен е този закон.

Имате човек, който със сигурност иска да надхвърли древните суеверия във всяко отношение, но колко суеверия записва *Хекел* в своите „Чудеса на живота“ и „Загадки на света“ ? Тези, които ме познават, знаят, че напълно признавам *Хекел*, защото той е великият изследовател. Тези, които ме познават, знаят също, че винаги посочвам положителните постижения на *Хекел*. Но тъй като той е отхвърлил старото суеверие и отказва да се върне към духовния фон на нещата, той го прилага в друга област. Там той се превръща в най-суетен човек в тази друга област. В царството на силата и материята, както той си го представя, атомите танцуват и се въртят. Това е, което той нарича свой бог. Той приписва на танца и вихрушката на атомите способността да създава състояния, които представляват прости живи същества, и на тях след това да се сглобяват отново в по-сложни структури, които в крайна сметка се комбинират, за да образуват човешкия мозък. Всичко, което човекът тогава може да чувства и желае, всички идеали и морал, всъщност всички религии, са, за някой, който може да прецени въпроса безпристрастно, просто танц на атомите. За него няма разлика между атомния танц и големите фетиши на африканските диваци. Дали африканският дивак се покланя на своето парче дърво и го смята за бог, или дали *Хекел* кара малките си атоми да танцуват и ги смята за малки богове - що се отнася до суетенството, няма разлика между двете. И двете суеверия стоят на една и съща основа. Имаше време - в известен смисъл то вече е зад гърба ни - когато човек можеше да види как това суеверие постепенно се е зародило. С течение на времето бяха направени нови открития в естествените науки, особено в химията. По този начин бяха открити нови съединения.

Беше разбираемо, че разликите в теглото на най-малките частици в пространството бяха записани. Много неща бяха обяснени със закона за атомните тегла. Следователно, идеята за изграждане на такава атомна теория изглеждаше плодотворна. По-късно беше забравено, че тази атомна теория е била конструирана в ума. Атомите се превърнаха в истински идоли, на които се покланяха.

като ученик, един директор на училище ме запозна с атомните суеверия. Този директор, много отдавна, когато се появяваха новите атомни теории, изчисляваше всички явления във физиката и химията като движения. Той обаче все още не беше изчислявал мисълта. Но правеше изчисления чак до самото ниво на химичните явления. Малката книжка, съдържаща тези идеи, беше озаглавена: „Общото движение на материята като основна причина за всички природни явления“. Това беше нещо, което можеше да очарова всеки, който се задълбочи в темата. С удоволствие бих дал тази книга на всички. Тя обаче отдавна не се печата. Все още може да се намери в библиотеките. Там виждаме как суеверието се заражда във всемогъществото на атомния вихър.

Сега сме виждали, една след друга, как се появяват всички възможни форми на суеверия в естествените науки. Да вземем например, че всъщност имаме определена школа на мисълта в естествените науки, която говори за всемогъществото на естественото размножаване. Навсякъде можете да видите, че всичко, което подкрепя една или друга теория, се събира, след като въпросният изследовател е очарован от крилата фраза, която действа като идол върху него. Виждаме подобни случаи и сега, ако само обърнем внимание.

В началото на лекцията споменах как ни се прокрадват неща, които в не толкова далечно бъдеще ще се разкрият като ужасни суеверия на времето.

Къде тогава се крие коренната причина за самото суеверие? Винаги съществува възможността суеверието да заеме мястото на това, което единствено може да надделее като плодотворна мисъл, като плодотворно мнение. Ако първоначалната мисъл, първоначалното мнение, бъде забравено и на негово място се заеме само леснодостъпната повърхностност, тогава, както при кризата, която възниква след седем дни пневмония, забравяме съществения момент. Ако числото седем бъде извлечено и задържано, има вероятност това да се превърне в суеверие. Ето ви причината, поради която древните мъдrecи са били способни да демонстрират велики природни явления.

Ето какво ще донесе духовната наука на човечеството: тя няма да търси необяснимото, а по-скоро обяснението. В противен случай, ако тя остане ограничена в сферата на околната среда и откаже да се издигне до по-висшата гледна точка, от която може да види какво е оправдано или неоправдано в една или друга област, тогава тя просто ще се окаже в пренареждане на суеверия. Който остава във физическия свят, изоставя едно суеверие и навлиза в друго. Само когато се издигне над себе си и над суеверията, ще види кое е правилно и в двете. *Жан-Жак Русо* вече е отбелязал, че няма значение дали човек е по-интелигентен или по-малко. Той е казал: „Умните и мъдрите имат своите предразсъдъци, точно както глупавите, въпреки че умните и мъдрите знаят повече и имат повече предразсъдъци от глупавите. Глупавите обаче се вкопчват в малкото неща, които знаят.“

толкова упорито установено. – Това наистина е закон, който всеки, който наблюдава човешкия живот, може да открие потвърждение в множество случаи. Така виждаме, че по същество не може да има лек за суеверието, освен чрез издигане на човек до по-висша позиция, от която светът, в неговите духовни подтексти, става разбираем.

Ще възникнат много суеверия, а някои вече се промъкват в нашите възприятия днес. Наистина сме на път на развитие, където хората нямат реална склонност да изкореняват суеверията от обществения живот, освен ако не са предадени от древни времена. О, това, което ни разказва една стара приказка, със сигурност се отнася за нашето време в много области. Наречете го анекдот, но е истина и представя истината по-добре от много други. В определен регион на Испания, на границата между две провинции, веднъж избухнала епидемия. Тя била близо до два университета. Единият университет имал медицински факултет, където кръвопускането било особено популярно. В другия университет то било силно против . И сега, в нещастния регион, където избухнала епидемията, имало двама лекари. Единият се е обучавал в единия университет, другият в другия. Единият предписвал лекарства, а другият извършвал кръвопускане. Оказало се, че единият лекар поддържал всичките си пациенти живи, докато пациентите на другия лекар умирали. Въпреки че единият лекар поддържал всичките си пациенти живи, а на другия лекар умирали, и двамата са действали правилно според съответните си теории; единият грешен на практика, но правилен на теория.

Когато човек разказва такава история , тя може...

Може да изглежда глупаво. Но когато човек наблюдава нещата ден след ден, установява, че анекдотът не казва нищо лошо и дори го намира за необходимо. Следователно, когато се обсъжда суеверието, единственият аргумент може да бъде, че духовната наука наистина има най-малка причина да разпространява това или онова суеверие. Тя стои на основата, че духовното е познаваемо и че има средства и начини за проникване в духовния свят, чрез които човек може да наблюдава света от по-висша перспектива. Това води човечеството отвъд това, което е суеверието, а също и отвъд вредата, която суеверието може да причини в човешкия живот. Това, което е вярно тук, може да се изрази с фраза от Гьоте, която по изчерпателен, но прост начин разкрива истината: „Мъдростта е вечна и тя ще надделее и ще издигне човечеството до истинска човечност във всички нас сред най-разнообразните сътресения.“

Хранителни проблеми в светлината на хуманитарните науки

Берлин, 17 декември 1908 г.

На някои им се струва странно, когато хуманитарните науки обсъждат това, което с известно основание се смята от мнозина за най-материалното, най-недуховното от всички неща: храненето. Има хора, които се опитват да демонстрират своя особен идеализъм, всъщност своята особена духовност, като казват: „Ах, ние се занимаваме само с това, което е над въпросите, свързани с материалния живот.“ Такива хора също вярват – и в известен смисъл може би са прави – че по същество за развитието в идеалната и духовната сфера е без значение как човек задоволява физическите си нужди. Материалистичният начин на мислене съди по различен начин. Един велик философ от деветнадесети век е направил твърдение, което е било многократно повтаряно и което предизвиква тръпки и ужас у много хора с духовно идеалистично разположение: твърдението на *Фойербах* : „Човек е това, което яде.“ Повечето хора го разбират по този начин – и материалистичното чувство със сигурност ще се съгласи – че човекът е обобщение на материята, която внася в тялото си, и че това създава не само взаимодействието на неговия органичен живот, но и това, което се представя в ума му.

Когато външни хора понякога смятат това или онова за по-важно

дори повърхностно , често смятат, че нейните привърженици са твърде заети с храната и храненето. Външен човек не може да разбере защо антропософите отдават толкова голямо значение на това, което човек яде. Не може да се отрече, че в някои антропософски кръгове, сред онези, които желаят да се потопят дълбоко в духовния живот по лесен начин, има значително объркване. Мнозина вярват, че просто трябва да избягват това или онова, да се въздържат от ядене или пиене на определени неща, за да достигнат определени по-високи нива на познание! Това е също толкова грешка, колкото и тълкуването на поговорката на Фойербах „Човек е това, което яде“, която току-що описах. Най-малкото това е едностранчив възглед.

Но в известен смисъл хуманитарните науки могат да претендират за това твърдение , само че по малко по-различен начин от този, който материалистите са възнамерявали, и всъщност по двойно различен начин. Първо, често сме подчертавали, че за хуманитарните науки всичко около нас е израз на духовното. Минерал, растение или каквото и да е друго в нашата среда е материално само по външния си вид. Подобно на човешки крайник, то е израз, жест на духа. Зад всичко материално стои духовното, дори зад храната. С храната ние не само поглъщаме това, което материално се разпростира пред очите ни, но и консумираме това, което е духовно зад нея. Чрез храненето ние влизаме във връзка с този или онзи духовен елемент, който се крие зад него, чрез този или онзи материален субстрат. Това е много повърхностна характеристика. Но дори някой, който схване това, в известен смисъл, ще може да се съгласи с материалистическото твърдение: Човекът е,

какво яде . Въпреки това, духовният процес трябва да се разбира наред с материалния.

Това обаче е само един от начините, по които можем да се ориентираме по тези въпроси от хуманистична гледна точка. Ако хуманитарните науки отдават определена стойност и провеждат изследвания върху природата на храната, това е така, защото тук се очертава една много специфична перспектива относно връзката между човечеството и природата. Хората наистина са във връзка с природата, тъй като в известен смисъл поглъщат заобикалящия ги природен свят, превръщайки се в едно цяло с това, което е в него. И това повдига въпроса: Като по този начин си присвоява външното, човечеството не става ли подвластно на тези външни сили и може ли да се освободи от тези сили? Има ли възможност човечеството да се освободи от средата си чрез храната си, така че да придобие определена власт и влияние над нея? Не би ли могло човекът наистина да бъде това, което яде, чрез определен вид диета - и не би ли могло чрез различен вид диета човек да се освободи от ограниченията, наложени му от диетата му? Следователно, за духовната наука възниква въпросът: Как трябва да бъде структурирана диетата на човека, така че той да се освободи от ограниченията на диетата си, така че все повече да става господар и повелител на това, което се случва вътре в него?

Като поставяме този въпрос днес, трябва да кажем нещо за цялостната позиция на хуманитарните науки по тези въпроси. Този въпрос, включително и тези, отнасящи се до здравето, трябва да се разбира по такъв начин, че хуманитарните науки по никакъв начин да не се занимават с агитация срещу

приписвано на тази или онази школа на мисълта. Всеки, който вярва, че това, което ще се каже днес, е агитация за или против тази или онази храна или стимулант, дълбоко се лъже. Никой не бива да си тръгва оттук днес с впечатлението, че това е било пледоарии за или против въздържание, вегетарианство или диета, основана на месо. Всички тези въпроси за догмите, за нещо, което е единственият път към спасението, нямат абсолютно нищо общо с най-съкровеното чувство на духовната наука. Ние не искаме да агитираме, нито искаме да командваме хората по този или онзи начин; ние просто искаме да кажем как стоят нещата в действителност. Тогава всеки може да уреди живота си както желае, според тези велики закони на съществуването. По този начин днешната лекция има за цел единствено да заяви какво наистина е положението в тази област. От друга страна, ви призовавам да имате предвид, че не говоря от името на антропософските кръгове в по-тесен смисъл, които желаят да претърпят определено развитие и трябва да се придържат към специфични условия. Днес въпросът ще бъде обсъден в общочовешки смисъл. Предвид огромния обхват на темата, могат да бъдат подчертани само специфични аспекти и най-вече всичко, свързано със здравето, трябва да се избягва. Ще чуем повече за това в следващата лекция.

Днес ще се съсредоточим върху храненето в по-тесен смисъл. Следователно, дихателният процес няма да бъде разглеждан тук. За да поддържа жизнените процеси на своя организъм, хората трябва да консумират протеини, въглехидрати, мазнини и соли. Знаете, че хората задоволяват нуждите на организма си в това отношение чрез така наречената смесена диета. Те си набавят тези основни компоненти от диетата си...

Нашата диета произлиза отчасти от животинското царство и отчасти от растителното царство. Сред нашите съвременници има много повече защитници на смесената диета, отколкото на едностранчивата диета, да речем, диета, състояща се единствено от животинска или единствено от растителна материя. Трябва да се запитаме: Как законите на нашата среда, от която хората черпят храната си, се свързват с истинските сили и нужди на човешкия организъм? Днес говорим само за хора, а не за животни.

Човешките същества лесно са склонни, въз основа на така наречените научни открития на своето време, да възприемат своя организъм в чисто материални термини. Духовната наука трябва да замени това със законите на духовните връзки. Дори и да не е винаги изрично заявено на теория, възприетият подход на практика, повече или по-малко несъзнателно, се основава на идеята, че човешкият организъм се състои повече или по-малко единствено от физическото тяло, от химически вещества, взаимодействащи помежду си. Тези вещества се проследяват до техните химични елементи и след като техните ефекти бъдат разбрани, се правят опити да се визуализира как те биха могли да продължат да действат химически в рамките на огромната реторта, която се счита за човешкото същество. Не може да се твърди, че мнозина вече не са преминали отвъд възгледа, че човешкото същество е просто огромна реторта. Важни са не теориите, а навиците на мислене. За истинския практикуващ важното не е какво мисли човек, а последиците от тези мисли. Това е, което наистина има значение. Дали някой е идеалист или не, е без значение; важното за живота е дали някой има плодотворни мисли, които обогатяват живота.

процъфтява и се развива. Именно този момент не бива да се пренебрегва: че духовната наука, дори в това отношение, няма нищо общо с догма или какъвто и да е вид вярване. Колкото и някой да защитава най-духовните теории, това не е от значение. Важното е, че тези идеи са плодотворни, когато се прилагат на практика. Ако някой каже, че не е материалист, че вярва в жизнената сила, дори в дух, но винаги действа по отношение на храненето, сякаш хората са гигантска епруветка, тогава неговият мироглед не може да бъде плодотворен. Духовната наука има какво да каже по тези конкретни въпроси само ако *е способна да осветли* отделните детайли и може да направи това както по отношение на храненето, така и по отношение на здравето .

Трябва отново да си изясним многостранната природа на човешките същества. За духовния изследовател човекът не е просто физическото същество, което може да се види с очите и да се хване с ръцете, а това физическо тяло е само една част от човешките същества. Това физическо тяло обаче се състои от същите химични вещества, които са широко разпространени в природата. Но човешката природа има по-висши членове. Следващата част от човешките същества е вече свръхсетивна, притежаваща по-висша реалност от физическото тяло. Тя е в основата на физическото тяло; през целия живот тя е борец срещу разпадането на физическото тяло. В момента, в който човек премине през портата на смъртта, физическото тяло е подчинено само на собствените си закони и се разпада. В живота жизненото тяло се бори срещу разпадането. То дава на веществата и силите различни посоки, различни връзки, отколкото биха имали, ако следваха само себе си. За ясновидеца...

В нашето съзнание това тяло е също толкова видимо, колкото е физическото тяло за окото. Хората споделят това жизнено тяло или етерно тяло с растенията.

От други лекции знаем , че хората имат трети аспект на своето същество – астралното тяло. Какво е то? То е носител на удоволствие и болка, желания, импулси и страсти – на всичко, което наричаме наш вътрешен душевен живот. Всичко това се намира в астралното тяло. То е възприемаемо за ума, точно както физическото тяло е за физическото съзнание. Хората споделят това астрално тяло с животните.

Четвъртият член е носител на егото, на самосъзнанието. Чрез това човекът е короната на творението, чрез това той се издига над земните неща, които го заобикалят. Така човекът стои пред нас с три невидими члена и един видим член. Те винаги взаимодействат и работят заедно. Всички действат един върху друг и всеки един върху всички останали. По този начин физическото тяло – казвам отново в скоби, че всичко това се отнася само за човека – както стои пред нас, е във всичките си части израз и на невидимите членове на човешката природа. Това физическо тяло не би могло да съдържа в себе си членовете, които служат за хранене, размножаване и живот като цяло, ако нямаше етерно тяло. Всички органи, които служат за хранене и размножаване, *жлезите* и т.н., са външен израз на етерното тяло. Те са това, което етерното тяло изгражда върху физическото тяло. Освен всичко друго, нервната система във физическото тяло е израз на астралното тяло. Тук астралното тяло е действащият, строителят. Можем да си го представим точно както часовник или машина, построени от часовникар или машинен инженер.

Ако нервите са изградени от астралното тяло, тогава те са нервите на астралното тяло. А природата на човешкото кръвообращение, активността на кръвта, е външният физически израз на носителя на егото, носителя на самосъзнанието. По този начин човешкото физическо тяло също е, в известен смисъл, четворно . То е израз на физическите крайници, тоест на самото себе си, и на трите по-висши, невидими крайника. Сетивните органи са чисто физически; жлезите са израз на етерното тяло, нервната система на астралното тяло и кръвта на егото.

Ако разглеждаме хората в контраст с растенията, растението се явява пред нас като двукомпонентно същество. Растението има физическо тяло и етерно тяло. Сега ще сравним хората с растенията, като възприемем холистичен подход и разгледаме вътрешните, духовни аспекти. Ще свържем четирикомпонентния човешки организъм с двукомпонентния организъм на растенията. В подкрепа на това можем да започнем с добре известни физически факти. Можем да посочим как растението изгражда своя организъм. То сглобява неорганични вещества в тялото си. То има силата да сглобява тялото си от отделни, неодушевени компоненти по най-забележителния начин. Трябва само да разгледаме забележителното взаимодействие на растението с дихателния процес. Хората вдишват кислород и издишват въглероден диоксид. Този, който е неизползваем за хората, може да бъде абсорбиран от растението. То задържа въглеродния диоксид, за да изгради организма си, и освобождава по-голямата част от кислорода обратно. Но за това му е необходимо нещо, което мнозина може да не считат за особено важно: то се нуждае от слънчева светлина. Без слънчева светлина то не би могло да изгради своя организъм.

Светлината, която струи към нас за наша радост и която може да ни ободри духовно, е едновременно с това и великолепно средство за развитието на растителните организми. Ставаме свидетели на чудо в действие, как слънчевата светлина помага за изграждането на органично същество. Това, което прави очите ни ефективни, е именно това, което помага на растението в неговия растеж.

В допълнение към физическото и етерното тяло, хората притежават и астрално тяло. Растенията нямат такова. Етерното тяло е това, което помага на слънчевата светлина да изгражда растенията по такъв чудесен начин. От една страна, то е ориентирано към материята. Хората не биха могли да развият своите физически организми, ако не правеха нещо, което в известен смисъл е обратното на това, което правят растенията. Дори в процеса на дишане хората правят нещо обратното. Тук хората вече претърпяват обратния процес. Можем да кажем същото за всички аспекти на човешкото хранене. Можем да кажем: Храненето трябва да протича по такъв начин, че всичко, изградено в растението, да се разгради отново в човека. Процесът при хората е много особен. Ако само етерното тяло изгради физическо тяло, съзнанието и душевното усещане никога нямаше да възникнат. Това, което етерното тяло е изградило, винаги трябва да се разрушава и разгражда вътрешно. По този начин, докато етерното тяло е борец срещу разпадането, неизбежно настъпва постепенно разпадане. И това, което причинява това разпадане, това, което винаги пречи на човек да бъде растение, е астралното тяло.

Слънчевата светлина и човешкото астрално тяло са, в известен смисъл, две противоположни неща. За някой с ясновидско съзнание за човечеството...

За тези, които опознават астралното тяло, то е вътрешна светлина с духовна природа, невидима за външното око. Това астрално тяло е духовно светлинно тяло. То е противоположност на външната, външно сияеща светлина. Представете си как слънчевата светлина става все по-слаба, докато не угасне, а сега си представете как тя отива още по-далеч в другата посока, ставайки отрицателна - тогава имате вътрешна светлина. И тази вътрешна светлина има обратна функция на външната светлина, която е предназначена да изгради растителното тяло от неорганични вещества. Вътрешната светлина, която инициира частичното разрушение, чрез което единствено е възможно съзнанието, извежда човешкото същество на по-високо ниво от това, което достига растението, като трансформира процеса на растението в неговата противоположност. По този начин, чрез своята вътрешна светлина, човешкото същество стои в известен контраст с растението. Това е въпросът, разбиран духовно, и ще видим при по-нататъшно разглеждане как разрушението, причинено от астралното тяло, се продължава от егото. Но днес не е нужно да се занимаваме с това.

Нека сега разгледаме връзката между хората и растенията, когато стане толкова реално, че хората абсорбират хранителните си вещества от растенията. В себе си те формират продължение на растението за целия световен процес. Докато астралното тяло многократно разрушава това, което е изградено чрез слънчевата светлина, по този начин то интегрира нервната система в човешкото същество и издига живота до съзнателно състояние. По този начин астралното тяло, бидейки отрицателно светлинно тяло, е противоположният полюс на растителното тяло. Този процес *на* изграждане на растителния организъм се основава на духовен принцип, както показва духовната наука.

Все повече осъзнаваме как това, което ни се явява като светлина, е просто външен израз на нещо духовно. Чрез светлината духовното непрекъснато тече към нас; светлината на духовете тече към нас. Това, което се крие зад тази физическа светлина, е това, което, фрагментирано на части, се появява и в астралното тяло. Външно, в слънчевата светлина, то се появява във физическата си форма; в астралното тяло - по астрален начин. Духовният аспект на светлината действа в нас върху развитието на нашата нервна система. Ето как чудесно си взаимодействат растителният и човешкият живот. Сега нека предположим, че хората влизат във връзка с животинския свят чрез храната. Тогава ситуацията е различна. В съществото, от което след това приемат храната си, процесът в известен смисъл вече е завършен. Това, което иначе приемат от растението, девствено и пряко, вече е частично трансформирано, вече подготвено в животното. Защото и животното вече включва астрално тяло и нервна система. По този начин човек приема нещо, което не му се изправя в първоначалното си състояние, а по-скоро нещо, което вече е преминало през процеса, нещо, което вече е погълнало астрални сили. Това, което живее в едно животно, вече притежава развити астрални сили. Човек би могъл да повярва, че това би спестило на хората труд. Тази идея обаче не е напълно вярна. Представете си следното: Аз правя къща от различни инструменти. Взимам оригиналните инструменти. След това мога да построя къщата изцяло според първоначалните си намерения. Но нека предположим, че трима или четирима други хора вече са работили по нея на части и сега аз трябва да направя цяло от нея. Ще улесни ли това работата ми? Не, със сигурност не. В широко разпространената литература ще прочетете, че това всъщност спестява на хората труд...

Работата би била по-лесна, ако се заеме с нещо, което вече е било предварително обработено. Но именно чрез поемането на оригинала човек става по-гъвкаво, независимо същество.

Друг образ: Някой има везна с две блюда. Равните тежести поддържат равновесие. Да кажем, че от всяка страна има петдесет паунда. Но не винаги е така. Мога да взема везна, на която тежестта може да се премества. Тогава, на двойно по-голямо разстояние, ни е необходима само половината от тежестта. Тук теглото се определя от разстоянието. По същия начин, не само количеството сили е от значение, но и особено фиността на веществата. Животните преработват веществата в по-несъвършен смисъл. Това, което се абсорбира от човек, продължава да има ефект чрез това, което се е случило с него в астралното тяло на животното, и човекът след това трябва да преодолее това. Но тъй като астралното тяло е действало по такъв начин, че в съзнателно същество вече е протекъл процес, човекът получава в организма си нещо, което действа върху нервната му система.

Това е фундаменталната разлика между храната от растителното царство и храната от животинското царство. Храната от животинското царство действа по много специфичен начин върху нервната система и по този начин върху астралното тяло. Но при растителната храна нервната система остава недокосната от нищо външно. Тогава обаче хората дължат всичко на себе си по отношение на нервната си система. В резултат на това ефектите на нервите им не протичат чрез чужди продукти, а само чрез това, което произлиза от самите тях. Всеки, който знае колко много в човешкия организъм зависи от нервната система, ще разбере какво означава това. Когато човек изгради собствената си нервна система,

По този начин, то е напълно възприемчиво към това, което човек се очаква да понесе по отношение на духовния свят. Човек дължи на храненето си от растителния свят способността си да гледа нагоре към великите връзки на нещата, които го издигат над предразсъдъците, произтичащи от тесните ограничения на личното съществуване. Където човек свободно и безгрижно управлява живота и мисълта си от по-широка перспектива, той дължи този бърз преглед на връзката си с растителния свят. Където и да се остави да бъде увлечен от гняв, антипатия или предразсъдъци, той дължи това на храненето си от животинския свят.

Това не е опит да се застъпваме за храни на растителна основа. Напротив: храните на животинска основа са били от съществено значение за човечеството и в много отношения все още са такива днес, защото са предназначени да заземят човечеството на Земята, да се вкоренят в личното. Всичко, което е карало хората да преследват личните си интереси, е свързано с храните на животинска основа. Фактът, че е имало хора, които са водили войни, които са изпитвали симпатия и антипатия, чувствени страсти един към друг, произтича от храните на животинска основа. Но фактът, че хората не са фокусирани единствено върху тесни интереси, че могат да схванат универсални интереси, е нещо, което дължат на връзката си с растителния свят по отношение на храната. Всъщност в някои култури, които консумират предимно храни на растителна основа, предразположенията са по-скоро към духовното, докато други култури развиват повече смелост, кураж и дръзкост, които също са необходими за живота. Тези неща са немислими без личен елемент, а това е невъзможно без храни на животинска основа.

Днес обсъждаме тези въпроси от много обща човешка гледна точка. Но това ни изяснява,

Това, че човек може да се отклони в едната или другата посока, поглъщайки личните си интереси чрез хранене на животинска основа. Това замъглява усещането му за по-голямата картина на съществуването. Човек обикновено не вижда как това е вкоренено в диетата му, когато някой каже: „Сега не знам как да направя това или онова, как го е направил?“ Тази невъзможност за схващане на връзките произтича от диетата му. Сравнете това с някой, който може да схване по-голямата картина. След това можете да погледнете назад към диетата на тези хора и може би също към диетата на техните предци. Човек, който вече има безупречна нервна система в родовата си линия, е съвсем различен. Този човек има различно усещане за по-голямата картина. Понякога един-единствен живот не може да унищожи това, което предците му са установили. Дори ако човек, който например е потомък на земеделци, раздвижи това, което имат в себе си, то излезе на повърхността само чрез диетата му, защото е бил почувствителен.

Прогресът ще се състои в това, че хората, доколкото техните нужди от протеини не са задоволени вътре в тях, в самата човешка природа, ще ограничат зависимостта си от храни от животински произход, които все още не са наситени със страсти, като млякото. Растителните храни ще заемат все по-голямо място в човешката диета.

Що се отнася до отделните храни, можем да подчертаем някои предимства на растителните диети. Когато хората си набавят протеини от растителни храни, въпреки че това изисква повече усилия, те развиват сила, която съживява нервната им система. Голяма част от това, което...

биха сполетели човечеството, ако консумацията на месо стане преобладаваща, се избягват, като се дава предимство на растителните храни. Можем да видим колко контрастни са ефектите на вегетарианските и животинските храни. За да илюстрираме това, можем да разгледаме физическия процес под влиянието на месна диета. Червените кръвни клетки стават по-тежки и по-тъмни, а кръвта има по-голяма склонност към съсирване. Отлаганията на соли и фосфати се образуват по-лесно. При предимно растителна диета склерозиращият ефект на кръвните клетки е много по-нисък. Става възможно човек да предотврати изключително потъмняване на кръвта си. Това от своя страна му позволява да контролира съгласуваността на мислите си от егото, докато тежката кръв е израз на робското му предаване на това, което е било включено в астралното му тяло чрез животинска храна. Този образ ясно демонстрира, като външен израз на истината, това, което искахме да кажем. Човешките същества стават вътрешно по-силни чрез връзката си с растителния свят. Чрез месна диета тялото включва вещества, които постепенно стават чужди, поемайки свой собствен път в него. Това се избягва, когато диетата се състои предимно от растения. Когато тези вещества поемат по свой собствен път в нас, те упражняват сили, които могат да предизвикат истерични и епилептични състояния. Тъй като нервната система получава тези външни влияния, тя става податлива на различни нервни разстройства. Така виждаме как в известен смисъл „ти си това, което ядеш“.

подробно , но два примера илюстрират, че човек не трябва да бъде едностранчив. Едностранчив вегетарианец би могъл да каже:

„Не трябва да консумираме мляко, масло и сирене.“ Но млякото е продукт, в чието производство етерното тяло на животното участва предимно. Астралното тяло участва само в много ограничена степен. Хората, в ранните етапи от живота си като бебета, могат да живеят само с мляко. То съдържа всичко, от което се нуждаят. Астралното тяло участва само в ограничена степен в приготвянето на мляко. Ако в по-късен етап от живота човек консумира предимно или дори изключително мляко, се постига много специален ефект. Тъй като тогава човек не поглъща нищо, което вече е било преработено външно и което би могло да повлияе на астралното му тяло, и тъй като, от друга страна, поглъща нещо от млякото, което вече е приготвено, той е способен да развие специални сили в етерното си тяло, които могат да упражняват лечебен ефект върху другите. Лечителите, които желаят да имат лечебен ефект върху своите ближни, имат специална помощ при изключителната консумация на мляко.

От друга страна, искаме да опишем влиянието на стимулант, извлечен от растителния свят: влиянието *на* алкохола. Това има много специално значение. То възниква само когато действителният растителен процес – този, който се случва чрез чудното действие на светлината, на която астралното тяло е противоположността – е прекратен. Тогава започва процес, който протича на по-ниско ниво и засяга хората дори повече от животинската храна. Хората внасят вещества в астралното тяло, като ги пренасят през астралното тяло в специална структура. Но ако това, което трябва да се внесе в астралното тяло, се разложи по начина, по който го прави алкохолът, тогава това, което иначе се случва чрез...

Астралното тяло би трябвало да функционира без астралното тяло, а именно ефектът върху егото и кръвта. Ефектът на алкохола е, че това, което иначе би трябвало да се случи чрез свободната воля на егото, се случва чрез алкохола. В известен смисъл е вярно, че човек, който консумира алкохол, се нуждае от по-малко храна. Той позволява кръвта му да бъде пропита от силите на алкохола; той се отказва от нещо друго, което самият той би трябвало да прави. Може да се каже, по определен начин, че в такъв човек алкохолът мисли, чувства и усеща. Като се отказва от алкохола на това, което би трябвало да е подчинено на егото му, човекът се поставя под принудата на нещо външно. Той придобива материално его. Човекът може да каже: „Чувствам възраждане на егото чрез това.“ Разбира се, но не той самият, а нещо друго, под което е обвързал егото си. По този начин бихме могли да покажем по много начини как човек може да стане все повече и повече това, което консумира. Но хуманитарните науки ни показват и как човек може да се освободи от силите на храната.

И така, днес исках само да ви очертая в общи линии човешкото отношение към околната среда, как се намираме по отношение на храната и сферата, която ни заобикаля. Тези, които продължат да посещават тази или онази лекция тук, ще видят, че отделни въпроси могат да бъдат разглеждани и при други поводи. Тази лекция също ще ви е показала, че хуманитарните науки са нещо, което оказва влияние и върху най-материалните нужди на живота. Хуманитарните науки са нещо, което може да бъде идеал за бъдещето на човечеството. Дори днес, когато човек наблюдава как веществата се комбинират и разделят в човешкото същество, често се казва: „Това е като в епруветка и човек ще...“

Те вярват, че в него може да се намери нещо полезно за човечеството. Но ще дойде време, когато казаното за светлината и астралното тяло ще бъде очевидно и за тези, които провеждат изследвания в лабораторията. Не може ли тогава никой да прави обикновени химични наблюдения, ако осъзнава, че най-голямата сила, която прониква във външната физическа слънчева светлина и свети в духовната сфера на човешкото съзнание, действа тук, дори в най-малките детайли ? По този начин тези неща могат да бъдат изследвани в светлината, която ни дава общ поглед върху цялото.

Всичко около нас се ражда от духа. Духът е произходът на всичко. Ако искаме да стигнем до истината, духът също трябва да ни подкрепя в нашите изследвания. Тогава ще разпознаем истината, която е необходима за човечеството, както в голямото, така и в малкото .

ЗДРАВНИ ПРОБЛЕМИ В СВЕТЛИНАТА НА ХУМАНИТАРНИТЕ НАУКИ

Берлин, 14 януари 1909 г.

Темата, която ще обсъдим днес, обхваща редица въпроси, които с право вълнуват човечеството на дълбоко ниво. Въпросите, свързани със здравето, в края на краищата, са свързани с всичко, което прави човек способен да живее, с всичко, което му помага да изпълни предназначението си в света безпрепятствено. Следователно здравето, разгледано в правилната светлина, със сигурност е нещо, към което повечето хора се стремят, така да се каже, точно както се стремят към външни блага. Но здравето трябва да се разглежда и като вътрешно благо, точно както външните блага първоначално не се стремят от здравословно мислещия човек заради самите тях, а по-скоро като средство за труд, като инструмент за неговата дейност и творчество. От това можем добре да обясним защо стремежът, копнежът, да се получи яснота относно загадките и въпросите за здравословния и нездравословния живот е толкова дълбок, особено в наше време. Въпреки това, като цяло, отношението, което е подходящо да направи хората възприемчиви към точно онези отговори, които са необходими, когато човек иска да реши такива въпроси, които са толкова тясно свързани с цялата природа на човека, не е много разпространено.

Днес, както и при подобен случай преди , трябва да си припомним една стара поговорка, която

някои хора си спомнят поговорката: „Има толкова много болести, а само едно здраве!“ Това твърдение изглежда напълно очевидно за някои, но е грешка, грешка в истинския смисъл на думата, защото няма само едно здраве, а толкова здравословни същества, колкото са хората. Именно това трябва да разберем, ако искаме да видим въпросите за здравето и болестта в правилната светлина. Трябва да приемем, че човешките същества са индивидуални същества, че всеки човек е различен от друг и че това, което е полезно за един човек и вредно и изтощително за друг, зависи изцяло от неговата индивидуална конституция.

Че тези перспективи не са толкова широко разпространени, се демонстрира от едно преживяване, което всеки от нас може да има ежедневно. На някого му липсва това или онова. Майката го забелязва или усеща; тя си спомня, че това или онова ѝ е помогнало в подобни случаи, така че лечението се прилага съответно. След това идва бащата, който си спомня, че нещо друго някога му е помогнало. После идва лелята, после чичото; те биха могли да кажат: Свежият въздух, светлината или водата ще помогнат. — Тези предписания често са толкова противоречиви, че е невъзможно да бъдат следвани. Всеки има свое собствено лекарство, за което се е заклел, и то трябва да бъде приложено към горкия болен човек. Кой не е преживял, че тези прибързани, добронамерени съвети, идващи отвсякъде, всъщност са доста погрешни, когато на човека му липсва това или онова! Всички тези неща произтичат от нереалистичен начин на мислене...

Мъдро, от абстрактен начин на мислене, от догматизъм, който напълно пренебрегва факта, че човекът е индивидуално същество, уникално същество. Всеки човек е същество сам по себе си и това е най-важното: да се вземе предвид тази човешка реалност, когато се работи с феномените здраве и болест.

Сега, такава нужда от помощ, която човек изпитва при болест, със сигурност произтича от характеристика на вътрешното му същество, която трябва да събуди състраданието и съжалението на околните. Можем да разберем, че всеки с радост би се притекъл на помощ, защото това е просто израз на дълбокия интерес, който тези въпроси, във връзка с цялата човешка природа, предизвикват. Ако обаче човек разгледа този дълбок интерес, от една страна, а от друга, дори бегло погледне различните възгледи за здравето и болестите, които преобладават в наше време, тогава при определени обстоятелства може да се смути доста. Може да се каже, че болестта е толкова важен въпрос в човешкия живот и защо се случва така, че учени и неучени хора, лекари и миряни, спорят за най-разнообразни теории не само за лекарствата за отделни заболявания, не само за правилните пътища към здравето, но дори и за самата природа на болестта. Понякога изглежда, че в нашето време на интелектуална и научна дейност болният, а може би и здравият човек, е по-изложен от всякога на партийните възгледи, които се налагат от всички страни по отношение на важни въпроси за човешкото развитие и човешката природа.

Можем ли сега — това е въпросът, който искаме да си зададем днес —

Таим ли надеждата, че хуманитарните науки, които бяха характеризирани от различни гледни точки в тази поредица от лекции и ще бъдат характеризирани допълнително, могат в някои отношения да хвърлят светлина и върху теориите и партийните нюанси, които виждаме около нас днес, когато разглеждаме различните възгледи за здравето и болестта? Тук често се подчертава, че хуманитарните науки се стремят към по-висша перспектива, такава, която позволява да се преодолее разделението, което разделя хората на фракции, като ги ограничава до определени тесни кръгове на възприятие и наблюдение, и да се покаже как едното противоречи на другото, защото е едностранчиво. Често сме доказвали, че *хуманитарните* науки съществуват именно за да търсят доброто в тези едностранчивости и да установят хармония между различните едностранчивости. Едностранчивостта – така трябва да заключи всеки, който не гледа въпроса просто повърхностно – е това, с което се сблъскваме, когато тази или онази теория за болестта проповядва тази или онази догма с претенция за авторитет. Всички вие сте преживели множеството противоположни гледни точки по тези въпроси. Всеки знае, че от една страна има това, което често – за съжаление, дори днес в презрителен смисъл – се нарича конвенционална медицина с нейния алопатичен подход, а от друга страна, подходът, известен като хомеопатия. След това обаче мнозина са се доверили и на това, което се нарича натуропатия, която често има различно разбиране за болестта и здравето и препоръчва не само това, което се отнася до болния човек, но и това, което се счита за правилно за здравия човек, за да може той

силата и жизнеността си. Всичко е оцветено от едната или другата страна, от конвенционалната медицина или от натуропатичния подход.

Ако разгледаме перспективите, от които възниква подобен спор за болестта и здравето, например между поддръжниците на конвенционалната медицина и поддръжниците на натуропатията, тогава чуваме поддръжниците на натуропатията да казват, че конвенционалната медицина търси специфично лекарство за всяко заболяване и поддържа мнението, че болестта е нещо, което обзема човек, сякаш е нещо външно, сякаш е причинено от външен фактор, и че има и това или онова външно лекарство за болестта. При подобни характеристики не бива да забравяме, че казаното от едната или другата страна често отива твърде далеч и не бива да забравяме, че в много отношения и двете страни грешат една за друга. Но ще подчертаем някои конкретни обвинения, които могат да послужат за изясняване на въпроса. Поддръжникът на натуропатията ще посочи, че конвенционалният лекар облекчава възпалението в определени случаи с ледени компреси, че салициловата киселина се използва, за да се опита да помогне при ревматоиден артрит и т.н. Особено пламенните поддръжници на натуропатията ще повдигнат силни възражения. Те ще кажат: Ако стомахът отделя твърде много стомашна киселина, тогава конвенционалният лекар ще се опита да неутрализира тази стомашна киселина. Натуропатът казва, че това пропуска същността на болестта и най-вече дълбоката природа на човека. Всичко това пропуска целта. Да предположим, че стомахът наистина отделя твърде много стомашна киселина; тогава това е доказателство, че нещо не е наред в организма. В правилно функциониращ

Тялото не отделя твърде много стомашна киселина. Следователно, ако човек неутрализира отделената стомашна киселина, той не елиминира силата, склонността да произвежда твърде много стомашна киселина. Следователно човек не бива да се фокусира просто върху елиминирането на стомашната киселина. – Това казват онези, които полемизират с конвенционалната медицина. Те твърдят, че елиминирането на стомашната киселина всъщност би стимулирало тялото да произвежда още повече стомашна киселина. Следователно човек трябва да се задълбочи и да потърси истинската причина. Точно така ще се оплаква натуропатът, ако стигне дотам, че да стане фанатик, когато на някой, страдащ от безсъние, му бъде дадено хапче за сън. Хапчетата за сън премахват безсънието за определен период от време; но причината не се елиминира. И тази причина трябва да бъде елиминирана, ако човек наистина иска да помогне на пациента.

Сред тези, които са се върнали към по-традиционна, медицинска перспектива, има две фракции: алопатите, които цитират и използват специфично лекарство за определени заболявания – лекарство, така да се каже, чиято цел е да елиминира болестта. Те изхождат от гледната точка, че болестта е нарушение в организма и това нарушение трябва да бъде елиминирано с лекарство. Хомеопатите, от друга страна, твърдят, че това изобщо не е истинската природа на болестта, а по-скоро, че истинската природа на болестта е вид реакция на целия организъм към увреждане в него. Увреждането е настъпило в организма и сега целият организъм се защитава срещу това увреждане. Човек трябва да разпознае, от симптомите, които се появяват при болния човек, и да вземе предвид, че това, което предизвиква треска и т.н., е вид призив към силите в организма, които...

може да прогони проникващия враг . — Следователно, поддръжниците на този вид лечение ще кажат, че човек трябва да прибегва именно до онези лекарства в природата, които, когато бъдат погълнати от здрав организъм, причиняват въпросното заболяване. Разбира се, тогава не трябва да се прилагат тези лекарства, които причиняват определени симптоми у здрав организъм, върху болния организъм в големи дози, а само толкова, колкото е необходимо, за да се предизвика реакция от организма срещу настъпилото увреждане. Това е принципът на хомеопатията: това, което може да причини определено заболяване у здрав организъм, съдържа в себе си и възможността за възстановяване на здравето на болния организъм. Използваното лекарство е това, което самият организъм показва чрез симптомите на болестта. Идеята е, че организъмът, в болното си състояние, показва чрез симптомите си, че се стреми да преодолее болестта. Следователно, ние трябва да го подкрепим именно с това лекарство.

Ето защо в много случаи хомеопатичният лекар ще използва точно обратното на това, което би направил алопатичният лекар. Натуропатът често — макар и не винаги — е на мнение, че най-важното не е дали някое специфично лекарство обръща щетите, причинени от болестта, а по-скоро да подпомогне организма и неговите функции, така че той да може да събуди собствените си лечебни сили, за да противодейства на болестния процес. По този начин натуропатът ще бъде особено внимателен да съветва дори здрави хора да подкрепят функциите на организма. Например, той ще подчертае, че дори за здравите хора е по-малко важно да...

не е дали дадена храна дава на човек конкретна възможност , да речем, да се натъпче с това или онова, а по-скоро дали дадена храна дава на човек възможността да активира вътрешните си сили по такъв начин, че те да станат активни. Натуропатът ще наблегне на функцията на органите, особено при здрави хора. Той ще каже: Няма да укрепите сърцето си, като постоянно се стремите да го стимулирате със стимуланти, но ще укрепите слабото си сърце, като го пуснете в действие, например, като ходите на походи в планината и т.н. — По този начин, някой, който се фокусира върху дейността на човешките органи, ще посъветва и здравите хора да използват органите си правилно.

Ако сте се занимавали с подобни въпроси , предвид тяхното разпространение в наши дни, може би сте виждали пламенността и догматизма, с които едната или другата страна често спори, подчертавайки позицията на *всяка* от тях. Например, така наречената конвенционална медицина може да посочи забележителния си напредък през последните три до четири десетилетия, именно като се фокусира върху това как външните патогени заразяват хората и, така да се каже, разрушават здравето им. Тази конвенционална медицина може да посочи усилията си за подобряване на външните условия на живот, самото състояние на живот, до такава степен, че през последните десетилетия е настъпил истински подем. Именно този клон на медицината, който се фокусира предимно върху външните патогени – да речем, върху света на бактериите и бацилите, от които днес се страхуваме толкова много – е...

Чрез намеса в областта на хигиената и санитарните съоръжения, по начин, който изобщо не беше прозрачен за обикновените хора, то направи огромно количество за подобряване на здравните условия.

Със сигурност се подчертава от някои – не съвсем без основание, но и с едностранчиво оправдание – как конвенционалната медицина на практика е създавала страх от бактерии и микроби. Но от друга страна, това изследване е довело до подобрене в общественото здравеопазване през последните няколко десетилетия. Поддръжниците на този подход гордо посочват с какъв процент смъртността всъщност е намаляла тук или там през последните десетилетия. Тези, които обаче казват, че не толкова външните причини са важни за разбирането на болестта, колкото причините, присъщи на индивида – неговата предразположеност към болести, неговият рационален или ирационален начин на живот – отново ще подчертаят, че докато смъртността несъмнено е намаляла напоследък, честотата на заболяванията се е увеличила тревожно. Подчертава се как са се увеличили определени форми на заболявания: сърдечни заболявания, рак, заболявания, които дори не са регистрирани в по-ранни писания, заболявания на храносмилателните органи и т.н. Причините, изтъкнати от едната или другата страна, със сигурност са забележителни. От повърхностна гледна точка не може да се твърди, че бацилите или бактериите не са патогени от най-страшния вид. Но от друга страна, не може да се отрече, че хората са в известен смисъл или подсилени, или защитени срещу влиянието на такива патогени.

Дали е патоген или не. Не е, ако се е лишил от съпротивителните си сили чрез неразумен начин на живот.

В много отношения постиженията на конвенционалната медицина през последните години са възхитителни. Помислете например колко фини и прецизни са изследванията на жълтата треска, особено по отношение на предаването ѝ от човек на човек чрез определени насекоми. Колко отлични са изследванията относно маларията и подобни заболявания! От друга страна обаче можем да видим, че легитимните твърдения на конвенционалната медицина могат много лесно да нарушат целия ни живот, което в известен смисъл може да доведе до тирания. Нека разгледаме, че – и с известно основание – се твърди, че при заболяване, което напоследък става все по-често срещано, а именно схващане на врата, патогенът не се предава от един болен човек на друг, а по-скоро, че напълно здрави хора, напълно незасегнати от това, което се описва като схващане на врата, биха могли в известен смисъл да носят микробите на болестта и да ги предават на други, така че хората, които се разхождат сред нас, са носители на микроби, от които податливият може да се зарази, докато другите, които носят микробите, изобщо не е необходимо да бъдат засегнати от болестта. – По този начин може да се стигне до точката, в която да се изисква изолиране на носителите на микробите; Защото, ако някой страда от схванат врат, той не е толкова опасен, колкото тези, които се грижат за него и които е възможно да са действителните носители на болестта. Какви последствия би имало това, ако тези хора бъдат изолирани...

Колко би усложнило това нещата, може да се види от следното: Може да се цитира – и вече е цитирано – че голям брой деца в някое училище внезапно са се разболели от тази или онази болест. Никой не е знаел откъде идва *болестта* . След това се оказало, че учителите са действителните носители. Самите те не са били заразени, но цялото училище е било заразено от тях. Изразът „носител на микроби“ или „ловец на микроби“ е такъв, който дори може да се използва с известно основание от определена гледна точка. Това, че някой, който е лаик в тази област, знае много малко за всичко, което може да му бъде представено от този или онзи ъгъл, е почти очевидно от малкото, което успяхме да цитираме.

Сега трябва да кажем: точно това, което заявихме в началото на днешната ни дискусия, трябва да служи като насока за това, което наистина може да доведе до изцеление от всички добри аргументи, изтъкнати от едната или другата страна. Основният принцип, в най-дълбокия и най-значим смисъл, трябва да бъде, че преди всичко трябва да разглеждаме индивидуалността на всеки човек като уникална реалност, като нещо различно от всяко друго човешко същество. Най-добре ще илюстрираме това с конкретен пример. Нека вземем човек – разказвам неща, които действително са се случили – който от детството си нататък е имал почти непреодолимо отвращение към всичко, наподобяващо месо. Той не е можел да понася месо, не е можел да го яде. Нито пък е можел да яде нещо, свързано по някакъв начин с месо. Той се е развивал отлично на растителната си диета. Това продължило, докато не намерил мили, добри приятели, които посветили цялата си енергия, за да му помогнат.

Те се намесиха, за да се опитат да разубедят този човек от парадоксалното му чувство. Те бяха тези, които първи го посъветваха, на практика го притиснаха, първо да опита малко месен бульон. Той беше подтикнат да яде овче месо. Чувстваше се все по-зле и по-зле. След известно време той изпита феномен, наподобяващ необичаен излишък на кръв. Разви странна летаргия и горкият човек се поддаде на енцефалит. Ако на този човек не му беше напомняно всеки ден какво всъщност трябва да яде, ако му беше позволено да следва естествените си инстинкти, ако не беше вярвал, че „едно нещо е подходящо за всички“, ако не се беше заклел в догматизъм, а вместо това беше уважавал индивидуалната природа *на всеки* човек, тогава щеше да остане здрав.

От такъв случай обаче не бива да се учим нищо повече, освен да уважаваме индивидуалната природа на човешките същества. Не бива да извеждаме нова догма от нея; това би ни довело до едностранчивост. Ако разгледаме какво е причинило смъртта в този случай, можем да отговорим на въпроса по следния начин. Ако си спомните казаното последния път в лекцията за хранителните въпроси, можете да заключите следното: Това, което се нарича жизнени процеси, води растението до определена точка; то превръща неживата материя в жив организъм. В човешкия организъм този процес продължава. В известен смисъл това, което човешкият, а също и животинският организъм прави, е разграждане на това, което растението е изградило. В известен смисъл човешкото и животинското тяло се основава на факта, че това, което растението е изградило, се разгражда и унищожава.

Сега, един организъм може да бъде така устроен, че да изисква, така да се каже, точно точката, в която растението е прекратило своята дейност. Тогава може да бъде изключително вредно за него, ако позволи частта от процеса, която животното вече е извършило с растителните продукти, да бъде отнета от него. Животното извършва растителния процес до определен момент; хората могат само след това да го продължат. Когато консумират животинска храна, това се прави вместо тях. И ако тяхната природа притежава самите сили, които могат да абсорбират растителната храна пряко и енергично и след това да я продължат, тогава те ще имат сили в себе си, които в момента не са използвани за какъвто и да е вид прием и преработка на храна. Тези сили са там. Не можем да елиминираме тези сили, като не им даваме нищо да правят, защото тогава те ще се обърнат към нещо друго. Те са активни в човешкия организъм. Последницата от това е, че като излишна активност, те разрушават организма отвътре.

Ако човек притежава дори малко духовно информирана перспектива, може да види как тази излишна енергия е завладяла цялото човешко същество, поглъщайки кръвта и нервната му система. Вижда се как организъмът прилича на къща, построена от неподходящи материали, принуждавайки го да се стреми да ги организира и подреди. Енергиите, използвани за преработка на хранителни вещества, не се отклоняват навътре без последствия. Ако разберем това, ще станем толерантни и няма да се противопоставяме на природата. Тогава трябва да избягваме и връщането в обратната посока, фанатизирайки се по отношение на вегетарианството.

Всяко човешко същество. Точно както в случая с човека, когото току-що цитирах като радикален пример , насочената навътре енергия е изригнала, така е възможно да има хора, на които просто им липсва тази енергия, които, така да се каже, не могат да продължат растителния процес директно оттам, откъдето е спрял. Такива хора, ако се очаква да станат вегетарианци без повече шум, биха открили, че ще трябва да черпят необходимата енергия от собствените си тела. Правейки това, те в известен смисъл биха консумирали собствените си тела и в известен смисъл биха умрели от глад. Това със сигурност може да се случи и от другата страна. Важното е да обърнем вниманието си от тази или онази догма, когато говорим за здравословни и нездравословни условия, далеч от това да ядем само това или само онова. Решаващо е индивидуалният човек и необходимостта от разбиране на неговите нужди. Преди всичко е важно този отделен човек да има възможността да почувства и разпознае собствените си нужди в определено отношение.

Ако един материалистически възглед се фокусира твърде много върху чисто материалното, тогава би било необходимо този материалистически възглед да се движи в посоката, която току-що беше посочена. За него всъщност би било невъзможно да се хомогенизира и стандартизира. И как хомогенизираме само в наше време! Например, лесно се твърди, че тази или онази храна или това или онова лекарство е вредно. Избухна истинска епидемия от хомогенизация и това наистина е неизбежно, ако всяка едностранчивост не бъде елиминирана в борбата срещу различните лечебни...

Под знамето на „силата“ се появи феномен, водещ до разпространението на натуропати, например, които твърдят, че това или онова е „сила“. Това се разглежда като достатъчно основание за очерняне на този или онзи практикуващ, обвинявайки го, че разчита единствено на материализма. Тези, които твърдят, че гледат на хората предимно като на индивиди, също трябва да вземат предвид това. Освен това, когато разглеждаме други живи същества, думата „сила“ по същество губи значението си. Нашите възгледи по такива въпроси трябва да бъдат променени. Кой не би се изкушил да припише специална сила на хората, като чуе, че например зайците могат да ядат бучиниш без вреда, докато Сократ е умрял от него? Козите също могат да ядат бучиниш без вреда, както и аконитът, монашеската лапа и дори конете. Следователно, във всички тези случаи, ние като цяло винаги трябва да имаме предвид отделния организъм. Когато разглеждаме отделния организъм, стигаме до извода: В един случай нещо може да е подходящо за даден човек, но „едно нещо не е подходящо за всеки!“

Въпросът следователно е: Как човек може да открие мярка за собственото си здраве в себе си? Едно дете би могло да служи като един вид пътеводна светлина. Затова трябва да имаме предвид, че децата изразяват своята симпатия или антипатия към определени храни по много специфични начини. Внимателното наблюдение на тези неща би било от изключителна важност за всеки от нас. Понякога е доста погрешно някой, който трябва да напътства и възпитава дете, да се опитва да потисне инстинктите, които възникват у детето и се проявяват като специфични желания, да ги отхвърли като...

Лошото поведение не се взема предвид. По-скоро е следното: това, което детето изразява като импулс, като инстинкт, е индикация за вътрешната му природа. Това, което детето чувства, какво му харесва, какво желае – това усещане, това желание, не е нищо друго освен израз на нуждата на организма точно от това или онова. Всъщност, този водещ инстинкт на детето може да бъде пътепоказател или, ако искаме да говорим по-радикално, фар на разбирането. Можем да преминем през целия живот и навсякъде ще открием необходимостта човек да развие, в определен смисъл, точно тази вътрешна сигурност за това, от което се нуждае неговият организъм. Това е по-неудобно, отколкото посоката да бъде диктувана от тази или онази страна и да ни се казва кое е добро за всички хора. Хората не се справят толкова лесно, колкото тези, които идват с определена универсална рецепта, която човек просто трябва да пхне в джоба си, за да знае кое може да направи човек здрав и кое може да го разболее. Особено когато се разглежда здравето с такава насока, човек трябва да осъзнае и по отношение на болестта, че различните хора имат много различни условия за здраве и изцеление.

Да предположим, че някой има мигрена . Някой, който догматично твърди – дори ако конвенционалната медицина вече не иска да го признае – че има специфични лекарства за това или онова заболяване, ще каже: Дайте на пациента определени лекарства за мигрена. Пациентът ще се почувства по-добре и мигрената ще изчезне. Някой, който се придържа към принципите натуропатията и е станал практикуващ, ще каже: Това лекува само симптома и ако имате...

Този подход причинява повече вреда, отколкото полза ; важно е да се обърне внимание на по-дълбоките причини. Тогава човек ще се сблъска с всякакви неща, които, разбира се, стигат по-директно до същината на въпроса, неща, които може да не възстановят благосъстоянието толкова бързо в отделни случаи, но които наистина се задълбочават в същността на заболяването. — Ако човек догматично възприеме една или друга гледна точка, той или ще се противопостави на едната, или ще я сметне за полезна. Но колкото и странно да звучи, всичко се свежда до индивида. Може би някой си е казал: „Ако имам силна мигрена, със сигурност би било хубаво да изчакам, докато натуропатията стигне до корена на болестта, да разпознае по-дълбоките ѝ корени и след това да направя това, което ще я елиминира. Но нямам време за това.“ За мен е много по-важно да се отърва от мигрената възможно най-скоро и да се върна на работата си. — Сега да предположим, че този човек има здравословна професия от такъв характер, че би могъл да се отърве от заболяването дори без лекарства. В този случай лекарството за мигрена би му навредило малко, защото би било минимално нарушено от полезната му работа. След това би бил лекуван по рецепта, която сравнява човека с машина, нуждаеща се от ремонт. Но това сравнение трябва да се проведе докрай. Не бива да се забравя, че трябва да има някой, който работи като машиниста на локомотива. Да предположим, че на локомотив се оказва, че колянният вал е особено труден за въртене. Някой може да каже: Виждам, че машинистът на локомотива не може да завърти колянния вал, защото е твърде слаб; ще намеря друг машинист, който може да приложи по-голяма сила, за да завърти колянния вал. Друг би могъл...

Казват: „Може би човек би могъл да изпили малко това, което затруднява въртенето на манивелата, така че манивелът да се върти по-лесно; тогава машинистът може да остане.“ — И така, човек ремонтира машината. Разбира се, това не бива да се прилага като общо правило, защото ако някой каже: „Ако нещо липсва от локомотива, тогава трябва да го изпили“ — това не винаги би било правилно. Може би нещо не е необходимо да се премахва на съответното място, а по-скоро да се добавя.

В случай на човек, страдащ от мигрена, лекарството за мигрена просто поправя щетите и ако човек има вътрешната сила за това, проблемът ще се разреши от само себе си, ако не бъде обезпокояван. Разбира се, би било вредно, ако човек мисли по същия начин за някой, който иска да се отърве от мигрената си, но след това не се занимава с дейности, свързани с подобряването на здравето му. Би било по-добре, ако се е обърнал към основните причини.

Така че трябва да разберем задълбочено този въпрос и да признаем, че наистина има специфични лекарства за това, което наричаме болест, и че прилагането на специфични лекарства е свързано в известен смисъл с факта, че нашият организъм е независима единица и може да бъде подобрен по много начини. Ако човек може да разчита на факта, че след подобренето е налице наистина силна енергия, която движи човека, тогава няма нужда да се подчертава, че човек просто лекува симптоми, защото това е просто материалистично мислене. Натуропатът ще знае много неща, които биха били съвсем правилни за елиминиране на тази или онази болест, но е също толкова вярно, че на този или онзи човек му липсва времето и силите.

трябва да го извърши и че преди всичко е важно за него бързо да поправи щетите.

Виждате ли, това изисква всеобхватен, а не едностранчив подход и човек трябва да приеме неудобството не просто да бъде теоретик, а да се занимава с фактите и да разглежда цялостната личност. Това е, което има значение. Когато говорим по този начин, трябва да сме наясно, че ако искаме да разглеждаме човечеството като реалност, трябва да разглеждаме цялостната личност. За духовната наука цялостната личност не е просто външното физическо тяло, особено когато здравето ни е разрушено не само от външни, но и от вътрешни причини. Много по-важно е здравето на етерното тяло, което се бори срещу болестите до смърт; тоест здравето на астралното тяло, което е носител на страсти, импулси, желания и идеи; и накрая, здравето на егото, което прави човешкото същество самосъзнателно същество. Всеки, който иска да разгледа цялостната личност, трябва непременно да вземе предвид четирите члена на човешкото същество, а когато става въпрос за здравето, не става въпрос само за премахване на смущенията, засягащи физическото тяло, но и за разглеждане на това, което се случва във висшите членове, в по-духовните и умствените членове. Тук трябва да признаем, че грехът не се извършва просто от тази или онази политическа фракция, а от целия ни съвременен начин на мислене.

това от факта, че въпросът се задава много рядко: Как е свързан въпросът за здравето с психическите и духовните въпроси? — Днес човек чува много за това.

Ще се намери съгласие, когато се говори за калорийната стойност на определена храна или как определена храна влияе на тялото. Пълно съгласие ще се намери и когато се обясни качеството на въздуха в определен регион, където се намира определен санаториум и как въздухът и светлината влияят на определено място. Няма обаче подкрепа, когато се предложи психологически характеристики като възможни причини за определени заболявания.

Нека разгледаме инстинктите на детето, изразени в симпатия и антипатия към тази или онази храна. Нека разгледаме чувството на отвращение, с което то отхвърля това или онова, като знак, показващ, че това, което е в основата на здравето на физическото тяло, астралното тяло – което се състои от чувства и усещания, импулси и желания – също трябва да е здраво, и че ако у човек се усети отклонение от здравето, трябва да се обърне внимание и на изцелението на астралното тяло. Когато се разглеждат тези въпроси, наистина ли днес питаме какво изпитва човешката душа във връзка с външния свят? Духовният учен трябва да посочи, че по същество няма голямо значение дали човек изпраща човек, страдащ от тази или онази болест, тук или там, защото вярва, че въздухът или светлината ще имат лечебен ефект върху него по външни механични или химични причини. Друг, много по-голям въпрос е дали мога да го доведа в такава среда, че да може да изпита радост, извисяване и в известен смисъл, преразглеждане на целия си емоционален живот в определена посока.

Ако разгледаме това в общи линии, ще видим също

Да се разбере, че да си здрав включва и да се наслаждаваш на храната, че човек има, така да се каже, мярка за това, което трябва да яде, във вкуса си, в непосредственото усещане за вкус, в удоволствието и радостта, които храната му доставя, и че, от друга страна, човек има мярка за това кога организъмът му трябва да се храни в правилно възникналото чувство на глад.

Не само влияния от материалния свят разрушават тази вътрешна сигурност у хората; в огромното мнозинство от случаите, влияния от духовния живот подкопават сигурността на гладния инстинкт. Вместо да учи човек на здравословен глад в подходящия момент, духовното влияние върху човешката природа може да действа по такъв начин, че този глад да отсъства, заменен от липса на апетит. Човек, който е развил нуждите на организма си по правилния начин, така че това, което е правилно, да му е вкусно и привлекателно, а също така да е от полза за организма му, ще има и правилното чувство за съчувствие, за да намери правилната среда, която служи на здравето му по отношение на светлина и въздух, така че гладът за тях да възникне в подходящия момент.

Това са изисквания, тясно свързани със здравословния живот и водят до това, което астралното тяло и егото трябва да допринесат за това здраве. Лесно се възразява: ако някой е гладен, не може да живее от чувства и усещания. Вярно е, че ако сервираш на някого вкусна храна, устата му може да му потече слюнка, но не можете да го задоволите с нея, ако му липсва истинският вкус.

че истинската природа на храната остава скрита. Това възражение лесно се повдига. Не можем да заситим или излекуваме човек чрез това, което можем да му дадем по отношение на това, което влияе на душата му, така че тя да обработва правилно усещанията и идеите; това е очевидно. Но това, което се пренебрегва тук, е нещо друго. Не можем да регулираме храненето, като обясняваме хранителните продукти, а по-скоро като регулираме вкуса, чак до точката на правилно възникващо чувство на глад. Тук това, което в момента е фрагментирано, защото се третира единствено от гледна точка на външни, материални съображения, се слива с духовната и умствената сфера.

Не е безразлично дали човек консумира тази или онази храна с удоволствие или неудоволствие, дали живее в тази или онази среда, дали извършва работата, която върши, с удоволствие или неудоволствие. Това е мистериозно свързано, повече от всичко друго, с това, което се нарича вътрешна предразположеност към здраве. Точно както виждаме при децата, че те развиват правилни инстинкти и – ако имаме възможност да наблюдаваме инстинктите им – имат преценка за вътрешните си нужди, така е необходимо и възрастните да преживяват духовната и психологическата сфера по такъв начин, че правилните нужди да възникват пред душата в точното време, че да чувстват и усещат каква връзка трябва да установят между себе си и външния свят. Животът, в най-широкия си смисъл, е способен да води хората до грешка след грешка по отношение на тази връзка с външния свят. И настоящият ни интелектуален климат, по-специално, е причина за такива грешки по повече от един начин.

За да ни помогне да се разберем по-добре, бих искал да посоча малкото начало, което направихме с определено изцеление-

са направили мъдри. В Мюнхен един от нашите колеги, занимаващи се с духовна наука, се опитва да предложи един вид лечение или лечебен метод, основан на принципите на духовната наука. Всеки, който днес вярва, че само материални, физикохимични и физиологични влияния могат да имат лечебен ефект върху хората, би могъл да се смее на факта, че хората са водени в камери с особено специфични цветове и че силата на определен цвят и други неща, които няма да бъдат обсъждани по-нататък тук, могат да повлияят на човешката душа - макар и не на повърхността. Но трябва да разберете разликата между този метод на действие в камерите, един вид хромотерапия, един вид цветотерапия и това, което се нарича светлинна терапия. Когато човек е облъчен със светлина, основната идея е да се позволи на физическата светлина да действа директно, така че човек може да каже, че ако насочи този или онзи лъч светлина към човек, тогава човекът е повлиян отвън. Това е напълно пренебрегнато в гореспоменатата цветотерапия.

В този лечебен метод, произлизащ от духовната наука, който нашият приятел д-р Пайперс е установил, не се взема предвид ефектът на светлинните лъчи като такива, независими от човешката душа, върху човека, а по-скоро се разглежда това, което се предизвиква в душата чрез въображението под влиянието, да речем, на синия цвят, а не на светлината, и по този начин има реципрочно въздействие върху целия физически организъм.

Тази огромна разлика между това, което обикновено се нарича светлинна терапия, и това, което тук може да се нарече цветотерапия, трябва да се вземе предвид. Тя се свежда до...

Това е така, защото някои пациенти са изпълнени със съдържанието на много специфична цвetoва концепция. Човек трябва да разбере, че цветовете съдържат сили, които се проявяват, когато не само ни осветяват, но и действат в душите ни. Човек трябва да разбере, че един цвят е нещо, което предизвиква, друг цвят е нещо, което събужда копнеж, трети цвят е нещо, което издига душата над себе си, и още един цвят е нещо, което тежи надолу върху душата.

Когато разгледаме този физическо-духовен ефект, фундаменталната основа на физическата и етерната сфера ще ни стане ясна: че нашето астрално тяло е истинският създател на физическото и етерното. Физическото е просто кондензация на духовното, а духовното от своя страна може да действа върху физическото, така че то да бъде правилно проникнато и преживяно. Тогава, когато схванем фундаменталната концепция за подобно нещо, ще можем да се надяваме да разберем – защото имаме наука, която показва как духовната душа живее в човешкото същество – че това, което живее в духовната душа, се изразява във физическата сфера чрез здраве и болест.

Всеки, който разбира това, ще може да възлага надеждите си на хуманитарните науки по отношение на здравните проблеми. Колкото и лесно да е да се каже: „Не можеш да излекуваш човек със светоглед“, въпреки това е вярно, че здравето на човек зависи от неговия мироглед. За човечеството днес това е парадокс; за в бъдеще ще бъде самоочевидно! Искам да обсъдя това малко по-подробно. Може да се каже: Човешките същества трябва да разчитат на чисто обективна истина.

За да дойде, той трябва да превърне своите понятия в точни представяния на външни физически факти. Такова изискване може да бъде отправено от теоретик. Човек може да представи като идеал човек, който се стреми да мисли само това, което очите могат да видят, ушите могат да чуят и ръцете могат да докоснат. — След това идва духовната наука и казва: Никога не можеш да схванеш това, което е наистина реално, ако гледаш само това, което е външно възприемаемо, това, което очите могат да видят, ушите могат да чуят и ръцете могат да схванат. Реалното съдържа духовното като своя фундаментална основа. Духовното не може да бъде възприето; то трябва да бъде преживяно чрез сътрудничеството, чрез производството на духовно-психичното. За духовното са необходими продуктивни сили. Когато духовният учен говори за отделните части на своята дисциплина, той не винаги е в състояние да демонстрира осезаемо какво води до неговите понятия. Той описва това, което не може да се види с очите, да се чуе с ушите или да се схване с ръцете, защото трябва да се преследва с очите на ума. Тогава може да се каже: Това е описание на нещо, което изобщо не съществува в сетивния свят. За нас истината е това, което предоставя вътрешен образ на външната реалност. Може да се изложи такава теория, но днес не искаме да обсъждаме нейната истинност и познавателна стойност; искаме да обсъждаме нейната лечебна стойност. Въпросът е следният: всички онези идеи, които просто абстрахираме от външната сетивна реалност, които са, така да се каже, само образи на това, което човек вижда с очите, чува с ушите и докосва с ръцете си, които не се основават на вътрешната дейност на душата при формирането на образи — всички тези абстракции, всички идеи, които вярно се придържат към реалността на външните сетива, нямат вътрешна...

на образността ; те оставят душата мъртва; не призовават душата да активира спящите си вътрешни сили.

Колкото и фанатиците на външните факти да твърдят, че не бива да се преплита реалността с образи на свръхсетивния свят, тези образи, колкото и парадоксално да звучи, връщат ума ни към подходяща за него дейност. Те го връщат в хармония с физическия организъм. Тези, които се придържат към чисто абстрактните понятия на чисто материалистичната наука, не правят нищо за здравето си от духовното си същество. Тези, които създават само абстракции в своите понятия, правят душата си пуста и празна и винаги са зависими от това да направят външния инструмент на тялото носител както на здраве, така и на болест. Тези, които живеят с разстроени и изкривени представи, също не знаят как мистериозно да се ваксинират с причините за разрушението на своя организъм. Следователно духовната наука твърди, че чрез перспективите, които тя представя относно свръхсетивния свят – този свят, който не можем да възприемем с външните си сетива, но трябва да се събуди вътрешно по мощен начин – ние правим душата си толкова вътрешно активна, че нейната дейност е в хармония с духовния свят, от който е създаден целият ни организъм. Следователно, нашият организъм не се лекува с дребнави средства, а самата духовна наука е великото лекарство за изцеление.

Този, който формира мислите си от великите перспективи на света, който вдъхва живот на тези мисли, предизвиква такава вътрешна активност, че неговите чувства и усещания също възникват в хармоничен,

душата се оттече по блажен начин . Който работи с мислите си по този начин, работи и с импулсите на волята си и те тогава действат по лечебен начин. Но те правят това само защото истински здравословен миоглед, здрава хармония на мислите, изпълва душата ни. Чрез това нашите чувства и във връзка с тях нашето удоволствие и недоволствие, нашата симпатия и антипатия, нашите желания и нашите отвращения се регулират по такъв начин, че да се изправяме пред света по такъв начин, че да знаем във всеки отделен случай какво да правим, като дете, чиито инстинкти все още не са покварени. Така ще събудим вътрешно в душата си онези чувства, усещания, импулси на волята и желания, които са сигурен водач в живота, които ни инструктират какво да правим, за да осъществим правилната връзка между външния свят и нас самите.

Не е преувеличено да се каже, че ясните, светли, всеобхватни мисли, каквито могат да бъдат предизвикани само от всеобхватен миоглед, обхващащ целия свят, включително свръхсетивния, са предпоставка за здраве. Чистите чувства и волеви импулси, съответстващи на обективната природа на духовното, като тези, които съответстват на такива мисли, ще дадат на хората способността да изпитват здравословен глад. Макар че човек не може да нахрани хората със миоглед, той все пак предлага възможността да намерят това, което съответства на душата им, да търсят това, което е подходящо за тях, и да се отвращават от това, което не е. Мислите, които са образи на свръхсетивния свят, са най-добрата помощ за храносмилането — макар и парадоксално — не защото силите на храносмилането се намират в мислите, а защото активните мисли събуждат тези сили.

да се извикат, които гарантират, че храносмилането протича по редовен начин.

Докато хората не се вслушат в призива на духовната наука, докато многократно вярват, че каквото и да ги измъчва в тази или онази форма на заболяване, по този или онзи начин, ще бъде излекувано просто чрез намиране на подходящо лекарство, те няма да са схванали значението на духовната наука. Нито пък ще са разпознали ролята, която здравето играе в самата същност на развитието. Тези, които казват, че човек не трябва да лекува симптомите, не стигат достатъчно далеч. Те също не успяват да схванат духовната същност. Всеки, който се обърне към духовната наука, ще открие, че тя е мироглед, през който тече вътрешно блаженство, мироглед на удоволствието и радостта, че тя е предпоставка за насърчаване на великото лекарство за здраве. По-лесно е да се използва това или онова лекарство, отколкото да се потопите в течението на духовната наука, за да откриете това, което ще направи хората все по-здрави. Но след това, задълбочавайки се в тази духовна наука, човек ще осъзнае, че старата поговорка е вярна: „Здрава душа живее в здраво тяло“, но че е погрешно да се тълкува тази поговорка материалистично. Всеки, който вярва, че трябва да тълкува тази поговорка материалистично, би трябвало също толкова лесно да каже: „Ето виждам къща. Тази къща е красива. Следователно, стигам до заключението, че щом тази къща е красива, тя сигурно е родила красив собственик. Красивата къща прави красив собственик.“ Може би човекът, който казва: „Ето една красива къща; от това стигам до заключението, че там живее собственик с вкус“, е малко по-мъдър. Виждам в собственика на красивата къща

човек с добър вкус, а в къщата външният знак, че собственикът е човек с добър вкус.

Може би обаче някой би могъл да намери мъдър човек, който да каже: Тъй като външни сили са излекували тялото, тялото е възродило здрава душа. — Но това не е правилно; по-скоро е прав този, който казва: Тук виждам здраво тяло. Това е знак, че то трябва да бъде изградено от здрава душа. Здраво е, защото душата е здрава. — Следователно, може да се каже: Тъй като човек вижда външния симптом на здраво тяло, здрава душа трябва да стои в основата му. Материалистичната епоха може да тълкува поговорката „Здравото тяло трябва да се основава на здрава душа“ по чисто материалистически начин. Но духовната наука ни показва, че здравата душа действа в здраво тяло.

ТОЛСТОЙ И КАРНЕГИ

Берлин, 28 януари 1909 г.

Това, което ще разгледаме днес, може да изглежда като своеобразно съпоставяне за някои: от една страна, *Толстой*, от друга, *Карнеги*, две личности, за които мнозина биха казали, че едва ли биха могли да бъдат по-различни, по-диаметрално противоположни; от една страна, решаващият загадки на най-висшите социални и духовни проблеми, търсещ отговори от дълбините на интелектуалния живот – Толстой; и от друга страна, стоманеният магнат, човекът, който забогатя, човекът, за когото знаем малко повече в литературен план, освен че е размишлявал как най-добре да използва натрупаното си богатство – Карнеги. И след това, отново, съпоставянето на тези две личности с духовната наука или антропософията.

Обаче, при Толстой никой вероятно не би се усъмнил, че човек може да озарява дълбините на душата си със светлината на духовната наука. Но при Карнеги мнозина вероятно ще кажат: Какво общо има този човек, този човек с чисто практическа, делова дейност, с това, което се нарича духовна наука? Ако духовната наука беше сивата теория, непрактичният и отричащ живота мироглед, за какъвто толкова често се възприема, и ако се занимаваше малко с въпросите на практическия живот, както понякога се смята, тогава би могло да изглежда странно, че такъв човек е използван именно за илюстриране на определени въпроси.

човек на практичния живот. Но щом човек до известна степен е схванал това, което винаги е в основата на лекциите по хуманитарни науки, изнасяни тук – че тези хуманитарни науки са нещо, което може да проникне във всички отделни области, дори в най-обикновените аспекти на практическия живот – тогава няма да е изненадващо, че тази личност е призвана и за илюстриране на определени неща, които са предназначени да бъдат илюстрирани в рамките на хуманитарните науки. И второ, казано с терминологията на *Емерсън*, пред нас са две представителни фигури на нашето време. Всяка от тях изразява по типичен и наистина представителен начин цялостното стремеж, размисъл, от една страна, и работата, от друга, както те преобладават и процъфтяват в нашето време. Самият контраст в цялостното личностно и душевно развитие на тези двама мъже е, от една страна, толкова характерен за многообразието на живота и работата в нашето време, но от друга страна, той е характерен и за това къде се намира фундаменталният нерв, действителните цели на нашето настояще.

От една страна, имаме Толстой, израснал от благородно потекло, богатство и изобилие, от сфера на живот, която обхващаше всичко, което съвременният живот би могъл да предложи по отношение на комфорт и удобства. В него имаме човек, чието духовно развитие го е довело да прогласи като евангелие самата безполезност на всичко, в което се е родил, не само за себе си, но и за цялото човечество. От друга страна, имаме американския стоманен магнат, фигура, израснала от бедност и мизерия.

Израснал от сфера на живот, лишена от всякакви удобства и удобства, които външният живот може да предложи, личност, която, може да се каже, е трябвало да се издига долар по долар и която се е издигнала до най-голямото богатство, което човек може да придобие в наши дни. Тази личност, в хода на своето духовно развитие, е започнала да счита това натрупване на богатство за нещо съвсем нормално, напълно самоочевидно и да мисли само за това как това натрупано богатство може да бъде използвано за благото и щастието на човечеството, за съответното му по-нататъшно развитие. Това, което Толстой вече не е желал, след като е достигнал върха на своето духовно развитие, му е било дадено в изобилие в началото на живота му. Това, което Карнеги в крайна сметка е придобил в изобилие – външните блага на живота – му е било напълно отказано в началото на живота му.

Това, макар и по външен начин, е характеристика и на двете личности и до известна степен израз на тяхната същност. Какво може да се случи с една личност в наше време, какво може да се отрази в и около личността чрез тези външни процеси – всичко това ни показва и в двамата какво действа в подводните течения на социалното и психологическото съществуване в нашето настояще. Виждаме Толстой, както беше споменато, роден от сфера на живота, в която е присъствало всичко, което би могло да се опише като комфорт, богатство и изтънченост на живота. Разбира се, можем да се занимаваме с живота му само по много бегло, защото целта днес е да характеризираме нашето време чрез тези представителни фигури.

да разпознават техните нужди по определен начин.

Лев Толстой е роден през 1828 г. в руско благородническо семейство, за което самият той твърди, че първоначално е имигрирало от Германия. След това ставаме свидетели на това как Толстой губи някои повисши ценности в живота. Той губи майка си, когато е едва на година и половина, а баща си, когато е на девет. След това израства под грижите на роднина, който е, така да се каже, олицетворение на любовта и от чиято душа, сякаш от само себе си, красив и великолепен нрав е влязъл в неговата собствена душа. Но от друга страна, той е под влиянието на друг роднина, който се стреми да го образува изцяло от гледната точка на нашето време, както се е развивало в определени кръгове – личност, напълно погълната от външните светски занимания, които Толстой по-късно презира и на които толкова яростно се противопоставя. Виждаме как тази личност от самото начало се е стремяла да направи Толстой това, което се нарича човек „*comme il faut*“, човек, който може да се отнася със селяните си така, както е необходимо по онова време, който трябва да получава титли, ранг, почести и ордени, а също така да играе съответна роля в обществото.

След това виждаме как Толстой пристига в университета, как той е по същество беден студент и как установява, че всичко, което професорите в Казанския университет казват, е безполезно. Единственото нещо, което все още успява да го ангажира в сферата на науката, са ориенталските езици. Всичко останало е било извън неговото разбиране. За разлика от това, той е бил пленен от сравняването на определена глава от Кодекса на законите на императрица Екатерина с „Духът на законите“ на Монтескьо. След това...

Той многократно се опитва да управлява имуществото си и виждаме как на практика се хвърля в разточителния живот на възрастен от социалния си кръг, как се хвърля в този живот толкова напълно, че самият той трябва да го опише като потапяне във всякакви пороци и тривиалности. Виждаме как се превръща в комарджия, губейки големи суми пари, но в този живот винаги има моменти, когато собственото му поведение всъщност го отвращава. Виждаме как се смесва със собствените си съученици, както и с литературните кръгове, водейки живот, който в моменти на размисъл описва като безполезен, дори покваряващ. Но също така виждаме – и това е важно за него, който обича да наблюдава развитието на душата, където това развитие се проявява в особено характерни черти – как в развитието на душата му се появяват особени особености, които още в най-ранната му младост могат да ни разкрият какво наистина се крие в тази душа.

Следователно е от огромно значение какво дълбоко впечатление е направило определено събитие върху Толстой на единадесетгодишна ^{възраст}. В училище – веднъж един приятел донесъл това вкъщи – било направено важно откритие, ново изобретение. Беше установено, и един учител беше говорил по-специално за това, че няма Бог, че този Бог е просто празна измислица на много хора, празна мисловна конструкция. И всичко, което можем да знаем за впечатлението, което това детско преживяване е направило върху Толстой, ни показва, от начина, по който го е възприел, че дори тогава в него се е борила душа, която се е борила и е проправяла път към най-високите висоти на човешкото съществуване.

Но тази душа беше особена и по други начини. Онези, които толкова лесно цитират само външните проявления и пренебрегват това, което от същността си си проправя път през всички външни препятствия като истинска индивидуалност на душата, често ще пропуснат нещо в такива младежки преживявания и няма да забележат, че нещо съвсем различно действа върху една душа и нещо друго върху друга. Трябва да се обърне особено внимание, когато една душа, в най-ранната си младост, проявява предразположеност към това, което би могло да се изрази с красивия стих на Гьоте от втората част на „Фауст“: „Обичам този, който желае невъзможното“. Много е казано в тази фраза. Душа, която желае, така да се каже, нещо, което е съвсем очевидно глупост за всяко филистерско възприятие – такава душа, особено когато се проявява като такава в ранната си младост – разкрива, именно чрез такива особености, широта на вижданията, широта на стремежите. И затова не бива да го пренебрегваме, когато Толстой ни казва такива неща в едно от ранните си произведения, в което той отразява собственото си развитие. Не бива да го пренебрегваме, когато разказва неща, които трябва да се считат за истина за него, като например когато момчето изпитва удоволствие да си бръсне веждите, като по този начин обезобразява за известно време и без това скромната му физическа красота. Това е нещо, което човек би могъл да сметне за голяма странност. Но след размисъл, то се превръща в просто предположение. Друг пример е убеждението на момчето, че човек може да лети и ако притисне здраво ръцете си към коленете си. Ако направи това, мисли си той, би трябвало да може да лети. И така, един ден той се качва на втория етаж.

Той се изкачи и се хвърли през прозореца, стискайки петите си. По чудо беше спасен и не получи нищо повече от леко сътресение на мозъка, което бързо беше отстранено с осемнадесет часа сън. Той не доказва нищо повече на околните, освен че е странно момче. Но всеки, който иска да наблюдава душата и знае какво означава да се отклониш от предопределения път в ранна младост, няма да пренебрегне подобни черти в живота на младия човек. Така тази душа от самото начало изглежда велика и обширна. Следователно можем да разберем, че когато се умори от крайностите на живота, които вече бяха възникнали от неговото положение, той се изпълни с известно отвращение към себе си, особено след една хазартна недискретност. Когато след това отиде в Кавказ, можем да разберем, че там душата му, преди всичко, придоби любов и привързаност към простите казаци, към хората, които за първи път срещна там и от които му просветна, че те всъщност притежават съвсем различни души от всички хора, които познаваше преди това. Всичко в принципите и догмите на неговите събратя казаци му се струваше толкова неестествено. Всичко, в което преди беше вярвал, му се струваше толкова чуждо, толкова откъснато от първичния източник на съществуване. Но хората, които сега срещаше, бяха хора, чиито души бяха преплетени с източниците на природата, както дървото с корените си, както цветето със сока на почвата. Това преплитане с природата, това, че не се е отчуждил от източниците на съществуване, това изначално превъзходство на доброто и злото в тези кръгове – ето какво му направи толкова силно впечатление.

И тогава, когато, обзет от жажда за действие, той става войник, за да участва в Кримската война – вероятно през 1854 г. се присъединява към Дунавската армия – виждаме го да изучава целия вътрешен живот на обикновения войник с най-силна преданост. Виждаме обаче как една по-специализирана чувствителност сега се завладява в душата на Толстой, как той е, от една страна, дълбоко развълнуван от първичната природа на обикновения човек, но от друга страна и от мизерията, бедността, мъките и потисничеството *на* обикновения човек. Виждаме как е изпълнен с любов и желание да помага и как най-висшите идеали за човешко щастие, спасение и прогрес вече трептят в съзнанието му , но от друга страна, той също така осъзнава съвсем ясно – от връзката, която се е развила между него, с неговите възгледи, и обикновените хора, с техните възгледи – че не може да бъде разбран с идеалите, целите и мислите, които *поддържа* . Това създава конфликт в душата му, нещо, което му пречи все още да проникне до самата същност на неговото същество.

Така виждаме, че той постоянно е отхвърлян от живота, който води, и че, особено в Дунавската армия, е мятан от едната крайност в другата. Негов висш офицер казва, че е златен човек, такъв, който никога не може да бъде забравен. Той изглежда като душа, която излъчва само доброта, а от друга страна, има способността да ободрява другите в най-трудните ситуации. Всичко е различно, когато той е наоколо. Ако някога отсъства, всички навеждат глави. Но щом се потопи отново в живота, той се завръща с ужасно разкайание, с ужасно съжаление.

обратно в лагера . — Тази, може само да се каже, велика душа се мяталe напред- назад между такива настроения. От тези настроения и преживявания произлязоха и онези възгледи и ярки разкази за неговата литературна кариера, онези произведения, които например предизвикаха най-оценителна критика дори от *Тургенев* и които намериха всеобщо признание . Но в същото време виждаме как по някакъв начин това съществува само редом с истинския център, ядрото на душата му, как погледът на душата му е винаги насочен към великата сила, самия извор на живота, как се бори с понятията за истина и прогрес на човечеството и как дори в присъствието на такава личност като *Тургенев* не може да не каже: „Ах, на всички вас наистина ви липсва това, което човек нарича убеждение. Вие говорите само, за да прикриете убеждението си.“

Може да се каже, че животът е нанесъл тежък удар на тази душа, потапяйки я в тежки, горчиви конфликти. Най-трудната част обаче тепърва предстои. В края на 50-те години на миналия век един от братята му се разболява и умира. Толстой често е бил свидетел на смъртта по време на война, често е наблюдавал умиращи хора, но проблемът на живота никога преди не го е осенявал в такава степен, както когато е видял кончината на любимия и уважаван брат. По това време Толстой не е бил толкова дълбоко пропит с философско или религиозно съдържание, че това да може да го поддържа. Той е бил в такава фундаментално състояние на духа, което се е изразявало по отношение на смъртта по следния начин: „Не съм способен да си поставя цел за живота. Виждам живота...“

Всичко се отмива, виждам как се носи безполезно през моите връстници; те правят неща, които не си струва да се правят. Ако нанижеш едно събитие след друго, образувайки вечно дълга поредица, нищо ценно не се появява. – И дори във факта, че по-нисшите класи са в нужда и мизерия, той не е виждал смисъл или цел в живота по онова време. Такъв живот, чийто смисъл човек търси напразно, се завършва с безсмислието на смъртта – така си е казал тогава – и ако животът може да завърши с безсмислието на смъртта за всеки и всяко животно, кой тогава може изобщо да говори за смисъл на живота? Понякога Толстой вече си е поставял за цел да се стреми към усъвършенстване на душата, да търси цел за душата. Той не е стигнал до точката, в която някакъв смисъл на живота може да се разпали в душата му от собствения му дух. Ето защо гледката на смъртта е представила загадката на живота в такава ужасяваща форма пред въображението му.

Виждаме го да пътува из Европа през същия този период. Виждаме го да посещава най-интересните градове в Европа – Франция, Италия, Германия. Виждаме го да се запознава с много забележителни хора. Той се среща лично с Шопенхауер, а малко преди смъртта си – с Лист, както и с много други, много светили на науката и изкуството. Той научава за различни аспекти на социалния живот, включително дворцовия живот във Ваймар. Всичко му е било достъпно, но той гледа на всичко през очите на току-що описания начин на мислене. От всичко това той стига само до едно заключение: както стоят нещата у дома, в кръговете, от които е израснал, така е и с реалността в Западна Европа.

Сега пред него стоеше една цел – образователна. Той искаше да създаде нещо като образцово училище и наистина го създаде в родния си град, където всеки ученик щеше да учи според способностите си, а не да бъде еднообразен. Не можем да се задълбочаваме в описание на образователните принципи, които преобладаваха там. Но трябва да се подчертае, че той си е представял образователен идеал, който да отдава дължимото на индивидуалността на детето.

Виждаме как сега настъпва един вид междуцарствие, в което в известен смисъл за бурната *душа се настанява един вид тишина*, в която проблемите и въпросите са били бурни, в която усещания и чувства са се стичали по противоречиви начини от всички страни. В нея цари по-спокоен живот. Този период започва с женитбата му през 60-те години на миналия век. Това е времето, от което произлизат великите романи, в които той дава всеобхватните, силни образи на социалния живот на настоящето и непосредствено предхождащата го епоха: „Война и мир“ и „Ана Каренина“. Това са произведенията, в които се е вляла толкова много от наученото от него.

Той живя така до 70-те години на миналия век. След това дойде момент от живота му, в който той наистина се изправи на кръстопът, където всички съмнения и скрупули, всички проблеми, които преди това царуваха в душата му, сякаш издигащи се от тъмни духовни дълбини, изплуваха отново на повърхността. Едно сравнение, един образ, който си е изградил, е *наистина* характерен за преживяното от тази душа. Човек трябва само да си представи този образ пред ума си и да разбере, че той означава нещо съвсем различно за душа като тази на Толстой, но за различна, много по-повърхностна душа. Човек трябва само да си представи този образ пред ума си...

И човек може да се потопи дълбоко в съзнанието на Толстой. Той сравнява собствения си живот с този на източна басня, която разказва горе-долу така:

Има един човек, преследван от диво животно. Той бяга, намира пресъхнал кладенец и се гмурка в него, за да се спаси от звяра. Държи се за клони, растящи от стените на кладенеца, вярвайки, че е защитен от преследващото го чудовище. Но в дълбините вижда дракон и чувства, че ще бъде погълнат, ако се умори дори малко или ако клонът, за който се държи, се счупи. Тогава вижда няколко капки мед по листата на храста, с които би могъл да се нахрани. Но в същото време вижда и мишки, които гризат корените на храста, за който се е вкопчил.

Двете неща, към които Толстой се е държал, са семейната любов и изкуството. Иначе той е виждал живота като преследван от всичките му мъчителни грижи. Бягаш от едно чудовище, само за да те срещне друго. И тогава откриваш, че малкото, което все още имаш, е гризано от мишки. Човек трябва да се задълбочи достатъчно дълбоко в образа, за да види какво се случва в такава душа, какво е показано там и какво Толстой е преживял по най-цялостния начин в цялото си мислене, чувство и воля. Клоните все още са му носили радост. Но постепенно той е открил и много неща, които са трябвало да гризат тази радост. Всъщност, ако целият живот е такъв, че човек не може да намери смисъл в него, че търси напразно смисъла на живота, тогава какво означава да имаш семейство? Да отглеждаш и образоваш потомство, на което по същество предаваш същата безсмисленост? И това е нещо, което го е занимавало.

Душата се носеше. А изкуството? Да, ако животът е безполезен, какво да кажем за огледалото на живота, изкуството? Може ли изкуството да бъде ценно, ако е способно да отразява само онова, в което човек напразно търси смисъл?

Това беше, което, след междуцарствие, сега истински резонираше в душата му, това истински гореше в нея. Където и да погледнеше сред всички онези, които във велики философии и в най-разнообразни светогледи се опитваха да проумеят смисъла на живота, той не намираше никъде, което би могло фундаментално да задоволи търсенето му. И наскоро той насочи поглед към онези хора, които според него първоначално бяха свързани с източниците на живота. Това бяха хората, които бяха запазили естествено чувство за цел, естествена религиозност. Той си каза: Ученият, който живее като мен, който надценява разума си, няма да намери нищо във всичките си изследвания, което би могло да му обясни смисъла на живота. Ако разгледам обикновения човек, който се обединява в секти: той знае защо живее, той знае смисъла на живота. Как знае това и как знае смисъла на живота? Защото изпитва в себе си усещането: Има воля, вечната божествена воля, както я наричам. И това, което живее в мен, се подчинява на божествената воля. И това, което правя, това, което постигам от сутрин до вечер, го правя като част от божествената воля. Когато движа ръцете си, аз ги движа по божествената воля. Без да бъдат доведени до абстрактни понятия от разума, ръцете се движат. – Това беше, което толкова уникално го привличаше, което толкова дълбоко го трогваше: когато човешкият елемент е схванат в душата. Той си каза: Има хора, които могат да си представят отговор –

да даде думи за смисъла на живота, от които може да се нуждаят . — Дори е великолепно как той противопоставя тези прости хора на онези, които е срещал в обкръжението си. Всичко е замислено от гледна точка на монументални парадигми. Той казва: Срещал съм хора, които не са разбирали нищо от това да събуждат или измислят смисъл на живота. Те са живели по навик, въпреки че не са могли да извлекат никакъв смисъл от живота, но съм срещал и такива, които, именно защото не са могли да намерят смисъл в живота, са се самоубили. — Самият Толстой се е доближил до това.

Затова той се съсредоточи върху онези хора, за които трябваше да си каже : Не може да се говори за смисъл на живота, за живот със смисъл. Но човекът, който все още е свързан с източниците на природата, чиято душа е свързана с божествените сили, както растението е свързано със силите на живота, може да отговори на въпроса: Защо живея? - Ето защо Толстой стигна дотам, че потърси общение с тези прости хора в религиозния живот. Той стана вярващ в известен смисъл, въпреки че външните форми му направиха отблъскващо впечатление. Той дори отново ходеше на причастие. Сега в него имаше нещо, което можеше да се опише по следния начин: Той се стремеше с всяка фибра на съществуването си да намери цел, да почувства смисъл. Но навсякъде, по определен начин, мисленето и чувството му отново му пречеха. Той със сигурност можеше да се моли заедно с онези хора, които бяха вярващи в наивния смисъл и които сами си отговориха на въпроса за смисъла на живота. Можеше да се моли - и това е невероятно показателно - до степен на единно чувство. Но не можеше да участва, когато те отиваха по-далеч.

Те се молеха: „И ще изповядваме Отца и Сина и Светия Дух.“ – Това му беше безсмислено. Значимо е, че той можеше да участва до известна степен, доколкото пред душата му стоеше религиозен живот, който в рамките на общността насърчаваше братското споделяне и изразяване на това, което живее в душата. Хармония на чувствата, хармония на мислите – това трябваше да се постигне чрез този живот на вяра. Но той не можеше да се издигне до позитивното съдържание, до познанието на духа, до духовната интуиция, която дава реалност. Догмата, която му беше предадена, не означаваше абсолютно нищо за него. Той не можеше да свърже никакъв смисъл с думите, дадени в Троицата.

И така, когато всички тези неща се сляха, той навлезе в периода, който трябва да нарече фаза на зреене в живота си, периода, в който се опита да се потопи изцяло в това, което можеше да нарече истинско, автентично християнство. Той се стремеше, сякаш желаше, да прегърне и проникне жизнеността на Христовата душа със своята собствена. И с този дух на Христовата душа той искаше да се преплете напълно. От това в него трябваше да израсне мироглед и от това да се роди нещо като трансформация на целия настоящ живот, което, както му се струваше, той подложи на най-суровата критика. Сега, когато вярва, че чувства със собствената си душа това, което Христос е мислил и чувствал, той се чувства достатъчно силен, за да хвърли ръкавицата на всички начини на живот и чувстване, и на всички форми на мисъл в настоящето, да отправи сурова критика към всичко, от което е израснал и което може да види в по-широката среда на своето настояще. Той се чувства достатъчно силен, от другата страна на...

Да изисква Христовият Дух да надделее и от Христовия Дух да се черпи обновление на целия човешки живот. С това, така да се каже, характеризирахме неговата зряла душа и видяхме как тази душа е израснала от това, което много от нашите съвременници наричат висоти на *живота* . Видяхме как тази душа е стигнала до най-суровата критика към тези висоти на живота и е поставила следващата си цел в обновлението на Христовия Дух, който тя намира за чужд на всичко съществуващо в момента, в обновлението на Христовия живот, който не намира никъде в реалността. Така, в известен смисъл, виждаме как Толстой се превръща в отричащ настоящето и утвърждаващ това, което би могъл да нарече Христов Дух, който не е могъл да намери в настоящето, а само в ранните дни на християнството. Той е трябвало да се върне към историческите източници, които са му били достъпни. Ето тогава, имаме представител на нашето настояще, който е израснал от настоящето, отричайки това настояще.

А сега да разгледаме другия, който, точно както Толстой стига до най-интензивното отрицание на настоящето, стига и до най-интензивното утвърждение; който по същество стига до същата формула, само че е приложена по съвсем различен начин. Тук виждаме Карнеги, шотландецът, да излиза от онази разделителна линия на съвременната култура, която можем да характеризираме с факта, че мащабната търговия, мащабната индустрия, помита всичко, което представлява дребномащабната търговия в социалния ред. Виждаме Карнеги наистина да излиза от онази разделителна линия на съвременния живот, която един по-нов поет така красиво характеризира с думите:

В горската долина край горската пътека
стои изоставена ковачница, от която чукът
вече не отеква с радостната от труда песен.
Недалеч се издига дълга, ниска сграда,
където в машинното отделение работят
покрити със сажди чукари. С пирони от
парната фабрика е изсечен ковчегът, който
е отнесъл обеднялия ковач на пирони до
гроба му.

Човек трябва само да предизвика такава атмосфера и
ярко осветява онази разделителна линия в културното
развитие на модерната епоха, която е станала толкова
важна за много животи. Майстор тъкач, който
първоначално е изкарвал добри пари, е бащата на Карнеги,
шотландец. Първоначално е работил за фабрика. Всичко
вървеше добре до момента, в който едрата индустрия
залива всичко. Сега виждаме как наближава последният
ден, в който бащата на Карнеги все още може да достави
готовата си стока на търговеца, как той доставя последната
си поръчка. Бедността и мизерията сега сполетяват този
майстор тъкач. Той не вижда начин да се прехранва в
Шотландия. За да не живеят двете момчета в бедност и да
не загинат, те решават да емигрират в Америка.

Бащата намира работа в памукопреработвателна
фабрика, а момчето, за което говорим, е наето като момче
за навиване на прежда на дванадесетгодишна възраст. Има
тежка работа за вършене. Но след седмица на тежка,
напрегната работа, за дванадесетгодишното момче
настъпва радостен ден. За първи път получава първата си
заплата.

Един долар и двадесет цента. Никога повече, казва Карнеги, той не е получавал доход с такъв възторг, както този долар и двадесет цента. Нищо по-късно не му е доставяло такова удоволствие, въпреки че много милиони са минали през пръстите му. Виждаме представителя на практическото усилие в нашата настояща епоха, издигащ се от нужда и мизерия, така предназначен да живее по своя път в настоящето такова, каквото е, и да се превърне в самия човек в него. Той се труди. Той печели своя долар всяка седмица.

Тогава някой го намерил и го наел в друга фабрика с по-добра заплата. Тук той имал още повече работа; трябвало да стои в мазето и да пали малка парна машина в знойната жега! Смятал го за отговорна позиция. Страхът да не завърти неправилно клапана на двигателя, което можело да означава бедствие за цялата фабрика, бил ужасен за него. Често се озовавал да седи в леглото през нощта и да сънува цяла нощ клапана, който завъртал, опитвайки се да бъде абсолютно сигурен, че го прави правилно.

След това виждаме как след известно време той е назначен в Питсбърг като телеграфен куриер. Той вече е доволен от оскъдната заплата на телеграфен куриер. Трябва да работи на място, където има книги, които почти не е виждал преди. Понякога има и вестници за четене. Сега има само една грижа: телеграфните куриери са безполезни в града, ако не знаят наизуст всички адреси на компаниите, които получават телеграми. Той всъщност успява да научи точно имената и адресите на компаниите в Питсбърг. Освен това развива известна независимост. Неговата осведоменост е изключително съчетана с интелигентност.

Сега той отива в телеграфната станция малко по-рано и там, чрез собствената си практика, се научава да телеграфира сам. По този начин той може да се насочи към идеала, на който всеки телеграфен куриер в една все още млада, процъфтяваща общност има право: един ден самият той да стане телеграфист. Той дори успява да постигне забележителен подвиг. Една сутрин, когато телеграфистът не е там, пристига съобщение за смърт. Той взема изпращането и го предава на вестника, за който е било „предназначено“. Разбира се, има ситуации, в които подобен начин на действие, дори и да е успешен, не се приема благосклонно. Но по този начин Карнеги се издига до позицията на телеграфист.

Сега му се представи нещо друго. Мъж, който имаше много общо с железопътния бизнес, разпозна таланта на младия мъж и един ден му направи следното предложение. Каза му да купи някои акции на железопътната компания, които току-що бяха пуснати на пазара за петстотин долара. Можеше да спечели много пари, ако се захване с този бизнес. И сега Карнеги разказва историята - възхитително е как я разказва - как всъщност е събрал петстотин долара благодарение на грижите и любовта на майка си и как е купил акциите си. Когато дошла първата възвръщаемост, първата поръчка от пет долара, той отишъл в гората със своите спътници. Те разгледали поръчката, размислили върху нея и осъзнали, че има нещо повече от това да бъдеш заплащан за работа, нещо, което превръща парите в пари. Това събудило големи перспективи в живота на Карнеги. Така той се превърнал в фундаменталната фигура на нашето време.

Така виждаме как той веднага разбра, когато му беше направено друго предложение. Показателно е как той схвана с пълно присъствие на духа това, което се появяваше пред ума му за първи път. Изобретателният ум му показва

Макет на първия спален вагон. Той веднага разпознава огромния му потенциал и решава да се включи. Сега той подчертава какво всъщност е предизвикало това осъзнаване. Той не е имал достатъчно пари, за да участва пълноценно в начинанието на първата компания за спални вагони в света. Но блестящият му ум му е позволил да получи пари от банка още тогава и на място: той е издал първата си менителница. „Това не е нищо особено“, казва той, „но специалното е, че е намерил банкер , който е приел тази менителница като „добра“. И точно това се е случило.“

Сега той просто трябваше да надгради върху това, за да стане истински човек на настоящето. Затова не е нужно да се изненадваме, че когато му хрумна идеята да замени многото дървени мостове с железни и стоманени, от този момент нататък той се превърна във великия стоманен човек, човекът, който и до днес в известен смисъл зададе тона на стоманената индустрия и който придоби неизмеримо богатство. Така виждаме в него точно типа човек, който расте в настоящето, настоящето, което разгръща най-външните аспекти на живота. Той расте в най-външната сфера на външното съществуване. Но той расте в нея чрез собствените си сили, чрез собствените си способности. Той се превръща в изключително богат човек от нужда и мизерия, наистина придобил всичко сам от първия долар. И той е замислен човек, който от своя страна свързва целия този импулс на собствения си живот с прогреса и живота на цялото човечество.

Така виждаме как от един начин на мислене произлиза друго странно евангелие, евангелие, което е по същество – и това е много интересно – също

Евангелието на Карнеги е основано на Христос. Карнеги обаче заявява още в началото, че това е евангелие на изобилието. Така книгата се появява на бял свят като представяне на това как богатството може най-добре да се приложи за спасението и прогреса на човечеството. Той веднага се обръща към Толстой, за когото казва: „Той е човек, който приема Христос по начин, напълно неприемлив за нашето време, който го приема като чуждо същество от древното минало. Човек трябва да разбира Христос по такъв начин, че да внесе в живота на настоящето.“ Карнеги, от друга страна, е човек, който напълно утвърждава целия съвременен живот. Той казва: „Ако погледнем назад към времена, когато хората са си приличали повече, отколкото са днес, когато са били по-малко разделени на тези, които имат работа за даване, и тези, които имат работа за вземане, и ако сравним тези времена, виждаме колко примитивни са били отделните култури от онова време.“ Царят в онези древни времена не е бил в състояние да задоволи нуждите си по начина, по който може дори най-бедният човек днес – защото нуждите му не са могли да бъдат задоволени по същия начин. Това, което се е случило, е трябвало да се случи. Следователно е правилно стоките да се разпределят такива, каквито са.

Сега Карнеги развива любопитна доктрина относно разпределението или приложението на богатството. Преди всичко, в неговите трудове откриваме мисли за чисто личните заслуги, за природата на заслугите на човек, който се е издигнал през живота до това, в което в крайна сметка се превръща. Първоначално Карнеги вижда само външни блага, но след това вижда и че човек трябва да бъде заслуген, външно заслуген. И тези заслуги трябва да се прилагат не само за придобиване на богатство, но и за управлението му в служба на човечеството.

Карнеги подчертава, че в социалната тъкан на човечеството трябва да бъдат въведени изцяло нови принципи, ако спасението и прогресът искат да произлязат от този нов прогрес и разпределение на богатата. Той казва: „Имаме институции от по-ранни времена, които правят възможно богатата, рангът, титлите и почестите да преминават от баща на син и внук чрез наследство. В старите времена това е било възможно.“ Той намира за правилно, че рутината може да замести това, което липсва на личната компетентност: ранг, титли и почести. Но е убеден, че животът, в който е израснал, изисква лична, индивидуална компетентност. Той посочва, че от седем фалирали дома, пет са фалирали именно защото са преминавали към синовете. Рангът, титлите и почестите са се предавали от бащи на синове, но никога бизнес проникателността. В онези части на съвременния живот, където преобладават бизнес принципите, те не трябва просто да се наследяват от прародителя на потомците. Много по-важно е да се култивира лично способен индивид, отколкото да се завещава богатството на децата си чрез наследство. От това Карнеги прави заключението, което изразява с гротескното изречение: Този, който е придобил богатство, трябва да се погрижи да го използва и през този живот, да го използва за такива институции и фондации, които ще бъдат от полза за човечеството в най-голяма степен. — И изречението, с което той формулира това, което може да изглежда гротескно, но въпреки това произтича от целия начин на мислене на Карнеги, е следното: „Който умира богат, умира опозорен.“ В известен смисъл може да се каже, че изказването на Стоманения крал звучи дори по-революционно от много изречения на Толстой. „Който умира богат, умира опозорен.“

умре богат, умира без почести “ – това означава: Който не използва натрупаните от него блага, за да създаде основи, чрез които хората да учат, чрез които да имат възможност да продължат образованието си; ако човек не използва богатството си, за да направи колкото се може повече хора способни, а го оставя след себе си, за да могат потомците му да го използват по свой собствен начин и без талант, и то служи само на личното им благополучие; който не умре по такъв начин, че да е управлявал богатството си в полза на човечеството през живота си, умира без почести.

Така в творчеството на Карнеги виждаме да се очертава един много забележителен принцип. Виждаме, че той утвърждава съвременния социален живот и дейност, но че от него извежда нов фундаментален принцип: човекът трябва да се застъпва не само за използването на богатството, но и за неговото управление, като разпоредител на благата в служба на човечеството. Този човек не вярва, че нещо може да се предава по наследствена линия от предци на потомци. Дори и да разбира само външния живот, той въпреки това е наясно, че вътре в човека трябва да поникнат силите, които го правят способен за неговата работа в живота.

Така виждаме тези двама представители на нашето време: единият, който остро критикува всичко, което се е развило постепенно, и който чрез духа се стреми да води душата към по-висши неща; и другият, който приема материалния живот такъв, какъвто е, и който чрез съзерцанието му стига до осъзнаването, че в човека се крие източникът на труд и жизненост. Колкото и странно да звучи, в тази доктрина на Карнеги може да се намери нещо, което води до следното:

Това твърдение е основателно: Ако човек не гледа на този душевен живот безразсъдно и безсмислено, а по-скоро го гледа по такъв начин, че постепенно наблюдава силите, извиращи от душата, наблюдава индивида и е абсолютно ясно, че това не се предава по наследствена линия, какво тогава трябва да гледа? Човек трябва да гледа истинския произход, това, което идва от други източници. И ще открие, ако стигне до източниците на настоящите таланти и способности чрез духовната наука, че те се крият в предишни животи. Чрез закона за прераждането и духовната причинност, кармата, човек ще намери възможността за обмислена обработка на такъв принцип, какъвто практическият живот е наложил на практичния човек.

Никой не може да се надява, че от простото външно проявление на живота може да произлезе нещо, което би могло да задоволи душата или да издигне културата до най-високите ѝ висоти. Никога не може да се надява, че от тези пътища би произлязло нещо различно от разпределение на богатството, което е полезно във външен смисъл. Душата би изсъхнала, би изразходвала енергията си, но не би намерила нищо в себе си, ако не можеше да проникне до източниците на духа, които се намират отвъд външния, материален живот. Отхвърлена от материалистичния възглед за живота, душата трябва да намери източника, който може да тече само от духовна перспектива. Такава житейска практика като тази на Карнеги трябва да се съчетае, за да не изсъхват душите, с онова задълбочаване и одухотворяване на живота, което идва от духовната наука. Ако Карнеги изисква от индивидуалната душа това, което я прави способна да живее във външния живот, тогава Толстой иска да даде на индивидуалната душа това, което...

че тя може да намери изход от дълбокия извор на духовното същество.

Точно както Карнеги безпогрешно схваща същността на настоящето от материалния живот , така и Толстой, с безпогрешна проникателност, е способен да схване природата на душата. Виждаме как Толстой се приближава до определена граница и наистина, той ни трогва забележително, когато сравним всичко, което живее в миогледа на Толстой, с това, което срещаме, особено в западноевропейската култура. Човек може да разглежда произведение след произведение от безкрайно дългата поредица от произведения, които Толстой е написал, и едно нещо преди всичко ще блесне: нещата, които тук, на Запад, са събрани с огромен разход на философски размисъл, научен размисъл и постоянно променяне на заключенията и изводите, се появяват в творчеството на Толстой по такъв начин, че изпъкват като проблясъци на прозрение в пет или шест реда и се превръщат в убеждение за онези , които могат да схванат такива неща. Например, Толстой показва как трябва да намерим нещо в човешката душа, което е от божествена природа, нещо, което, когато блести в нас, може да направи божественото настояще в света. Толстой казва: „Около мен живеят учени естественици; те изследват какво наистина съществува там, в материалния свят, в така нареченото обективно съществуване. Те търсят божествения произход на битието. Такива хора след това се опитват да конструират човешки същества от всички закони, вещества, атоми и т.н., които търсят разпределени в пространството. В крайна сметка те се опитват да разберат какво представляват човешките същества, като вярват, че трябва да комбинират цялата външна наука, за да открият произхода на живота. Такива хора...”

„Тези, които виждат“, казва той, „ми изглеждат като хора, заобиколени от дървета и растения от живата природа. Те казват: „Това не ме интересува.“ Но там в далечината има гора, която едва виждам; искам да изследвам и опиша тази гора, тогава ще разбера и дърветата и растенията, които са до мен, и ще мога да ги опиша.“ Така ми изглеждат хората, които използват инструментите си, за да изследват природата на животните, за да се научат да разбират природата на човечеството. Те я имат в себе си; трябва само да видят това, което е в непосредствена близост до тях. Но те не го правят. Те търсят далечните дървета и се опитват да разберат това, което не могат да видят – атомите. Но те не виждат самото човечество.

Този начин на мислене е толкова монументален, че е поценен от десетки прозрения и теории, написани от древни култури. Това е характерно за цялата мисъл на Толстой. Той е стигнал до такива неща и до такива неща човек трябва да се вгледа. За западноевропейеца това е крайно незадоволително; само чрез Кант човек стига до него. С увереност във вътрешните си механизми, Толстой е подтикнат да изрази това, което не е доказано, но е истина, това, което се разпознава чрез пряка интуиция и това, което човек знае, че е истина, когато се изрече на глас. Това монументално, оригинално извиране на най-дълбоките истини, като от извора на живота, който е търсил, е показано в неговото произведение „Живот“. Това е, което често ни се разкрива в по-късните му произведения и е такова, че може да блести като зора на изгряващо бъдеще.

Следователно трябва да кажем: Колкото по-малко сме склонни да приемаме Толстой догматично, толкова по-склонни сме да събираме златните късчета на един примитивен парадигматичен начин на мислене -

Колкото повече расте, толкова по-плодотворен ще бъде. Разбира се, онези, които приемат дадена личност само като се кълнат в нейните догми, неспособни да бъдат вдъхновени от нея, няма да спечелят много от нея. Много неща ще им навредят много. Но онези, които могат да бъдат вдъхновени от нея, от това, което произтича от една велика личност, ще могат да получат много от Толстой. Виждаме, че истината работи в него, парадигматично, и че тази истина се влива с мощна сила в личния му живот. Как се влива? Доста интересно е да се види, че различни гледни точки съществуват и съжителстват в семейството му. Но как е успял да интегрира своите принципи в ежедневието? Чрез работа и действие, а не само чрез принципи. По този начин той се превръща в истински пионер за много неща, които тепърва трябва да поникнат в бъдещето. Но от друга страна, виждаме и как Толстой, въпреки че е пионер на бъдещето, все пак е дете на своето време.

Може би никъде по-ярко, отколкото в онзи забележителен портрет, запазен от 1848 г., когато е бил на двадесет години, не може да се усети как той се позиционира в настоящето. Само погледнете лицето на двадесетгодишния младеж, което изразява енергия и воля, но и резервираност. Интелектуалният блясък в очите му обаче разкрива нещо, което стои въпросително пред загадките на живота. Той е вулканичен отвътре, но неспособен да накара вулкана да изригне. Всъщност виждаме мистериозни дълбини на душата, изразени във физиономията му, и по този начин получаваме във физиономията му израз на нещо мощно, живеещо в него, нещо, което той не може да вмести в този организъм, който е създал.

е наследил, но все още не може да го изрази напълно.

Така е и с многообразните сили , които живеят в Толстой, сили, които не са могли да намерят съвсем израз. Сякаш е трябвало да бъдат изразени по карикатурен, изкривен начин в определени отношения. Следователно, човек трябва да разпознае и неговия характер, който понякога е изкривен до степен на гротескност. Затова е доста забележително, че той е способен да посочи това, което обикновено се нарича преходно у човешките същества: Вижте човешкото тяло. Колко често неговите вещества са били подменяни! Нищо материално не е останало от това, което е било там у десетгодишния. А това, което е обикновено съзнание - вземете го и го сравнете с психическия живот на петдесетгодишния: то се е превърнало в нещо съвсем различно, чак до самата структура на душата. Не можем да го наречем постоянно, но навсякъде в него намираме центъра, който, трябва да кажем, се достига във въображението чрез следното: Обектите на външния свят са там. Тук стои това, там стои онова, там трети. Двама души стоят пред тези неща. Окоето вижда едни и същи неща, но те са по един начин за единия човек и по друг за другия. Единият казва: Харесва ми това; другият казва: Не ми харесва. — Ако всичко във външния свят е едно и също, присъстват едни и същи впечатления и едната душа казва: Харесва ми, — другата казва: Не ми харесва — ако следователно природата на живота е различна, тогава има център, който е различен от всичко външно, който остава непоклатим въпреки всички промени в съзнанието и тялото. Нещо е там, което е било там преди раждането и ще бъде там след раждането, моето конкретно аз. Това мое конкретно аз не е започнало с раждането.

Не става въпрос за това как човек се отнася към подобно твърдение според западноевропейските обичаи, а по-скоро за това дали има чувството, че може да направи такова твърдение. В това се разкрива величието на душата. В това се разкрива, че душата живее и как живее. В това е гарантирано безсмъртието.

Така виждаме как Толстой се доближава много до границата на това, което ние, чрез духовно-научно изследване, разбираме като най-съкровената същност на душата. Той е ограничен от света, на който самият той толкова яростно се противопоставя, и не може да проникне до истинско разбиране за това какво съществува преди раждането и какво идва след смъртта. Той не стига до доктрината за прераждането и кармата. Нито пък стига до вътрешния импулс на душата, както Карнеги толкова яростно изисква от него. Така виждаме дали човек е в дълбок вътрешен конфликт с всичко, което живее, действа и се стреми в настоящето, или дали, като човек, който се съгласи, е съгласен с всички форми на живот в настоящето: той е отведен до портите на това, което наричаме антропософски мироглед. Толстой би могъл да намери пътя си към Карнеги, но Карнеги никога не би могъл да намери пътя си към Толстой.

Тази лекция имаше за цел да демонстрира, че може да се представи мироглед и философия на живота, които водят директно към житейския опит, които могат да превърнат новооткритото в познатото, в постигнатото. И така, докато се задълбочаваме все повече в тази духовна наука, ще видим как тя носи на хора от двата произхода това, което Толстой и Карнеги в крайна сметка са открили по свой собствен начин: самодостатъчен живот. Но това не е въпросът.

Идеята е, че непосредственият търсач намира удовлетворяващ живот и че тези, които търсят с него, също могат да го намерят. Това, което Толстой и Карнеги са намерили за удовлетворяващо за себе си, може да бъде намерено само за всички хора, които търсят по този път чрез безличен, чист път и чрез разпознаване, насочено на нивото на духа, когато истинското духовно познание за това, което преминава от живот в живот, това, което носи в себе си гаранцията за вечност, се намира за всички хора.

ПРАКТИЧЕСКОТО ОБУЧЕНИЕ НА МИСЛЕНЕТО

Берлин, 11 февруари 1909 г.

Антропософската духовна наука, която ще бъде представена тук в тези лекции, макар и само отчасти, вероятно се разглежда от много хора, които не са запознати с нея или не желаят да я признаят, като област за мечтатели, фантазьори и онези, които, както лесно се казва, не са ангажирани с реалния, практически живот. Всъщност, всеки, който повърхностно се стреми да получи оскъдно разбиране за съдържанието и целта на духовната наука от тази или онази брошура или от една-единствена лекция, лесно ще стигне до такова мнение, особено ако притежава ограничената воля да се задълбочи в сферата на духовното, тенденция, толкова разпространена днес, или ако е обременен с всички предразсъдъци и внушения, които толкова често възникват от съвременната ни култура срещу подобна област на изследване. И ако, както не е необичайно в наши дни, има и злонамереност, съзнателна или несъзнателна, тогава лесно се прави преценка: О, тази хуманитарна наука се занимава с неща, с които практичният човек, човекът, който иска да стои с двата крака стъпили на земята в живота, не бива да се занимава!

Сега самите хуманитарни науки се чувстват тясно свързани с най-практичните области на живота и там, където се прилагат правилно, те полагат най-голямата основа за разбиране.

Важно е най-сигурният водач през реалния, практически живот – мисълта – също да получи цялостно практическо образование. Защото, първо, духовната наука не трябва да бъде нещо откъснато от света, носещо се някъде във фантастичен свят и стремящо се да откъсне хората от обикновения, ежедневен живот, а по-скоро трябва да бъде нещо, което може да ни служи във всеки момент от живота ни, във всичко, което мислим, правим и чувстваме. И второ, духовната наука е, в известен смисъл, подготовка на нашите души за онези етапи на познание, чрез които самото човечество прониква във висшите светове. Често се подчертава, че духовната наука е ценна не само за онези, които вече имат отворени очи да проникнат в духовния свят, но и за тези, които със здрав разум, непомрачен разум и преценка са способни да разберат какво духовният изследовател има да съобщи от висшите светове, и че това приемане на тези съобщения има безкрайна стойност за човечеството много преди да може да проникне в самата духовна сфера. Може да се каже, че хуманитарните науки са подготовка за всеки постепенно да развие висшите органи на познанието, спящи в душата, чрез които духовните светове стават възприемаеми за нас.

Вече обсъдихме някои от различните методи и действия, които човек трябва да предприеме, за да се възнесе в духовните светове, а други ще обсъдим по-подробно по-късно. Но винаги има едно абсолютно предварително условие: Който желае да се възнесе в духовните светове, който желае да приложи методите, точно определени от духовното изследване, така че духовните му сетива да бъдат отворени, никога не трябва...

Никога не се впускайте във висшите сфери на живота, без да стъпите на основата на здрава, практически култивирана мисъл. Това здраво мислене е водачът, истинският водещ принцип за навлизане в духовните светове. И човек най-добре навлиза в тях чрез методите на духовната наука, от онези, които не презират строгото обучение в мисленето, обвързано с реалността и нейните закони. Когато обаче говорим за истински практично мислене, човек лесно влиза в конфликт с това, което в нашия свят се нарича практика, а може би дори и практика на мислене. За да характеризираме това, е достатъчно само да си припомним нещо, което вече е било споменавано тук няколко пъти. Мнозина в нашия свят си приписват титлата „практика“. Но каква е практиката, за която днес говорят така наречените практични хора? Някой е чирак на майстор някъде. Там той научава всички онези процедури и мерки, които са се изпълнявали десетилетия, може би векове, и които са строго предписани. Той усвоява всичко това и колкото по-малко мисли за него, толкова по-малко формира своя собствена независима, свободна преценка, колкото повече следва утъпкани пътеки, толкова по-практичен го намира светът, особено тези, които са активни в тази област. Това често се нарича непрактично, дори и да се отклонява само в най-малка степен от това, което се е правило дълго време. Поддържането на подобна практика обикновено не се основава на разум, а единствено на сила. Всеки, който заема някаква позиция в живота и трябва да изпълнява нещата по начин, който му се струва правилен, настоява, че всички останали, действащи в тази област, трябва да правят точно същото. И ако има властта да го направи, той отблъсква всички, които искат да процедират по различен начин.

Такива предпоставки формират основата на ежедневието в много случаи. И от тях произтича правилният резултат, както в случая, когато е трябвало да се въведе голям напредък: първата железопътна линия е трябвало да бъде построена от Фюрт до Нюрнберг. Трябвало е да се консултира мнението на един изключително практичен орган, Баварския медицински колеж, относно това дали изобщо трябва да се строи тази железопътна линия. Това становище може да се прочете и днес. В него се казва, че не трябва да се строи железопътна линия, защото пътуването по нея би съсипало нервите. Ако се строят железопътни линии, те трябва да бъдат оградени от двете страни с високи дървени стени, за да не се получат сътресения на мозъка от минувачите. Това е преценка на практикуващи. Въпросът е дали тези практикуващи все още биха се считали за практикуващи днес. Вероятно не.

Друг пример, който наистина може да ни покаже дали прогресът идва от онези, които се наричат практични хора, или от други: Със сигурност намираме за много удобно, че днес вече не е нужно да ходите до пощата с всяко писмо и че пощенската такса трябва да се определя от пътеводител въз основа на разстоянието. Едва през 40-те години на XIX век в Англия е изобретена единна пощенска тарифа. Но не е изобретена от практичен пощенски служител; по-скоро, когато въпросът е трябвало да се реши в парламента, един такъв служител е казал, първо, че не вярва, че ще се получи такова предимство, както е изчислил *Хил*, и второ, че тогава пощенската станция ще трябва да бъде разширена. Той не можел да си представи, че пощенската станция трябва да се адаптира към трафика, а не обратното. И когато е трябвало да се построи първата железопътна линия от Берлин до Потсдам, един практичен човек е казал:

А именно, този, който години наред е превозвал два дилижанса до Потсдам: Щом хората са толкова склонни да хвърлят парите си през прозореца, тогава биха могли да построят железопътната линия.

Тъй като тази практика на така наречените практикуващи е толкова непрактична, когато става въпрос за големите неща в живота, човек може да влезе в конфликт с тези практикуващи, когато говори за практическото обучение на мисълта. За безпристрастния наблюдател, във всяка област на живота се появява нещо, което може да покаже колко истинска е всъщност практиката в живота. Това, което практическото мислене може да попречи, например, веднъж беше ярко илюстрирано за мен. Един приятел от студентските ми години дойде при мен един ден, развълнуван и червен в лицето. Каза, че трябва да отиде директно при професора и да му каже, че е направил велико изобретение. След това се върна и каза, че може да говори с експерта само след час, а след това ми обясни изобретението си. Това беше устройство, което се състоеше в това да се задвижи машина с прилагането на много малко количество парна енергия, приложена веднъж, и тази машина след това непрекъснато извършваше огромно количество работа. Самият ми приятел беше изумен, че е бил достатъчно умен, за да направи такова изобретение, което превъзхожда всичко останало и е свързано с такава икономичност. Казах му да сведе цялото нещо до една проста идея. Казах: „Представете си, че стоите в железопътен вагон и се опитвате да натиснете силно стените вътре в вагона, за да го преместите. Ако успеете да преместите вагона, като стоите в него и бутате, тогава вашата машина е добра, защото е базирана на същия принцип.“

Тогава ми стана ясно, че една основна пречка пред всяко практическо мислене може да се опише с технически термин: човек е „бутач на каруца отвътре!“ Това горе-долу отговаря на мисленето на много хора: те са „бутач на каруца отвътре“. Какво означава това? Нищо друго освен това, че човек е способен да обхване определена тясно дефинирана област и да приложи наученото към тази област; но също така е принуден да остане в тази област и не може да види, че всичко се променя фундаментално веднага щом излезе от „каруцата“.

Това е един от фундаменталните принципи, които трябва да се спазват преди всичко при практическото развитие на мисълта: всеки човек, действащ в която и да е област, трябва да се стреми, съвсем независимо от собствената си работа, да се свърже с това, което граничи с неговата област. В противен случай е невъзможно той да достигне до истински практическо мислене. Защото е особеност, свързана с известна вътрешна инерция, че човешката мисъл е склонна да се капсулира и да забравя това, което лежи отвън, дори и да е осезаемо.

Наскоро обясних в друг контекст как се цели да се докаже теорията на Кант-Лаплас: Имало едно време една космическа мъглявина. По някаква причина тази мъглявина започнала да се върти; в резултат на това отделните планети на Слънчевата система постепенно се разделили и придобили движението, което притежават и днес. Това е много ясно от един училищен експеримент, така наречения експеримент „Плато“: Капка масло се окачва в съд с вода. След това от парче картон се изрязва екватор. Той се поставя под капката масло. След това...

През това се вкарва игла, тя се завърта – и малки маслени капчици, като планети, се откъсват в екваториалната област и се движат около по-голямата капка. По този начин се извършва нещо много непрактично от концептуална гледна точка: човек е забравил себе си, което понякога е доста полезно; човек е забравил, че сам е завъртял нещото. Разбира се, човек не бива да прави това, да забравя най-важния аспект на въпроса. Ако човек иска да обясни експеримент, тогава трябва да въведе всички елементи, които са от значение; това е същественият момент.

Първото нещо, което трябва да присъства у всеки , който наистина иска да получи практическо обучение по мислене, е вярата и доверието в реалността, в съществуването на мислите. Какво означава това? Не можете да изтеглите вода от чаша, която не съдържа вода. И не можете да извлечете мисли от свят, който не съдържа мисли. Абсолютно абсурдно е да вярваме, че целият сбор от нашите мисли и идеи съществува само в нас самите. Ако някой разглоби часовник и разгледа законите, по които е сглобен, тогава той трябва да предположи, че часовникарят първо е сглобил частите на часовника според тези закони. Никой не бива да вярва, че каквато и да е мисъл може да бъде извлечена от свят, който не е конструиран, проектиран и оформен според мисълта. Всичко, което откриваме за природата и нейните процеси, не е нищо друго освен това, което първо е трябвало да бъде поставено в тази природа и нейните процеси. Няма мисъл в душата ни, която да не е била първа в света. *Аристотел* е казал, по-точно от много съвременни мислители: Това, което човекът в мисленето си-

Последното намерено нещо е първото нещо, присъстващо във външния свят.

Но ако човек има това доверие в мислите, съдържащи се в света, тогава много лесно ще осъзнае, че първо трябва да култивира увлекателен начин на мислене за света, онзи велик, красив идеал за мислене, както го е характеризирал Гьоте: обективно мислене, онова мислене, което се отделя възможно най-малко от нещата, което остава възможно най-близо до тях. Психологът Хайнрот би могъл да използва красивия израз относно Гьоте, че неговото мислене е обективно, вид, при който мислите не изразяват нищо друго освен това, което се съдържа в самите неща, и че в нещата не се търси нищо друго освен действителната творческа мисъл. И ако човек има това доверие, тази вяра в реалността на мислите, тогава лесно ще види как, в хармония с околната среда, в хармония с реалността, може да култивира истински практичен, здравословен начин на мислене, който не се дистанцира от нещата.

Има три неща, които трябва да се вземат предвид, ако човек наистина иска да се обучи в смисъл на практическо мислене: Първо, човек трябва и е длъжен да развие интерес към външната реалност, която го заобикаля, интерес към фактите и предметите. Интерес към околната среда – това е магическата дума за обучение на мисълта. Удоволствие и любов от това, което правим – това е второто. И удовлетворение от това, върху което размишляваме – това е третото. Който разбира тези три неща – интерес към околната среда, удоволствие и любов от правенето и удовлетворение от размисъл – скоро ще открие, че това са основните изисквания за практическо обучение на мисълта. Въпреки това,

много отношения интересът към околната ни среда зависи от неща, които ще обсъдим едва в следващите лекции, когато ще говорим за невидимите аспекти на човешката природа и за темпераментите.

Най -големият враг на мисленето често е по същество самото мислене. Ако човек вярва, че само той може да мисли и че нещата нямат мисли, тогава той всъщност е враждебен към практиката на мислене. Представете си човек, който е формирал някои тясно дефинирани представи за човечеството, който е създал няколко стереотипни, схематични концепции за хората. Сега този човек среща някой, който притежава характеристики, които горе-долу отговарят на неговия шаблон. Тогава човекът е приключил с преценката си и не вярва, че този човек може да му каже нещо специално. Ако подхождаме към всичко около нас с чувството, че всеки факт може да ни каже нещо специално, че нямаме право да позволяваме на нищо друго освен самите неща да съди нещата, тогава скоро ще осъзнаем какви плодове носи такова обективно разбиране. Вярата, че нещата могат да ни кажат много повече, отколкото ние сме способни да кажем за тях, е още един такъв магически идеал за практиката на мислене . Самите неща трябва да бъдат възпитатели на нашето мислене, самите факти.

Представете си човек, който би могъл да се накара да приложи следните два важни образователни инструмента за своето практическо интелектуално развитие: Той се сблъсква с някакъв факт, например, че някой днес се е разходил насам-натам. Това е, което преживява първо. Сега този човек иска да се образова интелектуално. Полезно е, ако си каже: Това

И това е, което научих. Сега искам да разгледам причините от вчера, онзи ден и т.н., които са довели до днешното събитие. Връщам се назад и се опитвам да си съставя разбиране за това, което може да е било, въз основа на случващото се. След като съм избрал такова събитие и според въображението си съм избрал неговата причина, мога да проуча дали действителната причина съответства на това, което съм си мислил. При такова съвпадение или несъвпадение имам нещо много важно. Ако мислите ми съвпадат с това, което мога да науча като причина, тогава това е добре. В повечето случаи това няма да е така. След това проучвате къде сте сгресли и се опитвате да сравните неправилните мисли с правилния ход на събитията. Ако правите това отново и отново, ще забележите, че след по-кратко или по-дълго време вече няма да правите грешки, а по-скоро ще можете да извлечете мисъл от факт, която съответства на обективния ход на събитията. — Или можете да направите следното: Вземете друго събитие и се опитайте мислено да конструирате какво може да последва от това събитие утре или след няколко часа. Сега изчакайте спокойно да видите дали това, което сте си помислили, ще се случи. В началото ще откриете, че това, което сте си помислили, не е вярно. Но ако продължите, ще видите как мисленето ви се потапя толкова много във фактите, че вече не формира откъснати, произволни идеи, а по-скоро мислите ви се развиват по същия начин, по който се развиват нещата. Това е развитието на чувство за факт. Ако също така си забраните да формирате откъснати, абстрактни понятия, тогава ще видите как постепенно развивате чувство за реалност.

Нещата се сливат и как да се стигне до правилна преценка.

Има хора, водени от определен сигурен инстинкт към подобно мислене. Това произтича от факта, че са родени със специална способност да развиват такова мислене. Гьоте е бил такъв човек. Той е бил толкова дълбоко свързан с нещата, че мисленето му изобщо не се е случвало в главата му, а по-скоро в самите неща. Гьоте, който някога е бил адвокат, е притежавал здрав разум и сигурен инстинкт за това как да се подходи към въпросите. Нямаło е продължително проучване на документи или преглеждане на досиета, когато е трябвало да се работи по даден случай. Това просто не е съществувало при Гьоте. Той е бил прагматик. И когато всички министерски досиета на Гьоте като министър от Ваймарската империя бъдат публикувани – виждал съм големи части от тях – тогава светът наистина ще види колко изключително практичен е бил Гьоте, а не обитател на кула от слонова кост. Добре известно е, че той е придружавал великия херцог по време на обучението на новобранци в Аполда. Той е наблюдавал всичко, което се е случвало – и по този начин е написал своята „Ифигения“. Сравнете това с всички неща, от които един съвременен поет не бива да бъде обезпокояван, докато работи. И все пак Гьоте беше далеч по-велик поет от всички онези, които днес не бива да бъдат обезпокоявани. Поради изключително практическото си мислене, той можеше например да каже, когато отиде до прозореца: „Днес не можем да излезем, защото след три часа ще вали.“ — Той беше изучавал облаците, но не беше формулирал никаква груба теория. Това, което се разви от неговото мислене, се разви в природата навън. Това се нарича обективно мислене. Такова обективно мислене се придобива чрез упражнения като току-що споменатите.

са били. Това обаче е свързано с известна безкористност, колкото и странно да звучи. Но в душата има и закони и този, който мисли само за себе си, когато провежда подобни експерименти, няма да постигне много. Ако например погледне един факт и веднага каже: Аха, не казах ли го! - това е най-сигурната пречка за практическото мислене. Бихме могли да цитираме много такива примери, за да покажем как човек може систематично да овладее мотивираното от интерес прилепване на мислите към нещата, така че да се научи да мисли от гледна точка на нещата.

Второто нещо е радостта и любовта, които откриваме във всичко, което правим. Тези качества са истински налице само когато можем да се откажем от успеха . Където успехът е единствената цел, радостта и любовта не са напълно налице. Следователно, някой, който е фокусиран единствено върху успеха, не може да развие спокойствието в експериментирането, необходимо за радостта и любовта в процеса, които постепенно да ни вдъхновяват. Ние научаваме повече от нищо, отколкото чрез практически опит с всякакви неща, отказвайки се от всеки така наречен успех. Познавах някой, който имаше навика да подвързва сам учебниците си. Изглеждаше ужасно, но той научи невероятно много от това. Ако беше фокусиран върху успеха, може би щеше да се въздържа от това. Но именно чрез правенето ние развиваме качествата, уменията, които ни позволяват да станем умели до най-малкия детайл. Никога няма да станем умели, ако се фокусираме предимно върху успеха на действията си. Ако не сме в състояние да си кажем, че ценим неуспехите си толкова, колкото и успехите си, никога няма да достигнем втория етап, който е необходим за развитието на мисленето.

Трето, трябва да намерим удовлетворение в самото мислене. Това е нещо, което изглежда толкова скромно и е най-противопоставяно днес. Колко често чуваме: Защо децата ни трябва да учат това или онова? Те не могат да го използват в практическия живот. — Този принцип, да се обмисля само това, което човек може да използва, е най-непрактичният принцип от всички. За човек, който иска да мисли практично, трябва да има области, където самият акт на мислене осигурява удовлетворение. Ако човек — независимо какъв е: машинен инженер, художник, поет, философ, зидар, дърводелец, общар, шивач — ако не може да намери време, дори за кратко, да се занимава с нещо чисто интелектуално и интелектуално удовлетворяващо — например, размишлявайки върху определени въпроси, чиито отговори го интересуват, или върху аспекти от живота, несвързани с професията му — ако не може да намери такава област, той може само да остане по добре утъпканите пътеки. Но ако той намери нещо, което прави чисто от вътрешен интерес, тогава той има нещо, което оказва голямо, мощно въздействие върху него — нещо, което работи в по-фината организация, по-фината структура на неговия организъм. Нещата, които ни обвързват с живота, които ни правят роби, никога нямат творчески или формиращ ефект; те изтощават способностите ни, ограбват ни от жизнена енергия. Но нещата, които преследваме интелектуално единствено за наше собствено удовлетворение, създават жизнена енергия за нас, създават ни нови способности, проникват в най-фината организация на нашето същество и подобряват образованието ни, подобряват по-фината структура на нашия организъм. Не чрез работа за полза, не чрез работа за външния свят, а чрез това, което правим за наше собствено удовлетворение, ние създаваме нещо, чрез което ние...

Ще преминем към следващия етап на развитие. Когато след това се върнем към практическото приложение с тази по-усъвършенствана организация, това ще окаже влияние върху практиката и всички ще могат да видят, че това е правилното нещо, което трябва да направим.

Вземете например картина на „Сикстинската Мадона“ на Рафаело и поставете човек и куче пред нея. Картината ще направи съвсем различно впечатление на кучето, отколкото на човека. Същото е и с практическия живот. Ако останем обвързани с живота, нещата винаги ще ни правят едно и също впечатление и ние ще бъдем неспособни на творческа намеса. Ако развием интелектуалната си дейност на по-високо ниво, ние се сблъскваме с тези впечатления като едно и също същество в две различни форми. Понякога ги срещаме с това, върху което все още не сме работили, а друг път с това, върху което сме работили. Ставаме все по-практични, защото впечатленията, които нещата ни правят, стават все по-интензивни. Следователно, макар че има загуба на време, когато се занимаваме с дейности, които не са пряко свързани с практическия живот, те косвено насърчават практическия живот по изключителен начин.

Това са трите етапа на всяко практическо интелектуално развитие: интерес към околната среда, удоволствие и любов към всички експерименти и дейности и непрекъснато самонаблюдение. Помислете например как Леонардо да Винчи, един от най-изключително проницателните хора, описва как човек може да продължи напред, особено чрез експериментиране. Той не се колебае да обясни как човек постепенно придобива умения за рисуване чрез дейност. Той казва: Препишете върху паус, поставете това, което сте копирали, върху оригинала и след това вижте къде копието е неправилно. След това го направете отново и...

Опитвай се да правиш правилното нещо на грешните места. — По този начин той показва как удоволствието и любовта са от съществено значение за действието. Третото е удовлетворението, намирано в съзерцанието, което може да пренебрегне външния свят и да остане спокойно в себе си.

Това са нещата, които първоначално могат да ни покажат как, чрез доверие в мислите, открити в природата, в структурата на света, можем да се развием в истински рефлексивна практика. Но ние също така напредваме, като вярваме, че самото мислене е творческа сила. Човек ще направи много за своето практическо интелектуално развитие, като систематично прави следното: Той размишлява върху нещо - може би какво трябва да направи, или въпрос на мироглед, може да е най-баналното нещо или най-дълбокото. Ако веднага се опита да намери бързо решение, той обикновено няма да развие практическо мислене. По-скоро това изисква да си кажем: Всъщност трябва да се намесваш в собствените си мисли възможно най-малко. - Повечето хора дори не се замислят, когато казвате това. Това е ключово изискване: да позволим на мислите да работят в нас, да свикнем да се превръщаме в сцена за действието на нашите мисли. Може да мислим, че има само един начин да се постигне определено нещо или само един отговор на въпрос. Но ние не сме догматици, които вярват, че само един отговор е правилен. Ако искаме да се научим да мислим практично, трябва да се опитаме да си дадем други отговори, може би дори трети или четвърти; наистина има неща, за които човек може да се сети за десет различни отговора. Човек трябва внимателно да си ги визуализира всички, разбира се, само в такива случаи.

Когато е възможно, това трябва да се прави внимателно, но не и със задачи, които трябва да се свършат бързо; те често е по-добре да се свършат зле, отколкото твърде бавно. Ако имате десет възможни решения, с любов разработете всяко едно от тях наум. След това си кажете: Сега не искам да мисля повече за това; ще чакам до утре и ще оставя мислите да работят в мен. Тези мисли са сили, които работят в душата ми, дори и да не съм съзнателно присъстващ. Ще чакам до утре или вдругиден и тогава ще си спомня тази мисъл. Може би ще направя това втори или трети път и всеки път ще имам много по-ясна представа за отделните въпроси и ще мога да решавам по-добре от преди. Това е изключително обучение за практическо мислене: мислено да си представите различни възможни решения на даден проблем, след което да ги оставите да си починат и по-късно отново да ги разгледате.

Всеки, който прави това известно време, ще види колко гъвкаво става мисленето му, как чрез определено количество практика развива присъствие на духа и находчивост. Тогава, именно чрез това, човек ще расте заедно с живота, дори в най-обикновените неща, и ще разпознава кое е умело и трмаво, кое е глупаво и кое е мъдро. Никога няма да му хрумне да се държи по начина, по който често правят така наречените практични хора. Срещал съм много практични хора, които могат да се ориентират много добре в утъпканите пътеки на своята професия; но ако видите такива хора в други ситуации, например по време на пътуване, техният практичен подход често изглежда доста особен. Доказателството, че практическото обучение на мисълта може да доведе до истински практически живот, се крие в опита. Чак до ръцете, чак до начина, по който човек подхожда към нещо –

Ако го схванете, ще има ефект. Ще изпускате чинии и тенджери много по-рядко от другите хора, ако работите върху вътрешното си „аз“ по този начин. Практическото мислене работи чак до крайниците. Когато се прави активно, а не абстрактно, то ви прави гъвкави и еластични.

Но непрактичното мислене е най-ярко очевидно именно там, където би трябвало да действа практическото мислене, например в науката. Дадох хипотетичния експеримент от астрономията като пример . Човек често има възможност да изпита колко ужасно непрактични са днешните учени. Нашата наука, с нейната реална, методична работа и отлична дейност, не бива да бъде атакувана ни най-малко. Но мислите, които хората имат днес, често са доста ужасяващи. Нашите микроскопи и фотография са високо развити. Човек може да наблюдава всякакви мистериозни факти за различни малки организми. Човек наблюдава растения и вижда определени любопитни структури върху тях, като фасетирани органи като очите на мухата, а върху някои растения дори вижда нещо като лещи на това или онова място. Върху други растения се вижда как се привличат определени насекоми; след това растенията затварят листата си и улавят насекомите. Всичко това се наблюдава с голяма точност. Но как могат да се обяснят тези явления с непрактичното мислене на днешния ден? Хората бъркат човешката душа, която вътрешно отразява външните процеси, с това, което наблюдават чисто външно в растенията. Те говорят за одушевяване на растенията и бъркат растителните души, животинските души и човешките души.

Душа. Това е объркващ въпрос. Разбира се, тук няма какво да се възрази срещу прекрасните наблюдения на природата, които са известни по целия свят чрез популярни произведения. Но мисленето на нашите съвременници е объркано, когато някой каже, че някои растения имат стомах на повърхността, с който те всмукват и поглъщат храната си. Тази идея е горе-долу същата като когато някой каже: Знам за същество, което е гениално организирано и има орган, чрез който нещо като магнитна сила се упражнява върху малки живи същества, така че те да бъдат привлечени и погълнати – това същество, което имам предвид, е капанът за мишки! Тази идея е точно същата като тази, която предполага оживяването на растенията. Може да се говори за оживяването на капана за мишки в точно същия смисъл, както се говори за оживяването на растенията, ако наистина мислите по този особен начин.

Въпросът е да можеш да проникнеш в самата природа на мисленето, а не да се превърнеш във „вътрешен тласкач“ в тази област. И още нещо е важно за практическото развитие на мисълта, а именно да имаш доверие във вътрешния духовен орган на мисълта. При повечето хора благосклонната природа гарантира, че този духовен орган на мисълта не е прекомерно увреден от съня. И тъй като духовното не престава да съществува, защото е винаги налице, този орган на мисълта работи самостоятелно и човекът не може непрекъснато да го уврежда. Съвсем друг е въпросът обаче дали по важни и сериозни житейски въпроси човек оставя задачата да мисли единствено на природата или я взема в свои ръце. Да оставиш органа на мисълта да работи вътре, отвън...

Да бъдеш в настоящето е много, много важен принцип. И го практикуваш, като се опитваш, дори само за кратко време всеки ден, изобщо да не мислиш. Необходима е голяма, мощна решителност да седиш или да лежиш някъде, без да позволяваш на никакви мисли да ти минават през главата. Много по-лесно е да оставиш тези нахлуващи мисли да се развиват във теб, докато не се освободиш от тях чрез добър сън, отколкото да си заповядваш: Сега ще бъдеш буден и въпреки това няма да мислиш сам; няма да мислиш за нищо. Когато си способен да седиш или лежиш неподвижно и с пълно осъзнаване да не мислиш за нищо, тогава мислещият орган функционира по такъв начин, че набира сила в себе си, натрупва сила. И който многократно се поставя в това положение да не мисли, докато е напълно съзнателен, ще види как яснотата на мисленето му се увеличава, как расте бързият му ум, по-специално защото не само оставя мисловния си апарат на произвола на съдбата чрез съня, но и позволява на този мисловен апарат да работи под негово собствено ръководство.

Само някой, напълно лишен от духовност, може да повярва, че изобщо не се случва мислене. Тук важат думите на Гьоте за природата: „Тя е мислила и постоянно размишлява“. Дори най-дълбоката вътрешна същност на човека има мисли, таи мисли, дори когато той не е съзнателно присъстващ. И дори когато човек не мисли съзнателно, нещо в него мисли, за което той просто не е наясно. В тези моменти, когато човек лежи без свои лични мисли, висша сила наистина мисли в него и тази висша сила упражнява изключително формиращо и образователно влияние. Съществено и важно е човек да преживее и трансцендентното—

Човек съзнателно позволява на божественото да работи и да се вплита в него, обявявайки се не директно, а чрез своите ефекти. Постепенно се превръща в ясен и проникателен мислител, като се посвещава на подобни умствени упражнения. Необходими са известна доза хъс и енергия, за да се култивират такива упражнения.

От дадените днес отделни примери можете да видите как човек може да култивира този вид мислене чрез собствени усилия. Днес биха могли да бъдат представени само няколко примера за самокултивиране *на* мисълта, но тези примери показваха, че човек може да посочи истински лекарства за мисленето, чиито плодове могат да дойдат само от опита, от самия живот. Който тренира мисленето си по този начин, ще открие, че от една страна, може да се издигне до най-висшите сфери на интелектуалния живот, а от друга страна, може да приложи това мислене и в сферата на ежедневието. Това, което се получава от изследването на великите интелектуални реалности, трябва да се приложи и в практическия живот. Всички области на ежедневието, но особено педагогиката, биха могли да претърпят огромно обогатяване чрез това и около нас би преобладавала напълно различна перспектива за практическия живот. Но също така и тези, които желаят да развият качествата, спящи в тях, за да проникнат в интелектуалните сфери, биха имали сигурна основа и биха стояли здраво в живота. Това е нещо, което абсолютно трябва да се изисква, преди някой да може да проникне във висшите сфери на ума. И обикновената наука също би могла да спечели изключително много, ако позволи да бъде обогатена от хуманитарните науки.

На тези, които се смятат за велики практики, им липсва това практично мислене;

Липсва им. Те са неспособни да сведат каквото и да било до една-единствена, всеобхватна мисъл. Това ни предлагат хуманитарните науки: те ни позволяват да разгледаме това, което иначе е малко и сложно в живота, от широка, всеобхватна перспектива. Чрез това човечеството ще придобие способността да мисли от широки перспективи до най-малките детайли; тогава то ще бъде водено към истински практически живот.

Нека да разгледаме Леонардо да Винчи, който е бил практик в много области; можем да го вземем за пример за подражание. Той е казал: „Теорията е капитанът, практиката са войниците.“ — Всеки, който иска да бъде практик, без да усвои принципите на практическото мислене, е като някой, който се качва на кораб без компас; той няма начин да управлява кораба правилно. Гьоте многократно е демонстрирал, въз основа на своя практичен подход, как ерудицията, чрез непрактично мислене, води до непродуктивни разсъждения. Има такива, които свеждат външния свят до атоми, и други, които го свеждат до движение; трети пък напълно отричат движението. За разлика от това, най-практичните мислители посочват, че простотата идва от величието на светогледа. Неговото твърдение е доста уместно и можем да си спомним думите на Гьоте:

Може да ви се стори враждебно , вие
запазвате спокойствие, мълчите; и ако те
отрекат вашето движение, ходете точно
под носа им.

НЕВИДИМИТЕ ВРЪЗКИ МЕЖДУ ЧОВЕШКАТА ПРИРОДА И ПРАКТИЧЕСКИЯ ЖИВОТ

Берлин, 18 февруари 1909 г.

Когато се обсъжда практическото значение на невидимото, особено *на* невидимото в човешката природа, едно сравнение може би илюстрира какво се има предвид. Тези хора, които насочват погледа си, възприятието си, към свръхсетивното възприятие на съществуването, трябва да се нарекат практични, докато тези, които искат да останат с чисто външното, с чисто физическото, трябва да се нарекат непрактични. Дали истински практичният човек е този, който има пред себе си парче желязо с форма на подкова, оформено като магнит, и след това използва този предмет за каквато и да е цел, за която изглежда полезен въз основа на външния му вид? Или такъв човек не трябва да се нарече, в истинския смисъл на думата, непрактичен, а само този, който си казва: „В това парче желязо се крие нещо, което прави възможно за мен много по-висше, по-благородно приложение, отколкото предполагат просто сетивните проявления“? Това, разбира се, е само сравнение, защото не бива да сравняваме висшите сили, за които говорим днес, с никоя природна сила. Но само този, който търси вътрешните силни страни на нещата и може да ги използва според истинската им стойност, е истински практичен. За разлика от онези, които се ръководят от определено практическо чувство, биха могли да се цитират думите *на* Г. Фихте за практическото значение на идеалите. Фихте се опитва да дефинира целта

възвишените идеали *на човечеството* . Във въведението към лекциите си на тема „Призванието на учения“ той предварително отхвърля идеята, че всеки, който говори от такива възвишени идеалистични гледни точки, не би бил наясно с възраженията, които могат да бъдат повдигнати срещу тях, а именно, че идеалите не могат да бъдат пряко представени в практическия живот. Тези, които постулират тези идеали, може би знаят това по-добре от опонентите си. „Ние просто твърдим, че реалността трябва да бъде преценявана според тях и модифицирана от онези, които чувстват в себе си силата да го направят. Дори и да не могат да бъдат убедени в това, те губят много малко в процеса, тъй като вече са станали това, което са; а човечеството не губи нищо. Това само пояснява, че само те не са включени в плана за усъвършенстване на човечеството. Човечеството несъмнено ще продължи по своя път; нека благосклонната природа управлява първите и им дава, в подходящия момент, дъжд и слънце, питателна храна и необезпокоявана циркулация на телесните им течности, а освен това и мъдри мисли!“ Това е особено актуално днес. Нека разгледаме накратко невидимите аспекти на човешката природа. Духовната наука говори за тези невидими аспекти на човешката природа, но не като нещо просто допълнение към видимото; по-скоро тя говори за духовното като за съзидателната сила зад видимото. Почти самоочевиден пример е следният: Всеки, дори и този, който не може да надникне в работилницата на духовния живот, трябва многократно да си напомня, за да се научи да вярва, че свръхсетивното е основата *на* сетивното, включително чувствата на срам и страх. Какво представляват те? Несъмнено за тези, които не премислят нещата, това са психически преживявания. Нещо, трябва да кажем, има ли там, което...

Застрашена; душата се чувства застрашена. Това се изразява в чувство на тревожност и страх. Разбира се, бихме могли да цитираме различни физически механизми. Това би било лесно, разбира се, и съвременният изследовател едва ли би могъл да предложи нещо, което хуманитарният учен да не знае вече. Но важното е, че кръвта се изтласква обратно от повърхността на тялото към центъра.

Така че имаме материален процес като следствие от психологически. Същото важи и за чувството на срам. Тук отново имаме преразпределение на кръвта, промяна в кръвообращението под влияние на духовна сила. Това, което човек вижда тук в малък мащаб, и това, което може да наблюдава в по-голям мащаб, когато сълзи текат от очите в резултат на тъжно събитие, показва, че психологическото може да бъде причина за физическите процеси. Разбира се, днес, под влиянието на нашия не открит, а по-скоро таен материалистичен начин на мислене, има хора, които отстояват материалистични възгледи дори тук. Вече цитирах една поговорка от определен мироглед: Човек не плаче, защото е тъжен, а е тъжен, защото плаче. Тази поговорка всъщност произлиза от някой, който е мислил идеалистично, но е била погрешно тълкувана. Това са напълно развити материалистични начини на мислене. Всеки, който е спасил частица здравословно мислене от материалистическата основа на нашето време, ще види в тези очевидни връзки между физическите факти и психическо-психологическите факти нещо, което може постепенно да го доведе до разбирането, че от своя гледна точка духовната наука трябва да каже: Всичко, всичко материално, има духовен произход.

Следователно, това, което виждаме в хората, това, което виждаме в

с ръцете си , е в основата на нещо духовно, нещо душевно, в което не виждаме влияние на физическото, а по-скоро самата основа на физическото. Наричаме физическо тяло това, което човек има общо с всички същества, които го заобикалят, с минералния свят. Следващият, свръхфизически, свръхсетивен елемент, лежащ в основата на физическото тяло на човек, е етерното или жизненото тяло. То е, което през целия живот пречи на физическото тяло на човек да бъде труп, да следва само законите на физическото. Растенията и животните също притежават такова етерно тяло, етерно тяло, до което може да се достигне чрез мисъл от някой, който мисли само философски, но което е реално за ясновидеца, точно както физическото. Духовното мислене често се съпротивлява на разглеждането на човешкото тяло като машина, но няма нужда да се съпротивлява, освен ако човек не е „вътрешен тласкач на мисълта“. Със сигурност може да се каже, че човешкото тяло е сложен механизъм, ако човек иска да включи физическите и химичните аспекти в тази механистична рамка. Но както всяка машина трябва да има строител и поддържащ, така е и тук, а това е етерното или жизненото тяло, което е верен борец срещу разпадането. Едва в смъртта то се отделя от физическото тяло и тогава физическото тяло, като труп, следва своите физически закони . Но тогава то наистина е труп. Етерното тяло е по-сигурна реалност от простото физическо тяло.

Ако продължим да следваме човешкото същество, стигаме до друг аспект от неговото същество, който всеки човек би могъл да разбере, като си каже: Пред мен стои човешко същество, физическо тяло и етерно тяло. Ако сега

Нима този човек не съдържа нищо друго освен това, което може да се види отвън, това, което ни разкрива физиологията и т.н.? О, там има нещо друго, нещо съвсем различно: сборът от чувства, усещания, желания и мечти, болки и страдания, импулси и страсти. Всичко това съставлява астралното тяло. Сега някой би могъл да каже: Със сигурност човек не може да си представи, че тези неща образуват самостоятелна реалност. Но духовният учен може да установи това чрез дара на ясновидството. Астралното тяло е там, точно както е физическото тяло. Но здравият разум също би могъл да си каже, че нещо като астрално тяло трябва да съществува. Защо човек би си казал това? Ще ви дам пример, където, така да се каже, е очевидно как всъщност работи астралното тяло. Има хора, които казват: Когато човек навлезе във физическия свят, той все още не е толкова развит, колкото ще бъде по-късно. Външната наука може да наблюдава, че докато сетивата и съответните им нервни органи присъстват в мозъка, всичко, което свързва отделните сетивни органи, се развива сравнително късно. Човек може буквално да проследи формирането на свързващите пътища от слуховата към зрителната кора, нервните пътища, които в крайна сметка правят хората мислители. Така, заключава материалистът, човек вижда как вътрешните части постепенно се развиват и едва тогава позволяват на света на усещанията, идеите, страданието, радостта, сложните мисли и т.н. да проблесне в човешкото същество. Нека разгледаме този ход на развитие на човешкия мозък. Постепенно се формират сложните мисловни процеси, които решават загадките на света. Нека разгледаме това.

Можем ли да наречем това, което се развива там, просто механизъм, който се самоизгражда? Човек може да се възхищава на чудото на конструкцията, точно както би се възхищавал на часовник. Но би било глупак да вярва, че часовникът се е появил от само себе си. Който има способност, може да развие само това, за което има способност. Някой, който е притежавал секундите, минутите, законите на часовника в себе си, той е този, който ги е сглобил пръв; някой, който е предвидил това, за което в крайна сметка мислим. Няма ли нищо, което да свързва тези нишки в мозъка по такъв начин, че в крайна сметка да станете мислител? Искам да кажа, здравият разум би трябвало да признае, че за това, което се развива там, трябва да има майстор-строител, който свързва нишките, така че след това да можете да станете мислител. Ние сме верни на себе си и на здравия си разум само когато казваме, че астрално тяло трябва да е изградило физическия мозък. През първите седмици, месеци и години от живота на детето астралното тяло първо изгражда инструмента, способен по-късно да разреши мистериите на света. Тези, които не вярват в това, действат като някой, който иска да използва машина, но отрича, че е имало конструктор, който я е построил. Ще дойде време, когато здравият разум отново ще надделее у хората, когато те ще осъзнаят, че духовният архитект трябва да присъства първо, за да се случи нещо. Този архитект е вече там преди раждането на човек. Третият аспект на човешкото същество е астрално тяло, което е в основата на материалния свят.

Четвъртият аспект на човечеството е егото, това, което ни прави венец на творението. Хората споделят физическото тяло с всички минерали, етерното тяло с всички растения и астралното тяло с животните. Чрез егото ние се издигаме над трите царства на природата. Ето защо всички религии са фокусирали вниманието си върху

него.

Идеята е, че в езиците, например в немския, има само едно име, което се различава от всички останали. Има нещо, което никога не може да бъде назовано отвън: това, което е вътре в нас, нашето най-съкровено същество. Никое име не може да ни достигне отвън, ако то означава нещо за нас. Следователно, в древноеврейската религия „аз“-ът е било непроизносимото име, непроизносимо за всички останали.

Това са четирите по-нисши члена на човешката природа, от които само един е видим. Другите три са нещо реално, нещо действително, всъщност самите основи на реалността. Всеки член е фундаменталната същност и причина в цялото си същество за следващото по-нисше тяло: носителят на егото за астралното тяло, астралното тяло за етерното тяло, етерното тяло за физическото тяло. Всичко, което съставлява истинските преживявания на егото, всичко, което човек преживява по силата на това, че е самосъзнателно същество, всичко това се отпечатва в астралното тяло. Тук се формират всички преживявания на егото. Чрез това възниква всичко временно мислене, преценка и чувство у човек. Това, което живее в астралното тяло, се изразява, отпечатва се в етерното или жизненото тяло и по този начин се превръща в нещо постоянно, нещо, което не е временно, а по-скоро се поддържа в определен смисъл. Да предположим, че правим временна преценка; ние формираме ментален образ на това или онова. Ако формираме ментален образ отново и отново, той се превръща в обичаен образ. Като се превърне в обичаен образ, той се отпечатва върху етерното тяло. Това, което живее в паметта, това, което помним ден след ден, живее в нашето етерно или жизнено тяло. Това, което свирим на пиано, веднъж се пребивава в нашето астрално тяло; това, че придобиваме способността, навика да свирим –

Моралът се намира в етерното тяло. Всички навици са в етерното или жизненото тяло. Когато правим морална преценка, това отново е акт на астралното тяло. Когато определена насока на преценка ни бъде внушена чрез многократна преценка, моралната преценка става постоянна, съвест. Моралната преценка е преживяване на астралното тяло; съвестта е преживяване на етерното или жизненото тяло. По този начин виждаме как чрез взаимодействието на кухите крайници с долните крайници, целият човешки живот се изгражда отвътре навън.

Доколкото човекът е просто природно същество, той първоначално споделя етерното или жизненото тяло с растенията. Това, което кара сока да се издига и спада в растенията, това, което им позволява да се хранят и размножават, има същия ефект и в човека. Но това етерно или жизнено тяло е отпечатано отгоре с това, което наричаме навик, практика или съвест. По този начин, това, което е духовно и умствено, се отпечатва върху човека отгоре. Преживяванията на горните крайници все повече се предават на долните крайници. Тук виждаме колко е важно човекът да има съзнанието, че горните крайници трябва да влияят на по-плътните. По този начин в ръцете на човека е поставено да влияе на долните крайници по здравословен и практичен начин.

Човешките същества могат да покварят това, което природата им е дала. Точно както малформацията може да възникне при растенията само ако етерното или жизненото тяло не успее да регулира процесите си, така и вътрешната малформация възниква при хората, когато действат неправилно отвътре, от егото, върху долните крайници. Астралното тяло трябва да бъде здравословно информирано чрез *преживявания*.

Егото трябва да бъде проникнато. Всеки, който отказва да признае, че астрално тяло работи по време на развитието на детския мозък, също няма да успее да схване важността на правилното взаимодействие на егото с астралното тяло. Но всеки, който разбира това, ще си каже: Можете да продължите работата си оттам, където е спряла природата. Ако позволите на целия спектър от усещания да се разгърне по здравословен начин, това ще повлияе допълнително на физическото ви тяло, на мозъка ви и по този начин ще изграждате физическото си тяло през целия си живот.

Колко много хора днес страдат от това, което се нарича писателска крампа! Цялата чудна структура на човешкото тяло е устроена по чудесен начин. Чрез всичко, което правим, ние адаптираме ръцете си към света около нас. Това взаимодействие на ръката с външния свят се отделя в известен смисъл, ако не сме в състояние да влеем и енергизираме ръцете си с вътрешния си живот. Това е подобен процес на поставянето на протези. Същественото е, че трябва да влеем и енергизираме всичко, което можем да запазим като свое, със собственото си вътрешно същество. Ръцете ни треперят само когато до известна степен се отделят от други сили. Това са неща, които ще бъдат разгледани отново с голяма интензивност в не толкова далечно бъдеще и тогава ще разберем какво означава да схванем отново човечеството в неговия дух.

Искам да илюстрирам това с един пример. Нека останем в нашата област! Ще стане ясно как това, което се случва в ума, всъщност влияе на човек и го прави подходящ или неподходящ за живот, практичен или непрактичен. Да вземем човек, който е непрактичен за живот, защото страда от—

Знаейки, че страхът е източник на тревожност, водещ до нервност, тази дума вече загатва за целия спектър от непрактичност. Всеки, който не контролира напълно себе си по някакъв начин, се характеризира като нервен или крилатата фраза за наследствена предразположеност се използва винаги, когато нещо липсва или е налице, което прави човека непрактичен за практическия живот. Всички тези неща не произтичат от внимателно наблюдение на действителните факти, а по-скоро защото под влиянието на материалистичен начин на мислене човек няма чувство за преследване на духовните, по-фините аспекти. Важно е да се наблюдава дали в ранните етапи от живота, когато невидимото се обработва толкова интензивно във връзка с видимото, всичко протича правилно и без прекъсване. Това, което е пренебрегнато тук, не може да бъде поправено по-късно. Ако нещо не е прецизно изваяно, през целия живот възникват най-разнообразни несъответствия. Човек, който не е в състояние да хармонизира преживяванията в астралното си тяло, *винаги по определен начин ще се прави* негоден за живот. Вместо да търсим наследствени предразположения, когато изпитваме тревожност и страх, по-скоро трябва да търсим как нещо се е развило чрез това или онова преживяване, което има втвърдяващ, дървесен ефект върху физическото тяло. Възможно е например, макар че не винаги е задължително да е така, голяма част от това, което се нарича клаустрофобия, да е било внушено на човек чрез много специфичен вид възпитание в детството. И той не може да се отърве от този проблем, защото по-късно няма средства да се справи с него. Нека си представим деца, които през цялата година преживяват само всички празненства...

Те разпознават това, като са обсипвани с дарове! Получават повече, отколкото могат да унищожат. Този незаслужен приток на дарове парализира определени стремящи се сили, които биха породили здравословно чувство за себе си. Такова нещо може да спи в човек, когато външното образование го удовлетворява или нова професия го поглъща напълно; но това се проявява веднъж под формата на страх от претоварване.

Това не може да се разбере, без да се разбере как астралното тяло постепенно се трансформира в това, което човек е във физическото си, осезаемо поведение. Или можем да открием, че когато човек изпитва определени състояния на негодност, има нещо в душата му, което му тежи. Той не може да говори за това, не може да го признае и се чувства принуден да го скрие. Тъй като човек не може да намери пътя към словото, то хваща долните крайници и продължава да работи. Колко е полезно за човек, когато може да признае такова нещо! Тогава той има чувството, че то вече не лежи като камък в душата му и това чувство на облекчение има лечебен ефект. Изповедта е важно средство в това отношение. Религиозните общности са знаели това. Тук виждаме как невидимият вътрешен Аз на човек, така да се каже, действа върху видимия и дори някои разумни лекари вече признават, че човек не може наистина да излекува негодността за практически живот чрез лечение със студена вода, а по-скоро чрез инициране на един вид изповед, чрез отделяне на нещо от човека, ако искаме да настъпи изцеление.

Сега нека разгледаме другата страна на монетата. Днес има разумни лекари, които казват, че човек трябва да се обърне към човешката душа, ако иска да знае...

как човек става негоден в определени отношения. Тези лекари знаят, че радостта и удоволствието са лекарства, че имат лечебен ефект, че омекотяват втвърденото и закостенялото, връщайки го под наш контрол. Но това не е достатъчно, както не е достатъчно, когато някой каже, че скритата тайна трябва да бъде отделена от човешката душа. Те не знаят, че всичко, което е вътрешно преживяване, въпреки това има своето голямо значение, дори и да се проявява по изкривен начин. Трябва ли да елиминираме всичко мистериозно в човешката природа, защото то има изкривен ефект върху някои хора? Трябва ли, както се изисква тук-там, да правим лекарите изповедници? Това може да бъде безкрайно лечебно и за душата, ако е способна да спусне завесата на мистерията върху определени неща. Една персийска поговорка гласи: Времето, прекарано в мълчаливо размишление преди да говорите, ви спестява времето, прекарано в съжаление за това, което сте казали необмислено! *Гьоте* не е използвал фразата „разкрита мистерия“ напразно. Във всичко сетивно, което ни заобикаля, можем да видим нещо мистериозно, нещо толкова дълбоко вградено в нещата, че не може да бъде изразено, но въпреки това то тече от душа в душа. И здравето се разпространява, когато човек може по този начин да усети мистерията на живота.

Тази мистерия на живота се култивира особено чрез духовната наука. Тя обаче не улеснява хората да получат достъп до тези неща. Не е толкова удобно да се доближат до тях. Духовната наука може само да стимулира, само да каже, че това и онова е там. Тогава хората трябва да се обърнат към себе си и да участват активно. Може да е неудобно, но е безкрайно здравословно. Чрез това, най-съкровената част на човешкото същество—

Духовната същност е стимулирана; духовната наука действа директно върху егото. Когато чуваме за планетарната еволюция , когато ни се казва кои са невидимите членове на човешката природа, какво преминава от живот в живот с човек – чрез всичко това егото е директно обръщено. Всички тези велики идеи, всички тези всеобхватни идеи не остават сухи идеи и абстракции. Топлина и блаженство излъчват от тях, топлината и блаженството проникват и блика през астралното тяло на човешкото същество. Удовлетворението и блаженството произтичат от това, което предлага духовната наука. И това, което прониква и разпалва човешкото същество като топлина, като огън, продължава във физическото му тяло. Всичко, което е сила на етерното тяло, е проникнато от силите на самата духовна наука и етерното тяло предава тези сили на свой ред на физическото тяло, предавайки ги като умение, така че например ръката става сръчна и практична, когато великите, възвишени идеи на духовната наука се вливат във физическото тяло.

Хуманитарните науки правят мозъка гъвкав и гъвкав инструмент, позволявайки му да се освободи от предразсъдъците. Хуманитарните науки оказват мощно влияние чак до физическото тяло на индивида. Човешките същества могат да бъдат потопени в хуманитарните науки до нивото на практическите умения. Нека ви дам пример. Със сигурност е полезно да се даде възможност на децата да се занимават с гимнастика днес. Това е изключително здравословно упражнение, когато се практикува правилно. В лекцията си за образованието вече посочих важността на това да се осъзнава, че хората не са просто физически машини, а са проникнати от висши духовни сили.

Човек трябва да може напълно да съчувства на гимнастика, да усеща всяко движение на етерното и астралното тяло. Познавах учител по гимнастика, който беше велик теоретик. Той познаваше много добре физическото тяло на човека. Трябваше да преподава и теоретична гимнастика. Въпросът не е да се познава точно физическото тяло, а по-скоро човек да изпитва повишаване на вътрешното си благополучие с всяко упражнение. Човек трябва целенасочено да преживява това, което всяко упражнение е предназначено да постигне. Всеки, който има живо чувство, а не просто абстрактна представа, за физическото тяло, знае, че може да има живо чувство за всичко, което детето преживява, например, когато се катери по стълба. Възможно е гимнастиката да действа толкова хармонично във взаимодействието на етерното и физическото тяло, че да се постави най-добрата основа за добра памет в по-късен етап от живота. Дори това, което се случва видимо, се разбира истински само когато се разбира от гледна точка на духовната наука. Най-доброто лекарство срещу отслабващата памет в напреднала възраст бихме имали в гимнастиката, ако искахме да провеждаме уроци по гимнастика от хуманитарна гледна точка.

Хуманитарните науки не са теория, нищо догматично, а нещо, което предава нещо живо на живота. Един ден ще се разбере, че само чрез хуманитарните науки човек може да стане истински практик на живота. Само онзи практик на живота е този, който може да управлява този живот, който не е негов роб. Чрез своите невидими крайници човек винаги трябва да остане господар на външната си природа. Само по този начин човек става практик до последния край на живота си, като винаги е водач на физическото. Този човек е практик на живота, който следователно произтича от истинско разбиране на своите крайници –

От това може да се разбере казаното от Фихте, което толкова често е неразбрано. Това ще бъде идеалът на човечеството, когато то насочва видимото от невидимото си аз: „Човек *може да прави* каквото *трябва*; и ако каже: *Не мога* , тогава няма да го *направи* .“

ТАЙНАТА НА ЧОВЕШКИТЕ ТЕМПЕРАМЕНТИ

Берлин, 4 март 1909 г.

Често е подчертавано, че най-голямата загадка на човечеството е самото човечество. По същество всяка дълбока естествена наука се стреми да постигне крайната си цел, като синтезира всички природни процеси, за да разбере техните външни закони, а всяка духовна наука търси източниците на съществуване, за да разбере и разреши същността и съдбата на човечеството. Ако несъмнено е вярно, че най-голямата загадка *на човечеството* е като цяло самото човечество, тогава трябва да се подчертае и това, което всеки от нас чувства и преживява при всяка среща с другите: че всеки отделен човек е по същество загадка за другите и в повечето случаи за себе си. Днес не се занимаваме с общите загадки на съществуването, а по-скоро с онази загадка, не по-малко значима за живота, която всеки човек ни задава при всяка среща. Защото колко безкрайно различни са хората в своето индивидуално, най-дълбоко аз! Достатъчно е само да произнесем думата „темперамент“, която ще формира основата на нашата лекция днес, за да видим, че има толкова загадки, колкото и хора. В рамките на основните типове, основните оцветявания, имаме такова разнообразие и разнообразие сред хората, че със сигурност може да се каже, че в рамките на специфичното основно разположение на човешката природа, което един...

Темпераментът е това, което наричаме своеобразната загадка на съществуването. И там, където тези загадки се намесват в непосредствения живот, основната предразположеност на човешката природа, темпераментът, играе роля. Когато срещнем друг човек, ние усещаме, че нещо от тази основна предразположеност е налице. Следователно, можем само да се надяваме, че духовната наука ще има необходимото да каже за природата на темпераментите.

Човек чувства, че човешките темпераменти принадлежат на външния свят, защото, дори и да трябва да признаем, че темпераментите извират отвътре, те въпреки това се изразяват във всичко, което наблюдаваме външно у човек. Загадката на човечеството обаче не може да бъде решена чрез външно наблюдение на природата. Само когато научим какво казва духовната наука за човечеството, можем да се доближим до специфичния характер на човешката природа. Там научаваме, че в човешките същества първо имаме това, което ги поставя в рамките на техния род. Те проявяват характеристиките, които са наследили от баща си, майка си, баба си и дядо си и т.н. Тези черти от своя страна се предават на потомството им. Тъй като по този начин хората са поставени в генерационна линия, защото имат предци, те притежават определени характеристики. Но това, което наследяват от бащите си, ни дава само един аспект от човешката природа. Това се свързва с това, което човек носи от духовния свят, това, което добавя към това, което баща му и майка му, неговите предци, могат да му дадат. С това, което тече надолу в генерационния поток, се свързва нещо друго, нещо, което преминава от живот в живот, от съществуване в съществуване. От една страна, казваме: Това или онова човек има от своите предци. – Но ние виждаме, когато погледнем човек

Още от детството нататък човек може да наблюдава развитието на плода на предишни животи, нещо, което никога не би могъл да наследи от предците си, изникващо от самата същност на неговата природа. Ние познаваме закона за прераждането , последователността на жизнените цикли. Това не е нищо друго освен специфичен пример на универсален закон.

Не изглежда толкова парадоксално, когато разгледаме това: Нека разгледаме един безжизнен минерал, планински кристал. Той има правилна форма. Когато загине, не оставя нищо от формата си, нищо, което би могло да бъде предадено на други планински кристали. Новият кристал не получава нищо от формата си. Ако се издигнем от минералния свят към растителния свят, ни става ясно, че растението не може да възникне по същия закон, както при планинския кристал. Едно растение може да съществува само ако е произлязло от растение-предок. Тук формата се запазва и предава на другото същество. Ако се издигнем в животинското царство, ще открием как се осъществява развитието на един вид. Виждаме как деветнадесети век е постигнал най-големите си постижения в откриването на това развитие на един вид. Виждаме как не само една форма дава началото на друга, но и как всяко младо животно, в утробата на майка си, преживява по-ранните форми, по-ниските фази на развитие, които са имали неговите предци. Сред животните сме наблюдавали увеличение на броя на видовете.

При хората имаме не само увеличаване на вида, развитие на рода, но и развитие на индивидуалността . Това, което човек придобива през целия си живот чрез образование и опит, не е по-загубено от това, което са придобили неговите предци.

Животинското царство. Ще дойде време, когато същностната природа на човечеството ще бъде проследена до предишно съществуване. Ще бъде признато, че човешката природа е продукт на минало съществуване. Съпротивата, която тази доктрина трябва да преодолее, ще бъде победена, точно както беше преодоляно мнението на учените в по-ранните векове - мнението, че живите същества могат да възникнат от неживи неща, например от речна кал. Дори преди триста години естествените науки вярваха, че животните могат да се развият от речна кал, тоест от неживи неща. Италианският натуралист *Франческо Реди* пръв заяви, че живите същества могат да възникнат само от живи същества. Той беше атакуван заради тази доктрина; почти претърпя същата съдба като *Джордано Бруно*. В днешно време изгарянето на желязо вече не е на мода. Всеки, който днес излезе с нова истина, всеки, който например иска да проследи духовното и умственото обратно до духовното и умственото, няма да бъде точно изгорен на *клада* днес, но ще бъде смятан за глупак. Ще дойде време, когато ще се смята за глупост да се вярва, че човек живее само веднъж, че няма нещо трайно, което да се свързва с наследствените черти.

Сега възниква големият въпрос: Как може това, което произхожда от съвсем различни светове, това, което трябва да търси баща си и майка си, да се съедини с физическото тяло? Как може то да се облече във физическите характеристики, чрез които човек е поставен в линията на наследствеността? Как се осъществява съединението на двете течения: духовно-психическия поток, в който човек е поставен чрез прераждането, и физическия поток на линията на наследствеността?

Трябва да се създаде баланс. Когато двете течения се обединят, едното оцветява другото. Те се оцветяват взаимно. Точно както синьото и жълтото се комбинират, за да образуват зелено, така и двете течения в човек се обединяват, за да създадат това, което се нарича негов темперамент. Тук душата на човека и неговите естествени, наследени характеристики се излъчват навън. В центъра се намира какво представлява темпераментът, разположен между това, което свързва човек с родовата му линия и това, което носи със себе си от предишните си превъплъщения. Темпераментът балансира вечното с преходното. Този баланс се получава, защото това, което познаваме като елементи на човешката природа, влиза в много специфична връзка помежду си.

Познаваме това човешко същество такова, каквото се изправя пред нас в живота, слято от тези две течения ; познаваме го като четворно същество. Първо идва физическото тяло, което човекът споделя с минералния свят. Като първи свръхсетивен член, той получава етерното тяло, което остава свързано с физическото тяло през целия живот; едва при смъртта настъпва разделянето на двете. Като трети член следва астралното тяло, носител на инстинкти, влечения, страсти, желания и всичко, което се колебае и променя в усещанията и възприятията. Най-висшият член на човека, това, чрез което той се издига над всички останали същества, е носител *на* човешкото его, което му дава по такъв загадъчен, но и толкова явния начин силата на самосъзнанието. Тези четири члена са ни се изправили в човешкото същество.

Поради това в човешкото същество текат два потока -

тези елементи се сливат , създавайки разнообразна смесица от четирите аспекта на неговото същество. Един аспект, така да се каже, доминира над останалите и им налага своя характер. Ако носителят на егото доминира над другите аспекти на човешкото същество, холеричният темперамент преобладава. Ако астралното тяло доминира над другите аспекти, ние приписваме на човека сангвиничен темперамент. Ако етерното или жизненото тяло преобладава, говорим за флегматичен темперамент. А ако физическото тяло преобладава, това е меланхоличен темперамент. Точно както вечното и преходното се смесват, така възниква и връзката между аспектите на човешкото същество. Често се казва как четирите аспекта се проявяват външно във физическото тяло. Егото се изразява в кръвообращението. Следователно, кръвоносната система преобладава при холеричния индивид. Астралното тяло намира своя физически израз в нервната система; следователно, при сангвиничния темперамент нервната система е доминираща във физическото тяло. Етерното тяло се изразява физически в жлезистата система; Следователно, при флегматичния темперамент, жлезистата система е доминираща във физическото тяло. Физическото тяло като такова намира израз само във физическото тяло; следователно, при меланхоличния темперамент, физическото тяло е външно доминиращият елемент. Можем да видим това във всички явления, които срещаме в отделните темпераменти.

При холерика егото и кръвоносната система са преобладаващо доминиращи. Това го кара да изглежда като човек, който иска да утвърди егото си на всяка цена. Цялата агресия на холерика, всичко, свързано със силната му воля, произтича от кръвообращението му. Това се отразява в нервната система и астралния...

Тялото се състои от нарастващи и отслабващи усещания и чувства . Само чрез опитомяването на тези усещания и чувства от егото възникват хармония и ред. Ако егото не ги опитоми, те биха се издигали и отдръпвали без никакъв забележим контрол над тях. Индивидът би бил отдаден на постоянния поток от усещане към усещане, образ към образ, идея към идея и така нататък.

Нещо от това се случва, когато астралното тяло преобладава, тоест при сангвиника, който в известен смисъл е отдаден на приливите и отливите на образи, усещания и идеи, тъй като при него преобладават астралното тяло и нервната система. Това, което е кръвообращението за човек, е укротителят на нервния живот. Какво се случва, когато човек е анемичен, блед, когато укротителят отсъства? Тогава има необуздан прилив и отлив на образи; възникват илюзии и халюцинации. Виждаме лек намек за това при сангвиника. Сангвиникът не може да се задържи върху впечатление, не може да се задържи за образ, не се вкопчва в впечатление с интерес. Той се втурва от едно впечатление към следващо, от едно възприятие към следващо. Това може да се наблюдава особено при сангвиника; може да бъде тревожно. Интересът възниква лесно, образът лесно започва да действа, скоро прави впечатление, но впечатлението скоро изчезва.

Нека сега се обърнем към флегматичния темперамент ! Видяхме, че флегматичният темперамент възниква, когато това, което наричаме етер или жизнено тяло – това, което регулира човешкия растеж и жизнените процеси вътре – стане преобладаващо . Това е, което влиза в действие в

Това изразява вътрешен комфорт. Колкото повече човек живее в етерното си тяло, толкова по-зает е със себе си, оставяйки външните неща да си вървят по план. Той е зает вътрешно.

При меланхолика видяхме, че физическото тяло, тоест най-плътната част от човешкото същество, става господар над останалите. Винаги, когато най-плътната част стане господар, човекът се чувства сякаш не контролира, сякаш не може да я управлява. Защото физическото тяло е инструментът, който човекът би трябвало да контролира навсякъде чрез своите висши членове; но сега това физическо тяло царува върховно, съпротивлявайки се на останалите. Човекът преживява това като болка, недоволство, като мрачно настроение на меланхолика. Винаги има нарастваща болка. Това настроение възниква от нищо друго освен от съпротивата на физическото тяло срещу вътрешния комфорт на етерното тяло, мобилността на астралното тяло и сигурността на егото.

Това, което виждаме там като смесица от четирите аспекта на човешката природа, е ясно и отчетливо видимо във външния образ. Когато егото преобладава, човекът иска да надделее над всякаква външна съпротива, иска да направи присъствието си осезаемо. Тогава то ефективно възпрепятства другите аспекти на човешкото същество в тяхното развитие, астралното тяло и етерното тяло, пречейки им да достигнат пълния си потенциал. Това е видно веднага на повърхността. *Йохан Готлиб Фихте*, например, немският холерик, е разпознаваем като такъв дори външно. Физическото му телосложение ясно разкрива, че другите аспекти на неговата природа са били възпрепятствани. Или класически пример за холерик е *Наполеон I*, което е останало толкова малко, защото егото надделява над останалите членове на съществото-

Той се въздържа. Разбира се, въпросът не е да се твърди, че холерикът е нисък, а сангвиникът е висок. Трябва само да сравним телосложението на човек с неговия собствен ръст. Важното е съотношението между ръста и цялостната форма. При сангвиника нервната система, астралното тяло, преобладава. В присъщия си динамичен живот те ще работят върху крайниците си; те също така ще направят външния вид на човека възможно най-флуиден. Докато холерикът има рязко очертани черти, сангвиникът има флуидни, изразителни и постоянно променящи се черти. Дори в стройното им телосложение, в костната им структура, виждаме вътрешната флуидност на астралното тяло в целия човек. Тя се изразява например в стройните им мускули. Това е видно и във външния им вид. Дори някой, който не е ясновидец, може да каже отзад дали човек е сангвиник или холерик. Не е нужно да си духовен учен, за да направиш това. Когато наблюдавате как холерик ходи, можете да забележите как той поставя всеки крак, сякаш с всяка стъпка не само иска да докосне земята, но сякаш стъпалото трябва да потъне малко по-дълбоко в нея. За разлика от него, сангвиникът има подскачаща, скокообразна походка. Още по-фини характеристики могат да бъдат открити във външния му вид. Вътрешната природа на холерика, неговият затворен вътрешен живот, се отразява в черните му очи. Вижте сангвиника, в когото егото не е толкова дълбоко вкоренено, в когото астралното тяло изразява пълната си подвижност; там преобладават сините очи. Могат да се посочат много други характеристики, които разкриват темперамента във външния вид.

Флегматичният темперамент се проявява в неподвижната, безразлична физиономия, в пълнотата на тялото, особено в развитието на мастните области; защото това е, което етерното тяло особено култивира. Във всичко това се натъкваме на вътрешното самодоволство на флегматичния човек. Те имат тътраеща се походка. Не се движат правилно, така да се каже, не се ангажират с нещата. — И вижте меланхолика, как обикновено имат увиснала глава, липсва им силата да изправят врата си. Очите им са мъгливи; няма го блясъкът на тъмните очи на холерик. Походката е твърда, но не е походката на холерик, твърдата осанка на холерик, а по-скоро нещо трмаво твърдо.

Така виждате колко значително хуманитарните науки могат да допринесат за разрешаването на тази загадка. Но само като се обърне внимание на цялата реалност, която включва духовната сфера, а не просто се остане с чувствено реалното, практическият живот може да произтече от знанието. Следователно, това знание може да произтича само от хуманитарните науки, така че да е от полза за цялото човечество и за отделния човек. В образованието трябва да се обърне голямо внимание на наблюдението на природата на темперамента, защото е особено важно при децата да могат да насочват и управляват този развиващ се темперамент. Но той остава важен и по-късно в живота, при самообразованието. За тези, които желаят да се образуват, е ценно да обърнат внимание на това, което се изразява в техния темперамент.

Тук изброих основните типове . Разбира се, в реалния живот те не изглеждат толкова чисти. Всеки човек има само основния тон на един темперамент; те също така имат елементи и на останалите. Наполеон, например, е имал много храчки.

Той притежаваше известна физичност, въпреки че беше холерик. Ако искаме практически да овладеем живота, е изключително важно да позволим на душите си да бъдат повлияни от това, което типично се изразява. Значението на това става най-ясно, когато човек вземе предвид, че темпераментите могат да се дегенерират, че това, което може да ни се изправи по едностранчив начин, също може да дегенерира. Какъв би бил светът без темпераменти, ако хората имаха само един темперамент! Най-скучното нещо, което можем да си представим! Светът би бил скучен без темпераменти, не само в морален смисъл, но и в по-висш. Цялото разнообразие, красота и богатство на живота са възможни само чрез темпераменти. Образованието не е за балансиране или изравняване на темпераментите, а за насочването им в правилната посока. Но във всеки темперамент се крие малка и голяма опасност от дегенерация. В случая с холерика опасността в младостта му се крие във факта, че чрез пристъпи на ярост, без да може да се контролира, той развива фиксирано его. Това е малката опасност. Голямата опасност е глупостта, че водени от егото си, преследват някаква единична, изолирана цел. В случая със сангвиничния темперамент, малката опасност е човекът да изпадне в лекомисленост. Основната опасност е, че приливите и отливите на емоциите кулминират в лудост. Малката опасност за флегматичния човек е липсата на интерес към външния свят; основната опасност е идиотизма, тъпотата. Малката опасност за меланхоличния темперамент е меланхолията, възможността човекът да не може да преодолее това, което възниква в самия него. Основната опасност е лудостта.

Ако вземем предвид всичко това, ще видим,

Това, че насочването и ръководенето на темпераментите е важна задача в практическия живот. Но за да се ръководят темпераментите, трябва да се спазва принципът, че човек винаги трябва да се съобразява с това, което е налице, а не с това, което липсва. Ако едно дете има сангвиничен темперамент, не можем да помогнем на неговото развитие, като се опитваме да му наложим интерес; не можем да му внушим нещо различно от това, което всъщност е сангвиничният му темперамент. Не бива да питаме: Какво липсва на детето, какво трябва да му наложим? – а по-скоро трябва да се запитае: Какво обикновено притежава едно сангвинично дете? И това е, с което трябва да се съобразяваме. Като правило ще открием едно нещо: винаги може да се събуди интерес; интерес към някаква личност, колкото и непостоянна да е детето. Ако ние сме правилната личност или ако можем да представим правилната личност на детето, тогава ще се появи интерес. Само косвено, чрез любов към личността, може да се появи интерес у едно сангвинично дете. Повече от всеки друг темперамент, сангвиничното дете се нуждае от любовта на човек. Трябва да се направи всичко, за да се събуди любовта у такова дете. Любовта е вълшебната дума. Трябва да видим какво вече е там. Трябва да се погрижим да внесем в детската среда всякакви неща, за които е наблюдавано, че представляват по-дълбок интерес за него. На тези неща трябва да се позволи да говорят със сангвиничното дете, трябва да се позволи да въздействат върху него, след това трябва да им се отнеме отново, за да ги пожелае отново, и след това да им се даде отново. Трябва да им се позволи да въздействат върху детето по същия начин, по който предметите от обикновения свят влияят на сангвиничния темперамент.

При холерично дете има и обходен път, през

което винаги трябва да ръководи развитието. Тук това, което надеждно ръководи образованието, е уважението и признанието към авторитета. Не става въпрос за спечелване на популярност чрез лични качества, както е при сангвиническото дете, а по-скоро е от решаващо значение холеричното дете винаги да вярва, че възпитателят разбира въпроса. Човек трябва да демонстрира познания по проблемите, свързани с детето. Не трябва да разкрива никакви слабости. Детето трябва винаги да поддържа убеждението, че възпитателят е компетентен, в противен случай веднага ще загуби. Ако любовта към индивида е магическата формула за сангвиническото дете, тогава уважението и признанието за стойността на човек са магическите думи за холеричното дете. То трябва да се сблъсква с препятствия и трудности. Човек трябва да се стреми да направи живота му по-предизвикателен.

Меланхоличното дете не е лесно за напътствие. Но и тук има магическа формула. Точно както при сангвиничното дете любовта към индивида е ключова, а при холеричното дете признателността и уважението към стойността на възпитателя са магическите думи, така и при меланхоличното дете е важно възпитателите да са личности, които са били изпитани в живота по някакъв начин, които действат и говорят от позицията на житейски опит. Детето трябва да усети, че възпитателят е преживял истинска болка. Нека детето разпознае собствения си житейски опит във всички безброй неща от живота. Емпатията към съдбата на околните има образователен ефект. Дори при меланхолика човек трябва да вземе предвид какво притежава. Те имат способността да изпитват болка и недоволство; те са присъщи на тяхното същество.

Не можем да победим вътрешния смут . Но можем да го разсеем. Нека изпитва оправдана болка и страдание във външния си живот, за да научи, че има неща, които могат да му причинят болка. Това е важното. Не бива да го разсейваме: това само засилва меланхолията му, вътрешната му болка. Той трябва да види, че има неща в живота, които могат да му причинят болка. Макар че не бива да прекаляваме, все пак е важно външните неща да предизвикват болка у него, което го разсейва.

Флегматичното дете не трябва да расте в изолация. Макар че е полезно за другите да имат другари в играта, това е особено вярно за флегматичното дете. То трябва да има другари в играта с най-разнообразни интереси. То може да бъде образовано, като преживява интересите и колкото се може повече интереси на други хора. Ако остане безразлично към заобикалящата го среда, интересът му може да се разпали от влиянието на неговите другари и спътници. Точно както меланхоличното дете се възползва от преживяването на съдбата на друг човек, флегматичното дете се възползва от преживяването на интересите на своите другари в играта. Нещата като такива не засягат флегматичното дете; но когато нещата се отразяват в други хора, тези интереси се отразяват в душата на флегматичното дете. Следователно, трябва да обърнем особено внимание на това да внесем предмети в неговата среда и да позволим на събитията да се случват близо до тях, където е подходящо да се проявяват хракки. Човек трябва да насочва хракките към правилните предмети, към които му е позволено да бъде флегматичен.

Така виждаме в тези принципи на възпитанието как

Хуманитарните науки се намесват в практическите въпроси *на* живота. И тук човек може да вземе самообразованието в свои ръце. Например, сангвиничният човек няма да постигне целите си, като просто си каже: „Имаш сангвиничен темперамент; трябва да се отучиш от него.“ Интелектът, приложен директно, често е пречка в тази област. Косвено обаче той може да постигне много. Интелектът е най-слабата способност на душата в това отношение. С по-силни душевни сили, като темпераментите, интелектът може да постигне много малко директно; той може да действа само косвено. Човек трябва да се съобразява със своята сангвинична природа; самоувещанията са безплодни. Решаващият момент е да се прояви сангвиничност в правилния контекст. Чрез интелекта можем да създаваме преживявания, към които мимолетният интерес на сангвиничния човек е оправдан. Следователно, ако създадем такива условия, дори в много малък мащаб, където мимолетният интерес е подходящ, това ще предизвика необходимото. При холеричен темперамент е добре да избираме такива теми, да създаваме чрез разум ситуации, в които яростта не ни е от полза, където нашата ярост само ни води до абсурд. Меланхоличният темперамент не бива да игнорира болките и страданията на живота, а трябва активно да ги търси, да страда заедно с тях, така че болката му да може да бъде насочена към правилните теми и събития. Ако сме флегматични, лишени от интереси, е добре да се занимаваме колкото е възможно повече с наистина безинтересни теми, да се обграждаме с много източници на скука и да се отегчаваме напълно. Тогава ще се излекуваме напълно от храките си, ще се откажем напълно от навика. По този начин човек се съобразява с това, което е там, а не с това, което го няма.

Ако се пропием с такава мъдрост, тогава фундаменталната загадка на живота, която ни представя отделният човек, ще може да бъде решена. Тя не може да бъде решена просто чрез налагане на абстрактни идеи и понятия. Общата загадка на човечеството може да бъде решена чрез образност. Тази конкретна загадка не може да бъде решена чрез налагане на абстрактни идеи и понятия, а по-скоро трябва да подхождаме към всеки отделен човек по такъв начин, че да му предложим незабавно разбиране. Това обаче е възможно само ако човек знае какво се крие в основата на душата. Духовната наука е нещо, което бавно и постепенно прониква в цялата ни душа, правейки я възприемчива не само към голямата схема на нещата, но и към фините детайли. В духовната наука, когато една душа срещне друга и последната поиска любов, любовта ѝ се отплаща. Ако поиска нещо друго, тя ще даде това друго нещо. По този начин, чрез такава истинска мъдрост, ние създаваме социални основи. Тоест, ние решаваме загадка във всеки момент. Антропософията не работи чрез проповядване, увещаване или морализиране, а чрез създаване на социална основа, в която човечеството може да се разпознае. Духовната наука е основата на живота, а любовта е разцъфтяването и плодът на такъв живот, стимулиран от духовната наука. Следователно, духовната наука с право може да каже, че тя полага основите за най-красивата цел на човешката съдба: истинската, истинска любов към човечността.

ЗАГАДКИТЕ ВЪВ „ФАУСТ“ НА ГЬОТЕ ЕКЗОТЕРЕК

Берлин, 11 март 1909 г.

През август 1831 г. Гьоте запечатва пакет и го предава на верния си секретар *Екерман*, с което прави завещателно разпореждане за освобождаването на запечатаното съкровище. Защото този пакет съдържа, в най-широк смисъл, цялото дело на Гьоте. Той съдържа втората част от „Фауст“ на Гьоте, която е щяла да бъде публикувана едва след смъртта на Гьоте. Самият Гьоте е осъзнавал, че е вложил в това произведение съдържанието на богатия си, всеобхватен живот, който се е задълбочавал в дълбините на човешкото съществуване; и колко важен е бил този момент за него, може да се види от думите, които е изрекъл тогава. Той казва: „Сега наистина завърших делото на живота си; какво ще правя след това и дали изобщо ще правя нещо, е без значение!“

Когато човек позволи на такъв факт да засегне душата му, той си казва: Практически е невъзможно да направиш човешкия живот плодотворен за останалата част от човечеството по по-красив и хармоничен начин и, най-важното, да го направиш плодотворен съзнателно. И има нещо дълбоко трогателно в това да проследиш живота на Гьоте от този момент нататък – той е продължил по-малко от година – и да позволиш на такъв факт да се осъзнае, като факта, че след това той отново е посетил Илменау и е препрочел онези красиви стихове, които е написал, така да се каже, на 7 септември 1783 г. в младостта си:

Над всички върхове
Ако е тихо,
Във всички върхове на дърветата
Чувстваш ли го?
Едва ли си пое дъх;
Птиците мълчат в гората.
Само почакай, скоро
И ти ли си почиваш?

Може да се каже: Въпреки че тези стихове може да са представляли мимолетно настроение в младостта му, те са били интегрирани в цялостната картина на Гьоте по нов начин, когато той ги е прочел отново в заета на живота си, развълнуван до сълзи.

на Гьоте е наистина свидетелство от най-висш порядък за човечеството, както в литературен, така и в интелектуален план. Това, което Гьоте завършва през 1831 г., след като работи енергично върху тази втора част на „Фауст“ от 1824 г., е започнало още в най-ранната му младост. Защото виждаме как от началото на 70-те години на 18 век Гьоте чувства в душата си това, което би могло да се нарече фаустовско настроение, и как след това, през 1774 г., започва да записва първите части на своя „Фауст“. И във важните моменти от живота си той многократно се връща към това произведение, самата същност на неговото съществуване.

Меркв го насочва живо към нашето внимание: той носи със себе си във Ваймар, навлизайки в по-широкия свят по свой собствен начин, първите части на „Фауст“. Те все още не са публикувани там, но тъй като е оцеляло копие на „Фауст“, което е донесъл със себе си, направено от придворна дама от Ваймар, госпожица фон Гьоххаузен,

Днес все още познаваме формата на „Фауст“, каквато е съществувала в поемата, когато Гьоте пристига във Ваймар. Съществува и версията, в която „Фауст“ е публикуван за първи път през 1790 г. ; и освен това версията, която се появява през 1808 г. в първото пълно издание на произведенията на Гьоте. Всичко, което знаем за „Фауст“, включително и този важен документ, който Гьоте оставя като свое завещание, ни показва различните етапи от развитието на Гьоте. Защото е безкрайно интересно да се наблюдава как в цялата си вътрешна същност тези четири етапа от творчеството на Гьоте за Фауст ни се струват различно, как те представляват възходяща прогресия на целия житейски стремеж на Гьоте.

Това, което Гьоте донесе със себе си във Ваймар, е литературно произведение с дълбоко личен характер, в което той вля настроеността, етапите на разбирането, а също и дълбокото отчаяние от това разбиране, както те го съпътстваха през времето му във Франкфурт, в Страсбург и дори в ранните му години във Ваймар – произведение на човек, който пламенно се стреми към знание, който пламенно се стреми да съчувства на живота, който е преживял и влял в това произведение цялото отчаяние, с което може да се сблъска един искрен и честен стремящ се човек. Всичко това се съдържа в първата форма на „Фауст“. И когато „Фауст“ се появява като фрагмент през 1790 г., именно Гьоте, воден от дълбок копнеж в душата си, е изяснил целия си стремеж и вътрешен живот чрез съзерцание на италианската природа и италианските произведения на изкуството. От личното произведение на някой, мятан напред-назад в житейските бури, се е появило произведението на някой, който е постигнал известна степен на спокойствие, който

сега е изправен пред перспектива на живота, която стои пред душата му по много специфичен начин.

След това идва времето на връзката на Гьоте с *Шилер* – времето, когато Гьоте се научава да разпознава и преживява в себе си един свят, който отдавна му е бил присъщ, свят, за който може да се каже, че е преживяван от онези, чиито духовни очи са били отворени, за да възприемат духовната среда. Сега личността на Фауст се превръща за него в същество, поставено между два свята: между духовния свят, към който човек се стреми нагоре чрез своето пречистване, чрез своето усъвършенстване, и света, който го дърпа надолу. Фауст се превръща в същество, поставено между света на доброто и света на злото. Докато преди във „Фауст“ виждахме борещата се личност на индивида, сега виждаме пред душите си велика битка на силите на доброто и злото за човека, който е поставен в световната борба като най-достойния обект, за който се борят добрите и злите същества в света. И докато в самото начало на „Фауст“ ни е представен човек, отчаян от знанието, сега срещаме човек, поставен между рая и ада, и с това поемата по същество е издигната с една стъпка повисоко до едно възвишено съществуване. Струва ни се, че във формата, в която „Фауст“ ни се явява през 1808 г., хилядолетия човешко развитие резонират заедно. Трябва да помислим за най-величественото драматично изображение на човешкия живот, което древността е създала, Книгата Йов – как злият дух се скита сред човечеството и след това се приближава до Бога, а Бог му казва: „Ти си бил деен на земята; обмислил ли си слугата ми Йов?“

Това, което резонира пред нас там, отеква отново в поезията, която ни изправя пред Фауст. В „Пролог в небето“ Бог разговаря с Мефистофел, пратеникът на злата духовност:

„Познаваш ли Фауст?“ – „Доктора?“ – „Моят слуга!“

Така в това, което Гьоте представи, за да осветли цялата си загадка за Фауст, се откроява ехо от онова, което ни отеква в книгата Йов: Познаваш ли слугата ми Йов?

След това богатият живот на Гьоте продължава, задълбочавайки се в човешкото състояние, за което днешният свят има малка представа. И след като е изразил по многообразни начини в това или онова произведение преживяното в душата му, той, оглеждайки се назад към целия си живот, се връща към него още веднъж през 1824 г. и сега изобразява пътуването на Фауст през широкия свят, но по такъв начин, че втората част вече се превръща изцяло в изследване на характера на вътрешното развитие на човешката душа.

Обръщайки внимание на първата част, трябва да кажем: описаното там от една стремяща се душа е безкрайно вярно на живота и дълбоко вкоренено в реалността. Всичко, което ни се изправя в първата част, особено в първите написани раздели, е от дълбока, дълбока природна истина, но голяма част от това, което резонира в нея, все още ни звучи като някаква теория, сякаш някой говори за неща, които все още не е преживял напълно в собствената си душа.

А сега втората част: Тук се крие най-съкровено преживяване на собствената душа. Тук са най-висшите преживявания от духовен характер, чрез които човек се изкачва по стъпалата на съществуване, прониква във физическия свят и навлиза в онова място, където душата на човека се съединява с духовността на света.

което се слива с нея и се поддържа в света, в който едновременно намира пространство и светлина, и това, което му дава свобода, достойнство и независимост. Всичко това, като най-личното, най-съкровено преживяване, се съдържа във втората част на „Фауст“ на Гьоте.

Ще дойде време, когато „Фауст“ на Гьоте ще бъде разглеждан по съвсем различен начин от днес, когато ще бъде по-добре разбрано какво е имал предвид Гьоте, когато е говорил с Екерман на 29 януари 1827 г.: „Но всичко е чувствено и, замислено в контекста на театъра, ще бъде лесно очевидно за всички. И това е всичко, което имах предвид. Ако е само за да може масата от зрители да се наслади на зрелището, висшият смисъл няма да убягне на посветения...“

Докато първата част може в някои отношения все още да изглежда теоретична, все още не напълно реализирана, втората част е едно от най-реалистичните, едно от най-дълбоко реалистичните произведения в световната литература. Защото всичко във втората част на „Фауст“ се преживява, само че не се преживява с физически очи и уши, а с духовни очи и уши. Това е и причината, поради която тази втора част е била толкова слабо разбрана. Хората са виждали символи, алегории в това, което за духовния изследовател, за тези, които могат да го преживеят в духовните светове, е нещо далеч по-истинско и по-реално от това, което физическите очи виждат и ушите чуват. Наистина, много може да се очаква от такова произведение и да се разгледа част от това, което се крие в него, ще бъде задача на днешните и утрешните лекции. Днес фокусът ще бъде повече върху външните аспекти; утре повече върху това как „Фауст“ на Гьоте, в най-истинския смисъл на думата, е картина на вътрешен, езотеричен...

Философията на живота и светогледът на Гьоте са разгледани стъпка по стъпка. Ще се опитаме да проникнем в неговата същност и да надникнем зад завесата, зад която Гьоте е живял най-дълбоките тайни на живота си.

Фаустовско настроение е присъствало у Гьоте още когато е бил студент в Лайпциг. Знаем, че по време на престоя си в Лайпциг той се е изправял пред смърт поради болест . Много от това, което може да завладее човешката душа, е минавало през ума на Гьоте по това време. Но и много други неща са се случвали в него. Той се е запознал с начина, по който външната наука гледа на живота. Всъщност в Лайпциг той е обръщал малко внимание на същинската си област на изследване; той се е потапял в различни други науки, особено в естествените науки. Гьоте никога не е губил твърдата си вяра, че човек може да зърне по-дълбоките мистерии на съществуването именно чрез естествените науки, но по време на престоя си в Лайпциг той многократно се е отчайвал пред това, което външната наука е имала да каже и предложи. В много отношения това е било гъсталак от понятия, фрагментарно наблюдение на природата. Там той не е могъл да намери никъде това, което е търсил като момче, когато на седемгодишна възраст е взел пюпитр, е поставил върху него минерали от колекцията на баща си, растения и други геоложки образци, е взел конус с тамян и лупа и след това е чакал сутринта. И когато първите лъчи на утринното слънце паднаха, той взе лупата и остави слънчевите лъчи да паднат върху конуса с тамян, и по този начин, върху олтара, който беше принесъл на „великия Бог на природата“, се запали огън, който щеше да извира от самите корени и източници на самото съществуване. Но докъде трябва да стигнат тези източници на

Колко далеч беше съществуването от това, с което Гьоте се сблъскваше във философията, естествените науки и различните клонове на познанието в университета! Колко далеч бяха тези „източници на целия живот“ от всички подобни стремежи!

След това Гьоте пристига във Франкфурт, заедно с мислещи хора, които преди всичко притежават нещо от сливането на човешкия вътрешен живот с духовността, която преплита и живее в света – хора, които напълно усещат в себе си това, което Гьоте изразява с думите: „Азът се разширява в духовна вселена“. Още тогава във Франкфурт той е обзет от чувството: Отвъд простото преследване на понятия! Отвъд простото сетивно наблюдение! Трябва да има път към източниците на съществуване! И той се докосва до това, което може да се нарече алхимична, мистична и теософска литература. Той дори сам провежда практически алхимични експерименти. Той разказва как се запознава с произведение, в което мнозина по това време търсят подобни пътища: „*Opus Mago-Caba-listicum et Theosophicum*“ на *Уелинг*, произведение, което тогава се смята за начин за разпознаване на източниците на съществуване. Постепенно се запознава с *Парацелз*, *Базилий Валентин* и най-вече с произведение, което по самата си природа е било предопределено да направи дълбоко впечатление на всички амбициозни интелектуалци: „*Aurea Catena Homeri*“. Това е било изображение на природата, както средновековните мистици са вярвали, че я възприемат. Това, с което Гьоте се е сблъскал там – тези мистични, алхимични и теософски произведения – сигурно е направило същото впечатление у него, каквото би направил всеки подобен човек днес, ако например вземе книги от *Елипбас Леви*.

или подобно мислещи духове. Всъщност тези неща сигурно са направили още по-объркващо впечатление на Гьоте по онова време, защото представянето на различните писания, занимаващи се с магия, теософия и т.н., е било такова, че макар тайни да са били скрити зад външните символи, тези тайни всъщност вече не са били разбирани от онези, които са написали тези книги.

Тъй като непосредствената му величина и значение не можеха да бъдат изразени, това, което някога е било наистина древна мъдрост, нещо, което някога е живяло в човешките души, е било облечено там във външно нематериална одежда, във всевъзможни физически и химични формули. За онези, които са виждали само външно написано в книгите, тези формули със сигурност са изглеждали като пълни глупости и по онова време едва ли е имало начин да се разкрият тайните и да се проникне в смисъла им. Но не бива да се пренебрегва фактът, че Гьоте, от дълбините на своя стремеж към познание, е притежавал дълбоко интуитивен ум. И така, когато отворил „Aurea Catena Homeri“ и веднага съзрял първата страница, сигурно му се е сторило странно, когато видял там символ, който дълбоко е засегнал душата: два преплетени триъгълника, в ъглите на които са изобразени чудесно *символите* на планетите, увити в кръг около летящ дракон и отдолу странно втвърден дракон, втвърдяващ се в себе си - и когато след това прочел думите, които се намирали там на първата страница, как мимолетният дракон символизира течението, което винаги влива в твърдия дракон онези сили, които се стичат надолу от космоса, или как небето и земята са свързани, с други думи, както е казано там: „Как духовните сили на небето се изливат в центъра на земята“.

сигурно са оказали дълбоко въздействие върху Гьоте. Тези, например, които изобразяват цялостното развитие на света, както се е казвало, „от хаоса до това, което се нарича универсална квинтесенция“ – забележителен преход в странно преплетени знаци от хаотичната материя, която все още е недиференцирана, през минералното, растителното и животинското царство – до човечеството и до онези перспективи, към които човечеството се развива, във все по-голяма прецизност.

Но нямаше лесен начин да се проникне до по-дълбокия смисъл. И така Гьоте напусна Франкфурт в настроение, което може да се опише така: „Не открих нищо! Това, което естествените учени могат да ми дадат, са сухи, трезви понятия, нещо, от което е изцедена цялата истинска жизнена сила. Сега се скитам тук сред различни неща, които са ни запазени от времена, които са претендирали да надникнат в тайните на живота. Но пътят, пътят е достатъчен, за да доведе човек до отчаяние! – Такова наистина понякога беше настроението на душата на Гьоте. Той със сигурност не беше склонен да се занимава с лекомислени разсъждения и философстване, с диво символизиране и чувственост, с това, което толкова чудесно проницателно му въздействаше от тези стари книги. Те го гледаха със своите мистерии, сякаш бяха нещо, към което не можеше да намери пътя. За онези, които познаваха душата на Гьоте, зародишът на истинския потенциал да се потопят в мистериите на битието вече беше там, но той щеше да се разгърне едва по-късно. И така Гьоте се почувства отхвърлен, недостоеен да влезе в тези мистерии.“

След това той дойде в Страсбург. Там срещна хора, които

И двете страни на монетата трябваше да го интересуват . Той се запознава с *Юнг-Щилинг* , който притежава дълбоко мистична , „психична“ нагласа и който, чрез развитието на особени сили, иначе дремеци в човешката душа, е получил дълбоки прозрения за скритите аспекти на съществуването. В Страсбург той среща *Хердер*, който е изпитвал подобни настроения и който в моменти на отчаяние често е достигал до пълно отричане на живота. В лицето на Хердер Гьоте среща човек, страдащ от умора от съществуването, който казва нещо от рода на: „Учих много, открих много неща за връзката между човешката дейност и човешките стремежи на земята. Но не можех да си кажа: Имал съм дори един-единствен момент, в който копнежът ми по източниците на живота е бил доволен!“ Той е бил достатъчно болен, за да го направи, и затова е бил склонен да отхвърля всичко с остра критика. Въпреки това, именно Хердер насочва вниманието на Гьоте към многобройните дълбини на екзистенциалните загадки. Гьоте се натъква на истински фаустовска фигура в Хердер. И тази страна на отрицанието, която не може да избегне подигравките и презрението, Гьоте по-късно се натъква на своя приятел *Мерк* . Дори майката на Гьоте, която знаем, че категорично отхвърляше всяко морализиране и критика към хората, каза за Мерк: „Да, този Мерк никога не може наистина да остави Мефистофел у дома; човек е съвсем свикнал с това у него.“ Гьоте срещна в Мерк човек, който отричаше много от това, към което си струва да се стремим в живота.

В контраст с всички тези впечатления, които Гьоте е получил от жителите на Страсбург, именно природата, в чието съзерцание за него са възниквали много загадки на съществуването там.

няма. Сега трябва едновременно да разглеждаме Гьоте като човек с проникателен, остър ум, а не като непрактичен човек. Гьоте, както е добре известно, става адвокат. Той практикува тази професия само за кратко. Но всеки, който е запознат с работата на Гьоте като адвокат или по-късно като министър във Ваймар, знае, че той е притежавал изключително практичен усет. Като адвокат, той външно е знаел малко повече от юридическите книги, които е запаметил, но е бил човек, който е можел да взема бързи решения за това, което е пред него. Такъв човек знае и как да скицира линиите на живота с остри контури. Така Гьоте ни се явява със способността, от една страна, да има най-остри представи за света, а от друга страна, да чувства по най-дълбок начин страданието на неудовлетворената жажда за знания. Той ни се явява като някой, който е търсил най-дълбоките неща и е бил отхвърлен от тях. И имаше нещо друго в това.

Гьоте изпитваше онова настроение, което може да се характеризира с описание: той знаеше какво означава да се чувстваш виновен! Той се чувстваше виновен пред простото селско момиче Фридерике в Зезенхайм, в което беше събудил толкова много надежди и емоции и която въпреки това трябваше да напусне. Всичко това се пресичаше по най-забележителен начин в душата на Гьоте и от всички тези емоции за него се оформяше поетична фигура, фигура, основана на наблюдението на тази фигура, която можеше да срещне на всяка крачка по това време: фигурата на Фауст, онази забележителна личност, живяла през първата половина на XVI век, онзи Фауст, който след това стана обект на множество народни пиеси и куклени представления, и който беше съживен и *от Кристофър Холмс*.

Марлоу е постигнал литературно значение и в онази епоха се е превърнал в ярък проблем за много поети, включително *Лесинг* и Гьоте. Как се е случило така, че Гьоте е свързал собственото си страдание и собствените си настроения с тази фигура на Фауст?

Фауст, както се разказва, е живял през първата половина на шестнадесети век, време, когато много неща са били решени в историята. Ако сравним този период с единадесети и дванадесети век, когато е бил култивиран живот на интелектуално търсене, ще открием, че тези времена са много различни. През дванадесети век е било възможно за онези умове, които са прониквали в това, което епохата им е предлагала, да го съгласуват с това, което са могли да намерят в собствените си души. Когато са насочвали духовния си поглед нагоре към това, което царува в божествените висини като съзидателната сила на света, и когато са формирали понятия за него, те са били способни да го свържат с това, което са знаели от външната естествена наука. Това е било като поредица от етапи, които душите са опознавали: на дъното, на най-ниския етап, това, което човек научава като физик; на следващия етап, това, което човек научава за висшите мистерии на съществуването, за скритата страна на съществуването, до която духовното око и ухо са могли да достигнат; и отново, на най-високите етапи, етапите на божественото съществуване са били разпознавани във възвишено, във фини, кристално ясни понятия, които въпреки това са били живи и действени за душата, и всичко е било взаимосвързано.

Въпреки че днес човек може да пренебрегне призраците на онази епоха, това е път, който не търпи прекъсване. Ако например човек поеме по пътя на познанието за *Алберт Велики*, който започва по-долу в

от най-нисшата природа и кулминира в съзерцание на Бога – това не са сухи и трезви понятия, а понятия, които стоплят душата и озаряват сърцето. Това е било изгубено във времената, в които е живял Фауст. Понятията, измислени от един теолог относно етапите на божественото съществуване, наистина са били абстрактни, тоест умствено отделими, но сухи и трезви. Това са били понятия, които могат да бъдат изучавани, в които разумът и интелектът могат да се потопят. Но никъде разумът не е намерил възможността да свърже тези понятия с живото съществуване, което ни заобикаля, никъде, нито възможността да освети душата и да стопли сърцето. И тогава се случи така, че науката, известна като мистицизъм, магия и теософия, която се занимаваше с неща, възприемани с духовни очи и уши, беше в пълен упадък, главно защото печатната машина изнесе много от това, което преди това беше скрито в ръкописи, в публичната сфера и беше схванато от умове, които не го разбираха, които не виждаха в него нищо повече от нещо, което да бъде имитирано. Така в лабораториите се практикуваха измама и глупости от всякакъв вид. Това, което е трябвало да се преживее по духовен начин, за което написаното в книгите са били просто външни формули, макар и с дълбок смисъл, е било приемано буквално. Всякакви неща са били правени с формули и реплики и последицата е била, че в тази епоха това, което се нарича теософия, магия и окултизъм, се е приближило опасно до това, което се нарича измама и шарлатанство.

Вярно е, че в известен смисъл пътуването нагоре към духовните светове е свързано с опасности,

И че онези натури, чийто стремеж не е чист, чийто интелект и разум не са изтънчени, които не достигат до чисти, безчувствени понятия в мисленето си, могат лесно да се спънат, могат лесно да паднат в тази бездна. И така можеше да се случи, че онези, които все още знаеха нещо или които с пламенни усилия изучаваха писанията на мистиците, не намериха пътя или, понеже не можаха да го намерят, се доближиха до измамата, до шарлатанството. Но можеше да се случи и другото: сред много недоразумения сред хората този стремеж да бъде заклеймен като магьосничество, че *Тритхайм фон Шпонбайм*, *Агрипа фон Нетесхайм* и много други, които честно и искрено изследваха духовните сили в природата, бяха изобразени като черни магьосници и шарлатани, като хора, отклонили се от правилния път, прочертан от старата религия.

Животът на Фауст от шестнадесети век попада в този период, време, което в известен смисъл е видяло залеза на едно старо интелектуално течение, но което е било и зората на една напълно нова ера, време, което по-късно ще роди звезди като Джордано Бруно, Галилео, Коперник и т.н. Много периоди се наричат времена на преход. Но от всички тези епохи никоя не заслужава това име толкова, колкото времето на Фауст.

От всичко, което знаем, фигурата на Фауст е човек, който дълбоко е чувствал неадекватността на тогавашното изучаване на духовния свят. Фауст е изучавал и теология, отвърнал се е от нея и сега търси източниците на съществуване в последните остатъци от средновековна магия и подобни практики. И тъй като фигурата на Фауст най-добре се разбира като колебаеща се между честния стремеж към знание и

границите на шарлатанството се простират отвъд тях, по-добре е да го оставим в тази светлина и дори да не се опитваме да го схващаме с остри контури. Защото той не е бил схванат от самото интелектуално течение такъв, какъвто е бил в действителност; по-скоро целият стремеж, присъстващ в самите хора, сега е бил възприеман като външната одежда на тази фигура на Фауст от шестнадесети век. Така той се изправя пред нас в легендарна форма или в драма като човек, отпаднал от старите традиции на религията, от теологията, който се е предал на стремеж – както се е вярвало от все по-тесногръда гледна точка – който никога не може да доведе до нищо добро в живота. Целият мироглед от шестнадесети до осемнадесети век е изразен в думите, написани за Фауст в народната приказка: Той поставил светото писание „за известно време зад вратата и под пейката – след това вече не искал да се нарича богослов, станал светски човек и се нарекъл доктор по медицина“.

В такива думи човек изливаше това, което мислеше и чувстваше за Фауст. Усещаше, че търси в собствената си гръд извора, който води към дълбините на живота и неговите корени, че иска да се освободи по свой начин от старите традиции. Дори това, което е било запазено за тази фигура в *народни* пиеси и куклени представления, едва ли е било подходящо да предаде нещо повече от външния облик на Фауст. Но всичко, което е останало от фаустовската традиция, е оказало такова въздействие върху Гьоте, че той е могъл да повери на тази фигура това, което е живяло в него като жизнеустременост и жажда за знания. И така виждаме как през 70-те години на 18-ти век той започва да се обективизира в

Фигурата на Фауст. Всичко, което е неудовлетворяващо, цялото страдание, произтичащо от неудовлетворената жажда за знания, той е вложил в тази фигура на Фауст. Когато разгледаме първия монолог на Фауст, виждаме, в най-пълния смисъл на думата, това, което характеризирахме в началото на днешната дискусия: Виждаме човека, който се е потопил изцяло във външната наука, който се отчайва и който е близо до това да бъде напълно унищожен от живота, до това да бъде разбит от жаждата си за знания. Виждаме как той грабва старите книги. Гьоте я нарича книгата на *Нострадамус*, но всеки, запознат с литературата на магията, която Гьоте също е познавал по това време, лесно ще разпознае какво е имал предвид Гьоте под книгата, в която Фауст вижда знака на макрокосмоса. Той го кара да каже за нея:

Като небесни сили, издигащи се и спускащи
се, подаващи си златни кофи! С криле,
ухаещи на благословия, проникващи от
небето през земята, хармонично отекващи
из цялата вселена!

И тогава е това, което, подобно на описание на чувства, е свързано с тези думи, че го изпълва с един вид блаженство при вида на тази страница; във всичко това разпознаваме какво е повлияло на Гьоте по това време. Такива настроения и идеи са могли да се излеят в душата на Гьоте и той от своя страна е могъл да ги запише с такава истина, когато например е стоял пред този забележителен символ на двата преплетени триъгълника и двата дракона, *горния* духовен и *долния* физически, където в ъглите на преплетените триъгълници стоят символите на планетите, чиито сили се проникват една в друга, така че човек наистина вижда златисто-сияещото-

Планетата е пред него като златни кофи, между които текат силите, хармонично резонирайки в цялата вселена.

Когато човек обмисля подобни неща, пред ума си има душата на Гьоте с целия ѝ дълбок и честен копнеж за знание и тогава почти се съмнява дали трябва да се опитва да изрази всичко това в някакви остри понятия и да разсъждава много върху това. Човек просто иска да представи такъв факт на душата, за да може една душа с чувство за такива неща да спечели безкрайно много от него. Но всеки, който познава живота, такъв какъвто се развива през вековете, знае колко е оправдано, пред лицето на такива дълбоки вътрешни борби, да каже: Да, Гьоте беше един от онези, в които семето е посято първо в душата, семе, което може да узрее и да даде плод едва много, много по-късно. Виждаме, така да се каже, семената на това, което по-късно разцъфна толкова великолепно във „Фауст“. И много хора с известна склонност към хуманитарните науки също могат да извлекат от това различни житейски уроци.

Днес подобно стремеж, за съжаление, се приема твърде повърхностно. Днес човек вижда как хората се подхождат към него прибързано и след това бързо приключват, след като са схванали няколко понятия. Само този, който може да погледне назад към времето преди двадесет или тридесет години, когато определен флуид се е влял в душата му, когато много неща са се наслагвали върху него, когато са го подхождали различни неща и са последвали години и преживявания, наистина разбира загадките, които съществуват. Едва тридесет години по-късно това, което се влива в душата му, е достатъчно узряло, за да получи дори бегло адекватен отговор. Не можем да разгледаме живота на Гьоте достатъчно дълбоко именно от тази гледна точка и виждаме как

Настроението, което самият Гьоте сигурно е изпитвал по отношение на „Aurea Catena Homerī“, „златната верига“ на Омир, все още резонира; виждаме го изразено, когато той възкликва във „Фауст“: „Какво зрелище!“ Да, това е великолепно зрелище, когато душата се потапя в тези образи, без да има и най-малка представа какво всъщност представляват те. Това е зрелище. Но остава ли то само представа?

Тогава неизбежно идват думите: „Но уви! Това е само зрелище!“ Гьоте тогава още не е разбирал напълно тези дълбоки думи; но чувството вече е живяло в душата му: „Всичко преходно е само притча!“ И сякаш измъчван, той можеше да си каже, когато види тези странни фигури пред себе си: Колкото и изкуствено да рисуваме фигури, те все пак са само външни символи!

Какво зрелище! Но уви! само зрелище! Къде
мога да те хвана, безкрайна Природо?

Всеки обрат, дълбоко усещан: просто зрелище, това, което изобразява великия свят. Но той се беше занимавал с различни загадки на естествената наука и беше стигнал до разбирането какво дава на човек това дълбоко преживяване, където той трябва да си каже: „Ти си станал виновен!“ Той беше преживял това. Там можеше да се надява да почувства повече, когато съзерцава другите символи, тези, които са по-тясно свързани с непосредствения човешки живот. Това настроение е изразено и във „Фауст“. Книгата е обърната. На мястото на символа на големия свят се появява символът на малкия свят, пентаграмата и това, което я заобикаля, а пред душата на Гьоте идва вълшебната дума, чрез която, ако бъде приложена правилно, определени спящи сили могат да бъдат наистина събудени. Да,

Гьоте обаче е имал известно предчувствие, че нещо подобно на описаното тук съществува: че в човешката душа има спящи сили. Гьоте е знаел, че като съзерцава определени символи и понятия, човек може да събуди тези спящи сили, позволявайки му да зърне духовния свят.

Това, което е близо до самата човешка душа, това, което се изразява в знака на микрокосмоса, за което той би могъл да повярва, че ще го докосне. Той кара своя Фауст да произнесе думата, чрез която наистина, когато човек ѝ се отдаде в дълбока, вътрешна медитация, възникват определени вътрешни преживявания; той кара своя Фауст да я произнесе и се появява „Земният Дух“, този дух, който оживява земята и който прави възможно човечеството да възникне и да процъфтява на земята от универсалния поток на живота и света. Гьоте е разбирал чудесно как да съгъсти в думи точно всичко, което е *тайната* на Земния Дух, този Земен Дух, който се отнася към цялата земя по същия начин, както индивидуалната човешка душа, човешкият дух, се отнася към физическото тяло на човечеството; което е, така да се каже, владетелят на цялото естествено човешко ставане и разцвет, и на цялото историческо ставане. Той няма видима форма, но който отвори духовните си очи, може да го срещне, може да го види, така че да знае, че такъв дух на земята съществува. Това, което е той, Гьоте ни характеризира по такъв прекрасен начин:

В пороите на живота, в бурята
на действието, аз се нося
нагоре-надолу, люлеейки се
напред-назад!

Раждане и гроб
Вечно море,
Променяща се тъкан,
Жизнерадостен живот,
Така работя върху бръмчащия стан на времето
И създайте жива дреха за божеството.

Човек би могъл да се впусне във всяка дума от тази формула и да открие, че това, което Гьоте характеризира, се преживява истински от онези, които чрез развитието на душата си се издигат до съответните етапи на съществуване. Но това, което се случва, е нещо, което всички знаете: Фауст не чувства и не може да чувства равно на това, което се разкрива там. Той не знае пътя към тайнствените дълбини на съществуването. За него това, което живее и диша „в житейските потоци, в бурята на делата“, е „страшно лице“. Той не може да го понесе. Той се обръща и трябва да чуе думите:

Ти приличаш на духа, който разбираш,
не на мен!

Въз основа на древни традиции, той вярвал, че е „сздаден по образ и подобие на Божеството“ и сега трябва да си каже: Дори не и ти!

„Ти приличаш на духа, който разбираш.“ Само да можеха хората наистина да усетят тази поговорка! Че Гьоте я е усетил, се демонстрира от цялата ситуация в първата част на „Фауст“. Човешките същества не могат да разпознаят нищо отвъд това, в което самите те са се развили. „Какъвто е човекът, такъв е и неговият Бог“, казва Гьоте по друг повод. И тук е като самопризнание от Гьоте, че все още не е намерил пътя към източниците на съществуване, признание, което той прави на този етап от „Фауст“ –

Връзката е осъществена. Ако разгледаме тази първа фигура от „Фауст“, виждаме как самият Гьоте се бори да изобрази връзката между своя свят и духовния свят, към който се стреми. Без никакъв реален преход, срещата между Мефистофел и ученика следва веднага в първия „Фауст“. Какво е Мефистофел?

Тези, които познават пътя към духовните светове, знаят, че Мефистофел наистина съществува като един от двамата изкусители, с които човечеството се сблъсква, когато се впуска в духовното пътешествие, когато търси пътя към духовния свят. Има две сили или потенциали, с които се сблъсква човечеството. Едната е силата, която наричаме Луциферианска сила, която обзема човечеството понавътре, в основата на душата му, и тласка неговите страсти, импулси, желания и т.н. надолу в личното, в низшето. Всичко, което действа върху самото човечество, всичко, което обзема човечеството в най-съкровената му същност, е Луциферианско. След като обаче човечеството е било обхванато от този Луцифериански принцип в своето развитие през света, то е било предадено на друг принцип. Ако човечеството никога не е било обхванато от този Луцифериански принцип, тогава външният свят никога нямаше да се изправи срещу него в чисто материална форма. Тогава външният свят би се представил на човечеството по такъв начин, че човечеството би могло да си каже от самото начало, че всичко външно е израз, физиономия на духа. Човечеството би видяло духа зад всичко материално-чувствено. Но както е, тъй като всичко материално е било сгъстено под влиянието на Луциферианската сила, това, което се явява на човечеството във външния свят само като илюзия за външна реалност, също се е смесило с външното възприятие.

То заблуждава материалния свят; то е това, което показва на човека външното под формата на Мая или илюзия, сякаш то не е външният физиогномичен израз на духа.

Тази сила, която представя външния свят на човечеството във фалшива форма, е била разпозната за първи път в пълната си дълбочина от Заратустра. Под името „Ариман“ Заратустра за първи път изобразява тази фигура, която се противопоставя на бога на светлината. Заратустра нарича този противник на бога на светлината Ариман и за всички, които са следвали културата на Заратустра, Ариман се превръща в онази измамна фигура, която, за разлика от всичко, което човечеството иначе би възприело с прозрачна духовна яснота, го замъглява с дим и мъгла, създавайки илюзия. „Ако някой иска да го каже особено грубо, тази фигура, този, който поквари човечеството, като го насилствено затвори в оковите на материята и го излъга за истинската природа на материалния свят, се е наричал Мефистофел. Това е името, дадено на тази фигура на иврит, където „мефиз“ означава покваряващ, а „топел“ лъжец. И тази фигура след това преминава на Запад, в средновековната фигура на Мефистофел. Там, в книгите за Фауст, виждаме Фауст, противопоставен на тази сила; там той е наричан още „древната змия“.“

Гьоте се запознава с този Мефистофел. По-късната фаустовска традиция не успява да разграничи правилно фигурите на Луцифер от Мефистофел. Всъщност, във времената след шестнадесети век вече не е имало ясно разбиране за тези фигури. Хората вече не са знаели как се различават Луцифер и Ариман; всичко се слива във фигурата на Дявола или Сатана. По този начин,

И двамата са били виждани заедно без разлика и тъй като за духовния свят не се е знаело абсолютно нищо, не е правено никакво особено разграничение. Гьоте обаче, подобно на Мефистофел, се е противопоставял на всичко, което се предава като възприятие за външния свят чрез външните сетива, чрез човешкия интелект, който е свикнал да използва физическия мозък като свой инструмент. Човекът, който се обръща само към тази способност за обикновено разбиране, е за него като друго „аз“ на човека, стремящ се нагоре към духовния свят.

Така, за Гьоте всичко, което – както при Мерк или Хердер – се харесва на чисто интелектуалното, е било чудесно представено във фигурата на Мефистофел, който нито вярва в свят на доброто, нито го смята за смислен или важен. В самия Гьоте е било това второ аз, способно да се съмнява в духовния свят, и Гьоте понякога се е чувствал хванат в капана на конфликта, който бихме могли да наречем мефистофелска сила. Той се е чувствал разкъсван между тази зла сила, която се е въртяла в душата му, и между истински честния стремеж на душата му към духовни висоти. Гьоте е чувствал тези две сили в душата си. Да се изправи истински срещу духовния свят е нещо, което Гьоте все още не е знаел. Той е бил все още далеч от преживяването, което по-късно ще ни изправи по такъв великолепен начин във втората част на „Фауст“.

Вътрешният човек, стремящ се към духовни висоти, който е обвързан с илюзия в това, което Мефистофел извиква за човечеството, е изправен пред втората част на „Фауст“, в сцената на „Пътуването към майките“, от Мефистофел, представителят на всичко, което може да бъде открито чрез разум, обвързан с материалната, външна наука. Той стои там с

Ключове . Разбира се, тази наука е добра; тя води до портата на духовния свят. Но Мефистофел не може да влезе и описва това, в което Фауст трябва да влезе, като „нищо“. От казаното от Мефистофел чуваме, по класически грандиозен начин, какво материалистичният дух на човечеството все още хвърля на всеки, който се стреми да изследва фундаменталните принципи на съществуването чрез духовната наука. Те му казват: Ти си мечтател и фантазьор! Няма да се занимаваме с това, което ти, мечтателко, ни казваш за духовните основи на нещата. Това не е за нас! – И духовният учен може съвсем правилно да отговори, както Фауст отговаря на Мефистофел: „В твоята нищожност се надявам да намеря вселената!“

Но Гьоте, в преживяванията на младостта си, когато „за първи път пуска Фауст“, все още е далеч от такава яснота на ума. По това време той все още не е знаел как всъщност да изобрази Мефистофел като Фауст. В „Прафауст“ Мефистофел присъства такъв, какъвто го е преживявал Гьоте: ограничаваща сила, подигравателно се разразяваща в студентската сцена. Едва по-късно Гьоте открива посредническият подход, при който Мефистофел, в своите трансформирани се форми, постепенно се приближава до Фауст.

След това виждаме къде Фауст е повален от Мефистофел в сцената от „Избата на Ауербах“, където той се потапя във водовъртежа на чувствеността, започвайки пътя, който води Фауст към вината. Краят, затворническата сцена, все още не е бил във фрагмента, публикуван през 1790 г. Гьоте го е скрил. Но той вече е бил там в първия фрагмент, мъчителната затворническа сцена. В това, във всичко, което наричаме „Трагедията на Гретхен“, Гьоте е поставил тази част от живота си.

положено, което се изразява с думите: Станах виновен! - Това, което Гьоте изразява в първата част на «Фауст», е думата «личност».

Само Гьоте, който пътува до Италия, може да разгърне част от семето, засадено в душата му. По време на своето италианско пътешествие той открива забележителен път, който може да се следва стъпка по стъпка. Когато най-накрая пише на приятелите си във Ваймар: „Това е сигурно: древните художници са притежавали също толкова големи познания за природата и също толкова сигурна представа за това какво може да се представи и как трябва да се представи, както и Омир. За съжаление, броят на първокласните произведения на изкуството е твърде малък. Но когато човек види дори тези, той няма какво друго да желае, освен да ги разпознае правилно и след това да пътува там с мир. Тези велики произведения на изкуството, като най-висши произведения на природата, са създадени от хората според истинските и естествени закони. Всичко произволно и въображаемо се срива: има необходимост, има Бог.“ ... „Подозирам, че те (създателите на тези произведения на изкуството) са действали според самите закони, по които протича природата и по които аз съм на път“ – тук той показва, че не е просто Гьоте, изпълнен с абстрактен копнеж, а че е готов, по всеотдаен начин, стъпка по стъпка, да изследва битието, че е на пътя по себеотрицателен начин, където загадките на живота му се разкриват.

Не е чудно, че хора, които се опитват да не постигнат нищо по отношение на великата духовна цел на човечеството, която се стремят да постигнат само чрез абстрактни усилия, могат да постигнат това, като се справят незабавно с най-висшите проблеми на живота; тези, на които им липсва склонността да сравняват отделни растения и животни.

Да сравняваме кост с кост; да не вървим по света стъпка по стъпка, търсейки духа в детайлите: за всички тях абстрактният копнеж няма да доведе доникъде. Нека да погледнем Гьоте, как по време на своето италианско пътешествие той постепенно открива първичното растение, как събира камъни, как се подготвя чрез усърдно проучване, как не търси веднага как „едно нещо се стреми към друго“, а по-скоро как си казва: Ако искате да добиете някаква представа за това как „едно нещо работи и живее в друго, как небесните сили се издигат и падат и си предават златните кофи“, тогава вижте как един прешлен на гръбначния мозък се подрежда срещу друг, една кост лежи срещу друга, една сила се протяга към друга; търсете в най-малкото образа на най-великото! И Гьоте, чрез своето италианско пътешествие, се превърна в усърден ученик, който наблюдаваше всичко подробно, който търсеше най-великото в най-малките неща и който си казваше: ако художникът действа по начина на гърците, а именно „според законите, по които действа самата природа“, тогава божественото, което може да се намери в самата природа, се крие в неговите произведения. За Гьоте изкуството е „проява на тайни природни закони“. Това, което творецът създава, са произведения на природата на по-високо ниво на съвършенство. Изкуството е продължение и човешка кулминация на природата. Защото „поставен на върха на природата, човекът отново вижда себе си като цяло от природата, която трябва да породи в себе си още един връх. За тази цел той се издига, като се пронизва с всички съвършенства и добродетели, призовавайки избор, ред, хармония и смисъл и накрая се издига до създаването на произведението на изкуството“.

, че всичко се е появявало в ясни контури, в изяснени вътрешни преживявания на душата, в „италианския“

Пътешествие преди Гьоте. Там той възобновява своя „Фауст“ и виждаме как се опитва да свърже разнородните части. Но също така виждаме как сега обективно се потапя в това, което Фауст би могъл да стане в контекста на скандинавската природа. Именно в Италия той осъзнава остро колко различна е фигурата, издигнала се в центровете на класическата наука. Той отбелязва, че е забележително колко малко се чува в Рим за истории за духове, подобни на тези, открити на север. И виждаме как след това пише „Кухнята на вещицата“ във Вила Боргезе, сякаш някой, който вече се е отделил от цялото, но все още помни какво някога е бил за него Земният Дух.

Тогава, когато за първи път пише за Земния Дух, той можеше да го изобрази само като Фауст, който се отвръща като „страшно свит червей“. Но дори такова отвръщане, дори и човек все още да не може да го разбере, остава в душата; то продължава да има ефект. То продължи да има ефект върху Гьоте. Само онези, които са нетърпеливи и не могат да чакат, докато семената поникнат след десетилетия, само те не могат да намерят пътя си. И сега, когато Гьоте е в Италия, той знае, че дори такова отдръпване от „страшното лице“ има своето въздействие върху душата. Сега възникват тези думи:

Възвишени Духу, ти ми даде, даде ми всичко,
което поисках. Не обърна напразно лицето Си
към мен в огъня. Ти ми даде славната природа
като мое царство, силата да я усетя, да ѝ се
наслаждавам. Ти не просто допускаш студени,
благоговейни посещения, но ми даваш достъп
до най-дълбоките ѝ гърди.

Като да погледнеш в пазвата на приятел.
Ти водиш редицата от живите.
Минавайки пред мен, ти учиш моите братя .
Познат в тихия храст, във въздуха и водата.
И когато бурята бучи и скърца в гората,
Гигантският смърч се срутва върху съседните клони.
И стъблата на съседа се смазват.
И падането им, хълмът гърми глухо и кухо,
Тогава ще ме заведеш до безопасната пещера, ще ми
покажеш
После аз и собствената ми гърда
Разкриват се тайни, дълбоки чудеса .

Пред Гьоте стои възможността човешката душа да се разшири чрез собственото си развитие в духовна вселена. Чрез едно всеотдайно, спокойно и примирено търсене, Гьоте сега има пред душата си плодовете, които са се промъкнали, покълнали, когато се е изправил срещу Земния Дух. Какъв скок напред е било, докато тези плодове узреят в душата му, ни е показано по-специално от този монолог в „Гора и пещера“; той ни показва, че семената, посадени тогава в него, не са били напразни. Като напомняне да бъдем търпеливи, да изчакаме, докато тези семена узреят в душата, ни се изправя фрагментът от „Фауст“, който се появява през 1790 г. и съдържа тези пасажии. И сега виждаме как Гьоте постепенно намира пътя си, след като е бил отведен до „безопасната пещера“, където са разкрити тайните, дълбоки чудеса на собственото му сърце. Там той получава перспективата да не остава вече само в собственото си страдание; там той получава възможността да се издигне над собствената си болка, да изпрати зловещия си поглед навън в макрокосмоса, да стане свидетел на битките на добрите и злите духове и да види човека на сцената.

да види мястото на битките им. А в „Фауст“ от 1808 г. той го предшества с „Пролог в рая“:

Слънцето звучи по стария начин
В братските сфери се провеждат песенни конкурси.
И предписаното им пътуване j
Завършете го с гръмотевична разходка.

След това виждаме как макрокосмическите сили , силите на великия свят, се борят една срещу друга. Сега виждаме, чрез преживяванията на душата на Гьоте, как една странна светлина се пролива върху двата дракона, които някога са се изправяли срещу Гьоте в младостта му.

Ето защо този „Фауст“ е толкова универсално стихотворение, защото съдържа толкова много напътствия, защото ни казва – и това е златна дума: Чакайте с доверие разгръщането на вътрешните си сили, дори ако това означава да чакате толкова дълго! – Думите, които стоят пред „Фауст“ като „Обръщение“, също звучат като такова напътствие, където Гьоте поглежда назад към онези „колебаещи се форми, които някога са се явявали пред замъгления ми поглед“, но които сега са изпълнени с яснота. Сега, след като е трябвало да чака толкова дълго, онези приятели, които са участвали толкова живо, когато за първи път им е представил „Фауст“ в първоначалния му вид, вече са починали. А другите, които не са починали, той е трябвало да си признае, че са далеч, далеч. Гьоте е трябвало да чака разгръщането на семената, които са се крили в него по това време, така че сега тези трогателни думи резонират с нас:

Тъгата ми отеква в непознатата тълпа, самите
им аплодисменти тревожат сърцето ми, а
какво друго се радва на песента ми, ако тя все
още е жива, скита се разпръсната по света.

Вече не е адресирано до онези, които са му съчувствали в младостта му . Той е трябвало да чака, както последните два реда от това посвещение изразяват толкова красиво: Това, което някога беше реално за мен, изчезна в нереалност; но това, което е останало от него и което е изглеждало нереално за външното възприятие, сега е истина за мен, сега най-накрая мога да го облека във формите, в които то се явява като истина.

Така виждаме как точно това стихотворение, дори когато се разглежда само повърхностно, както направихме днес, ни води в дълбините на човешката душа. „Фауст“ започва в този вид сериализирана форма, вмъквайки части между други. Тогава Гьоте не може да изрази това, което междувременно е преживял в душата си. Нещо друго също допринася за способността на Гьоте да изрази най-дълбоките си вътрешни преживявания във „Фауст“.

Сред първите части на „Фауст“, които Гьоте написва, е сцената с Елена. Но виждаме, че тя дори не е включена във „Фауст“ през 1808 г. Защо не? Защото, тъй като Гьоте е завършил „Фауст“ по това време, тя не е могла да бъде включена. Това, което Гьоте искал да изрази с Елена, било израз на толкова дълбока интуиция за най-дълбоките мистерии на съществуването, че цялата първа част не била достатъчна, за да я включи. Едва в напреднала възраст Гьоте успял наистина да придаде форма на това, което било действителното дело на неговия вътрешен живот.

Така виждаме как неговата визия се е отворила към макрокосмическите светове, както той ги изразява в „Пролог в небето“. Но ние също искаме да видим как Гьоте знае как да изобрази пътя, етапите на духовните преживявания, които водят човечеството от най-ранните етапи до въображаемото съзерцание, където...

Душата, прониквайки все по-дълбоко, разбива портите на духовния свят, които Мефистофел се стреми да затвори. Гьоте също изобразява тези вътрешни преживявания. Тъй като във втората част на „Фауст“ той реалистично изобразява какво може да преживее душата чрез духовно, езотерично обучение, ние виждаме в нея най-дълбоките загадки на битието, това, което, когато бъде разпознато, ни се изправя като западно провъзгласяване на духовната наука в грандиозен стил. Човек е изкушен да постави произведение като „Бхагавад Гита“ редом с втората част на „Фауст“. Велика, могъща мъдрост говори от такива източни писания. Сякаш самите богове говорят на човечеството и искат да изразят онази мъдрост, от която са създали света. Разбира се, това е вярно. Но сега, когато погледнем втората част на „Фауст“, виждаме тази мъдрост, донесена директно до човечеството. Виждаме как стремящата се човешка душа се издига от външното сетивно възприятие до висотите на духовното виждане; виждаме как душата си проправя път до истинското ясновидство, там, където Фауст навлиза в духовния свят и е обграден от духовния хор:

рев се ражда новият ден за ушите
на ума. Скални порти скърцат и
тракат, колелата на Феб се
търкалят и тракат, какъв шум носи
светлината! Тя тръби и тръби
звучат, окото мига и ухото се
чуди, нечуваното не се чува.

до момента, в който Фауст ослепява външно, така че
външният свят изчезва като негово възприятие и той...

Но трябва да кажа : „Само вътре свети ярката светлина!“, до момента, в който душата си проправя път нагоре към сферите на космическото съществуване, където духовните светове се срещат в тяхната чистота, където загадките на света се разкриват пред душата. Това е път, който трябва да наречем езотеричен.

Как да проникнем от външния към вътрешния живот на загадъчните светове на Гьоте, ще видим утре. Утре ще видим от какви дълбини е произнесъл Гьоте словото, което най-накрая му е дало увереност за всичките му копнежи, за всичките му страдания и болки от житейското му търсене на знание:

Който и да се бори и бори , него
можем да изкупим; и ако любовта
свише е участвала в него,
благословеният домакин ще го
посрещне със сърдечно
посрещане.

Как Гьоте разрешава тези загадки на битието и показва как това, което живее в душата, може да се издигне до истинския си дом – това ще разкрие утрешната дискусия. Тя ще ни даде отговор на това, което Гьоте представя като свои загадки на битието и на което ни дава такъв обнадеждаващ отговор в края на втората част на „Фауст“:

Благородният член на духовния
свят е спасен от злото: Този, който
се стреми винаги напред, него
можем да изкупим.

С това той ни казва: Фауст може да бъде спасен! И духовете, които водят човека в чисто материалния свят и по този начин в разрушението, няма да надделеят.

ЗАГАДКИТЕ ВЪВ „ФАУСТ“ НА ГЪОТЕ ЕЗОТЕРИЧЕН

O

Берлин, 12 март 1909 г.

В една от версиите, които *Гьоте* е замислил за своя „Фауст“, Мефистофел, който е носил маската на Форкиас във втората част, е трябвало да пристъпи напред в края на третия акт, да свали маската, да слезе от платформата и да произнесе нещо като епилог. Идеята, както ни казва вече безсмислената сценична бележка, е била този епилог да подсказва как трябва да се разбира окончателната форма на Фауст. Думите, които Мефистофел е трябвало да изрече, така да се каже, като коментатор, не са включени в самия „Фауст“; те обаче са оцелели на лист хартия сред документите на Гьоте. По донякъде хумористичен начин Гьоте се опитва чрез Мефистофел да посочи как публиката всъщност трябва да се отнесе към неговия „Фауст“.

Тези думи са забележителни и в известен смисъл днешната дискусия трябва да се проведе в техния дух. Те намекуват за Евфорион, който е роден по призрачен начин, скача и подскача веднага след раждането си и изрича „нежна дума“. И така тези думи се свързват:

Стига толкова, виждате го, дори и да е много лошо, отколкото на британската сцена, където едно малко дете постепенно пораста и се превръща в герой.

Ето още по-хубава част: веднага щом е заченат, той вече е...

Роден, той скача, танцува и вече се бие! Мнозина критикуват това, докато други смятат, че не е толкова просто и лесно за разбиране, че има нещо зад него. Те усещат мистерии, може би дори мистификации, индийски и египетски влияния и който може правилно да комбинира и измисли тези идеи, който чувства, че му се движи етимологично напред-назад, е правилният човек. Ние също го казваме и нашето дълбоко разбиране ще ни направи верен изследовател на съвременния символизъм.

Следователно, всички подобни обяснения, основани на древна традиция, би могло да се каже, че са категорично отхвърлени. Напротив, обяснение от дълбините на духовния живот е точно това, което се изисква. Затова и Мефистофел казва: „Ние също казваме това и нашето дълбоко разбиране ще бъде верен ученик на по-новата символика.“

Всеки, който се задълбочи във втората част на „Фауст“, *ще* знае, че Гьоте е богат на словообразувания в това произведение и че следователно не бива да се обезкуражаваме от това, което изглежда противоречи на граматиката. Тук, в това изречение, изрично е посочено, че който наистина разбира „Фауст“ в смисъла на Гьоте, вижда и нещо по-дълбоко, което се крие отдолу. Но в същото време всичко, основано на просто изучаване и което би могло да доведе до чисто символично или подобно тълкуване, се отхвърля. Изискват се тълкуването на „Фауст“ да се предприеме от онова вярно ученичество, което познава такова преживяване на духовното, каквото можем да наречем преживяване в смисъла на съвременната духовна наука. Този, който е верен на „дълбокото си чувство“, на „верния ученик на съвременния символизъм“, трябва да бъде този, който

В духа на Гьоте, този коментар върху „Фауст“ подсказва, че той е извлечен от непосредствената сфера на ума, и Гьоте вероятно разкрива тук, че е включил нещо, което му е позволило да не разчита на стари символи, а да създава нови, независими символи директно от този непосредствен интелектуален живот. Ако сравним първата част на „Фауст“ с втората част по отношение на изобразяването на духовния свят, със сигурност може да се каже, че първата част до голяма степен представя научен материал, този, който може да проникне отвън до някой, който има интуиции за духовния свят, но който чрез различни четения и операции се стреми да се потопи в него. Първата част на „Фауст“ съдържа научен материал, свързан със свръхсетивния свят.

Втората част съдържа преживявания, истински преживявания, и всеки, който я разбира, знае, че те могат да произтичат само от личност, познала реалността на духовните, свръхсетивните светове, които се намират зад физическия свят. Всъщност Гьоте е останал, така да се каже, в нишката на своето повествование, въпреки че много от втората част изглежда толкова различно от първата. Това, което е научил в първата част, е преживял във втората част; той го е видял. Той е бил потопен в духовните, свръхсетивните светове. Той също така наемква достатъчно за това в думите на Фауст в първата част: „Виждам от интуицията си, че това, което казва мъдрецът, е истина.“

Духовният свят не е затворен; умът ти
е затворен, сърцето ти е мъртво!
Стани, ученико, облей безстрашно
земната си гръд в зората!

Гьоте може да посочи това там, където самият той
съобщава

може да види това, което вижда онзи, който „къпе земните си гърди в зората“, за да очаква изгряващото слънце на духа. В цялата първа част откриваме – както може би е станало ясно от вчерашните обяснения – енергичен стремеж на ученика Фауст към тази зора, но също така откриваме ясно и отчетливо посочено, че пътят никъде не е извървян по задоволителен начин.

Как започва втората част? Изпълнена ли е по някакъв начин инструкцията на мъдреца да „окъпе земната си гръд в зората“? Намираме Фауст „лежащ на цветна трева, уморен, неспокоен, търсещ сън“, заобиколен от същества от духовния свят. Откриваме, че той е откъснат от всяко сетивно възприятие, обвит в сън. Същества от духовния свят са ангажирани с неговия дух, който е отстранен от физическия свят. Пътят, който душата на Фауст изминава, за да израсне в духовния свят, ни е внушен по великолепен и мощен начин. И след това ни е показано как самата душа на Фауст наистина израства в света, който ни е посочен като духовен свят в „Пролог в небето“ в първата част. Гьоте казва от дълбок опит това, което винаги е било казвано на учениците в питагорейските школи: че една тайнствена световна музика се издига, за да посрещне онези, които влизат в *духовния свят*.

Слънцето звучи по древен
начин, песен за съперничество
в братски сфери, и завършва
предписаното си пътуване с
гръмотевичен рев.

Ето как трябва да резонира от сферите на духовния живот, когато те са правилно описани. Там не се предава поетичен образ, не метафора.

на сферите , а за истина; и Гьоте остава верен на тази истина, тъй като самият Фауст, вече отстранен от физическото съществуване, расте като посветен в света, от който тя отеква. Затова в сцената, където Фауст е отведен в духовния свят в началото на втората част, се казва:

рев се ражда новият ден за
ушите на ума. Скални порти
скърцат и тракат, колелата на
Феб се търкалят и тракат;
какъв шум носи светлината!
Тя тръби и тръби звучат, окото
мига и ухото се чуди, нечутото
не се чува.

Нека онези, които вярват, че могат да разберат поезията само като казват, че човек трябва да приема такива неща като образи на *поета* , създадени с поетична свобода, откажат да нарекат тези неща реалистични. Физическото слънце не звучи! То е духовното слънце, което стои зад физическото, от което този, който влиза в духовния свят, чува звуци – духовни, а не физически звуци. И тук отново чуваме как звуците на хилядолетията резонират заедно. Неволно всеки, който може да проследи пътя на човешкия дух през хилядолетията, ще си припомни, при пасажа за „звънящото слънце“, велики думи, изречени преди хиляди години, думи, изречени от някой, който чрез посвещение е знаел, че това, което ни се явява като физическо слънце, е израз на слънчевия дух и слънчевата душа, точно както физическото човешко тяло е израз на човешкия дух и човешката душа.

който погледна нагоре към духовното слънце и го нарече великата слънчева аура, Ахура Мазда. Спомняме си за Заратустра, който, когато видя слънцето по този начин, когато светът беше одухотворен за него, изрече великите, могъщи думи:

Ще говоря! Чуйте ме, вие, които копнеете за това отдалеч, вие, които копнеете за това отблизо! Разберете всичко точно, защото Той ще се разкрие! Няма вече лъжеучителят да покварява света, онзи, който провъзгласяваше невярност с езика си. Ще говоря за това, което е най-висше в света, на което Той, Великият, Ахура Мазда, ме е научил. Който не чуе думите Му, докато ги говоря, ще изпита нещастие, когато земният цикъл се завърши!

Преди духовното слънце да изгрее в душата, ученикът трябва да се окъпе в предходната зора. Затова мъдрецът казва: „Стани, ученико, окъпи неуморно земната си гръд в зората!“

Прави ли това студентът Фауст ?

След като духовните същества си играеха около него и се занимаваха с него , докато душата му за известно време беше отделена от тялото му, той се събуди преобразен. Душата му се беше върнала в тялото му, така че, окъпан в зората, той усещаше изгряващото слънце на духа.

Пулсът на живота бие свеж и вибриращ, за да посрещне нежно ефирния здрач; ти, Земьо, също беше непоколебима тази нощ и дишаш отново, освежена в нозете ми, вече започвайки с наслада да ме обгръщаш, ти раздвижваш и събуждаш мощна решителност, да се стремя винаги към най-висшето съществуване.

В здрача светът вече се разкрива, гората ехти с хиляди гласове на живот, долина от долина на долина, ивица мъгла се е разляла; но небесна яснота се спуска в дълбините, и клонка и клон, свежо освежени, поникват от благоуханната бездна, където са дремели потопени; боята също се изчиства от дълбините, където цвете и листо капят с трептящи перли, рай става моя обкръжаваща среда.

Фауст сега се чувства пробуден в света, в който е бил пренесен по време на Грабването, и къпе земното си сърце в зората. Но това е само началото на пътуването. Той се чувства пред портата на посвещението. Следователно, той все още не може да понесе това, което се появява, когато духовното око е пряко изложено на духовното слънце.

Но сега, от тези вечни дълбини, изригва пламъчен пламък, ние стоим объркани; искахме да запалим факлата на живота, море от огън ни обгръща, какъв огън!

Следователно, той първоначално разглежда духовния свят, но както ще видим скоро, като притча.

Нека слънцето остане зад гърба ми! Водопадът, бучещ през скалистия риф, гледам го с нарастваща наслада; от каскада на каскада той ту се търкаля в хиляди, ту се излива в хиляди и хиляди потоци, пяна след пяна, втурваща се високо във въздуха. Но как славно извираща от тази буря, извира цветната дъга на промяната, ту ясно очертана, ту разтваряща се във въздуха.

Разпространявайки ароматни, хладни
тръпки, *то* отразява човешкия стремеж.
Съзерцавайте го и ще разберете по-ясно: В
цветното му отражение ние откриваме
живот.

Това е Фауст, който къпе земните *си* гърди в зората, за да
се подготви да погледне в очите на духовното слънце,
което изгрява при посвещението.

Сега Фауст, с даровете, които е получил като духовно
същество по пътя към просветлението, ще бъде поставен в
по-широкия свят. Някой може да сметне за странно, че
Фауст сега е преместен в императорския двор, че е
обграден от всякакви маски и шеги. И все пак тези маски и
шеги съдържат дълбоки истини и са универсално значими.
Невъзможно е, особено днес, да се схване напълно
смисълът на този маскарад. Всъщност съдбата на тази
дискусия ще бъде да избира само отделни моменти от
цялото съдържание на втората част на „Фауст“. В противен
случай би трябвало да се изнесат много лекции, ако човек
иска да осветли всичко. Но само това може да се каже за
цялостното съдържание на тези маскирани образи: За
човека, който наблюдава човешкия живот с просветено
око, някои думи ще придобият различно значение,
отколкото имат във външния, трезв живот. Такъв човек,
който се потапя в целия грандиозен ход на човешкото
развитие, знае, че думи като национален дух и цайтгайст
не са просто абстракции. Той вижда в духовния свят
истинските, реални същности, които съответстват на това,
което иначе толкова абстрактно се нарича духът на народа
и духът на епохата.

Така, Фауст, бидейки просветлен, разбира, влизайки във
великия свят, където съдбите на света се решават от съд,
че в случващото се има свръхестествен елемент.

Човешките сили са в действие. Външно, в сетивния свят, човек може да наблюдава само отделни хора и законите, които те възприемат. В духовния свят обаче всичко това е подкрепено от духовни същности. Докато хората вярват, че действията им произлизат от собствените им души, че те вземат свои собствени решения, човешките действия и мисли са проникнати и повлияни от същности от свръхсетивния свят – духове на хора, духове на епохата и т.н. Хората вярват, че са свободни в своите решения, мисли и понятия, но се ръководят от това, което съществува зад физическия, сетивен свят като духовни същности. Това, което хората наричат свой собствен интелект, който според тях управлява хода на времето, е едновременно израз на тези лежащи в основата духовни същности.

Така за Фауст целият маскарад, който е предназначен да означава нещо, се превръща в израз на способността да се разпознае как силите влияят върху хода на великите световни събития, сили, произлизащи от такива същества, каквито Фауст вече е срещнал в първата част, произлизащи от Мефистофел. Човешките същества са обгърнати от такива духовни същества, които се извисяват над тях. Така, в зората на модерното време, Мефистофел се явява като съществото, което внушава в човешкия интелект изобретяването на книжните пари. Гьоте представя целия процес с определен превъзходен хумор: как от същия дух, от същия интелект, който у хората е обвързан само с физическия инструмент на мозъка, когато е вдъхновен от сродния дух, който желае да признае само чувственото, възникват такива явления, които управляват света, но които имат значение само за чувствения свят.

имат. По този начин се загатва за по-дълбокия смисъл на развитието, особено в този маскарад с маски.

В следващите редове обаче скоро ще бъдем отведени от света пред нас, в който ни се показва как действат свръхестествените сили, в истински духовния свят. След като се е обогатил, дворът също желае да се забавлява, като му бъдат представени фигури от отминала епоха. Парис и Елена трябва да бъдат извикани от миналото. Мефистофел, който принадлежи към онези сили на духовния свят, вдъхновили изобретяването на книжните пари, не може да проникне в сферите, от които произтича всяко по-дълбоко човешко развитие. Фауст носи в себе си душата и духа, способни да проникнат в тези духовни светове. Защото Фауст е ученикът, който е окъпал земната си гръд в зората, и ни се показва как Фауст вече е преживял нещо, което може да се счита за първи етап на ясновидството, етапът, през който ясновидецът преминава, когато е позволил на съответните упражнения да действат върху душата му. Има определени упражнения, които ученикът трябва да изпълни в медитация, концентрация и т.н., които са му зададени в езотерични символи, в които той се потапя и чрез които душата, когато напуска физическото и етерното тяло, се трансформира през нощта, така че първо да стане ясновидка в духовния свят. Какво изпитва ученикът, когато е позволил на тези упражнения да подействат, какво е това?

Първият етап на ясновидството е нещо, което първоначално може да причини голямо объркване. Най-добре можем да разберем откъде може да произлиза това, като разгледаме това, което понякога се нарича още „Ге-“

пътят на посвещението . Онези, които живеят във физическо-сетивния свят, виждат нещата около себе си в резки контури. Нещата им се представят като нарисувани в пространството, а човешката душа намира опора в твърдите контури, които намирате навсякъде, с които душата ви се изпълва, когато *се* отдаде на сетивните проявления. Представете си за момент, че всички обекти около вас са станали мъгляви, са загубили контурите си, единият се слива с друг, всичко се носи като облачни образувания, метаморфозирайки. Приблизително така е в света, в който ясновидецът прониква след първоначалните ефекти на упражненията. Защото те стигат до това, което се крие зад целия сетивен свят, това, което е в основата на цялата материя, но от което се ражда сетивният свят; те достигат етапа, в който духовният свят за първи път се изправя пред тях. Представете си например как кристалите в планините *се развиват* от своите изходни вещества в своите кристални форми и линии; така е, когато ясновидецът навлезе в духовния свят. В началото изглежда *объркващо* , ако ученикът не е достатъчно подготвен. Но от света, който им се явява като хаос, се появяват формите на сетивния свят, подобно на кристални форми от техните изходни вещества. Подобно на изходните вещества на физическо-сетивния свят, човекът първоначално преживява духовния свят. Човекът навлиза в това царство през портата на смъртта. Вярно е, че с по-нататъшното развитие на ясновидеца, формите ще приемат други, по-солидни форми, проникнати от онези контури , *които* се намират и в духовния свят и резонират с това, което посочихме като музика на сферите в духовен смисъл. Ясновидецът преживява това след известно време, но първоначално...

Всичко изглежда объркващо. Но човекът навлиза в тази сфера.

Ако образът на Елена и Парис трябва да бъде изваден наяве, той трябва да бъде изваден от този свят. Само Фауст, който е окъпал земното *си* сърце в зората, който е намерил вход в духовния свят, може да се възнесе в него. Мефистофел не може; той е способен само на това, което интелектуалният свят може да постигне. Той може само да получи ключа, който отключва царството на духовното. Но Фауст има увереността, сигурността, че ще намери там това, което търси: вечното, трайното, когато физическата форма на човека се разтвори в своите елементи при смъртта.

Чудесно е как, в грандиозен смисъл, ни се внушава как Фауст трябва да се спусне в духовния свят. Но въведението вече ни показва, че този, който описва това, е добре запознат с фактите, а също и с усещанията и чувствата, които обземат онзи, който не просто си играе с такива неща, а наистина ги опознава. Толкова грандиозно беше всичко, което съществува в този свят на чувствата, пред душата на Гьоте, когато семото на посвещението, обсъдено вчера, се появи чрез едно конкретно събитие. Той четеше пасаж от *Плутарх*, описващ как град Енгион търси съюз с Картаген. Никий, приятелят на римляните, трябва да бъде арестуван. Но той се преструва на обладан. Картагенците искат да го хванат. Тогава чува от устата му думите: „Майките, майките ме преследват!“ Това беше вик, познат в древността само от човек, който в състояние на ясновидство е бил отстранен от физическия свят. Човек би могъл да възприеме Никий или като глупак, или като обладан, или като ясновидец. Но как би могъл единият да различи другият?

Знаете ли? По факта, че той говореше за нещо, с което онези, които знаеха нещо за духовните светове, бяха запознати. От твърдението „Майките ме преследват!“ картагенците разбраха, че той не е обладан, че е вдъхновен, че може да каже от собствените си показания нещо, което може да се знае само от духовния свят, и така остана невредим.

При прочитането на тази сцена в душата на Гьоте се отприщи нещо, което вече беше засадено в него по време на престоя му във Франкфурт като семе на посвещението. Тогава той разбра какво означава да проникнеш в духовните светове. Оттук и думите, поставени в устата на Фауст. Където Мефистофел говори за „майките“, Фауст потръпва. Той знае какво е заложено на карта, че се докосва до свещено, но и „недостъпно“ царство, недостъпно за онези, които не са достатъчно подготвени. Мефистофел също знае за това царство, че Фауст не бива да влиза в него неподготвен. Оттук и думите: „Неохотно откривам висши тайни.“ Но Фауст трябва да слезе в това царство, за да постигне това, което трябва да се постигне, в това царство, където човек съзерцава това, което иначе е фиксирано и сковано в трансформациите на вечното битие. Тук духовното чувство възприема, зад физическите форми на сетивния свят, това, което прониква в сетивния свят, за да придобие твърди контури в него. И тогава Мефистофел казва, толкова характерно за това царство, каквото то се представя на всеки, който влезе в него:

... Избягай от създаденото
В структурите, необвързани царства;
Наслаждавай се на това, което вече не съществува;
Ятото си проправя път през облаците като влакове
от облаци .

Не може да се опише по-ярко какво е истинското преживяване на истински посветения човек. Това, което „отдавна не съществува“, се намира в този свят, когато е представено по този начин. „В царствата, освободени от форми“ – тоест, в царството, където няма форми на сетивния свят, което няма такива форми, което е освободено от тях. Именно в това царство, където това, което отдавна не съществува, трябва да отиде Фауст. И когато човек чете „като облаци, суматоката се вие“, той разпознава нещо най-странно. Нека си представим влизането в свръхсетивния свят като порта. Преди да влезе, човек трябва да подготви душата с достойни символи. Един от тези символи е взет именно от гледката на изгряващото слънце и допълва образа на земната гръд, къпеща се в зората: слънцето, образуващо своеобразен триъгълник около себе си. Душата преживява този символ и изпитва последиците от такъв символ, след като е преминала през портата, след като е вътре в духовния свят. Оттук и тези последици: „Като облаци, суматоката се извива и обръща.“ Всяка дума би била живо доказателство за това, което тази сцена е предназначена да представлява, за проникването на Фауст в първите етапи на свръхсетивния свят, който наричате имажинерен свят. Когато Гьоте изобразява това, той не е бил принуден да измисля описание на духовния свят от древни индийски или египетски източници, а е могъл да изобрази житейския опит съвсем реалистично; и е направил това.

Тогава Фауст изважда светещия триножник, на който седят Майките, източниците на съществуване в духовния свят. С негова помощ Фауст успява да извика пред хората образи на Парис и Елена.

да представи духовния свят пред човечеството. Би било твърде далеч, ако се разшири подробно важната символика на светещия триножник. Целта тук е да се покаже как всъщност е изобразен един вид посвещение във втората част на „Фауст“. Но колко предпазливо и правилно действа Гьоте, е видно от факта, че той ни показва пътя към духовния свят, път, по който само достойните могат да вървят бавно и с примирение. Той ни показва, че Фауст все още не е достатъчно достоен. Само онзи е достоен да влезе в духовния свят, който е отхвърлил толкова старателно всичко, свързано с тясно личното, че никакви желания или копнежи, произхождащи от тази тясно лична сфера, не се помръдват. Това може да изглежда малко, но всъщност казва изключително много. Защото обикновено не се крие само един човешки живот, а много човешки животи, между това, към което се стремим, и това, което трябва да се постигне чрез изкореняване на личните желания и копнежи.

Гьоте щателно показва, че Фауст все още не е достоен. Желание се пробужда в него; той копнее да прегърне Хелена от личен копнеж. В този момент всичко се разпада, то е изгубено. Той е съгрешил срещу духовния свят. Не може да го задържи. Трябва да проникне по-дълбоко в *духовната* сфера. И така, във втората част, го виждаме да продължава по пътя си. Виждаме го, след като е „парализиран“ от Хелена, отново в различно състояние на съзнанието, откъснат от физическото си тяло, изгубен в сън. Там виждаме нещо да се случва около него, нещо, което сякаш се извива нагоре от сетивния свят към свръхсетивния. Това, което се извива нагоре, не е предназначено да представлява нищо друго освен това, че Фауст, отново откъснат от физическия свят, преживява нещо, което може да се намери само в свръхсетивния свят.

с пълно осъзнаване . Сега той трябва да преживее пълното превръщане в човешкото същество. Трябва да преживее онези важни събития, които се разиграват зад кулисите на физическия свят, за да може наистина да види това, което желае. Хелън трябва да се върне във физическия свят; трябва да се въплъти отново, влизайки в ново превъплъщение. Там, където той просто си извиква въображаем образ от духовния свят, той се срина с цялото. Трябва да се гмурне по-дълбоко.

Сега виждаме как той преодолява втори етап . В това състояние, в което е бил поставен, сега виждаме, след като отново е бил отстранен от физическото тяло, как съзнанието постепенно се издига от сетивния свят в свръхсетивния. Това е изпълнено по наистина майсторски поетичен начин. Да се възхищаваме на това, което е реалност, е неуместно тук, защото това се обяснява просто с факта, че Гьоте изобразява втората част на „Фауст“ от гледна точка на преживяването. Но изобразяването на мистерията на въплъщението на Елена от Гьоте е великолепно, дори поетично.

Всеки, който познава фундаменталните истини на духовната наука, знае , че живеейки в нашия земен свят, човек носи със себе си вечна, духовна част от съвсем различни сфери и че тази духовна част се обединява с това, което се случва физически в линията на наследството, с това, което в крайна сметка е дадено от бащата и майката, и с това, което е взето от физическо-сетивния свят. Накратко – ако не се задълбочаваме по-дълбоко в същността на човека, а по-скоро характеризираме различните аспекти на човека колективно – можем да кажем, че в човека са обединени вечен и земен елемент. Вечен елемент, който е пропит с живот.

Животът слиза от духовния свят във физическо въплъщение – първоначално го наричаме дух. И за да може този дух да се съедини с това, което трябва да приеме формата на физическа материя, трябва да има посредник; и този посредник, тази връзка между физическото тяло и духовното, в духовно-научен смисъл е душата. Така дух, душа и тяло се съединяват в човешкото въплъщение.

Сега Фауст, с неговото повишено съзнание, ще преживее как тези елементи на човешката природа се съчетават. Духът слиза от духовните сфери, постепенно се обгражда с душата си от това, което взема от психическия свят, и след това, според законите на физическия свят, привлича физическото тяло около себе си. Ако човек разбира принципа, който се формира около духа като душа, която често наричаме астрално тяло, ако разбира какво стои между духа и тялото, тогава той разполага с междинното звено, което, така да се каже, свързва духа и тялото заедно.

Фауст намира духа в царството на майките. Той вече знае къде да търси този дух, откъде идва, когато се впуска в ново въплъщение. Но все още трябва да научи как се формира връзката, когато духът навлезе във физическия свят. И сега, в тази своеобразна сцена, ни се показва как, започвайки от чувственото и докосвайки границата на свръхсетивното, „Хомункулусът“ се създава в лабораторията на Вагнер. Самият Мефистофел допринася за това и ни се казва, с голяма проникателност, че Вагнер просто създава условията за неговото създаване. И така, с участието, така да се каже, на духовния свят, се появява това своеобразно същество, Хомункулусът.

Много е било мислино за хомункулуса. Размишленията и спекулациите по тези въпроси обаче не са от полза. Само чрез истинско занимание с духовната наука може да се разгадае истинската природа на хомункулуса. За онези, които са говорили за него през Средновековието, той не е бил нищо повече от специфична форма на астралното тяло. Тази сцена не трябва да се представя в сетивната сфера, а по-скоро като пренасяне в духовния „свят“. Човек трябва, така да се каже, да проследи целия процес със състоянието на съзнанието на Фауст. Както хомункулусът е характеризиран в следващите сцени, той наистина се представя като представител на астралното тяло.

Не му липсват интелектуални качества, но е прекалено осезаема компетентност.

Това е характеристиката на астралното тяло; и самият Хомункулус казва за себе си:

Докато съм тук, трябва да бъда и активен...

Астрално същество, което не може да стои неподвижно, което трябва да се изразява в непрекъсната дейност. То трябва да бъде водено в такива сфери, където наистина може да обедини духа и тялото.

И сега виждаме през какво преминава Фауст, неговото въплъщение, изобразено в класическата Валпургиева нощ. Тук ни е показана съвкупността от всички сили и същества, които действат зад физическо-сетивния свят; и непрекъснато преплетени са духове от физическия свят, чиито души са се развили до такава степен, че душите им са сраснали заедно с духовния свят, така че те едновременно съществуват „в духовната сфера“.

съзнателни за света . Такива фигури са двамата гръцки философи Анаксагор и Таис. От тях този хомункулус се стреми да научи как човек може да се роди; как, ако човек е духовен, може да постигне физическа форма. И всички фигури, представени ни в тази класическа Валпургиева нощ, са предназначени да допринесат за това разбиране – фигурите на осъзнаването на астралното тяло, узряло за навлизане в чувствеността, във физическия свят. Ако човек можеше да проследи всичко това точно, дори и най-малкият детайл би доказал какво се има предвид. От Протей и Нерей хомункулус търси насоки как да проникне във физическия свят. Показано му е как да се организира около елементите на материята и какви са неговите духовни качества – тоест как душата постепенно навлиза във физическите, сетивните елементи, чрез това, което се е случило в царството на природата. Показано ни е как душата трябва да премине отново през състоянията на минералното, растителното и животинското царство, за да се развие в човешко същество:

Трябва да започнете в необятния океан !

Тоест , в минералното царство. След това трябва да преминете през растителното царство. Гьоте дори измисля уникален израз за това. Той кара хомункулуса да каже:

Издава грухтеш звук и ми харесва ароматът!

Показва му се как да продължи, докато около него постепенно се оформи физическо тяло. Накрая настъпва моментът на любовта. Ерос ще завърши всичко. Тайс предлага следния съвет:

Отдайте се на похвалното желание да започнете творението наново! Бъдете готови за бързо действие! Там вие се раздвижвате според вечните норми, през хиляди и хиляди форми, и имате време, докато се появи човечеството.

Защото, когато хомункулусът навлезе във физическия свят, той губи свойствата си. Азът става негов господар.

Не се стремете към по-висши порядки:
Щом веднъж сте станали човешко
същество, за вас всичко е свършено.

Така казва Протей; тоест , махни се от астралното тяло, което още не е проникнало в човешкото царство.

Целият възглед на Гьоте за природата – родството на всички същества, тяхното метаморфно развитие от несъвършеното към съвършеното – се появява тук, в този образ. Духът първоначално може да съществува само като зародиш в света. Той трябва да се излее в материята, в *елементите* , да се потопи в тях, за да приеме от тях по-висша форма. Хомункулус се разбива в черупката на колесницата на Галатея. Той се разтваря в елементите. Моментът е изобразен по чуден начин, когато астралното тяло наистина се е трансформирало с тяло от физическа материя и сега може да живее като човешко същество.

Това са преживявания, които Фауст преживява, докато е в променено състояние на съзнанието, състояние, откъснато от физическото му тяло. Той постепенно узрява, за да види тайните, които се крият зад физическото и чувственото.

Съществуването лъже. И сега той може да види как това, което съществува в царството на „отдавна несъществуващото“, духът на Елена, се явява въплътено пред него. Имаме третия акт от втората част на „Фауст“, прераждането на Елена. Гьоте представя идеята за прераждането мистериозно, както е трябвало да направи по онова време: как духът, душата и тялото се обединяват от трите царства, за да образуват човешко същество, и пред нас стои преродената Елена.

трябва да сме наясно, че Гьоте, като поет, изобразява, така да се каже, образно, това, което преживява ясновидското съзнание. Затова не бива да се намесваме с груба критика и да питаме: Наистина ли Елена се е преродила? Трябва да разберем, че поетът говори за това, което е преживял в духовните сфери. Така Фауст, преодолял нов етап от живота, може да изпита хармонията с това, което е „отдавна отминало“, връзката с Елена.

Сега виждаме как от съединението на човешката душа с духовния свят, когато душата се е възнесла към по-висши светове, се ражда същество, което като дете на духа живее не по законите на сетивния свят, а по законите на духовния свят: Евфорион. Именно когато си припомним обсъжданите по-рано пасажии относно предвидения епilog на Мефистофел и Форкиас в края на трети акт, ще разберем какво произтича от съединението на този възвишен дух със сетивния свят, когато разберем, че Гьоте е включил в *Евфорион черти на Байрон, когото е толкова високо почитал*. Правейки това, тъй като това са преживявания в духовния свят, му е позволено да прилага законите на духовния свят. Следователно той може...

Евфорион, едва заченат, вече роден и веднага подскачащ, движещ се и говорещ красноречиви думи.

И отново виждаме как Гьоте стриктно и съвестно схваща навлизането в духовния свят . Фауст, в стремежа си към свръхсетивните сфери, е далеч отвъд това, което преживява там. Но дори и там той все още не е свободен от силите, от които трябва да се освободи, ако *душата* му иска да се съедини напълно с духовния свят. Той не е свободен от това, което Мефистофел смесва с тези духовни преживявания. Фауст е това, което наричаме мистик, който в сцената с Елена и Евфорион живее и диша изцяло в духовния свят. Но тъй като той все още не е достигнал необходимото ниво, което му позволява да бъде напълно приет от духовния свят, това, което може да преживее там – Елена и Евфорион – отново е загубено за него. Това, което е извлякъл от духовния свят чрез своя опит, е отново загубено за него. Той е станал способен да се потопи в духовния свят, да преживее еуфориона, детето на духа, което възниква чрез брака между човешката душа и световния дух, но то отново му се изплъзва и той потъва.

Сега от дълбините отеква странен вик. Фауст е като мистика, който за известно време се е спънал, е зърнал духовния свят и знае какъв е той, но не е могъл да остане там и изведнъж се оказва пренесен обратно във формите на сетивния свят: той възприема собствената си душа като майка на това, което е родил от духовния свят. Но това, което е родил, потъва обратно в духовния свят и е там, сякаш зове самата душа, която ражда подобно нещо:

оставяй сам в тъмното
царство!

Сякаш човешката душа трябва да се върне в царството, което отново се е изплъзнало от хватката ѝ. За Фауст остава само дрехата и воалът на Елена. Който се задълбочи в смисъла на подобни неща, знае какво е имал предвид Гьоте под „дреха и воал“. Именно това остава за онзи, който веднъж е зърнал духовния свят и след това е трябвало отново да го напусне. Остава му това, което по същество не е нищо друго освен абстракция, идеите, които се простират от епоха в епоха, което не е нищо повече от дрехата и воалът на духовните сили, които живеят живота си от епоха в епоха.

Така мистикът отново е пренесен за известно време и зависим от мисленето си, точно както проникателният историк е зависим от мисленето си, само че той е постоянно облечен в дрехи и воали, които го носят от епоха в епоха. Тези идеи не са безплодни. Те са абсолютно необходими за някой, ограничен до сетивния свят. Те са дори нещо специално за някой, който вече има чувство и преживяване от духовния свят. Те изглеждат сухи и абстрактни за някой, който е по своята същност абстрактен. Но който е бил докоснат от духовния свят – дори и да схваща само тези абстрактни идеи – сега е пренесен от тях през света в едно съвсем различно време, където може отново да изпита как действат силите в необятния свят.

Фауст отново се пренася в света, който някога е преживявал в двора. Той отново вижда как съществата, в чиито действия хората са просто вградени, се утвърждават. Той отново вижда как

Преплитат се свръхестествени нишки и същата сила, която той познава като Мефистофел, е съпредач на тези свръхестествени нишки. Така той си проправя път от сетивния свят към свръхестественото, научавайки се как силите, които възприемаме в природата, се преплитат в нашия сетивен свят, как Мефистофел, така да се каже, води духовете зад силите на природата на бойното поле. Той ги нарича „планински хора“. Силите, които стоят зад сетивния свят, са изобразени така, сякаш самите планини въвличат своите народи във войната. Но тук се разгръща живот, който съществува на подчинени нива. Това взаимодействие на свят, лежащ под човешкото царство, но воден от духовни сили, е живо изобразено. След това е описано, великолепно живо, как историческите сили, които са реални сили за духовния наблюдател, също играят роля. От старите оръжейни и складове, където лежат старите шлемове, излизат онези същности, които абстрактният мислител би нарекъл исторически идеи, но за които този, който може да вижда в духовния свят, знае, че живеят в духовните сфери. И там виждаме как Фауст, в своето по-висше състояние на съзнание, е воден към силите на историята; виждаме как силите на историята се издигат и биват водени в битка. Съзнанието на Фауст трябва да се издигне още по-високо. Целият свят трябва да му се яви одухотворен, всички събития, които възприемаме около нас, които обикновеният абстрактен мислител описва само с интелекта си, обвързан с физически мозък, и след това вярва, че е направил всичко, когато описва външния свят. Но всичко това е обвързано и се ръководи и насочва от свръхсетивни същности и сили.

Когато човек се издигне до духовните висоти по този начин , той опознава пълната сила на това, което е предназначено да го завлече отново надолу в сетивния свят. Той опознава по особен начин това, което преди не е познавал напълно. Това се случва сега с Фауст. Тук Фауст стои в решаващ момент от своето вътрешно развитие. Той трябва да завърши своето пътуване. Мефистофел е преплетен с всичко, което е виждал досега. Той може да бъде освободен от Мефистофел, от онези духовни сили, които обвързват човечеството със сетивния свят и отказват да го освободят, когато Мефистофел се изправя срещу него като изкусител. Където светът с неговите сфери, природата и историята с тяхната духовност, стоят пред Фауст, там той преживява нещо, от което всеки, който разбира тези неща, може лесно да разпознае дълбините, от които е говорил Гьоте. Изкусителят, който се стреми да завлече хората надолу, след като са се издигнали частично в духовния свят, се приближава до тях и се опитва да им внуши фалшиви чувства и възприятия за това, което вижда в свръхсетивния свят. Сцената изобразява конфронтацията на изкусителя с човечеството по великолепен начин! Той също се обърнал към Христос, обещавайки му всички царства на света и техните слави.

Такова нещо се случва с човек, потопил се в духовния свят. Изкусителят му обещава света с всичките му прелести. Какво означава това? Не означава нищо друго освен, че не трябва да вярва, че нищо в този свят все още може да принадлежи на техния тесногърд егоизъм. Че всяка личност с нейните егоистични желания и копнежи трябва да изчезне, че изкусителят трябва да бъде победен – че

Гьоте, чрез Мефистофел, подсказва, че това може да служи като ориентир за това, което той има предвид:

Но сега, когато най-накрая мога да говоря съвсем ясно:
Не ти ли хареса нищо в нашата повърхност ?
Ти пренебрегна в неизмерими простори
„Царствата на света и тяхната слава.“ (Матей 4)

Може да се каже, като допълнителен бонус за онези, които отказват да разберат, че Гьоте намеква с тези думи какво всъщност иска, като по този начин илюстрира и този важен етап от интелектуалното развитие на човека. Фауст успява да преодолее егоизма на личните желания и воли до такава степен, че посвещава цялата си дейност на парчето земя, което му е дадено. Той не иска владение на тази земя, не иска слава, нищо подобно, а само да работи всеотдайно за другите хора: „Да стои на свободна земя със свободен народ“.

Трябва да разбираме тези думи в смисъл, че личният егоизъм постепенно се отделя от човешката душа. Защото никой, който не е преодолял този личен егоизъм, не може наистина да достигне до последния етап, който Гьоте също възнамерява да изобрази. Така той изобразява Фауст в точката, където, подобно на люспи, пластове на човешкия личен егоизъм падат, където Фауст се отдава изцяло на духовното, където всички перчене на славата и външната чест в света наистина вече не означават нищо за него. Но дори тогава Фауст все още не е преодолял едно нещо. И отново виждаме Гьоте от духовна перспектива, дълбоко, дълбоко в сърцето, докато той сега описва какво се случва след това.

Фауст е станал, до известна степен, човек, освободен от егоизъм. Той е научил какво означава да...

да каже: „Делото е всичко, не славата!“ Той се е научил да казва: Искam да бъда активен. Моята дейност ще се излее в света; не искам нищо друго освен награда за тази дейност! – Но в една много малка област става забележимо, че егоизмът все още не е изчезнал. В обширното му имение стои стара вила на повдигната платформа, в която живеят възрастна двойка, Филемон и Бавкида. Егоизмът на Фауст е изчезнал по отношение на всичко останало, но не и по отношение на тази вила. В душата му се утвърждава последен остатък от егоизъм. Какво би могъл да спечели от това издигнато положение! Би могъл да застане там и да огледа с бърз поглед плодовете на труда си и да се радва на това, което е създал! Това е последен егоизъм, насладата от чувственото съзерцание. Остатъкът от задоволство в чувственото съзерцание остава с него. Той все още трябва да бъде освободен, трябва да бъде премахнат. Нищо от удоволствието и утехата, тоест от непосредствената отдаденост на външния свят, с който егоизмът е свързан, не може да остане в душата му.

И отново виждаме Фауст в контакт с духовни сили. В „Полунощ“ се появяват четири сиви жени. Те се приближават до него. Три от тях – Липсата, Вината и Нуждата – нямат власт над него. Но сега се появява нещо, което принадлежи към преживяванията на посветителния път. По пътя на посвещението има мистериозна връзка между всичко, което човек може да направи от егоизъм, и онова състояние на ума, изразено с думата „грижа“. В човека, който е стигнал до точката, в която гледа в духовния свят без егоизъм, няма грижа. Грижата е съпътстващ симптом на егоизма. И колкото и малко някои да вярват в това...

Макар че може да е вярно, че ако е налице тревога, егоизмът все още не е изчезнал, въпреки това е вярно, че по дългия, отричащ се път към духовния свят, егоизмът трябва да изчезне напълно. Ако човек навлезе в духовния свят и все още носи някаква следа от егоизъм в себе си, тогава тревогата пристига и се разкрива в своята разрушителна сила.

Тук виждаме нещо от опасностите на посвещението. В сетивния свят, благосклонните сили на духовния свят гарантират, че силата на тревогата не може да достигне човечеството *по този начин*. Но в момента, в който човек се слее с духовния свят, когато се запознае със силите, действащи там, неща като тревогата се превръщат в разрушителни сили. Някои неща могат да бъдат преодолені чрез ключовете, които водят към духовния свят; тревогата обаче се промъква през всяка ключалка. Ако човек е напреднал достатъчно далеч, тогава, ако смело се изправи срещу нея, тревогата се превръща в сила, която отнема дори този последен остатък от егоизъм: Фауст ослепява. Защо? Чрез размяната на последния остатък от егоизъм, който все още е в него, със силата на тревогата, той ослепява. Последната възможност за наслада е отнета от Фауст. Все по-тъмно и по-тъмно става навсякъде. Сега душата му преживява, че последният остатък от егоизъм е царувал в нея, когато са разрушили малката къща Хес, от чието място е можело да се постигне егоистично удоволствие от създаването.

„Само вътре свети ярка светлина!“ Сега душата на Фауст принадлежи на онзи свят, над който тревогата и всички разрушителни елементи, които разкъсват тялото, нямат власт. И сега Фауст преживява нещо, което преживява човек, посветен в духовния свят. Той

Той участва, като външно събитие, в събитията, които не преживява във физическия свят: собствената си смърт, собственото си погребение. Той гледа от духовния свят на физическия свят и на всичко, което му се случва, като на друг: сега са замесени само онези сили, които съществуват единствено във физическия свят.

Би било пресилено да се опише как Гьоте сега представя „лемурите“, които са просто сглобени от сухожилия и кости, така че нямат душа; те представляват човечеството в състоянието преди една душа да е влязла в него. Самият Фауст обаче е пренесен в духовния свят. Сега виждаме Мефистофел да води последна битка за *душата на Фауст*, значителна и забележителна битка. Ако човек анализираше тази битка подробно, щеше да види какъв задълбочен познавач на духовния свят е бил Гьоте.

Там лежи умиращият Фауст. Мефистофел се бори за душата. Той знае, че душата може да излезе от различни части на тялото. Тук би имало много да се научи за тези, които научат от това или онова ръководство как душата напуска тялото. Гьоте е по-напред. Той знае, че не винаги е едно и също място, че напускането на душата от тялото при смъртта зависи изцяло от етапа на развитие на човек. Той знае, че докато душата е в тялото и там приема форма, съответстваща на тялото, тя може да има тази форма само чрез еластичната сила на любовта. Мефистофел вярва, че душата на Фауст е узряла за царството на мрака. Тогава тя може само да приеме формата, която той описва като „грозен червей“. Когато душата е предадена на собствените си сили, тя може да има само форма, която е израз на нейните добродетели или

неговите пороци. Ако душата на Фауст беше узряла за царството на мрака, тя щеше да се оформи така, както Мефистофел си го представя. Но сега тя се е развила и е отнета, *защото* добродетелите ѝ съответстват на духовния свят и е притежавана от духовните сфери.

Първо, срещаме онези хора , *които* са, така да се каже, връзките между физическия и духовния свят, онези, които стоят като посветени във физическия свят и чиито духове достигат до духовния свят: свръхсетивни преживяващи и наблюдатели. Така те са ни представени. Гьоте, в поемата си, озаглавена „Символ“, говори за това как от духовния свят излизат два гласа.

Но отгоре гласовете на
духовете зоват, гласовете
на господарите: Не
пренебрегвайте да
упражнявате силите *на*
доброто!

Гьоте и тук остава последователен в прозрението си. Той изобразява духовете, които не са въплътени в сетивния свят. Но първо представя онези, за които често се използва името „Учители“, онези, които са въплътени в сетивния свят. Той ги представя в най-естествения за него по онова време вид, като Pater Ecstaticus, Pater Seraphicus и Pater Profundus, и за които казва на Екерман: „Между другото, ще се съгласите, че заключението, където спасената душа се възнася, беше много трудно постижимо и че при такива свръхсетивни, едва доловими неща, много лесно бих могъл да се изгубя в неяснота, ако не бях успял да изясня поетичните си намерения – чрез рязко определените...“

християнско-църковните фигури и концепции благоприятно ограничителна форма и твърдост.“

Всеки, който е слушал лекциите за християнското посвещение тук, ще разбере как Гьоте е бил посветен в тези въпроси.

Така душата на Фауст се издига през сферите, през които преминават души, вече израснали в духовния свят и действащи в него; души, които също така действат в довеждането на души в духовния свят. И тогава виждаме как Гьоте, така да се каже, прави своята изповед, онази изповед, която го характеризира като член на онова духовно-научно течение, което е обсъждано тук няколко пъти, особено в лекцията „Къде и как човек намира Духа?“, където е даден пример за това как човек живее пътя си към духовния свят. Там е цитиран черният кръст с червените рози. Силите се пробуждат в душата, когато човек се предаде на този розов кръст, който в черния кръст представлява слизането на чувствения свят, а в червените рози - поникването на духовния свят, което представлява това, което думите абстрактно изразяват:

И докато немаш това, това:
Умри и се прероди! Ти си
просто гост на тъмната земя.

какво може да постигне човек чрез духовно разбиране, чрез *силата* на червените рози и го призна: Розите падат от духовния свят, когато безсмъртната същност на Фауст се абсорбира. И така виждаме как Гьоте истински изобразява пътя на човешката душа в духовния свят.

Само скици биха могли да се направят за някои неща. Защото има нещо особено в „Фауст“ на Гьоте: колкото повече човек се потапя в него, той става все по-дълбок и по-дълбок и едва тогава човек разбира какво може да бъде Гьоте за човечеството. Човек разбира какво ще стане Гьоте един ден за човечеството, когато антропософията освети езотеричната поезия на Гьоте, където той говори за духовния свят, основавайки се на собствените си преживявания. Гьоте реалистично изобразява това, което е познавал като факти от духовния свят. Тази втора част на „Фауст“ е реалистично литературно произведение, но естествено затворено за онези, които не знаят, че духовните светове са реалности. Ние нямаме символи, а само поетични украшения на напълно реалистично изобразени, но свръхсетивни събития. на онези свръхсетивни събития, които душата преживява, когато се слее със света, който е нейният първоначален дом, когато се чувства не в такова познание, което е само абстракция, сливане със сетивни наблюдения или интелектуални абстракции, а което е реален факт от духовния свят.

Разбира се, човек все още ще е дълъг път от разбирането на „Фауст“ на Гьоте, защото първо трябва да разпознае езика на „Фауст“, ако иска да се задълбочи в него. Човек може да чете коментари за Фауст след коментари за Фауст: дори думите не се тълкуват от иначе доста умни хора. — Когато Вагнер вижда хомункулуса да пониква в епруветката, казва той — можете да прочетете в коментарите за Фауст какво се предполага, че означават думите, които Вагнер изрича:

Случва се! Масите се раздвижват
все по-ясно! Убеждението става
все по-вярно, по-вярно.

Говоря също толкова погрешно, колкото и всички онези хора, които тълкуваха думите на Гьоте като че ли Вагнер е бил убеден, че хомункулусът ще се появи: убеждението на Вагнер е по-ясно очевидно! – А тълкувателите на Фауст мислят, че могат да изчерпят цялата дълбочина на „Фауст“ с такива тривиалности! Разбира се, нашата епоха, която също използва термин, измислен от Гьоте, „Свръхчовек“, без да схване по-дълбокия му смисъл, не би могла да тълкува тези думи по друг начин. Но истинският смисъл е следният: Това, което се замисля във физическия свят, е концепция; това, което се замисля тук, в астралния свят, е *убеждение*, концепция в свръхсетивните светове, убеждение. Но първо човек трябва да се научи да чете Гьоте, където той, както всички велики улове, оформя езика. Тогава човек ще може да оцени пълната сериозност, от която е възникнал „Фауст“. Тогава, преди всичко, човек вече няма да се занимава с тривиалността да разбира последните думи на „Фауст“ в смисъл, че „Вечното женско начало“ се отнася до нещо, свързано с женското начало в сетивния свят.

Вечното Женско е онази сила в душата, която позволява да бъде оплодена от духовния свят и следователно се слива с него в своите ясновидски и магически дела. Това, което може да бъде оплодено, е Вечното Женско във всяко човешко същество, което го привлича към сферите на Вечното. И Гьоте описва това развитие на Вечното Женско в духовните светове във „Фауст“.

Нека се огледаме около себе си във физическия свят: всичко, с което се сблъскваме там, възприемаме още по-ясно, когато виждаме в него не истинска реалност, а притча за вечното. Душата преживява тази вечност, когато влезе през портите

Тя преминава в духовния свят. Там тя преживява това, което може да се внуши със сетивни думи, ако тези сетивни думи се представят по много специфичен начин. Гьоте също е говорил за това и по този начин е отправил нещо като голямо предупреждение към всички, които искат да упорстват в абстрактно мнение за това или онова. Като голямо предупреждение към човечеството, Гьоте е изразил в две стихотворения, че когато някой каже нещо от духовния свят, той може да го изрази по напълно противоречиви начини. В първото стихотворение той казва:

Вечното се движи във всички неща,
защото всичко трябва да се превърне
в нищото, ако иска да продължи да
съществува.

Докато изразява идеята на своята философия за вечно течащото тук, той казва в следващия

Никое същество не може да се
разпадне в нищо! Вечното се движи
във всички неща; нека Битието те
прави щастлив !

Докато противоположните мисли могат да бъдат представени в *сетивния* свят като контрастни отражения на свръхсетивния свят, свръхсетивният свят не може да бъде описан по същия начин като сетивния свят. Сетивните думи винаги са неадекватни, когато се използват в определен смисъл.

Така виждаме как Гьоте, именно като представя „неописуемото“ от най-разнообразни перспективи, позволява то да бъде направено пред окото на ума. Това, което е „неадекватно“ за сетивния свят, е постижимо за духовното възприятие, ако душата се тренира в този аспект.

което трябва да се развие чрез силите, които могат да бъдат дарени на душата от духовната наука. Неслучайно Гьоте позволява произведението, в което е представил най-славните и най-богати аспекти от своите преживявания, да завърши с „Мистичен хор“, в който обаче не може да се вмести абсолютно нищо тривиално. Защото в този Мистичен хор той ни показва как се осъществява това, което не може да се опише със сетивни думи, когато се използва рефлексивно представяне: как душата е привлечена в духовния свят от своята вечна женска сила.

Всичко преходно е
само притча;
неадекватното тук се
превръща в
постижение;
неописуемото тук се
осъществява; Вечната
Женственост ни дърпа
нагоре.

Така Гьоте можеше да говори за пътя към духовния свят. Така той можеше да говори за силите на душата, които, когато бъдат развити, постепенно водят човека в духовния свят.

Ницше в светлината на
хуманитарните науки

Берлин, 20 март 1909 г.

Сред преживяванията, които човек никога не забравя, е единствената ми среща с Фридрих Ницше. По това време той вече беше луд. Гледката беше много, много значима. Представете си човек, мъж, който е прекарал цялата сутрин в размисъл върху въпрос, близък до сърцето му, и който след обяд иска да си почине и да остави мислите си да се задържат: така лежеше той. Изглеждаше напълно здравомислещ, но вече беше напълно луд; не разпознаваше никого. Челото му беше оформено като нещо средно между това на художник и мислител, и въпреки това беше чело на луд. Беше загадка това, което човек сякаш гледаше. Хора с неговия вид лудост би трябвало да изглеждат съвсем различно. Само през призмата на хуманитарните науки може да се обясни този необичаен външен вид.

Етерното тяло, носителят на паметта, е свързано с физическото тяло през целия живот, но тази връзка варира при различните хора. При някои връзката не е много силна, докато при други е много плътна. Етерното тяло на Ницше обаче е било по своята същност много подвижно. Хората, надарени с подвижно етерно тяло, могат да притежават две качества: едното е брилянтна, лесно адаптивна сила на мисълта и въображението; *способността* да мислят по най-различни начини.

да свързват привидно различни концепции и да обмислят заедно широко разминаващи се гледни точки. Такива хора не се възпират толкова лесно от тежестта на физическите си тела в рамките на обстоятелствата на живота си, колкото другите.

Още преди Фридрих Ницше да е получил докторска степен, той е назначен за професор по класическа филология в Базел. Консултирани са с неговия учител, професор Ричи. Ричи отговаря: Ницше може да прави всичко, което си поиска. Така се случва някой да получи докторска степен, докато вече е професор. Следователно Ницше е бил интелектуално гъвкав. Такъв човек не живее с осезаеми идеи. Той живее, така да се каже, сякаш е отделен от ежедневието със стена.

Но с подобно психическо разположение е свързано и нещо друго, нещо, което може да се каже: човек, който носи такова разположение, е обречен на определена трагедия в живота. Такъв човек трудно се свързва с непосредствените неща на съществуването; той живее лесно в това, което не може да се види с очи, да се схване с *ръце*, да се наблюдава от ежедневието, а по-скоро в това, което човечеството е завладяло по отношение на интелектуалните блага. В известен смисъл, той живее сякаш отделен от стени от страданията и радостите на живота. Погледът му се скита в далечината, повече към това, което човечеството е постигнало и създадо, отколкото към това, което е обичайно. Ето защо Ницше се е озовал в уникално положение по отношение на културата на деветнадесети век.

Всеки, който проучи културата на втората половина на деветнадесети век, може да види как е направен огромен скок напред в завладяването на физическия свят. Да вземем годината 1858/59. Това беше годината, в която...

Годината, в която е публикувана книгата на Дарвин „За произхода на видовете“, която напълно ограничава човешкия поглед върху концепцията за еволюцията до физическата сфера. Това е и годината, в която е публикуван трудът, който по същество завладява материята на нашите неподвижни звезди и най-отдалечената небесна сфера: спектралният анализ на Кирхоф и Бунзен. Едва оттогава е възможно да се каже: Веществата, открити на Земята, се намират и на други планети. След това е публикувана книгата на Фридрих Т. Вишер за естетиката, която се стреми да установи науката за красотата от самото начало, докато преди красотата е била обяснявана отгоре надолу, от гледна точка на идеите. За да допълним картината: Същата година е публикувана книгата, която се стреми да наложи социалния живот в чисто сетивния свят, „Критика на политическата икономия“ на Карл Маркс. Накратко, това е времето, в което Ницше израства, времето, в което човешкият поглед е насочен изцяло навън към физическия свят.

А сега помислете за формите, които всичко това е приело през втората половина на деветнадесети век: помислете за Хекел и други изследователи, които са се фокусирали единствено върху това, което е било видимо за сетивата им; помислете за всичко, което естествената наука и технологиите са постигнали през деветнадесети век. В сравнение с тези течения, това ни се струва като бягство на човечеството към духовността, когато по това време философията на Шопенхауер е пленила широки кръгове. Самият интерес към философията на Шопенхауер по това време показва, че човешките души са търсели убежище в нещо, което би им осигурило духовно удовлетворение. Виждаме по-нататък как един от великите умове на деветнадесети век,

да позволи на духовността да се върне в културата .

в рамките на това културно течение. Как го направи? Гореспоменатите творчески се интегрираха в него и има нещо блажено в този творчески процес. Работата прави човека млад и свеж. Това е видно при Хекел. Всеки, който работи и изследва с микроскоп и други инструменти, ще намери блаженство и подмладяване в тази работа; той ще бъде млад и свеж, ще може да прави всичко това с възвишено сърце и ще забрави нуждата от духовен свят; нещо живее в него, което може да оживи човека, радостта от сътворението, която има нещо божествено и духовно в себе си.

Съдбата на Ницше беше това културно течение. Неговата съдба беше да черпи както удоволствие, така и болка от самото това културно течение, защото не беше пряко свързан с ежедневието. Въпросът го гризеше: Как може човек да живее с това, което предлага съвременната култура? Сърцето на Ницше беше въввлечено във всичко, било то радостно или тъжно. Той преживя с душата си всичко, което се беше случило през деветнадесети век.

Виждаме как рано в живота на Ницше се намесват два духа: Шопенхауер, когото той никога не среща лично, но чиито произведения дълбоко го влияят, и Рихард Вагнер, с когото е свързан от най-тесни приятелски връзки. Чрез тези две фигури Ницше е подтикнат да се потопи в загадката на Древна Гърция, която се разкрива в зората на нашата култура. Той е надникнал в гръцкия свят в голяма дълбочина, от най-ранните му времена до момента, в който историята вече хвърля светлина върху него. Гъркът в...

В древността той сякаш е бил много по-близо до божественото, отколкото по-късно, опитвайки се да изобрази образи на боговете в своите произведения на изкуството: той ги прави човекоподобни, издигайки човешката форма до идеал. Не такъв е бил гъркът в първобитните времена. Първоначалният грък е чувствал в себе си всичко живо, което съществува отвън, това, което духа в бурята и се търкаля с гръмотевиците, това, което проблясва с мълниите, това, което, като хармонизираща мъдрост, е устроило мъдро света отвън. В оригиналната си музика гъркът от онова време е изразил тази хармония и я е оформил в танц в своя храм. Ницше е нарекъл дионисиевия човек първообразния грък. По-късният грък, аполонийският човек, е пресъздал това, което е бил първообразният грък. Той е стоял там, съзерцавайки го, и го е изразил в своите произведения на изкуството. Ницше се е взирала в това развитие като в загадка, защото не е знаела какво се крие под повърхността като първичната култура на гърка и онези още по-ранни култури, от които тя е черпила своята сила. Израз на тази първична култура е била и мъдростта, изразена в Орфическите и Елевзинските мистерии чрез митологията и изкуството. Ницше не е знаел това. Той е смятал, че за древните гърци всичко е инстинкт, първичен импулс. Той не е знаел нищо за мъдростта, първоначално култивирана в Мистерии от посветените, която след това се е изливала в света, изобразена в произведения на изкуството и мистериенни представления. Ницше не е можел да надникне в тези Мистерии, но е усещал тяхното съществуване. Затова се е чувствал обезпокоен, защото не е могъл да намери правилния отговор на въпросите си. В тази първична мъдрост на човечеството, с която се свързва духовната наука, той е трябвало да търси отговора на своя Дионисиев човек и своя Аполонов човек. От Елевзинските и Орфическите мистерии

би трябвало да намери решението на това, което за него беше загадка. Тогава би могъл да види как изкуството култивира наблюдателността и как науката и религията търсят това, което може да изпълни човешкото сърце с благочестие.

Религията, изкуството и науката все още не са били отделни в древните мистерии. Те са произлезли от един корен. Древните мистерии са този корен. Сред водещите народи на древността те са били активно култивирани на тайни места и са се развивали в култови практики. В древните мистерии е изобразено сливането на древната мъдрост за неофити. Това е останало скрито за Ницше, поради което той не е могъл да намери връзката, която е търсил. Само по трагичен начин е могло да му бъде представено низходящото развитие на гръцкия интелектуален живот, както той го е виждал. Той вижда как дори Есхил, който е бил близо до мистериите, изгражда драмата си с вътрешна мъдрост. Но той вижда и как у Софокъл и особено у Еврипид вече е култивирана форма, за която изобразеното е просто външно. И вижда как сократиците стигат до понятия, които са далеч от източниците на света, понятия, които стоят, сякаш съзерцавайки, извън съдържанието на света в космоса. Струвало му се, че у Сократ вече не пулсира самият свят, неговата необятност, а само понятията за него; струвало му се, че у Сократ животът, който пулсира в същността на гърка, води до суха, трезва абстракция. Ницше е болезнено засегнат от твърдението на Сократ, че добродетелта може да се научи. Той я вижда като чувство на древния грък какво трябва да прави; не пита дали е правилно или грешно. Само епоха, отчуждена от Бога, може да попита: Може ли човек да се научи кое е добро?

Следователно, за Ницше Сократ е бил залязващата фигура на гръцката цивилизация.

В Шопенхауер Ницше отново вижда човек, който притежава представа за това, което води до източниците на съществуване. Той отново преодолява пропастта между абстрактния свят на човешките представи и по-дълбоките източници на битието, които пулсират във волята. Това задоволява стремежа на Ницше към истина. А Рихард Вагнер му се явява като човек, възкръснал от Древна Гърция. За Ницше е блаженство да се учи от такава изключителна личност, която върви до него в плът и кръв. Това приятелство с Рихард Вагнер е заместител на това, което външният свят е за другите хора.

Като отражение на неговия интелектуален свят през този период, имаме произведението „Раждането на трагедията от духа на музиката“, публикувано през 1872 г., което вече съдържа цялото творчество на Ницше. Там вече присъстват аполонските и дионисиевите елементи. Освен това е налице и „Шопенхауер като възпитател“. Тук Ницше пише за Шопенхауер със същата чувствителност, която човек би изпитвал към баща си. Следва „Рихард Вагнер в Байройт“, считано от всички за най-доброто произведение за Рихард Вагнер.

Никоя епоха не е толкова тясно свързана с филистерството, колкото епохата на материализма. Никоя книга не изразява тази връзка по-силно от „Животът на Исус“ на *Давид Фридрих Щраус*. Това филистерство е великолепно изтъкнато в писанията на Ницше за Давид Фридрих Щраус. Ницше, който копнеел за възраждането на дионисиевия човек, можел да се противопостави на филистерството на Давид Фридрих Щраус. „Давид Фридрих Щраус, изповедникът и писателят“ е изкупителна книга.

След това той направи нещо като академик. Беше преживял безпламенната и неентузиасирана ера на академичните среди. Когато някой кажеше, че могат да се появят нови идеи, че човек може да направи това или онова, други идваха и казваха: Но историята ни показва, че нищо не може да се развива на скокове и граници; всичко продължава съвсем спокойно. — Хората се страхуваха от това, което наричаха скок в историята. Ницше написа книга, в която каза: Смелей се, бъди човек, създавай история, не търсейки само история, имай смелостта да бъдеш независим и да действаш независимо!

За пореден път освобождаваща книга, книга на всеобхватен радикализъм в искането си за освобождение от историята. Тя изразява идеята, че историческото чувство е пречка за всичко оригинално в човешките импулси.

такова е било състоянието на Ницше до 1876 г. Развитието му е било такова, че той е оставал откъснат от случващото се в света. Флуидността на етерното му тяло е довела до това. И през 1876 г., когато Вагнер е бил на върха на творчеството си и е осъзнал във външния свят какво живее в душата му, ситуацията на Ницше е била такава, че той осъзнал: Това, което е изправено пред теб, не съответства на образа, който е живял в теб. — То просто не е могло да съответства на образа, който е живял в него, защото е имал нещо като стена срещу изискванията на външните реалности. Той не е можел да разпознае във външния свят това, което е формирал в ума си като идеи. В този момент Ницше полудява. Полудял е по какво? Вагнер? Не съвсем. Той никога не е полудял по Рихард Вагнер, защото никога не е познавал обективния Рихард Вагнер. Той е полудял по собствения си образ за Вагнер.

Ницше е бил подлуден от цялата перспектива, която го е довела до Вагнер. Той е бил подлуден от целия идеализъм. С идеалистичния Вагнер той губи всички идеали, които човечеството би могло да си представи. Така в него се заражда чувството, че идеализмът и всяко съзерцание на духовното е лъжа, неистина, илюзия. Хората са се заблудили относно това кое е реално и истинско, като са си създавали образи за реалността. Ницше започва да страда заради себе си.

И сега той се потапя в противоположни течения на интелектуалния живот, в позитивните естествени науки и изградените върху тях разклонения. Той се запознава с интересен ум, *Пол Рий*, който е написал книга за моралните чувства и произхода на съвестта. Това е произведение, характерно за последната третина на деветнадесети век, в което се търсят и прилагат естествените науки и което извежда произхода на моралните чувства и съвестта изцяло от човешките влечения и инстинкти. Пол Рий прави това блестящо. Ницше е възхитен от този мироглед, за който си казва: „Тук всяка илюзия е преодоляна; само от осезаемото може да се разбере човешкият живот. Сега всички идеали се възприемат като маски за това, което истински са влеченията и инстинктите.“ В „Човешко, твърде човешко“, книга, която сега се появява в афористична форма, той се опитва да покаже как фундаментално всички идеали не са нещо, което надхвърля човечеството, а по-скоро нещо, вкоренено в твърде човешкото, в чувството и във всекидневието. Ницше никога преди не е успявал да намери директен път към всекидневието. Той е знаел, че

Той не е преживявал универсалните човешки преживявания от практически опит. Искал е да ги преживее, с всичките им радости и скърби, от теоретична гледна точка. Дори практиката на живота се е превърнала за него в теория. Това е чудесно изразено в произведението му „Зора“. Всичко там му се струва не само опровергано, но и студено, сякаш замръзнало върху лед.

Сега Ницше изучава философията на реалността на Ойген Дюринг с особено удовлетворение. Той е запленил от нея, но не е просто имитатор. В личния си екземпляр той пише много, понякога силно пренебрежителни, забележки за нея. Но се опитва да преживее представеното там като позитивна наука на духовно и емоционално ниво. Френските писатели на морал, които се стремят да съдят за морала на живота не според нормите, а според събитията, се превръщат в стимулиращо четиво за него. Това се превръща в трагедия или дори блаженство за него. Същественото е, че той преживява всичко това. То му влияе по различен начин, отколкото на онези, които са създали тези произведения. Той трябва постоянно да се пита: Как се живее с тези неща?

Сега обаче виждаме как от подобни предпоставки са произлезли значителни идеи, идеи, за които трябва да кажем, че Ницше е почукнал на портата на духовната наука, точно както някога е стоял да чука пред нея със своя Дионисиев човек, предчувствайки мистериите. Тези порти не са били отворени или широко отворени за него. С една от тези идеи човек всъщност може да проследи нейния произход. В книгата на Дюринг „Курсът на философията като строго научен мироглед и начин на живот“ ще намерите любопитен пасаж. Там Дюринг се опитва да постави въпроса дали е възможно същата комбинация от атоми и молекули, която някога е съществувала, някога да съществува отново.

по същия начин. През трите седмици, които прекарах в организиране на библиотеката на Ницше, видях сам, че той е подчертал този пасаж в книгата си и е направил своите коментари върху него. Оттогава нататък, първоначално в подсъзнанието му, идеята за така нареченото вечно завръщане действаше в него. Тази идея, която той след това развиваше все повече и повече, се вкорени толкова дълбоко в душата на Ницше, че се превърна в негово кредо; той се потопи в нея дотолкова, че тя се превърна в негова трагедия. Тя не изразява нищо друго освен това, че всичко, което някога е съществувало, трябва да се връща отново и отново, в същата комбинация и с всичките си детайли, дори и само след дълги периоди от време. Точно както седим тук заедно сега, бихме се връщали безброй пъти. Това беше чувство, което принадлежеше към трагедията на душата му, чувството: С всички страдания, които изпитваш сега, ти винаги ще се връщаш. - Така виждаме как Ницше се превърна в материалистически мислител чрез идеята на Дюринг за завръщане - която самият Дюринг отхвърля. За него съществуваше само това завръщане на същото като следствие от материалистическа идея.

Виждаме как идеите на Ницше отново кристализират от културните течения на деветнадесети век. Дарвинизмът показва как се развива развитието от несъвършено към съвършено, докъде е стигнала еволюцията от просто живо същество до развит човек. За Ницше това не е спекулация; за него то се превръща в източник на блаженство. За него е удовлетворение да види света в неговото развитие. Но той не може да спре дотук. Той се пита: Човешките същества са се появили; не трябва ли да продължат да се развиват? Трябва ли развитието да се счита за завършено с човечеството, когато виждаме това несъвършенство...

Как моите същества са еволюирали в хора? Тогава трябва да разглеждаме хората като преход към свръхчовек. — По този начин хората са се превърнали в мост между червея и свръхчовека.

Точно както Ницше, с идеята си за вечно завръщане, е стоял с всичките си чувства и мисли пред портата на духовно-научната истина за прераждането, така и с идеята за свръхчовека е стоял пред портата на духовната наука, която ни показва, че във всеки човек живее нещо, което трябва да разбирате като божествената същност *на* човечеството, което е наистина един вид свръхчовек – ако можем да използваме израза – човекът, преминал през много прераждания и станал все по-съвършен, и който ще се издигне до още по-високи степени на съществуване.

От всички тези конкретни тайни на духовната наука, от всичко, което знаем, когато погледнем отвъд чувственото и осезаемото, Ницше не знаеше нищо. Така той беше обзет не егоистично, а само емоционално от това, което живееше в душата му. Вместо описания на духовни факти, които могат да ни изпълнят с блаженство отново, когато бъдат описани, вместо описания на онзи свят от факти, който ни показва как човечеството се издига от етап на етап в планетарното развитие, всичко това живееше в чувството на Ницше и намери лирически израз в неговото „Тъй рече Заратустра“. Това е пламенно изобразяване на това, което той усещаше, но не можеше да види. Неговият химн към свръхчовека ни се струва като въпрос.

Как би могла да бъде задоволена тази жадна душа? Само ако беше познавала съдържанието на духовната наука. Ницше трябваше да умре от кръвозагуба.

Виждам го в дълбокия му копнеж за нея. Само духовната наука би могла да му донесе това, към което се е стремял, но не е могъл да схване. Последната му книга, която е възнамерявал да нарече „Воля за власт“, ясно показва как не е успял да постигне удовлетворение на душата си с копнеещото духовно съдържание. Сравнете всичко, което духовната наука казва за висшето човешко същество и неговата принадлежност към духовните светове, и го противопоставете на абстрактната воля за власт, която по същество е лишена от съдържание. Властта е нещо напълно абстрактно, ако не е дефинирано какво би трябвало да притежава власт.

Това посмъртно произведение „Воля за власт“ толкова уместно демонстрира безплодния и съдбоносен, но величествен в своето предчувствие, стремглав стремеж на Ницше. За пореден път сме свидетели на трагедията как този копнеж по непозната земя се извива в лудост. И примерът на Ницше ясно илюстрира къде културата на деветнадесети век неизбежно е отвела по-дълбоко чувстващите си индивиди. Много от тези, които са усещали нещо отвъд материалното и осезаемото, но не са могли да го намерят, защото са останали ограничени в тази култура, впоследствие са загинали под нейната тежест. Следователно трагедията на Ницше разкрива и важен аспект от трагедията на деветнадесети век. Тази трагедия става особено очевидна, когато видим как Ницше, със смелост, притежавана само от същество, чието етерно тяло не е здраво обвързано с ограниченията на физическото тяло, критикува християнството в своя „Антихрист“. Защото това, което се проявява като християнство, е сурова, но разбираема и изключително убедителна критика. Голяма част от съдържанието на този „Антихрист“ е...

Изключително си струва да се прочете. И все пак цялата позиция на Ницше относно християнството ни показва как трябва да се държи един ум, пред който цялата философия се явява като нихилизъм, който търси духа от реалността и не може да намери този дух дори в съвременната форма на християнството.

Ще става все по-ясно, че човечеството ще разпознае *великите* импулси и пълната дълбочина *на* християнството само чрез духовната наука, така че може да се каже: християнството досега е било разбрано само в много малка степен. На Ницше му е липсвало това осъзнаване; той не е разбирал истински християнството. Защо не е могъл да го разбере? Защото не е могъл да предвиди хода на неговото развитие – в смисъла на духовната наука. Ще илюстрирам това с пример.

Около шестстотин години преди Христа се появява Буда, за когото няма адекватен израз на благоговейно възхищение, когато човек наистина го разбира. Той израства като царски син, заобиколен от всички радости на живота. Всяко страдание е държано далеч от него. Взети са мерки, за да се гарантира, че никога няма да напуска градините на двореца си. Тогава, един ден, той излиза от свещената територия на дворците и храмовете. Среща старец, болен и мъртвец. Видява: старостта е страдание, болестта е страдание, смъртта е страдание. Осъзнава, че при всяко прераждане страданието трябва да се завърне. Великите истини *на* духовния живот са разкрити на Буда. Затова той учи, че човек трябва да се откаже от копнежа си за прераждане, за да се слее с мира на духовния свят.

Нека сега обърнем вниманието си към Христос. От материалите на земята ни е дадено това, в което се прераждаме .

Можем . Нашата задача е постепенно да пречистим, интернализираме и одухотворим този материал. Правейки това, ние носим плодовете на нашето земно поклонение нагоре към духа, свързвайки ги с духовното съществуване. Може ли тогава земята да бъде само долина от сълзи, която да бъде оставена след себе си? Не, земята е била осветена от ходенето на Христос по нея, от факта, че тялото, което е носил, е било построено от земните материали и се е принесло в жертва за земята, прониквайки я със своята сила. – Така са говорили първите християни. Във всеки живот човек попива нещо от Христовия принцип, постепенно се пречиства. Прераждането не е страдание, защото само чрез него ставаме способни да разпознаваме болестите, старостта и злините като изпитания, като средства за възпитание на душите си към доброта и сила. Душата, която се извисява към това осъзнаване, е здрава и полезна за своята среда.

Днес човечеството е обзето от страх от наследствена предразположеност. Ако само хората биха позволили на Христовия импулс да действа отново в тях , тогава тези болести щяха да бъдат преодолени. На Голгота символът на смъртта стана символ на изкуплението. Да бъдеш отделен от това, което обичаш, е страдание. Но когато Христовият принцип наистина се разпали вътре в теб, човек може да бъде завинаги съединен с тези, които обича. Човек постепенно се научава да преживява този съюз като реалност.

По този начин, чрез Христовия принцип, страданията, описани от Буда, се трансформират. Преодоляването на страданието може да се постигне не само чрез отвърщане от живота, но и чрез трансформация на душата. Чрез носенето на кръста, чрез съзерцанието на тялото на разпнатия,

Изправени сме пред загадката на вечния живот, преминаващ през смъртта.

Ницше вижда в християнството точно обратното на това, което се крие в скритите му дълбини и което духовната наука е предназначена да извади наяве. Той кърви до смърт от тази неспособност да го разпознае. Страданието на Ницше е най-дълбокият, най-болезнен копнеж по източниците на живота. Тъй като умът му не е здраво свързан с физическото му тяло, той не може да стигне до правилното решение на загадките на света, които го измъчват. Така той не успява да намери правилния отговор на въпроса си за живота, отговора, който духовната наука би могла да му даде, и го пропуска напълно. И когато инструментът на физическото тяло вече не може да му служи, той го отхвърля, така да се каже; той се освобождава от това физическо тяло, станало безполезно за мислителя, и се носи, така да се каже, над него. За наблюдателния посетител той изглежда здрав, като някой, който просто иска да си почине от интензивна интелектуална работа. Там лежеше той, като картина на цялостната трагедия, която беше преживял от днешната материалистична наука, която е неспособна да разпознае духовното.

ИЗИС И МАДОНА

Берлин, 29 април 1909 г.

Гьоте многократно е посочвал, че който се доближава до тайните на природата, копнее за най-достойния тълкувател на тези тайни: изкуството. И през целия си живот Гьоте е демонстрирал в своите творения как изкуството е за него тълкувател на истината. Но може да се каже, че с този възглед Гьоте се е докоснал до нещо, което е останало като фундаментално убеждение, основен мотив, през всички времена, през всички епохи на човешкото развитие.

Повече или по-малко съзнателно или несъзнателно, различните изкуства ни се представят на различни „езици“ — може да се каже — за да изразят определени истини, които живеят в душите ни. Често именно най-мистериозните истини, най-енигматичните прозрения не могат лесно да бъдат сведени до твърди понятия, не могат лесно да бъдат облечени в абстрактни формули и след това търсят своя израз в художественото представяне.

Днес сме изправени пред такава мистериозна истина, която векове наред е търсила израз в изкуството, която винаги е намирала своята научна формулировка в определени тесни кръгове, но която ще стане популярна сред по-широките кръгове едва в бъдеще чрез хуманитарните науки. Самият Гьоте не е могъл да схване тази истина със своите...

душата от различни гледни точки . В една от лекциите, които изнесох тук за Гьоте, успяхме да посочим важен момент от живота на Гьоте, който представлява преживяване на подобна мистерия. Това беше споменато във втората от лекциите, която се занимаваше с „Фауст“ на Гьоте, където Гьоте, четейки гръцкия писател *Плутарх* , се натъкна на забележителната история за Никий, който искал да си върне благоволенieto на римляните в град в Сицилия, принадлежащ на картагенците, и затова бил преследван. Докато бягал, той се преструвал на луд и по особения вик, който издал: „Майките, майките ме преследват!“, било разбрано, че това не е обикновена лудост, защото в този район по древен, мистериозен начин бил издигнат така нареченият „Храм на майките“ и следователно значението на израза „майките“ било разбрано. Когато Гьоте успял напълно да схване значението на израза „майките“, той също така разбрал, че не би могъл да изрази зловещата красота на сцената с Фауст във втората част, в която искал да изобрази нещо върховно, по-добре от това самият Фауст да отиде при майките.

Какво представлява пътуването към Майките във Фауст? Споменахме го накратко в онази лекция за Фауст. Мефисто носи ключа на Фауст, но самият той не може да влезе в царството, където са възцарени Майките. Мефисто е духът на материализма, духът, който, така да се каже, се съдържа в силите и мощта на материалното съществуване, що се отнася до човечеството. За него царството на Майките е царството на нищото. Фауст, духовният човек, склонен към духа, може да отговори: „В твоята нищота се надявам да намеря Всичкото.“

Следва наистина забележителното , значимо описание на царството на майките, където ни се разказва как те тъкат и живеят в царство, от което се оформят формите на видимия свят; как човек трябва да надхвърли всичко, което живее във времето и пространството, ако иска да достигне до тези майки. Формиране, трансформация - това е същността на тяхното царство. Те са мистериозни богини, които царуват в духовно царство отвъд сетивната реалност. Фауст трябва да слезе при тях точно в момента, в който трябва да получи познание за това, което надхвърля всичко чувствено, всичко физическо. Само по този начин Фауст може да доведе вечното на Елена в достоен съюз с нейното временно царство, така че това царство на майките да може да се отвори за душата му. Още тогава, в онази лекция на Фауст, може да се посочи, че Гьоте много добре е разбирал, че това царство на майките е царството, в което човек може да проникне, когато събуди духовните сили, спящи в душата му. За него това е великият момент, в който духовните същества и факти, които винаги са около нас, но които ние виждаме с физическите си очи не повече, отколкото спящ човек вижда цвят и светлина, се разкриват; когато духовното му око и ухо се отворят за свят, който лежи отвъд физическото. Влизането в това царство се обозначава с пътуването в царството на майките. В тези лекции многократно се посочваше, че когато човек прилага определени интимни процеси към душата си, определени точно предписани методи за вътрешно потапяне в своя свят от идеи, чувства и воля, той наистина ще има отворени тези духовни очи и уши за себе си, а с тях и нови царства около него. Беше посочено също

Това е така, защото всеки, който навлиза в това царство, е объркан от впечатленията, които го обземат. Докато във физическия свят имаме обекти с остри контури и можем да се ориентираме по тях, в духовния свят ще изпитаме дезориентиращо усещане за преплетени и плаващи форми, точно както Гьоте описва във втората част на „Фауст“. Но от това майчино царство се ражда това, което е дадено на сетивата ни, точно както металът се ражда от първичната майка в планините. Следователно, тъй като това мистериозно царство, майчиното царство на всички физически и земни неща, царството, което съдържа, така да се каже, божествената субстанция на всичко, резонира с Гьоте, изразът „майките“ има толкова завладяващ, дори вдъхновяващ, ефект върху него. Ето защо той е разбирал прочетеното у Плутарх, защо е разпознавал, че когато някой извика: „Майките, майките!“, той не се взира, като луд, в безчувствено, нематериално царство, а в царство на духовната реалност. Гьоте, така да се каже, е имал пред очите си майчиния проблем на света, когато е чел Плутарх по това време, и той, както толкова много други неща, тайно е включил този майчин проблем във втората част на „Фауст“.

Всеки, който желае да влезе в това царство на Майките, царството на духовния свят, е трябвало да премине през нещо в древността – в допълнение към всички други упражнения, описани в „Как да постигнем познание за висшите светове?“ – това, което винаги е било наричано подготвително пречистване, катарзис на душата. Той е трябвало да се подготви по такъв начин, че душата му, от която е трябвало да се черпят висшите духовни сили, вече да не изпитва никаква принуда, никаква страст към обикновения, чувствен свят; че, така да се каже, се е пречистила и очистила от всичко, което го привлича към сетивата.

Илюзията привлича душата към това, което е празник за очите и ушите и което държи интелекта обвързан с физическото тяло. Душата трябва да бъде свободна от това; тогава тя може да събуди в себе си духовното око и да проникне в духовната сфера. Това, което се нарича пречистена душа, това, което се нарича душа, преминала през катарзис, душата, която вече не е обърната към сетивно-физическото, е било наричано висше вътрешно „аз“ на човека, където и да е било познато нещо от тази мистерия – онова вътрешно „аз“, за което е било казано: Това не произлиза от това, което външните очи могат да изследват; това идва от по-висши, от духовно-психически източници; това няма земен, а небесен дом. Тази пречистена, очистена душа е била замислена като свързана с истинския произход на човека; защото това, което духовната наука винаги е била, не може да говори в същия смисъл за чисто материално развитие, за сетивно съвършено същество, за сетивно несъвършено същество. Това, което днес се нарича развитие, това, което се нарича изкачване от сетивно по-нисше същество до най-съвършеното сетивно същество, ходещо по нашата земя, сетивното човешко същество, не се отхвърля като погрешно от духовната наука; Както често е подчертавано, то е напълно и изцяло признато. Естественонаучната теория за еволюцията и произхода е напълно призната от духовната наука; но същевременно се посочва, че това, което наричаме човешки същества, не се изчерпва с това развитие, че е само външно проявление на човешката еволюция.

Ако проследим човечеството до повратната точка в историята, ще открием, че колкото по-назад се връщаме-

Когато стигнем до по-несъвършени сетивни форми, когато се сблъскваме с духовния и умствен произход на човечеството, често се пренасяме назад във време в човешкото развитие, когато това, което сега наричаме човечество, изобщо не е имало физическо съществуване, а е било изцяло затворено в духовна и умствена сфера. Многократно е подчертавано, че в смисъла на духовната наука ние си представяме сетивната форма, физическото тяло на човечеството, като кондензация на някога чисто духовно и умствено същество. Това духовно и умствено същество е, така да се каже, кондензирано в настоящия човек, точно както водата се втвърдява в лед. Този образ също е използван често. Казано е: Представете си водна маса; тя се кондензира в лед, така че в крайна сметка имаме известен остатък от водната маса и частта от нея, превърната в лед; тогава имаме образа на произхода на човечеството. В някогашния духовен човек все още не е имало нищо от физическите-сензуални аспекти на телесното съществуване, които очите могат да видят и ръцете могат да схванат днес. Постепенно човекът ставал все по-физически, докато достигнал сегашната си физическа форма. Епохата, към която външната наука може да погледне назад, разбира се, показва човечеството във физическата форма, в която го виждаме днес. Но духовната наука гледа назад към далечното минало, когато човечеството се е родило от духовния свят и е било все още с духовно-духовна природа. Когато гледаме душата днес, си казваме, че духовният аспект на човечеството е, така да се каже, последният остатък от онази духовно-духовна същност, която някога е съществувала. Вглеждаме се във вътрешното същество на човечеството, опознаваме духовно-духовната му природа и си казваме: каквито са отвътре, такива са били.

Някога, когато се е родило от утробата на духовния свят, това душевно същество е било обгърнато от низостта на сетивния свят отвън. Но то може да се пречисти и очисти, може да се издигне до възприятие, свободно от сетивния опит, и по този начин да постигне духовността, от която самото то се е родило. Това е процесът на духовно познание, който протича чрез пречистване и очистване. Така в човешкия дух ние възприемаме душевно същество и, говорейки не само преносно, но и буквално, казваме: Когато разпознаем това душевно същество в неговата истина, виждаме, че то не е от този свят. Виждаме, на заден план на това душевно същество, божествено-духовен свят, от който то се е родило.

А сега нека се опитаме да преведем това, което току-що изразихме, в сетивен образ. Нека се запитаем: Не сме ли превърнали току-що изразеното в сетивен образ, в който духовният свят е въплътен чрез облачни образувания, от които се раждат духовни фигури, подобно на главите на херувими, придаващи физическа форма на човешката душа? Не виждаме ли във фигурата на Мадоната от Сикстинската Мадона на Рафаел образ, роден от божествено-духовния свят?

Сега отиваме по-нататък и се питаем: Какво става с човека, който е пречистил и очистил душата си, който се е възнесъл до висше знание, който е вдъхнал живот в душата си на духовните конструкции, които оживяват в него това, което, като божествено, преживява и влита в света? Човекът, който ражда висшето човешко същество в другия, човек, който представлява малък свят в големия свят, който от пречистена душа ражда истинския висш човек – какво е той? Той?

Това не означава нищо друго освен това, което наричаме ясновидство. Ако се опитаме да си представим душата, която ражда висшето човешко същество от себе си, от духовната вселена, е нужно само да си представим образа на Сикстинската Мадона, чудотворното дете в ръцете на Мадоната.

Така, в Сикстинската Мадона пред нас е образът на човешката душа, родена от духовната вселена; от тази душа е изникнало най- висшето нещо, което човекът може да роди, неговото духовно раждане, това, което е в него, едно прераждане на творческата дейност на света. Нека се опитаме за момент да си представим какво прави ясновидското съзнание.

Нашият свят някога е бил основан на божествена духовност, защото би било безсмислено да търсим дух в света, ако този дух не е създал света първоначално. Това, което ни заобикаля в света, е произлязло от духа, който търсим в душата. Така душата е произлязла от божествения Дух Отец, който живее и прониква в цялата вселена, раждайки Сина на Мъдростта, който е подобен на този Дух Отец, който е негово повторение.

Сега разбираме как Гьоте е подхождал към този проблем в пълното му мистично значение, когато е търсил да обедини цялото съдържание на „Фауст“ в „Мистичния хор“, в който се е обръщал към човешката душа като към Вечното Женствено начало, което ни дърпа нагоре към универсалния дух на света. Така Гьоте е бил все още в края на „Фауст“ по отношение на проблема си с Мадоната. Днес е трудно да се различи напълно от формата, че изображението на Мадоната е приело това, което сега е изразено сякаш в картина, и въпреки това това, което лежи в основата му, е дълбока истина. Но ако разгледаме този проблем с Мадоната...

проследим проблема до неговия произход , ще осъзнаем, че всъщност, макар и често завоалиран, най-големият проблем на човечеството все още стои пред нас днес във фигурата на Мадоната. Тези Мадони със сигурност са се променили от простата форма, която виждаме в катакомбите от първите векове на християнския свят, където откриваме Мадоните с Младенеца, протягащ се към майчината си гърда. От тази проста форма, която притежава малко артистичност, има дълъг път до петнадесети век, където след многобройни трансформации Младенеца и Мадоната стават все по-артистични и живописни в съвременния смисъл, достигайки кулминацията си в Микеланджело и Рафаело. Сякаш тези великолепни художници, макар и да не притежават пълни познания, въпреки това са имали ясно чувство за по-дълбока истина относно проблема с Мадоната.

обземат човек, когато застане пред така наречената „Пиета“ на Микеланджело в базиликата „Свети Петър“ в Рим, където *Мадоната* седи с тяло на колене, Мадоната е на възраст, когато Христос вече е преминал през смъртта, в младежка красота. По онова време често се е задавал въпросът защо Микеланджело е изобразил Мадоната на тази възраст с такава младежка красота. Самият Микеланджело е бил попитан за това и той е отговорил – изрично заявявам, че не става въпрос за вяра, а за духовен и научен опит – че е опит, че девствените жени запазват младежката си свежест до дълбока старост; как би могъл да не бъде оправдан да изобрази Божията майка в цялата ѝ младежка свежест дори на тази възраст? Забележителна гледна точка, която Микеланджело изразява тук! Дори и да не е изрично заявена, въпреки това я намираме за подразбираща се.

Изразено в картините на Рафаело. Но можем да разберем цялата тази концепция само ако се върнем назад във времена, когато това, което виждаме в Мадоните като несъзнателно изкуство, е било все още външно живо. Можем да се върнем назад и по същество бихме открили проблема с Мадоната по целия свят. Можем да отидем в древна Индия и да намерим богинята с бебето Кришна на гърдите си; можем да посетим китайска религиозна служба и да открием подобни изображения и там.

Не искаме да се впускаме в тези отдалечени райони, а по-скоро да се придържаме към онова древно изображение, което в най-значимия смисъл отразява това, което ни е дадено толкова красиво в Мадоната. Искामе да разгледаме изображенията на Изида с бебето Хор. Тези изображения, които са израснали изцяло от египетската мъдрост, могат в известен смисъл да бъдат ключ към правилното ни разбиране на образа на Мадоната. Правейки това обаче, трябва донякъде да съсредоточим вниманието си върху това каква всъщност е мъдростта, която е довела до тази забележителна божествена фигура на древен Египет, до Изида, и какво означава тази мъдрост, изразена в легендата за Изида и Озирис, за нас. Дълбоко казано, ако наистина я разберем, тази легенда ни води до самата същност на проблема на човечеството. Можем да изследваме египетската религия тук-там, но най-значимият и смислен аспект си остава легендата за Озирис, царят, който царувал сред човечеството в древни времена, сякаш в златен век, и който бил женен за сестра си Изида, която донесла щастие и благословия на човечеството. Човешки цар с божествена сила и божествена добродетел, така е изглеждал той за древния египтянин и е царувал, докато не...

от брат си, злия Сет. Той е убит по особен начин. На един банкет злият брат Сет, по-късно наречен Тифон, нарежда да се направи кутия и чрез хитрост Озирис е принуден да легне в нея. След това кутията се затръшва и се хвърля във водата, така че да бъде отнесена в неизвестното. Изида, опечалената съпруга, търси съпруга си навсякъде, докато след дълго търсене не го намира в Азия. Тя го връща в Египет и там злият брат Сет го разчленява, а парчетата са погребани в много гробници. Оттук и многото гробници на Озирис в Египет. Сега Озирис става цар на мъртвите, точно както преди е бил цар на живеещите на Земята. Лъч светлина от отвъдния живот удря главата на Изида. След това тя ражда Хор, който става владетел на това царство.

В египетската митология Хор е по-малкият син на Озирис. Хор, заченат чрез оплождане отвъд, е владетел на земния, чувствен свят; Озирис е владетел на царството на мъртвите. Докато душата, докато е затворена в тялото, е подвластна на силата на Хор, когато напуска тялото – както е засвидетелствано в Египетската книга на мъртвите – тя влиза в царството на Озирис и самият той става Озирис. По много важен начин, при съда, изобразен в Египетската книга на мъртвите, душата, при пристигането си от другата страна, е обръщана: „Ти, Озирис, какво си направил?“ и така нататък, така че душата узрява, за да се превърне в самия Озирис, като преминава през портата на смъртта.

По този начин, в смисъла на древен Египет, ние разглеждаме две сфери: сферата, която виждаме със сетивата си,

Царството на Хор и царството, в което душата влиза след смъртта и в което царува Озирис. В същото време обаче знаем, че в духа на древните египетски посветени е било посветеният, който постига ясновидски способности, да влиза, дори приживе, в същите сфери, в които душата може да влезе само след смъртта и по този начин да се съедини с Озирис. Посветеният следователно самият става Озирис. Той се откъсва от физическото, отказва се от всички навици на физическия живот, от всички страсти и желания, пречиства се от физическото, става пречистена душа и като такава се съединява с Озирис. Какво ни представя тази легенда? О, детинска идея е да се твърди, че тази легенда е предназначена да представи например годишния цикъл на слънцето около земята. Там, на „зелената маса“ на науката, се измисля, че Озирис е слънцето, а когато залязва, това е преодоляването от зимните сили на природата, което би трябвало да се характеризира от Сет, злия брат Тифон; а в Изида ни е представена луната, която търси слънцето, за да бъде осветена от неговата светлина.

Само някой, който изгражда теория за природните митове от собствения си ум, би могъл да направи подобно твърдение. Всъщност митът за Изида е образният израз на една дълбока истина. Какви са били времената, в които Озирис е управлявал човечеството? Това са били не други, а онези времена, в които хората са били все още духовни същества, когато са живели в духовния свят сред същества от собствения си вид, тоест на духовно същество. Следователно, когато се говори за царството на Озирис, не се има предвид физическото царство, а царство от миналото, в което човечеството, като духовно същество,

враждебен брат на *Озирис* имаме предвид онова същество, което е обграждало човека с физическото тяло, което е кондензирано част от неговото духовно-психично същество във физическото тяло. Сега виждаме как някога чисто духовният *Озирис* е поставен в кутия. Тази кутия не е нищо друго освен физическото човешко тяло. Но тъй като *Озирис* е същество, което по самата си природа не може да слезе във физическия свят, което трябва да остане в божествено-духовния свят, поставянето в кутията – човешкото тяло – е синоним на смърт за *Озирис*. По този начин, в по-широк смисъл, това изобразява прехода от това духовно-психично царство към физическата епоха на човешкото развитие. *Озирис* не е могъл да влезе в това физическо царство; следователно, *Озирис* е умрял за външния физически свят и е станал цар на това царство, в което душата влиза, когато излезе от физическо-сетивния свят, когато го напусне или когато развие ясновидски сили.

Следователно, посветеният се обединява с *Озирис* като душа. Какво остава за човечеството от тази духовно-душевна сфера? За човечеството, което, за разлика от *Озирис*, не се е оттеглило от физическо-сетивния свят, а е влязло в него, какво остава? Неговата душа, неговата духовно-душевна същност, която винаги ще го тегли към първичните семена на духовно-душевното, към *Озирис*. Това е човешката душа, която обитава в нас, *Изида*, в известен смисъл Вечната Женственост, която обитава в нас и ни тегли нагоре към сферата, от която сме родени.

Тази *Изида*, когато се пречиства и очиства, отхвърляйки всичко, което е получила от физическия свят, бива оплодена от духовния свят и след това ражда висшия *Аз*.

Хора, Хор, които ще постигнат победа над всичко ниско и човешко. По този начин ние гледаме на Изида като на представител на човешката душа, като на това, което се ражда в нас, като божествено-духовния аспект на Отеца-Вселена, това, което остава в нас, това, което търси Озирис и го намира само при посвещението или в смъртта. Ние се вглеждаме директно в онази сфера, която се намира отвъд чувственото и физическото, като извикваме този мит за Озирис-Изида пред съзнанието си, във времето, когато човечеството все още е било с майките, изначалните основи на съществуване, когато Изида все още не е била затворена във физическото тяло, все още е била обединена в златния век със своя съпруг Озирис. В него виждаме това, което се ражда от човешкото тяло като най-красивото човечество, като най-висшия човешки идеал, оплоден от самия вечен световен дух.

Как тогава би могло нещо различно от най-висшия идеал, най-висшата човечност, самият Христос – защото той е този идеал, който те представляват – да бъде вписано в царството на майките? В „Фауст“ на Гьоте пред нас се изправят три майки, седнали на златни триножници – три майки! Човешката душа е претърпяла своето развитие във времената, когато все още не е била в човешкото тяло. Това, което виждаме днес, така да се каже, със сетивата си като човешко оплождане и човешко раждане, ни се явява само като последен символ и алегория на по-ранната форма на същия процес. Във физическата майка виждаме, така да се каже, последната физическа форма на духовна майка, която лежи зад нея, и не виждаме тази духовна майка оплодена по същия начин, както се случва днес, а по-скоро от самата вселена, точно както и ние сме оплодили душите си във висше познание от вселената. Ние

погледнете назад към все по-духовните модели на оплождане и размножаване .

Следователно, когато се говори в истински духовно-научен смисъл, човек не говори просто за *една* майка, а за майки и си представя, че това, което стои пред нас днес като физическа майка, е крайното проявление на духовно-психическата форма от духовната сфера. Всъщност има изображения на Изида, които ни показват не *една* майка, а майки, три майки. На преден план имаме фигура, Изида с детето Хор на гърдите си, както е изобразено и в най-старите фигури на Мадона. Но зад тази фигура, в някои египетски изображения, имаме друга фигура, Изида, която има познатите два кравешки рога на главата си и носи крила на лешояд, предлагаща анкх на детето. Там виждаме това, което е физическо, човешко на преден план, тук вече по-одухотворено. Зад това виждаме трета фигура, която носи лъвската глава, представляваща трети етап от човешката душа. Така тези три образа на Изида ни се появяват един след друг. Нашата човешка душа наистина съдържа три природи: волева природа, чиято същност се намира в най-дълбоките кътчета; чувствена природа; и мъдроподобна природа. Това са трите майки на душата; те ни се явяват в трите форми на египетската Изида.

Фактът , че зад първоначално чувствената майка се крие свръхсетивното, духовната майка, Изида от духовното минало, и че например крилата на лешояда, рогата на кравата и кълбото са поставени в центъра на главата на Изида в тези фигури, е дълбок символизъм. Тези, които са разбирали нещо от така наречената древна нумерология, винаги са казвали — и това съответства на дълбока, свещена истина — че

Числото три представлява божествено-мъжкото начало във вселената и това свещено число три е образно представено чрез земното кълбо и двата кравешки рога, които, ако някой желае, са своеобразно изображение на сърпа на Мадоната, но всъщност представляват израз на плодородния ефект на природната сила.

Кълбото е израз на сътворението в света. Ще трябва да обсъждаме това с часове, ако искаме да създадем представяне на мъжкото начало в света. Така зад чувствената Изида стои нейният представител, трансцендентната Изида, която не е оплодена от собствения си вид, а от божественото мъжко начало, което живее и преплита света. Процесът на оплодяване също е изобразен като нещо тясно свързано с процеса на познание.

Осъзнаването, че процесът на познание е вид процес на оплождане, е било все още живо в по-ранни времена. В Библията все още можете да прочетете: „Адам позна жена си и... тя го роди.“ Това, което днес приемаме като духовно, ражда духовното в душата; това е нещо, което все още представлява последен остатък от древния начин на оплождане. Изразеното там ни показва как днес биваме оплодени от световния дух, приемайки го в смисъл на световния дух в човешката душа, за да придобием човешко познание, човешко чувство и човешка воля.

Това е изобразено за нас в образа на Изида. Тя е оплодена от мъжкото божество, за да може главата ѝ да бъде оплодена, а на детето не се дава чувствена материя, както при чувствената Изида, а анкх, свастиката, това, което е символ на живота. Докато физическата Изида осигурява физическата субстанция на живота, тук духът на живота ѝ е даден в неговата символична форма.

Представен е Болум. Така, зад физическата Майка на Живота, се появява духовната Майка на Живота, а зад нея - първичната сила на целия живот, представена от жизнената сила, тъй като волята е обитавала зад всичко в едно още по-духовно, далечно минало. Тук имаме трите майки , а тук имаме и начина, по който тези три майки предават оживяващата сила от космоса на слънцето. Тук имаме израз, ако все още не художествен, то символичен, на една дълбока световна истина. Това, което по този начин е преминало през египетското развитие като символ на Изида, е възприето от съвременните времена и е трансформирано според напредъка, който човечеството е постигнало чрез появата на Христос Исус на Земята, защото в Христос Исус е даден великият модел за всичко, което човешката душа трябва да произведе от себе си. Тази човешка душа, в своето оплождане от световния дух, е въплътена в Мадоната. Следователно в Мадоната Изида ни се явява сякаш преродена, съответно възвишена и преобразена.

Това, което метафорично представихме в началото на нашата лекция, сега се явява пред душите ни като свързано с развитието на човечеството, бликащо от сивотата на древността, артистично преобразено и украсено в съвременните образи, представени на обичащата изкуството човешка душа по целия свят. Тук виждаме как изкуството наистина се превръща в тълкувател на истината, както казва Гьоте. Тук виждаме как, фундаментално, когато погледът ни се насочи към Мадоната и когато този поглед е пропит с чувството на сърцето, душата получава нещо повече от великата загадка на света. Тук виждаме как в такава преданост се разкрива нашата душа, като Вечното Женствено в нас.

Божественият Дух Отец, роден от космоса, когото ние раждаме като слънце в собствените си души, копнее да търси божествения Дух Отец. Това, което сме ние като човешки същества, и как ние като човешки същества сме свързани със света, ни се изправя в образите на Мадоната. Следователно, тези образи на Мадоната, съвсем независимо от всяко религиозно течение или догма, са нещо толкова свещено за нас. Чрез тях можем да го възприемем като нещо, родено от космоса, когато неопределените облачни образувания приемат главите на ангели и от това цяло се ражда представителят на човешката душа. И от своя страна Мадоната съдържа това, което може да се роди от човешката душа: истинският, висш човек, това, което дреме във всяко човешко същество, най-доброто от човечеството и това, което като дух прониква и преплита света.

Гьоте е чувствал същото, когато е финализирил своя „Фауст“, когато го е накарал да премине през различните етапи, водещи до висше познание и по-висш живот. Ето защо той кара Фауст да отиде при Майките; ето защо името „Майки“ резонира с такава завладяваща красота, позволявайки му да усети мъдростта, която отеква от древни времена. Ето защо Гьоте е чувствал, че трябва да остави Фауст да отиде при Майките, че само там може да търси и намери вечното, онова вечно, чрез което може да възникне еуфория. Тъй като човешката душа му се е сторила представена от Мадоната, ето защо Гьоте изразява загатката на душата в „Chorus Mysticus“ с думите: „Вечната женственост ни дърпа нагоре“. Ето защо и Рафаел, в своята чудна картина на Мадоната – каквото и да казва нашето време – успява толкова красиво да ни върне обратно в сферите, към които са водели древните изображения на Изида.

От това, което е духовно, това, което вече не може да бъде изразено чрез човешка форма, защото би предизвикало прекалено чувствени форми – от онази Изида, която е символично представена единствено от лъвската глава, за да символизира нейната сила – ние се спускаме към човешката Изида, която предава силата си на невръстния Хор чрез чувствената материя. Рафаел несъзнателно е изразил това в своята Сикстинска Мадона; духовната наука съзнателно ще отведе човечеството обратно към духовното царство, от което е слязло.

Тазгодишният зимен цикъл ще ни покаже още два примера, илюстриращи как човечеството е слязло от духовни висоти и ще се издигне отново до по-високо съществуване. В двете лекции, озаглавени „Древно европейско ясновидство“ и „Европейските мистерии и техните посветени“, ще ни бъде показано, по строг научен начин, как тези изображения на Мадона и изображения на Изида всъщност са ясни и отчетливи художествени интерпретации на най-дълбоките тайни на природата и духа, как те са по същество само перифраза на великото твърдение на *Платон* : Някога човечеството е било духовно същество. То е слязло само като е било лишено от духовните си криле, като е било облечено във физическо тяло. То ще се откъсне отново от това физическо тяло, възнасяйки се отново в духовните и психическите сфери. Това е, което Платон някога е провъзгласил философски. Това е провъзгласено и от картините на Мадоната, тъй като те са, в най-красивия смисъл, това, което Гьоте е искал да изрази с думите: „Изкуството е най-достойният тълкувател на разпознатите мистерии на света.“ Човек не бива да се страхува, че изкуството ще стане абстрактно или дори алегорично, когато отново бъде принудено – казвам принудено! – да се обърне към висшите духовни реалности.

разпознава; не бива да се страхува, че то ще стане артистично сковано и безжизнено, ако вече не може да се придържа към външни, груби модели.

Само защото човечеството е забравило как да разпознава духовното, изкуството е обвързано с външните сетива. Но когато човечеството преоткрие пътя към духовните висоти и прозрения, тогава то ще знае и че истинската реалност се намира в духовния свят и че онези, които възприемат тази реалност, ще творят жизнено, дори без робски да се придържат към сетивните модели. Едва тогава Гьоте ще бъде разбран, когато изкуството и мъдростта отново се преплетат по-пълно, когато изкуството отново е проява на духовното. Тогава знанието и изкуството отново ще бъдат едно цяло и тогава, в своя съюз, те ще бъдат религия. Защото духовното, в своята форма, отново ще действа като нещо божествено в човешките сърца и ще генерира това, което Гьоте нарича истинско, неподправено благочестие. „Който притежава наука и изкуство, има и религия“, казва Гьоте, „който не притежава тези две, нека има религия“.

Наистина, който притежава знание за духовните тайни на света и знае какво говори чрез Мадоната Изида, вижда в тях нещо първично и живо, нещо далеч по-жизнерадостно, отколкото може да се изрази чрез каквото и да е робско подражание на външни, физически човешки модели. И такъв човек, който вижда през живата същност, представена от Мадоните, сякаш през воал, в духовния свят, може, без никакви догми или предразсъдъци, отново да почувства благочестие в пълна духовна свобода. Той ще обедини науката или мъдростта и изкуството в душата си и ще роди истинска, свободна религиозност или благочестие в себе си.

ДРЕВНО ЕВРОПЕЙСКО ЯСНОВИДСТВО

Берлин, 1 май 1909 г.

През тези зимни лекции многократно сме обсъждали съществуването на знания за свръхсетивните светове. Говорили сме за това как човечеството може да постигне такива знания и често сме обсъждали резултатите от тези знания за свръхсетивните светове. Сега, в две лекции, ще предложим илюстрация на това, което се нарича познание за висши светове. Ще покажем, използвайки примери, как се е развило ясновидското знание в определена област – онова ясновидско знание, което по същество е преодоляно или е трябвало да бъде преодоляно от човечеството днес. Днес ще говорим за ясновидско знание, което в известен смисъл е дарено от природни сили и способности. Следващия път ще обсъдим как ясновидското знание може да се придобие чрез строга подготовка и специфични методи, отново използвайки конкретни примери. Днес ще говорим за онова ясновидско знание, което, така да се каже, е довело нашите предци до техните сега преодолені възгледи. Следващия път ще говорим за онази ясновидска способност за познание, която води към висшите светове по свободен и самоосъзнат начин.

Споменава се също , че хуманитарните науки трябва да говорят за развитие на човечеството-

заимствано съзнание. Това, което днес наричаме съзнание, чрез което пресъздаваме външния свят в себе си в мисли, възприятия и идеи, е само един етап от развитието. В еволюцията на човечеството друго съзнание го е предшествовало и друго ще последва. Когато днес говорим за развитие в обичайния смисъл, обикновено имаме предвид еволюция на външни форми, на материални форми на съществуване. Духовната наука говори за еволюция на душата и духа, а оттам и за еволюцията на съзнанието. Можем да погледнем назад към по-ранна форма на съзнание, която е била преодоляна от настоящия ни етап на развитие, и можем да погледнем към перспективата на бъдещо съзнание, което само постепенно ще се разгръща. Ако наречем днешното ниво на съзнание просто „съзнание“, тогава можем да наречем по-ранното съзнание подсъзнание, а това, до което ще се развие настоящото чрез методите на духовната наука, свръхсъзнание. По този начин разграничаваме три последователни етапа: подсъзнание, съзнание и свръхсъзнание.

В известен смисъл, цялото съвременно съзнание е етап в развитието на съзнанието като цяло, точно както висшите животински форми са етапи в развитието на общата животинска форма. Съвременното съзнание е еволюирало от подчинени етапи на съзнанието. Нашето съвременно съзнание, което можем да наречем още обектно съзнание, може да се характеризира с това, че възприема външни обекти чрез сетивата като слух, зрение, допир и т.н. То формира понятия, представи и идеи за това, което първоначално е било възприятие. По този начин нашето съзнание отразява—

Ву -цейн е външен свят от обекти, които въздействат върху сетивата ни.

Подсъзнанието не беше такова; то имаше много по-непосредствена природа. В известен смисъл можем да го наречем по-нисше ясновидско съзнание, защото съществото, обладано от това съзнание, не се е приближавало до обектите със сетивните органи и, така да се каже, не ги е опипвало, за да си изгради представа за тях, а по-скоро понятията са били непосредствено налице; образи са се появявали и изчезвали. Да предположим, че съзнанието се натъква на външен обект, който е опасен за него. Днес виждаме обекта и образът, предизвикан от гледката, кара в нас да се появи осъзнаването за опасността. Това не е било така с ясновидското съзнание в по-ранни времена. Външният обект не се е възприемал в ясни очертания, изобщо не в по-ранни времена. Нещо като сънуване се е появявало и е показвало на съществото дали нещо симпатично или несимпатично му е противопоставено. Можем да илюстрираме това, като разгледаме съвременното сънуване, с неговите възникващи и изчезващи сънуване образи. Както сънуването се разбира днес в нормалното му състояние, то може да се характеризира като нещо, което няма реална връзка с външния свят. Ако обаче си представим съновидното съзнание като такова, че всеки образ, който възниква в нас като съновидение, съответства и е свързан с нещо съвсем специфично, така че един определен образ възниква пред лицето на опасност, друг – с полезен обект – ако, с други думи, чрез тези образи съществуваше специфична връзка с нас – тогава бихме могли да кажем, че за нас няма значение дали сънуваме или сме будни; тогава бихме могли да организираме и практическия си живот според тези съновидения.

От такъв реален мечтателен живот, който е позволил на вътрешната природа, вътрешната одухотвореност на нещата, да се издигне в образи , от такова съзнание е възникнало днешното съзнание. И то е приемало най-разнообразни форми, докато не се е развило до сегашната си форма. Ако се върнем назад в историята, както я представя духовната наука, бихме открили сред древните народи етап на развитие в далечното минало, в който външният свят не е бил възприеман; но околната среда е била възприемана вътрешно от древно, ясновидско съзнание. Това ясновидско съзнание обаче е носило със себе си качество на душата, което в сравнение със сегашната фундаментална характеристика на нашата душа трябва да се опише като несъвършен етап. Човешката душа не е била самосъзнаваща се душа; тя не е можела да каже на себе си „аз“; не е можела да се разграничи от околната среда. Само чрез конфронтацията на външни обекти с техните фиксирани контури душата се е научила да се разграничава от тях. Това съзнание е могло да се формира само защото старото съзнание е избледняло с появата на дневното или обектно-ориентираното съзнание.

По този начин човечеството е трябвало да откупи самосъзнанието си, като се откаже от старото, първоначално ясновидско състояние. Всяко развитие е едновременно крачка напред, дори ако в процеса трябва да се откажат от определени предимства на по-ранните етапи. Сега нещо от всеки етап, така да се каже, остава в по-късни времена и ние в известен смисъл все още можем да видим подобни наследства от по-ранни времена, простиращи се до настоящето. Това е нещо необичайно днес. Вече беше посочено, че виждаме това и във външния...

Такива атавизми могат да имат различна форма, например мускулите близо до ухото, които са го движели. При животните тези мускули все още служат за движение на ухото. При хората те вече не служат за тази цел и само малцина могат да движат ушите си волево. Какво представляват тези мускули? Те са остатъци от по-ранен етап на развитие. Някога хората са имали форма на главата, която е позволявала движение на ухото.

Точно както определени форми на органи са оцелели в еволюцията, така остават и определени древни състояния на съзнанието. Следователно, ние виждаме такива останки, такива наследства от древното ясновидство, които се простират в нашето сегашно съзнание; но те са замъглени и променени на настоящия етап на развитие и следователно са аномални. Като се позоваваме на това, което е останало от ясновидството, можем лесно да характеризираме древното европейско ясновидство, открито в развитието на всички европейски народи, което може да се разграничи от ясновидството на Ориента. Тези разлики ще бъдат обсъдени днес.

Какви са наследства от древното ясновидско състояние на човечеството? Можем да различим две категории. Едната стои, в известен смисъл, изцяло самостоятелно и принадлежи към божествените наследства. Това са сънищата и преживяванията, свързани със сънищата. Другите останки принадлежат към съвсем различна категория. Сънищата не се променят от хората, а от самата продължаваща еволюция. Другите наследства са зрението, интуицията и дейтероскопията или „другата страна“.

Първо разглеждаме съня. Той е остатък от старото съзнание, основано на образи. Но в това старо

образи . Какъв е сънят днес? Той все още проявява определени характерни черти на старите образи, но е загубил истинската си стойност, стойността си като отражение на реалността. Нека разгледаме един пример: Някой сънува, че вижда дървесна жаба, протяга ръка и я хваща. След това се събужда, държейки се за ъгъла на завивките. Сънят символизира външното събитие. Ако човекът беше подходил към този сън с обектно съзнание, щеше да види, че държи завивките. В действителност сънят символизира. Той може да се превърне в велик драматург. Например, студент сънува, че е блъснат от друг студент, докато напуска лекционната зала, престъпление, което може да бъде изкупено само с дуел. След това той извиква пистолети от другия мъж, избират се секунданти, събират се на уговореното място, измерва се разстоянието, зареждат се пистолетите и се произвежда първият изстрел. В този момент обаче студентът се събужда и установява, че е преобърнал стола до леглото си. Тук отново имаме същото: сънят превръща външно събитие в образ. Ако въпросният човек е бил наясно с обекта на съня, ако е бил буден, той би видял, че столът е бил преобърнат.

В тези сънища виждаме, че има известна произволна връзка между преживяното от сънуващия и случващото се външно. Сънят е запазил от древното си образно съзнание способността да представя образ на външни факти, но не е запазил пряката връзка с външния свят. Ако загуби тази пряка-

все още съществуваше пряка връзка между солта и природата , тогава човек нямаше да е нужно да докосва солта с език, за да я разпознае; вместо това пред него щеше да възникне един много специфичен образ от съня, друг за оцет, захар, опасни същества и т.н. Всяка същностна природа съответстваше на много специфичен образ.

Това съзнание се е запазило като остатък, като семейна ценност в днешното съноподобно съзнание. Тъй като човечеството, така да се каже, се е сляло с цялото си същество в самосъзнанието, защото се е откъснало от заобикалящата го среда, съновидните образи у съвременните хора вече нямат никаква връзка с външния свят. Чрез напълно нормалното изкачване на човечеството от съноподобно съзнание към самосъзнание, връзката на съня с външния свят е загубена.

Ситуацията е различна с другите три остатъка: зрение, интуиция и дейтероскопия или „другото зрение“. Ако си спомните цялото развитие на човечеството, както често е било представяно тук, то ни се струва следното: Човечеството, както го виждаме днес, се състои от четири члена: физическо тяло, етерно тяло, астрално тяло и егo. Егoто е последният член на това развитие и чрез издигането до егoто човечеството се е превърнало в самосъзнателно същество. Кога човечеството е притежавало това образно съзнание? То го е притежавало, когато егoто все още е дремело в астралното тяло, когато самото астрално тяло е било носител на съзнанието. Именно астралното тяло е карало тези образи да се издигат и слизат. Следователно, сякаш човечеството е излязло от астралното тяло и по този начин е постигнало днешното си обектно съзнание. Това обяснява и защо човекът трябва да е бил още по-дълбоко свързан с другите части на своята природа. Точно както е бил в

След като в по-ранни времена е било потопено в астралното тяло , то е било потопено и в етерното тяло и още по-дълбоко във физическото тяло. По този начин, под днешното ни съзнателно осъзнаване на обектите, имаме три нива на подсъзнание.

Представете си човек, който плува под повърхността на морето, в самото море. Дадена му е възможността да види какво има в морето. Вижда какво се случва на морското дъно, какво се случва там, какво плува и се носи. Около него има нещо различно, отколкото когато се издигне на повърхността, погледне нагоре и види звездното небе над него. Ето как можем да си представим съзнанието, издигнато от по-ниските си етапи, където човекът е бил съзнателен за това, което астралното, етерното и физическото тяло са му предали, издигащо се до обектното съзнание, което познаваме днес. Сега, в определени аномални случаи, човек може, така да се каже, да се потопи обратно в това море на несъзнаваното. Той може да влезе в него по такъв начин, че да вземе със себе си обратно това, което вече е завладял, след като е излязъл от морето на несъзнаваното.

Представете си човек, който е видял всичко горе, след което се гмурка обратно надолу и сега може да сравни всичко, което възприема долу, с това, което знае отгоре. Така е със съвременните хора: те вземат със себе си това, което са придобили горе. Не е като водолаза, който само носи всичко долу в паметта си и може да го сравни. За някой, който се гмурка, след като е бил съвременен човек, всичко долу е оцветено от преживяванията му отгоре. Той внася преживяванията си горе в това подсъзнание като черупка и по този начин не получава чиста представа, незамъглен образ, а по-скоро образ, който...

е замъглено от преживяванията на обектното съзнание.

Когато човек се спусне в астралното си тяло, той изкуствено се пренася обратно в сферата, която съзнанието му е заемало, когато все още е живял в астралното тяло. Така възниква зрението в настоящия смисъл. Ако човек се спусне в съзнанието на астралното тяло, без да знае нищо за настоящия свят, той наистина би преживял онези образи, които представят вътрешната природа на обектите. Тъй като обаче те носят със себе си това, което са преживели горе, когато се спускат, всички неща, които иначе биха им се явили в истинската си форма, им се явяват по такъв начин, че измамно симулират, имитират това, което може да се преживее само тук, в света на обектите. Това е истината и измамата на зрението.

Когато някой се спусне в света на виденията, той винаги може да бъде сигурен, че има причини за това, вкоренени в неговата духовна среда; но е също така сигурно, че това, което се явява пред него като видение, ще бъде илюзия, че истинската форма на нещата няма да бъде разкрита, а по-скоро остатъчни образи на това, което се вижда в горния свят. Следователно, човешките видения обикновено се появяват по такъв начин, че да показват какво хората преживяват в момента. Това може да бъде изследвано до най-малкия детайл, дори от десетилетие на десетилетие.

Представете си човек, който е слязъл в този свят във време преди телеграфите и телефоните. Той също не би видял телеграф или телефон в подземния свят. За разлика от това, виждането на телеграфи и телефони във видения става все по-често срещано в наше време. Това обяснява защо един набожен католик, който често е виждал Мадоната в

формата, в която то се изправя пред съзнанието на обекта, когато се спуска, отнася този образ със себе си и го вижда да се появява във видението. Като правило, тези, които не са благочестиви католици, също няма да преживеят Мадоната във виденията си. Това, което се вижда във видението, не съответства на реалността; по-скоро това, което изглежда като реалност, е нещо, което човекът е донесъл долу. Той носи в този свят това, което е преживял тук. Следователно виждаме, че във видението човекът наистина по определен начин оцветява това, което преживява.

Когато се завърне в етерното си тяло, той изпитва това, което се нарича интуиция. Но тук е още по-опасно, защото това състояние на съзнанието се намира още по-назад. Тук човешкото същество е вплетено във всички заплетени нишки на съществуването, от които се е издигнало до своето его-съзнание, но не може да види през нишките в истинската им форма. Помислете колко малко хора разбират взаимосвързаността на нещата около тях. Те размишляват върху малък сегмент от света, причина и следствие, но забравят, че целият свят е свързан с обкръжението си като мрежа, в която връзките се преплитат напред-назад. Човешките същества днес са отделени от всичко това; те оглеждат, така да се каже, един остров, но този остров е свързан с целия космос. И в етерното си тяло човешките същества са тясно свързани с космоса. Ако той се спусне в етерното си тяло, без да донесе със себе си нищо от своето светло, будно съзнание, той ще види нещо, което започва да се вкоренява, нещо, което ще се прояви напълно едва, да речем, след десет години. Сега можете да си представите, че човек донася със себе си и интелекта си. Те носят ограничения си интелект, малката си интелектуална душа.

с него. Това вече изкривява това, което изглежда като предчувствие . Ако предчувствието възниква естествено, то обикновено – подобно на видение – има малка обективна стойност.

Но след това, когато човек се потопи в дълбините на физическото тяло, интуицията може да се трансформира в проникване в пространството. Докато интуицията все още е свързана с времето, в дейтероскопията, в „другото лице“, човек може да види това, което не може да се възприеме с физически очи. Образите изглеждат на човека като мираж. Анормални явления, като тези, докладвани от Сведенборг, принадлежат към това. Че илюзиите трябва да са още по-големи в сферата на психиката и че нищо не трябва да се приема без проверка, можете да заключите от казаното.

Това, което днес се проявява като патологични състояния, е остатък от древното ясновидство и е било напълно здравословно в древността; това е нещо, чрез което човечеството наистина е установило връзка с околната среда. Поглежайки назад, особено в развитието на европейските народи, навсякъде откриваме, повече или по-малко, древното образно съзнание, което възприема света такъв, какъвто е вътрешно, такъв, какъвто е според неговата духовна и психическа същност. Но самосъзнанието е все още напълно неразвито. А какво е останало от това, което древните са видели и разказвали, онези, които все още не са притежавали пълно самосъзнание? Можем да видим, че е имало преход от древното образно съзнание към обектно съзнание. О, има едно добро, красиво наследство от това: митовете и легендите, цялото съдържание на митологиите. Това, което митологиите съдържат, днес често се нарича фолклор -

Те са представени като абсурди. Облаците са възприемани като стада овце или светкавици и гръмотевици са преосмислени по някакъв начин. Може би няма произволна „фикция“ от това тълкуване на древни митове и легенди. Всичко, което е останало днес в митове и легенди, произтича от древно ясновидство. Това, което е било преживяно в подсъзнанието, е било преразказано и тези преразкази са легендите, митовете, а също и приказките.

Всички легенди и митове се преживяват, не са измислени, но те не се преживяват и с днешното обектно-ориентирано съзнание, а по-скоро с древно, сумрачно съзнание. И ние можем, така да се каже, да надникнем дълбоко в действието на това сумрачно съзнание, ако си припомним нещо дълбоко в религиозните писания. Спомнете си онзи важен пасаж от Стария завет, където се казва: „И Бог, вечният Бог, вдъхна в човека диханието на живота; и човекът стана жива душа.“ Определено оформяне на дихателния процес е свързано тук с човешкото развитие. Този пасаж има за цел да ни покаже, че човечеството дължи сегашното си самосъзнание, този особен начин на живот в и с кръвта си, на специалното оформяне на дихателния процес, което е придобило с течение на времето и което притежава и днес. Само като се е научило да диша като изправено същество, човечеството се е издигнало над съзнанието, основано на образи.

Животните днес все още притежават пряко или непряко зрително възприятие, защото им липсват изправени бели дробове. Правилно е посочено, че кучетата са много по-интелигентни от папагалите, но само папагалите се учат да говорят, докато кучетата не. Това е свързано с факта, че папагалите имат повече или по-малко изправен ларинкс. Следователно,

Фактът , че човекът има специална конфигурация на органите, е свързан с факта, че човекът се е издигнал до сегашното си обектно съзнание.

Ако искаме да разберем правилно цитирания библейски пасаж, трябва да кажем: Чрез законите на Вселената човешките органи са били оформени по такъв начин, че се е развил настоящият процес на дишане. Онези, които са разбирали този процес духовно, които са знаели, че във всичко живее духовен елемент, са си казвали: Духовният елемент на въздуха трябва да ни проникне по такъв начин, че да може да се развие свободното самосъзнание. — Ако този процес протича неравномерно, ако духовете на въздуха не намерят правилния начин да обработят кръвта ни по начин, подходящ за настоящото ни самосъзнание, тогава възниква неравномерност и в нашето съзнание: то се връща към по-ранен етап. Следователно, във всяка неравномерност на дихателния процес, древният европейски човек е възприемал нищо друго освен регресия на съзнанието.

Какъв е физическият израз на неравномерното дишане? Това е кошмарът. Думата идва от Алб, Алф или Елб, Елф, и е свързана и с Орфей. Така виждаме, че в него нямаме нищо друго освен духовен елемент, който действа в процеса на дишане по такъв начин, че егото не може да се развие напълно. Когато процесът на дишане е неравномерен, тогава множеството от нисши духове има достъп до човека. И сега го наречете патологично или както искате, това не е въпросът; важното е какво се развива в човека в резултат на това. От нашата настояща гледна точка, това състояние наистина трябва да се опише като патологично. Защото дори да е регресия към по-ранно състояние,

Това текущо състояние представлява преход от нормалното към ненормалното.

Нашият съвременен процес на дишане произлиза от процес, който съществува като остатък в кошмарите, съхранявайки последните си следи в тях – процес, при който хората не са се нуждаели от толкова много кислород. Когато хората са били по-близо до растителноподобно състояние, те са притежавали различна форма на съзнание, потопени в древно, сумрачно състояние. След това са излезли от него и по време на прехода, докато хората последователно са преминавали между различни състояния на съзнанието, древните европейски хора са изпитвали всичко, което срещаме у всички елфи и елфоподобни същества.

Така, по естествен начин, ние се връщаме към древни състояния. В кошмарите имаме днешното външно състояние на нещо, което е било духовно и не представлява нищо друго освен остатък от древното ясновидско съзнание, образното съзнание, което създава митове и легенди.

Но с промяната на дишането се промениха и много други неща. Възникна и външното възприятие на обектите. Това „виждане на образи“ на обектите не беше свързано с виждането на външните контури, повърхностите на обектите. Хората не виждаха *външните* повърхности на обектите. Имаше и преход, при който хората преживяха как старите образи потъват, а образите на външните обекти се издигат. И отново, имаше междинно състояние, при което хората вече бяха развили способността да виждат, но в аномални състояния, където външното възприятие отстъпваше, навлизайки в ясновидски състояния. Има стара дума за това състояние, при което нормалното съзнание отстъпва, при което човек гледа обект и все пак не го вижда. Това се нарича „spannen“, „staunen“ и тази дума е

Вкоренено в думата „призрак“, така че пред вас, така да се каже, е призракът, това, което се е явявало като вътрешен образ, което все още не е било външен обект, а е било видно чрез астрални сили. Днес това е нещо ненормално. По време на прехода, когато това се е случвало, човекът е бил зависим от това да си казва: „Но аз искам да видя, не искам да ме гледаш, *искам* да видя.“ - Тогава това, което е стояло пред него външно, се е явявало като нещо, което е трябвало да преодолее. Всички легенди, които целят да заслепят това, което те гледа, да го преодолеят, така че то вече да не гледа, водят своя произход оттук. В легендата за Полифен, в ослепяването от гиганта, до чудната легенда, където Дитрих фон Берн побеждава гиганта Грим, навсякъде откриваме този елемент на съзнание.

Самата странност на тези видения можеше да крие и известна привлекателност за душата. Тъй като изглеждаха сякаш принадлежали на непознат свят, те притежаваха примамливо качество; тези същества бяха способни да примамват и съблазняват човечеството. Думата „Lur“ или „Lore“ е коренната дума за примамка или призрак. Когато човек я зърнеше, не можеше да я види като нещо друго освен възникваща от вътрешността на нещата. Сега, нещо друго забележително: думата „Lei“ е вкоренена в думата „Heimat“ (родина), откъдето идва и „Скалата Лорелай“. Това е примамката или призракът, който се оттегля в Lei, тоест в родината си, която е била там. Думата „Lei“ може да се намери в най-разнообразни региони. По този начин имаме, така да се каже, подсъзнателното преживяване да видим Lore или Lure, което възниква, когато съзнателното зрение се развива навън. Алпите или елфите са свързани с факта, че човек развива самосъзнанието си в себе си.

Но друга легенда е запазена за нас като наследство, която все още е жива в някои славянски региони днес. Това е легендата за Пладнешката вещица. Ако хората излязат на полето и вместо да се приберат по обяд, останат навън, Пладнешката вещица им се явява във формата на бяла жена. Тя им задава въпроси, докато не бие обедната камбана. Ако човек може да отговори на тези въпроси, Пладнешката вещица накрая казва: „Добре е, ти ме изкупи.“ Какво виждаме в такава легенда? Виждаме още едно древно ясновидско преживяване, изразено тук. Точно както човек вдишва духа на себе си с въздуха, така и той е изградил целия си вътрешен аз, целия си микрокосмос, от духовната среда, от макрокосмоса. Всичко, което е вътре, е дошло отвън. Нашият вътрешен разум е резултат от външния разум.

Съществува преход от времето, когато човекът е видял духовните същества, които са ръководили изграждането на света, които са ръководили цветята и кристалите в тяхното формиране, към развитието на външната интелигентност. Външната интелигентност, в известен смисъл, е навлязла в човека и той е осъзнал това. Да предположим, че съзнанието просто угасва чрез обедното слънце. Тези, които са знаели това духовно, са наричали обедното слънце обедния демон. Да предположим, че светлинното съзнание е угаснало там - чрез латентен, частичен слънчев удар, може да се каже - и това, което е като външния импулс, външната причина за неговите интелектуални сили, се издига пред човека. Как трябва да се случи това? Само като човек трябва да напегне интелигентността си. Това, което е вплетено в човека от света, се изправя срещу него обективно, така да се каже. Той трябва да го преодолее, като е способен да...

Да напругаш интелигентността си достатъчно дълго, за да отговориш, преди да бие обедната камбана. Ако човек успее, значи е изпълнил задачата и съзнанието се съединява отново със самия себе си. Сега, разгледайте това в най-красивата форма, която това духовно преживяване е достигнало, формата, в която то ни се изправя пред нас в Древна Гърция – и живо в древен Египет – където се появява великият питащ, Сфинксът. Сфинксът не е нищо друго освен най-възвишената обедна жена. Тя също задава въпроси на човечеството, въпроси за загадката на човечеството, където човек трябва да приложи най-висшата си интелигентност. Защото всички въпроси на Сфинкса изискват отговор: „Човечество“. Така това, което човечеството е вътрешно, се изправя пред човечеството в Сфинкса и който е успял да разреши загадката на Сфинкса, е могъл да я изкупи. Тогава тя се е потопи в бездната, тоест се е съединила с вътрешната природа на човечеството. Видяхме в отделни примери как нищо друго освен целта на развитието на съзнанието не се изразява в чудния свят на легендите. От древното образно съзнание човечеството е завладяло сегашното си, светло, дневно съзнание, което е донесло самосъзнание на човечеството. И докато преди хората не са могли да погледнат навътре, не са могли да намерят там себе си, сега, когато са погледнали навън, са намерили духовни същества навсякъде: във въздуха, във въздуха, в дървото - всичко е било оживено от духовни същества. Когато са погледнали навън със смътното си съзнание и са видели въздуха, са знаели, че той е въплъщението на онзи Бог, който е оформил вътрешното им същество. Ако въздухът ги е проникнал, са знаели: това движи моето его. - Ако вятърът, който иначе са вдишвали, е ревял по земята в студени, бурни зимни нощи, тогава са знаели, че Вотан е яздил в рева на бурята.

по този начин . Вероятно бихме открили трансформации чрез поезията, но всички те водят обратно към древното ясновидско съзнание . Но това ясновидско съзнание, както се е развило в Европа, се различава коренно от това на ориенталците. Всеки народ има определена мисия, определена задача, която трябва да изпълни в рамките на своето развитие. Докато ориенталците, навсякъде по време на периода, в който са преживели този преход от древното ясновидство към развитието на егото, са притежавали това егото само в много ограничена степен, така че това егото много лесно се е предало на висши същества, в европейския живот съзнанието на личността се е развило рано. Това особено характеризира тези преходи: егото пада с огромна сила в тези преходни етапи към обектното съзнание. Човешките същества са можели да виждат вътрешните механизми на нещата, но са отстоявали егото си в най-силна степен, чувствайки се от самото начало като силни борци срещу съществата, които са искали да ги оплете в нишките на обкръжаващия ги духовен свят. Следователно, неговите помощници са за предпочитане онези същества, които работят за постигане *на* самосъзнание, за освобождението на аза.

Виждаме как в победата, която духовете, даряващи лично самосъзнание над астралните духове, се стремят да постигнат, присъства нещо, което играе важна роля в германската и европейската митологична литература. Нощният дух, който поробва, присъства навсякъде в европейското съзнание – в Мидгардската змия, във формите на гигантите, а също и във формите на сирените. Навсякъде виждате как, така да се каже, боговете стават спътници на човечеството за развитието на личното самосъзнание. Виждаме как...

Богът, който живее в диханието, Вотан, става другар на човека в борбата срещу всички нисши духове. Виждаме как могъщият бог стои до човека, когато става въпрос за преодоляване на нисшето съзнание. Донар, или Тор, с чука си, побеждава гигантите и Змията Мидгард; той е този, който истински изразява как човекът, със своето его-съзнание, излиза от духовния свят в света на сетивното възприятие.

В Европа основите на християнството са положени от факта, че поражението на астралните сили, които се стремят да поробят човечеството, е централна тема. Това означава, че европейският ум е чувствал нещо, което източните народи не са чувствали. В Европа е имало силен стремеж да се излезе от подсъзнанието със свободното си аз. Затова европейският ум е чувствал най-интензивно: Възнесох се със себе си от духовния свят във физическо-сетивния свят. Където беше душата ми в древни времена, аз загубих тази земя; завладях физическия свят, но това ме заслепи за древния астрален свят; отхвърлих старото си, смътно съзнание. - Това трябва да се изрази най-силно там, където е трябвало да се изрази победата над астралния свят. Древното европейско съзнание е възприемало, така да се каже, водача в светлия астрален свят, от който се ражда човешката душа, в Байдур. Той, слънчевият бог, е водач на душите, доколкото те са принадлежали на родината си, светлия астрален свят. Сега душите са затворени във физическото тяло. В сетивния свят водачът е Хьодр, сляп за духовния свят, който убива Байдр.

Така древните европейци са възприемали гибелта на ясновидската душа като временна смърт на душата. Но те са възприемали тази гибел и като преход. Те са усещали, че трябва да последва нещо ново. Оттук идва и залезът на боговете, падението на онзи световен ред, който ни е представял външните обекти само като образи. И тъй като личностното съзнание е било особено силно изразено сред европейските народи в древността, личният Бог, който се е явил в Христос Иисус, е могъл да бъде най-дълбоко и интензивно схванат и прегърнат от тях. Отдавна там е било посято семето за приемане на личния Бог в Христос.

Видяхме как съвременното съзнание в Европа се е развило от по-ранното съзнание. Следващият път нашата задача ще бъде да покажем как великите посветени в древните мистерии, много преди появата на християнството, са сочили към висши светове. Как тези мистерии са продължили да се развиват до наше време, ще бъде обсъдено в следващата лекция.

Това, което посветеният е възприел преди това, човек ще се научи да вижда на по-високо ниво чрез духовната наука, когато погледне в духовния свят с пълно, свободно съзнание.

Човешките същества, живеещи в своето подсъзнание, са слезли от духовния свят, за да придобият самосъзнание в сетивния свят. След това те ще се възнесат отново в свръхсетивния свят с новооткритото си самосъзнание. Древното ясновидство не е било *тяхно* собствено, а по-скоро нещо, внушено им от други същества. Ясновидството, което хората придобиват, е...

Това, което ще се появи в бъдещето, е самоосъзнаващо се, самопроникващо ясновидство. Това е най-добре уловено от думите на Христос Исус. Като посочва връзката между истината и свободата, Христос Исус е гледал към далечно бъдеще; и именно към това бъдеще сочат думите му: „Ще познаете истината и истината ще ви направи свободни!“

ЕВРОПЕЙСКИТЕ МИСТЕРИИ И ТЕХНИТЕ ПОСВЕТЕНИ МОМЧЕТА

Берлин, 6 май 1909 г.

В последната лекция беше посочено, че в древните времена на европейското развитие сред различните народи е съществувало един вид древно, изначално ясновидство и че сегашното съзнание се е развило едва от това по-ранно състояние на съзнанието, от древна ясновидска способност. Беше отбелязано как това, което древният ясновидец е бил способен да възприема при определени обстоятелства от живота си, е намерило своя израз в легендите и митовете, които се занимават с елфи, гноми и други същества. Тези легенди и митове са изключително разнообразни и ако разгледаме само онези митове и легенди, произхождащи от древни ясновидски наблюдения, които са оцелели в Европа, наистина бихме открили определени прилики и общи черти във всички тези традиции, но също така и съществени разлики, защото ясновидските способности на отделните хора са се различавали значително.

Много по-голяма степен на съгласие вече съществува във великите митологични структури, във великите разкази за богове и герои. Тези митове също водят началото си от ясновидските способности, но по различен начин. Те не водят началото си от преживяванията, които биха могли да бъдат дадени на хората чрез естественото ясновидство.

Не става въпрос за вроден талант, а по-скоро за великите , обединени цикли от легенди, които ние колективно наричаме митология, които водят началото си от преживяванията, които посветените са имали в мистериите. Днес нашето образователно съзнание предлага малко предпоставки за формиране на концепция за това, което наричаме мистерии и посветени. Защото това, което представлява нашето външно образование и знание, е далеч от същността на посвещението. Ако човек трябва да характеризира тези две понятия, използвайки термини, обичайни в нашето време, би трябвало да каже: Мистериите са училища, в които се култивират способности в човешката душа, способности, чрез които душата се води до собствено наблюдение в духовните светове . В частност, мистериите са онези училища, които по един изцяло методичен и систематичен начин дават насоки на човека, който е готов за това, така че душата да може да стане способна да възприема висшите светове с духовни очи и уши. Въпреки че съвременното образование знае малко за мистериите, които все още съществуват днес, те въпреки това са реални и водят до духовните светове. И цялото съдържание на духовната наука, всичко, което се съобщава в духовната наука, е по същество съдържанието на мистериалната мъдрост. Който обучава душата си по подходящ начин да прави наблюдения във висши светове, е посветен . Такива места, където човек придобива способността за напълно съзнателно ясновидство, винаги са съществували. Днес ще бъде направен кратък преглед на европейските мистерии. За целта трябва да се върнем към древни времена, предшествващи християнството, и да се опитаме да си съставим картина за това какво се е практикувало в инициаторските или тайните школи и как това е било предавано на общата култура.

Често е било посочвано как хората днес могат да поемат по пътя на посветения, как се тренират мисленето, чувствата и „волята“, за да могат да предприемат „пътешествието към Майките“. Това пътуване към Майките е пътешествие, което всички ученици на мистериите са трябвало да предприемат.

сме имали европейски мистерии с голямо значение и дълбоко влияние върху древната европейска култура. Във всички тези региони те са били с много различен и уникален характер. Навсякъде отправната точка беше прозрение, за което успяхме да напомним в лекцията за Изида и Мадона. Там беше посочено, че човечеството има духовен произход, че преди сме живели в духовни светове, че човешкият дух и душа са родени от първичните духовни сфери. Беше посочено, че дори сега, при по-задълбочен поглед в душата, усещаме, че когато се издигнем над физическото наблюдение, притежаваме нещо, което е последен остатък от предишното ни същество в духовния свят. Днес този последен остатък, човешката душа, е затворен във физическото тяло, което е кондензация на първоначалната духовна същност. Това, което човек разпознава като своя душа-дух, той си казва: Това ми показва какъв съм бил някога в своята цялост, показва как съм се родил от утробата на света, от цялата вселена. Днес вселената се разкрива на външния интелект във всичко, което се разгръща пред сетивата; но зад всичко, което сетивата виждат, което интелектът може да схване, се крие духовната вселена. Това е първичният баща, първичната майка, от която се ражда душата, която все още запазва формите, които тялото някога е притежавало.

По същество физическото тяло също се ражда от духовната вселена; то също някога е притежавало духовна форма. Това, което разкрива човечеството в истинската му форма, сега е скрито. В тези древни европейски мистерии човешкото същество в истинската му форма също е било разглеждано като скрита част от видимото човешко същество. И в това се виждаше Изида, търсеща това, от което е произлязла. Посвещението е било преживяването на съвкупността от онези процедури, чрез които човешката душа може отново да възприеме това, от което е родена, развитието на способността на душата да се съедини отново с духовния произход. Дали в дълбините на свещената горичка или в специално подготвени мистериини места е без значение; навсякъде кандидатът е бил довеждан до такива ситуации, че да може да намери връзка с духовния произход на човечеството.

Това, което се крие зад света на сетивата, като слънцето зад воали от облаци, скритите духовни същества, тук се наричаха „Ху“; „Церидуен“ обаче беше търсещата душа. И всички процеси на посвещение бяха такива, че на ученика беше показано: Смъртта е процес в живота като всеки друг. Тя не променя нищо във вътрешното ядро на живота на човек. Където друидските мистерии са запазени под името – Друид означава посветен от трета степен – посветеният е бил доведен в състояние, подобно на смъртта, така че не е възприемал нищо със сетивата си. Умът му е бил мълчалив. Който живее само в тялото си и може да възприема само с физическия си ум, чийто инструмент е мозъкът, изобщо няма съзнание в такова състояние, в което сетивата са мълчаливи. Именно това е природата на посвещението: сетивата, чувството, слухът и т.н. са мълчаливи и въпреки това, дори когато мозъкът...

Ученикът мълчи, има преживявания и прави наблюдения. Това, което прави наблюдения вътре в нас, се е наричало душата, Церидвен. А това, което се е срещало с нея като светлина и звук за външното око и ухо, светът на духовните факти, се е наричало Ху. Посветените са преживели съюза между Церидвен и Ху.

Такива преживявания са описани в митовете. Когато днес ни се казва, че древните са почитали бог Ху и богиня Церидвен, това е просто заобикаляне на посвещението. Това е основата на истинския мит. Не е нищо друго освен празен разговор да се твърди, че подобни митове имат астрономическо значение, че Церидвен е луната, а Ху - слънцето. Такива митове биха могли да възникнат само от осъзнаването на вътрешна връзка между изгряващата душа и духа на слънцето, а не на физическото слънце. Мистериите на Ху и Церидвен са били тези, в които са били посветени хората в тези региони.

По-на север, в Скандинавия и Северна Русия, откриваме Дротенските мистерии, основани от първоначалния посветен Зиг, Зигфрид или Сиге. Всички легенди за Зигфрид водят началото си от него. Именно в тези мистерии виждаме нещо, което е фундаментално в основата на всички мистерии, но което се очертава особено ясно тук. Искаме да преминем от сравнение към действителния факт. За да изясним това, нека започнем с човешкото същество, такова каквото го срещаме в живота, с глава, ръце, крака и т.н. Ако си представим, че една от тези части е премахната, човешкото същество вече не може да бъде цялостен, цялостен човек. Нека вземем най-важните части: сърце, стомах, всяка от които поотделно допринася с определена роля за човешкия живот и неговите функции.

Те трябва да изпълняват служба . Само чрез сътрудничеството на тези членове е възможно душата да живее и да се развива в човешкото тяло. Душата живее във физическо тяло, което е съвкупност от много членове. От това разбираме, че където и да пребивава човешката душа или висше същество, отделните членове трябва да работят заедно, като всеки от тях трябва да изпълнява своята служба. Така, в скандинавските мистерии вече откриваме идеята, че това може да се изрази в човешкия свят, че може да се сформира съвкупност от хора, така че всеки индивид да поеме определена задача. Да кажем например, че един човек поема задачата да развие, по-специално, способността за мисъл, друг - силата на чувствата, а трети - силата на волята. Тук са възможни и по-нататъшни подразделения.

Предполагало се е, че ако се събере кръг от хора, всеки от които поема определена задача, и въпреки това всички работят заедно, тогава в тях действа нещо невидимо, като душата в човек. Когато хората се събират по този начин и всеки изпълнява своята част, тогава те образуват нещо като висш организъм, висше тяло и по този начин правят възможно висше духовно същество да обитава сред тях. Така Зиг образува кръг от дванадесет души, всеки от които развива душата си по много специфичен начин. Когато всички те след това работят заедно, когато всичко се слива в техните свещени събирания, тогава им става ясно, че висше духовно същество обитава сред тях, като душата в човешкото тяло, че душите са членове на висше тяло. Тринадесетият обитава сред дванадесетте. Те знаеха: Ние сме дванадесет и Тримата обитава сред нас.

десети. Или някой е взимал тринадесети, който след това е формирал привличането в кръга на дванадесетте за това, което е трябвало да се спусне. Така този тринадесети е бил наричан представител на божеството в местата за посвещение. И тъй като всичко е било обединено със священото число три, този, който е обединявал в себе си същността, свързана с числото три, е бил наричан представител на священото число три, а около него са били дванадесетте, които са имали много специфични функции, като крайниците на организма.

По този начин се е разбирало, че когато дванадесет души се обединят, развивайки в себе си силата да имат повисша сила под себе си, тогава те се издигат от физическия към духовния свят; те се издигат до своя Бог. Те се смятат за дванадесетте атрибута, дванадесетте качества *на* Бога. Всичко това е отразено като дванадесетте германски богове в скандинавските митове. Всеки, който желае да бъде член на този прославен кръг, има задачата да потърси Балдур. Това е било посвещението. Кой е бил Балдур в действителност? Балдур е това в човека, което е неговата духовна част, което е... Душа търси, Какво тя намери в на Встъпване в длъжност, Какво кой се изправя срещу теб там. Кой уби Байдур? Тези, които убиха Байдур, убиха онези, които убиха ясновидеца в човечеството, онези, които съчетаха физическото, онези, които дадоха на човечеството сетивно зрение, онези, които можеха да злоупотребят с физическото твърде бързо: Локи, силата на огъня, и неговият израз Хьодур, слепият, който представлява човешката чувственост, неспособен да вижда във висшия, в духовния свят. Това е изразът за инициационните процедури, които бяха преминали. Чувствеността е заслепила човечеството; чрез инициацията то отново намира достъп до висшите сфери.

Други светове. Така, така да се каже, имаме обученото ясновидство на посветените в неговата древна, съответстваща форма, извисяваща се над общото ясновидство. Мистериите на друидите и дротото са това, от което е възникнала европейската култура в предхристиянската епоха.

Разбира се, това, което е толкова важно тук и което се развива тук – осъзнаването на собствената личност – също представлява опасност. Тук тя е много по-голяма опасност, отколкото в други региони. Осъзнаването на собствената личност формира фундаментален тон на цялата европейска култура. Повече отколкото на Изток, където хората лесно се отдават на Брахман, осъзнаването на собствената личност е присъствало в германските земи. Това е направило много вероятно посветените много бързо да разберат погрешно и да злоупотребят с това, което им е било предложено при посвещението, изобразявайки го в изкривени образи и карикатури. Посвещението води и до манипулиране на духовни сили. Който се научи да ги използва, лесно се научава да злоупотребява с тях. Ето защо мистериите на древна Европа лесно са западали, защо посветените са се оказали незрели и са станали причина за множество зверства и защо *са станали* обект на *отвращението* на хората в много региони. Голяма част от това, което се говори днес за мистериите, се отнася до техния упадък, макар и не всичко. Фактът, че мистериите могат да бъдат толкова често погрешно разбрани, не бива да изненадва хората днес. Защото, ако някой не може да научи чрез духовната наука какво се е случило в мистериите, а може само да събере това, което по-късно е било записано – клюките и слухове от световната история – тогава той може да стигне до най-смелите възгледи за мистериите с течение на времето. Помислете само как

Всеки, който иска да научи за антропософията и антропософското движение днес , въз основа на това, което се съобщава отвън, би получил доста жива картина! И ако човек запази това, което се говори за това днес, може да се появи нещо далеч по-лошо от това, което се знае за мистериите.

Би било чудесна задача да се проследят различни аспекти на европейската митология до случилото се в Мистериите. Бихме могли да се задълбочим чак до сагите за Нибелунг и Зигфрид и да открием много неща, които могат да бъдат проследени до древните Мистерии. Но не бива да се правят връзки. Единственото нещо, което може да определи дали даден детайл е плод на въображението или произхожда от Мистериите, е познаването на Мистериите и способността да се проследят тези събития до тях.

Във всички тези мистерии, където и да ги изследваме, има една характеристика, която би могла да се опише като трагична. Тя би могла да се изрази по следния начин: Посветеният в древните мистерии на друидите или дрого наистина е можел да постигне съюз с Ху или Байдур, но този духовен свят не му се е сторил като нещо върховно. Трябвало е да има нещо отвъд него. Или, казано по-просто: Нашите богове, към които се стремим, са смъртни, обречени на гибел. Оттук идва и митът за Рагнарок, трагичното пророчество за падението на боговете.

В това се е влязъл мощният Христов импулс, който е могъл да действа по-силно тук, отколкото където и да е другаде: новината, че едно върховно духовно същество, Христовият принцип, е живяло в земно тяло, присъства сред хората, че всичко, което човек може да преживее в мистериите, е исторически факт в Христовото събитие. В древните мистерии, входящите-

Той не беше напълно посветен като победител на смъртта. Но сега пред него се изправи великата мистерия на Голгота. В рамките на европейските мистерии тази историческа мистерия беше приета с най-дълбоко разбиране, за разлика от другите. Преобладаваща беше атмосферата, която може да се изрази по следния начин: Хората си казваха: Когато бяхме посветени, това беше изкачване в божествено-духовен свят, но такъв, пронизан от дъха на смъртността. — Но който се потопи в това, което може да бъде преживяно в образа на Христос, този най-голям импулс, който намери връзка с Христос, може да стигне до такова разбиране, че да знае: Точно както слънцето грее през растението и по този начин събужда живот в него, така и Христовият импулс може да се влее в човешката душа. Чрез това тя получава сила, която дава на душата познание за нейната вечност и безсмъртие, познание за победата над смъртта. Чрез получаването на истинско разбиране за Христос, душата се оживява. Казва се, че освен това, което може да се научи външно за Христос, има и вътрешно знание, търсенето на душата, на Церидуен, за един Ху или Байдур, но за един различен Байдур, такъв, който е осъществил мистерията на Голгота. Когато душата преживее това, тя постига по-висша ясновидство, отколкото чрез древните мистерии. И тук, в Европа, хората веднага схванаха дълбокия смисъл на това.

съм ви описвал тласъка, който Христовият импулс е причинил в човешкото развитие. За да разберем това, нека се върнем още веднъж към древноеврейското съзнание. Там все още откриваме чувство за сигурност за себе си, когато човек се чувства в едно цяло със своите бащи и предци, и за човечеството...

, виждайки Стария завет, беше значимо чувство да може да си каже: Аз съм едно с моите предци. Това, за което мога да кажа „аз“, виждам затворено между раждането и смъртта; но *кръвта* тече от баща ми Авраам към мен. Кръвта, която тече във вените ми, е израз на моето аз, на моята собствена индивидуалност; потокът от кръв, който преминава през поколенията, е израз на моя Бог. И така той се чувстваше сигурен в по-голямото цяло, с радост се потапяйки в потока от кръв, който тече през поколенията.

Христос казва: Преди Отец да е Авраам, е имало „Аз съм“ и казва: „Аз и Отец сме едно“. Нашето ego има нишки на връзка в себе си, достигащи до духовен свят, който всеки човек може да открие в собствената си индивидуалност. Егото, което е самодостатъчно, но не отрича връзката чрез кръвни връзки, не презира кръвните връзки и има разбиране за физическото – това ego е стигнало до човешкото разбиране чрез мистерията на Голгота. Следователно, в кръвта, която тече от раните на Изкупителя, е бил видян изразът на универсалното човешко ego и е било казано: Който оживява тази кръв в себе си, постига истинско ясновидство. Но светът все още не е бил готов да приеме това, което е дадено като истинска мистерия на Голгота. Дори през вековете след идването на Христос светът все още не е бил готов и все още не е днес. Павел е видял живия Христос в духовния свят. Кой днес разбира дълбоките писма на Павел, този посветен, и кой правилно характеризира ученика на Павел, Дионисий Ареопагит? И въпреки това, винаги е имало мистериозно християнство.

В мистериите, които току-що ви описах, в Уелс и Великобритания са били приемани ученията на Дионисий. Така мистериите на Друидите и Дрод са били пропити и изпълнени с мистерията на Христос. Чрез това те са стигнали до пълното осъзнаване, че това, което са търсили в Ху и Байдур, е дошло в Христос. Но се е казвало, че хората като цяло не са били готови съзнателно да приемат това, което Христос е донесъл: кръвта, течаща от раните на Изкупителя, течаща през всички.

Само в малки кръгове от посветени това беше останало живо като свята християнска мистерия. Но посветените в тази мистерия преживяха преодоляването на обикновеното, ориентирано към сетивния свят его. Те го преживяха по следния начин: питаха се: Как съм живял досега? Ако исках да знам истината, се обръщах към нещата от външния свят. Но когато посветените в християнската мистерия ме взеха под крилото си, те поискаха да не чакам външните неща да ми кажат кое е истина, а да се допитвам в душата си до невидимото, не просто подтикнато от външния свят. Това питане на душата за най-висшето нещо, което може да намери, по-късно беше наречено във външния свят „Мистерията на Светия Граал“. И легендата за Граала, легендата за Парцифал, не е нищо друго освен израз на Христовата мистерия. Граалът е онази свята чаша, в която Христос е получил Тайната вечеря, в която Йосиф Ариматейски е събрал кръвта на Христос, докато е текла на Голгота. Затворена в такава чаша, кръвта на Христос е била донесена на свято място. Докато хората не питат за невидимото—

В своя опит те са като Парсифал. Едва когато задава въпроси, той става посветен в Христовата мистерия.

Така виждаме как *Волфрам фон Ешенбах* вплита в своето описание трите етапа на човешката душа, която започва с външното сетивно възприятие, където, обзета от материалния свят, тя позволява на материалния дух да ѝ казва кое е истина. Това е душата в нейната „тъпота“, както го изразява Волфрам фон Ешенбах. Тогава душата разпознава как външният свят предлага само илюзии. Когато душата осъзнае, че това, което естествената наука може да предложи, не дава отговори, а само въпроси, тя попада в това, което Волфрам фон Ешенбах нарича „съмнение“. Но след това тя се издига до „блаженство“, до благословение, до живот в духовните светове. Това са трите етапа на душата.

Мистерии на по-късните времена, осветени от Христовия импулс, споделят една много специфична характеристика. Това е, което им позволява да се издигнат над всички древни мистерии. Всяко посвещение се основава на издигането на човешкото същество до по-висше възприятие, до по-висше развитие на душата. Преди това издигане, човешкото същество притежава три способности в душата си: мислене, чувство и воля. Тези три душевни сили пребивават в него. Тъй като те обикновено живеят в съвременния свят, тези три душевни сили са тясно свързани. Тяхното егo е преплетено с мисленето, чувството и волята, защото преди да се издигне чрез посвещение, човешкото същество все още не е работило върху развитието на висшите тела от гледна точка на егoто. Първо, това, което е в астралното тяло - това, което човешкото същество има по отношение на чувства и усещания, импулси и желания - се пречиства и очисти. Чрез това възниква духовният аз, или „Манас“. След това, човешкото същество първоначално напредва до точката, в която може да свърже всяка мисъл с...

Определен емоционален тон прониква в ума, карайки всяка мисъл да стане или студена, или топла, трансформирайки етерното или жизненото му тяло. Това е трансформацията на чувството и по този начин възниква „Будхи“. След това следва трансформацията на волята, простираща се във физическото тяло, до „Атма“ или духовното аз. По този начин индивидът трансформира своето мислене, чувство и воля, а с тях и астралното си тяло в Манас или духовното аз; етерното си тяло в Будхи или жизнения дух; и физическото си тяло в Атма или духовното аз. Тази трансформация е израз на систематичната работа на посветения върху душата му, чрез която той се издига в духовните светове.

Но нещо много специфично се случва, когато ^{посвещението} се практикува с пълна сериозност, а не като игра. Ако посвещението се практикува с достойнство, е сякаш организацията на човешкото същество е разделена на три части, а егото царува като цар над тези три части. Докато обикновено сферите на мислене, чувство и воля не са ясно разделени при хората, с по-високото им развитие хората стават все по-способни да схващат мисли, които не се превръщат веднага в чувства, а по-скоро са свободно избрани от егото към симпатия и антипатия. Чувството не следва веднага мисълта; вместо това човешкото същество се разделя на чувстващ човек, мислещ човек и волеви човек. Човекът се чувства като его-цар, възкачен над троица. Те са разделени на три човешки същества. Това се случва на определен етап от посвещението. Те чувстват, че преживяват чрез астралното тяло всички мисли, които се отнасят до духовния свят. Чрез етерното тяло те преживяват всичко, което прониква в духовния свят, като чувства, а чрез физическото тяло всичко, което прониква в духовния свят, като импулси на волята.

живее и прониква. Казано е: Човекът се чувства цар в светата Троица. Но този, който не е нито способен, нито достатъчно зрял да понесе това разделение, няма да може да има плодовете на посвещението. Той ще бъде възпрепятстван от страдание след страдание от това, за което все още не е готов. Този, който се приближава недостойно до Светия Граал, ще страда като Амфортас и може да бъде изкупен само от този, който доближава силите на добротата до него. Той е освободен от Парсифал.

Нека сега се върнем към това как се изразява принципът на посвещението. Търсещата душа намира духовния свят, Светия Граал, който сега се е превърнал в символ, израз на духовния свят. Описаното тук е наистина преживяно от отделни поветени. Те са преминали пътя на Парцифал. Но там те са били и като онези, които, като царе, са поглеждали назад към трите тела. Тези, които са преживели това, са си казвали: Аз царувам над моето пречистено астрално тяло, което е пречистено, очистено, само чрез следване на Христос. Не му е било позволено да се вкопчава в никаква външна връзка, не в нищо, което го свързва с външния свят, а е трябвало да се съедини в най-съкровената душа с Христовия принцип. Всичко, което го свързва външно със света на сетивата, е трябвало да отпадне в най-висшите моменти, истински мистичните моменти.

Представителят на поветения е Лоенгрин. Не бива да го питат за името или ранга му, т.е. за това, което го свързва със света на сетивата. Този, който няма нито име, нито ранг, се нарича „бездомник“. Той е преплетен и проникнат от Христовия принцип. Той също така гледа на етерното или жизненото-

Етерното тяло, което се е превърнало в жизнения дух, се спуска като нещо отделно от астралното тяло, нещо различно. Именно това тяло го отнася във висшите светове, където законите на пространството и времето не важат. Това етерно тяло и неговите органи съответстват на лебеда. То пренася Лоенгрин през морето в лодка, във физическото му тяло, над материалния свят. Физическото тяло се възприема като лодката. А търсещата душа на Земята, която преживява нещо ново чрез посвещението, е символизирана от Елза от Брабант. По този начин тук имаме възможността да характеризираме легендата за Лоенгрин, която има и много други значения, като израз на посвещение в мистериите, които са структурирани около Светия Граал.

Така, през единадесети до тринадесети век, тези тайни, преподавани във връзка с мистерията на Христос, са били изразени в мистерията на Светия Граал. Рицарите на Светия Граал са били по-късните посветени. Те са били противопоставяни на екзотеричното християнство, докато мистериите винаги са култивирали езотерично християнство, което е търсело такава връзка с Христос, че чрез външния Христос, вътрешният Христос, символизиран от гълъба, да се събужда в душата.

Цялото развитие на европейската мистериална традиция е изразено в друг свят от легенди. Но е много трудно да се задълбочим в него. Това ще стане по-късно. Днес искаме само да го надникнем, като потърсим отражението му в това, което се е просмукало навън и се е появило в един любопитен свят от легенди. Това е сравнително малко известна легенда, на която е придадена поетична форма от *Конрад Флек през 1230 г.* Тя принадлежи към легендите и митовете на Прованс.

и се свързва с посвещението на Рицарите на Граала или Тамплиерите. Говори се за древна двойка „Флор и Бланшфлор“. Това грубо се превежда на съвременен език като: цветето с червени венчелистчета или розата, и цветето с бели венчелистчета или лилията. Много неща са били свързани с тази легенда в по-ранни времена. Днес може да се даде само кратко, сбито описание. Казвало се е, че Флор и Бланшфлор са души, въплътени в хора, живели преди това. Легендата ги свързва с бабата и дядото на Карл Велики. Тези, които са изучавали легендите по-отблизо, са виждали в Карл Велики фигурата, която по определен начин е свързвала вътрешните, езотеричните и екзотеричните аспекти на християнството. Това е изразено в неговата императорска коронация. Ако човек се върне към бабата и дядото му, към Флор и Бланшфлор, тогава розата и лилията са живели в тях, предназначени да запазят езотеричното християнство в най-чистата му форма, както то се проследява до Дионисий Ареопагит. Сега розата, цветето, се е възприемала като символ на човешката душа, която е погълнала личността, его импулса, позволявайки на духовното да действа отвътре в нейната индивидуалност, което е довело его импулса чак до самата му същност. В лилията обаче тя е била възприемана като символ на душата, която може да остане духовна само защото егото остава извън нея, само приближавайки се до самите ѝ граници. По този начин розата и лилията са две противоположности. Розата има самосъзнание изцяло в себе си, лилията изцяло извън себе си. Но единението на душата, която е вътре, и душата, която оживява света като световен дух отвън, се е случило. Цветето и лилията изразяват намирането на световната душа, световното его, чрез човешката душа, човешкото его.

Това, което по-късно се е случило чрез легендата за Светия Граал, е изразено и тук чрез тази легенда. То е

Не е външна двойка. В лилията се изразява душата, която намира своето висше „аз“. В съюза на душата на лилията и душата на розата се вижда това, което може да се свърже с мистерията на Голгота. Затова се е казвало: За разлика от течението на европейското посвещение, породено от Карл Велики и чрез което се изковават екзотеричното и езотеричното християнство, чистото езотерично християнство трябва да се запази живо, трябва да се продължи в чистата си форма. В посветените кръгове се е казвало: Същата душа, която е била във Флос или Флор и за която се пее в песента, се е появила отново въплътена през тринадесети и четиринадесети век, за да основе нова мистериална школа, която по нов начин, подходящ за съвременния свят, трябва да култивира мистерията на Христос в основателя на розенкройцерството. Така мистерията на розата ни застава пред нас още в едно сравнително древно време. Легендата дори е поставена във времето преди Карл Велики. И така езотеричното християнство е потърсило убежище в розенкройцерството. От тринадесети и четиринадесети век розенкройцерството обучава посветени, които са наследници на древните европейски мистерии и наследници на Школата на Светия Граал.

Много е изтекло за мистериите на розенкройцерите. Голяма част от разказаното обаче е карикатура на истината. Дълбоките постижения на духовния живот могат да бъдат проследени до розенкройцерството, от което мистериозни нишки винаги се простират във външната култура. Например, има връзка между писането на *Бейкън от Верулам* „*Нова Атлантида*“ и розенкройцерството. Бейкън представя нещо повече от просто утопия; той се стреми към по-висши сфери.

Това са стъпки, които предполагат възраждане на скучните, ясновидски способности на древна Атлантида. Обаче, това, което е свързано с това от външното общество на розенкройцерите, е шарлатанството и шарлатанството, тази карикатура, която е неизбежна в наше време след изобретяването на печатането.

Оттогава вече не е възможно тайните да си останат тайни, както в древността. Зависи от зрялостта или незрялостта; всичко лесно се изкривява, обезобразява. Това може да се случи по огромен начин с ученията на антропософското движение! Ако беше това, което се твърди в кръгове, които не знаят нищо за него и въпреки това говорят за него, би било нещо, от което да се бяга! Всъщност обаче това е елементът, който се подхранва повече от всякога от изворите, които се крият в Мистериите. Това е, което наистина е донесло най-големите постижения на всички времена в тяхното дело за човечеството. Най-великите поетични дела на Гьоте се подхранват от изворите на розенкройцерството. Неслучайно Гьоте говори в „Мистериите“ за човек, воден в къща, украсена с розенкройцерски кръст. „Кой е добавил рози към кръста?“ Кой бяха те, посветените в европейските мистерии, които добавиха мистерията на розите към мистерията на кръста? Как Гьоте е проникнал в тези мистерии, се вижда и от факта, че около масата за срещи са били дванадесет души, точно както в древните мистерии. О, Гьоте е знаел всички тези неща! Но тези, които изучават Гьоте днес, са като Гьоте, когото могат да разберат. На Гьоте е било позволено да изрази това само по мистериозен начин; но днес е моментът да се говори открито за това, за какво става въпрос.

Встъпването в длъжност. Тези лекции дължат съществуването си на факта, че това е позволено.

Чрез антропософията все повече ще се осъзнава, че духовната наука не създава мечтатели от другия свят, а по-скоро практични и способни в живота хора. Тя им дава надежда и увереност. Мисленето ще бъде оформено по такъв начин, че да може да се каже за него това, което Фауст казва за Вагнер, който представлява материалистическото мислене: че то „копае с алчна ръка за съкровища и се радва, когато намери земни червеи!“ – Наистина, материализмът се радва, когато намери земни червеи и може да докаже, че те по определен начин са необходими за преустройството на всичко, което живее и се движи на Земята. Но това, което извира като дух от мистериите, прави човешкото мислене достатъчно гъвкаво, за да се адаптира към всякакви житейски ситуации. И как би могло да бъде иначе, след като самият смисъл на световната еволюция се разкрива в мистериите на духовната наука!

Това е, което тези лекции имаха за цел да ви предадат: че смисълът, който преобладава в самия свят, се завръща в духовната наука. Ако това е постигнато до известна степен, тогава скромната цел, която си поставих, е постигната.

Стана ясно, че светът, с всичко, което живее в него, е роден от духа и че човечеството е родено и призвано да се издигне до духа. Духовната наука ни показва все повече и повече, че духът е омагьосан в материалното, че чувствено-материалното е магическата дреха на духовното. Човечеството е призвано да размагьоса духа в материалния свят, да го свали от тази магическа дреха. Духовното намира своето възкресение в човечеството, в преодоляването на себе си.

издигащата се човешка душа. Но да насочва душата, за да намери пътя си отвъд себе си, е задача на духовната наука. По този начин духът намира духа. Човечеството ще разбира все повече духа, като става все по-подобно на него.

БЕЛЕЖКИ

Текстови бележки: По време на лекциите не са водени официални стенографски записи , но няколко слушатели са си водили бележки, като следните са известни поименно: Клара Михелс (лекции I, VII и XVII), Валтер Вегелан (лекции XIII и XIV), Франц Зайлер (лекции IV, V, VI, VIII, X и XVII), Луиз Бозе (лекция XVIII), Ото Деглау (лекция XVII), Берта Рийбщайн-Леман (лекция X).

За препечатката от 1984 г. всички съществуващи преписи бяха прегледани и сравнени, а оригиналните стенографски записи бяха консултирани, където е възможно. Това доведе до текстови подобрения и допълнения в сравнение с изданието от 1961 г., особено за лекции IV, VIII, XV и XVII. За лекция X дефектният препис, отпечатан в изданието от 1961 г., беше заменен с преписа на Берта Рийбщайн-Леман и допълнен с преди това нетранскрибирания стенографски запис от Франц Зайлер.

Заглавията на отделните лекции са определени от самия Рудолф Щайнер и съответно са обявени в началото на зимния семестър на 1908/09 г. Заглавието на този том е избрано от редактора на първото издание за заглавие на първата лекция.

Предишни публикации в списания: Лекция IX в «Gegenwart», 6-та година, бр. 4/5; Лекция XII в «Die Menschenschule», 31-ва година, бр. 4; Лекция XV в «Das Goetheanum», 23-та година, бр. 42

Произведенията на Рудолф Щайнер в Събраните съчинения (СА) са изброени в бележките с техния библиографски номер. Вижте също общия преглед в края на тома.

към страница

- 10 *Преди известно време беше публикувана книга по психология:* „Очертания на психологията“ от проф. Херман Ебингхаус, Лайпциг 1908 г. Цитираният пасаж може да бъде намерен дословно на страница 18.
- 11 *Тук важат думите на Гьоте: Няма материя без дух:* От писмото на Гьоте до канцлера фон Мюлер, Ваймар, 24 май 1828 г., отпечатано в том II, страница 64 от „Естественонаучни съчинения“ на Гьоте

десет “, редактиран и коментиран от Рудолф Щайнер в „Deutsche National-Litteratur“ (1883–97) на Кюршнер, 5 тома, препечатка Dornach 1975, GA Bibl.-No. 1a–1e. Рудолф Щайнер преди това е възразявал срещу това как този цитат на Гьоте е бил неразбран и цитиран извън контекста, особено от Бруно Виле в неговия труд „Материя никога без дух“; вижте „Пътят на моя живот“, GA Bibl.-No. 28, страница 386.

17/18 *Прагматизмът, който произлиза от Америка... Ако оцелеем срещу заредена пушка... Човек не плаче, защото е тъжен...*: Това е описано в гореспоменатата книга на Х. Ебингхаус „Очерк на психологията“. Това е теория на Уилям Джеймс, професор по психология и философия в Харвардския университет, представена в книгата му „Принципи на психологията“, 1890 г., немски превод от 1909 г.

18 *Гьоте... „Така омото се формира от светлина за светлина“*: В „Научни съчинения на Гьоте“, том III, страница 88, Очерк на теорията на цветовете, Въведение.

21 *Гьоте „И стига да нямаш това...“*: Из „Западно-източният диван“, Книга на певеца. Блажен копнеж, 5-ти стих.

Това, което Новалис казва, е вярно: Буквално : „Човекът трябва да бъде цялостен и тотален инструмент на себе си“, Writings, изд. от Пол Клухон, Лайпциг без дата, Das allgemeine Brouillon 1798/99, № 291. – „Духовният свят наистина вече е отворен за нас – той винаги е проявен – ако изведнъж бяхме толкова гъвкави, колкото е необходимо, щяхме да се окажем сред него“, пак там, № 311.

22 *Гьоте... „Светът на духовете не е затворен“*: „Фауст“ I, Нощ, 443.

23 *от тогава много важен ботаник на име Бач*: Авг. Йох. Георг Бач, професор по естествена история в Йена. Вж. бележките на Гьоте по този въпрос в „Щастливо събитие“, 1794 г., отпечатани в том I, страници 108-113 от „Научни писания на Гьоте“.

25 *Писмо от Шилер до Гьоте*, датирано от 23 август 1794 г.

26 *„Конкретно мислене“*: Йохан Кристиан Август Хайнрот в неговия „Учебник по антропология“, Гота, 1822 г. Вж. есето на Гьоте „Значително предизвикателство чрез една остроумна дума“, 1823 г., в „Научни съчинения на Гьоте“, том II, страница 31.

- 27 *Фихте... изпраща своето „Учение за науката“... на Гьоте:* Писмото на Фихте от 21 юни 1794 г. е отпечатано с коментар от Рудолф Щайнер в „Събирани есета по културна и съвременна история 1887-1901“, GA Bibl.-No. 31, страница 431.
- 28 *Шопенхауер никога не се уморява да хвърля обиди по адрес на Фихте:* например в „Наградено есе върху основите на морала, § 6: Върху основите на Кантовата етика“. Събрани съчинения, с увод от Рудолф Щайнер, издание на Кота, без дата, том 7 „Двата фундаментални проблема на етиката“, страница 173.
- 29 *Писмото на Хегел до Гьоте* от 24 февруари 1821 г., препечатано в „Гьоте — Хегел, Кореспонденция“, поредица Мислене — Виждане — Усещане, бр. 42, Щутгарт 1970 г. Самият Гьоте е включил откъси от това писмо в допълненията към своята „Теория на цветовете“, озаглавени „Най-нови окуражаващи поздравления“, от 20 февруари 1821 г. Вижте също въведенията на Рудолф Щайнер към „Научни съчинения на Гьоте“, GA Bibl. бр. 1, страница 226, и GA Bibl. бр. 1b, страница LXI.
- 30 *Вирхов ... изнася важна лекция, озаглавена „Гьоте като естествоизпитател и в специална връзка с Шилер“*, Берлин 1861 г.
- 32 *Картината „Ела, Господи Иисусе, бъди наш гост“* е от художника Фриц фон Уде. Вж. лекцията на Рудолф Щайнер от 5 октомври 1917 г. в „Историята на изкуството като отражение на вътрешните духовни импулси“, GA Bibl.-No. 292, стр. 262, и фиг. № 198a.
- Книгата на Боси за „Тайната вечеря“ на Леонардо да Винчи:* „За „Тайната вечеря“ на Леонардо да Винчи в Милано“, 1810 г., немски превод 1811 г. Рецензията на Гьоте може да се намери в „Съчинения за изкуството 1816 - 1832“.
- 34 *в двете лекции ... върху „Фауст“ на Гьоте:* Вижте лекции XIII и XIV от този том, от 11 и 12 март 1909 г.
- Гьоте до Екерман за «Фауст»:* На 29 януари 1827 г. в „Разговори с Гьоте“ на Екерман.
- 39 *Има многобройни опити за разрешаване на загадките на тази приказка:* Виж Ф. Майер-Валдек, „Стихотворения за приказките на Гьоте“, Хайделберг 1879, и „Приказките на Гьоте: С въведение и сборник с материали за историята и наследството на приказките“ от Теодор Фридрих, издателство Reclam, Лайпциг, без дата.
- 40 *Решението на приказката се крие в самата приказка:* Шилер в писмо от 16 ноември 1795 г. до издателя Кота: „Ключът се крие в самата приказка.“

- 41 *Писмата на Шилер за естетическото възпитание на човека*: Йена 1794/95. Цитираното изречение може да се намери в 4-то писмо.
- 42 *Гьоте казва една чудесно красива дума за тези писма*: Вижте писмото му до Шилер от 26 октомври 1794 г.: „... Точно както вкусна напитка, аналогична на нашата природа, доброволно се плъзга по гърлата ни и вече показва благотворното си действие върху езика чрез положително настроение на нервната система, така и тези писма бяха приятни и благотворни за мен, и как би могло да бъде иначе? Тъй като открих това, което отдавна бях разпознал като правилно, това, което отчасти живеех и отчасти желях да живея, представено по такъв последователен и благороден начин...“
- 49 „Само това, което е плодотворно, е истинско“: Виж стихотворения, „Наследство“, 1828/32.
- 55 *по този начин се придържа към думите на Гьоте* : „Ако познавам отношението си към себе си и към външния свят, тогава го наричам истина. И така всеки може да има своя собствена истина и въпреки това тя винаги е една и съща.“ Виж „Максими и размисли“ I в „Изказвания в проза“, раздел: Познание, в „Научни съчинения на Гьоте“, том 5, стр. 349. Специално издание на „Изказвания в проза“, Verlag Freies Geistesleben, Щутгарт 1967.
- 58 *Вилхелм Вундт*, „Система на философията“ (1889), „Сетивният и свръхсетивният свят“ (1914).
- Николай Лоски*. Книгата е публикувана на немски през 1908 г. от Макс Нимайер, Хале.
- 61 *Съществуват методи за пречистване на мисленето до тази степен* : Вижте Рудолф Щайнер, „Философията на свободата“, библиотека № 4 на GA; „Практическо обучение на мисленето“, лекция от 11 февруари 1909 г., в този том. Освен това, шестте основни упражнения в главата: Пътят на познанието в „Окултна наука: Очерк“, библиотека № 13 на GA и „Теософия: Въведение в свръхсетивното познание за света и човешката съдба“, библиотека № 9 на GA.
- 66 *мисъл, която той някога е изразил*: В „Изказвания в проза“, 6-ти раздел, Етичен № 637, стр. 134.
- 75 *По време на големите бури в Западна Европа*: Шилер до Гьоте на 16 октомври 1795 г.: „Наистина ми е скъпо да знам, че все още сте далеч от суматохата на Майн. Сянката на гиганта лесно би могла да ви докосне доста грубо.“
- 76 ... *казва Шилер*: Вижте писмото до Кота от 16 ноември 1895 г., препратка към страница 40.

- 77 *Якоб Бьоме, „Който не умира, преди да умре...“*; В *„Теософия откровение или всички божествени писания“*, препечатано в 11 тома, редактирано от А. Фауст, 1942 г.
- 78 *„И така, смъртта е коренът на целия живот“*: Якоб Бьоме: *„По този начин мрачната смърт е корен на живота“*, *„Sex Puncta Theosophica или Шест теософски точки“* в *„Пълни съчинения“*, изд. К. В. Шиблер, Лайпциг 1846, том 6, 1-ва точка, глава 1, 73, стр. 341.
- 79 *„Има необходимост...“*: *„Италианско пътуване“*, Рим, 6 септември 1787 г.
- 83 *„... червен лъв, смел ухажор, аз се ожених в меката баня на лилията“*: *„Фауст“* I, Великденска разходка.
- 84 *„Всичко, което е преходно ...“*: *„Фауст“* II, Възнесението на Фауст.
„Тук ще бъде постижение“: Според диктовката на Гьоте. Едва през 1928 г. ръкопис на Гьоте става известен с правописа *„Ereignis“* (събитие).
- 88 *френският лекар Астриук*: професор Жан Астриук, личен лекар на Луи
- 90 *т. нар. Дъгова Библия*: Вж. лекцията на Рудолф Щайнер от 22 август 1910 г. в *„Тайните на библейската история за сътворението“*, GA Bibl.-No. 122, стр. 124/125.
- 90 *, но се смята, че може да се докаже , че не произхожда от Мойсей:* Вж. В. Щерк, *„Произходът на Стария завет“*, Лайпциг 1905. Тази книга се намира в частната библиотека на Рудолф Щайнер.
- 94 *... повече от обикновен анекдот, когато се разказва, че един вярващ в аристотелова вяра...:* Този инцидент е докладван от професор Лауренц Мюлнер в неговото ректорско обръщение от 8 ноември 1894 г., *„Значението на Галилей за философията“*, Виена 1894 г., стр. 39 и сл.
- 95 *Оказва се, че той (Аристотел) е имал предвид нещо съвсем различно:* Рудолф Щайнер обсъжда това подробно в лекцията си от 26 януари 1911 г. *„Галилей, Джордано Бруно и Гьоте“*, съдържаща се в *„Отговори на духовната наука на великите въпроси на съществуването“*, GA Bibl.-No. 60.
- 102 *„Светът е моето представяне“*: Артур Шопенхауер: *„Светът като воля и представяне“*.

104 „Змията беше хитра...“: Битие 3:1.

Според библейските критици това произтича от различни традиции: библейската критика прави разлика между изходните текстове „Ело-хист“ и „Яхвист“. Вижте бележката на стр. 90.

106 *Същата дума се използва и в иврит* : Толедот. Тази дума, използвана почти изключително в множествено число, означава нещо като: родословие, генеалогия, история на произхода, цикли на развитие. Вижте „Тайните на библейската история за сътворението“, GA Bibl. No. 122, page 184 и придружаващата бележка. За допълнителни случаи на този израз в Стария завет, който въвежда описанието на нова фаза на развитие, вижте Емил Бок, „Първобитна история“, page 15, Щутгарт 1978.

108 *Някои свободомислещи са били принудени да направят това*: В лекцията си от 19 февруари 1906 г. в „Космогония“, GA Bibl.-No. 94, Рудолф Щайнер казва: „Бруно Виле, редакторът на списание <Der Freidenker>, наскоро пое по този път. Той започна да подлага мита за Христос, както и Библията като цяло, на символично тълкуване.“

109 „Буквата убива, а Духът животвори“: 2 Коринтяни 3:6.

Обикновено това е собственият ум на майстора...: След «Фауст» I, Нощ, 578 - 579.

114 *на наистина великия библейски учен*: Фердинанд Кристиан Баур, професор по теология в Тюбинген от 1826 до 1860 г.

115 *Така че не бива да забравяме един библейски учен...: Аугуст Фридрих Гфрьорер*. Библиотекар и професор в Щутгарт, той приема католицизма през 1853 г. „Но който, след като необходимата историческа светлина е хвърлена върху въпроса, все още обявява четвъртото Евангелие за измислица и плагиатство, на него му казвам в лицето, че не е с ума си...“ Гфрьорер в „История на ранното християнство“, част III, страница 346, Щутгарт 1838 г.

123 „Аз съм Бог на Авраам, Бог на Исаак и Бог на Яков“:
Изход 3:6. •

„Аз съм, Който съм“: Изход 3:14.

134 „Преди да се роди Авраам, аз бях“: Йоан 8:58. Вижте обяснението на Рудолф Щайнер в третата лекция на „Евангелието от Йоан“, GA Bibl. No. 103.

- 136 „Болестта не води до смърт“: Йоан 11:4.
- 138 Павел: „Не аз живея, а Христос живее в мен“: Гал. 2:20.
- 140 „Ще познаете истината“: Йоан 8:32.
- 145 *Една популярна малка книга за суеверията*: Вероятно това е книгата "Der deutsche Volksaberglaube der Gegenwart" от Адолф Вутке, Хамбург 1860 г., 3-то издание Берлин 1900 г., вижте страница 24/25 там.
- 146 *учен от Лайпциг*: неврологът и лектор Паул Мьобиус.
- 148 *Многократно споменаваният френски физиолог Шарл Рише*, „Експериментални изследвания в областта на преноса на мисли“, Щутгарт 1891. Събитието е описано в книгата на Алфред Леман, спомената по-долу, стр. 338 и сл.
- 149 *Датски изследовател*: професор Алфред Леман, директор на Психофизичната лаборатория в Университета в Копенхаген, „Суеверия и магия от най-ранни времена до наши дни“. Немско издание, Щутгарт, 1898 г., страница 338.
- 153 *беше казано за посвещението в розенкройцерите*: лекция от 14 март 1907 г., съдържаща се в „Познанието за свръхсетивното в наше време и неговото значение за днешния живот“, GA Bibl.-No. 55.
- 155 *Раймунд Лул* 1235 до 1315. Вж. гореспоменатия труд на Леман, стр. 157, относно предполагаемия опит.
- 158/159 *Относно непълната част от тази презентация*:
- Информацията се отнася до Х. П. Блаватска. Рудолф Щайнер е разглеждал обсъждания тук проблем няколко пъти, например в бележките си за Едуар Шуре в Бар от 1907 г., част III, съдържащи се в Рудолф Щайнер/Мари Щайнер-фон Сиверс, „Кореспонденция и документи 1901 - 1925“, GA Bibl.-No. 262.
- 160/161 *Друг случай, който се е случил*: Следният инцидент е взет от гореспоменатата книга на А. Леман. Празните места в преписа на лекцията са попълнени с помощта на страници 304/305 от тази книга.
- 164 *Директор на училище*: Хайнрих Шрам, вж. Рудолф Щайнер „Пътят на моя живот“, Глава II

- 168 *твърдението, направено от Фойербах*: Лудвиг Фойербах, 1804 до 1872, в рекламата на „Теория за храната за народа“ на Молешот, 1850 г.
- 186/187 *Трябва да се припомни...* една стара поговорка: например, у Бьорне: „Има хиляда болести, но само едно здраве.“ Разни есета, драматургични бележки, афоризми.
- 213 *че е вярно това, което гласи една стара поговорка*: „mens sana in corpore sano“ (здрав мисъл в здраво тяло), Ювенал, Сатири 10, 356.
- 215 *Лев Толстой и Андрю Карнеги*: Биографичните подробности, цитирани от Рудолф Щайнер, са базирани на книгите: К. Дж. Щауб: Животът и творчеството на граф Лев Толстой, Кемптен/Мюнхен 1908 г. и Андрю Карнеги: Евангелието на богатството и други съвременни и противоречиви въпроси, Въведение (Автобиография на автора), Лайпциг 1907 г.
- 216 *Ралф Уолдо Емерсън*, американски философ. Есе: Ценността и значението на великите хора.
- 225 *Периодът, от който произхождат великите романи*: 1864 - 1869.
- 226 *Басня от Изтока*: от „Моята изповед“, написана през 1879 г.
- 231 *Паднали трибуни. . .*: Стихотворението е от Хайнрих фон Редер и е взето от тома «Deutsche Lyrik von Heute und Morgen», изд. от Александър Тиле, Лайпциг 1896 г.
- 234 *Друго забележително евангелие*: Карнеги: „Евангелието на богатството и други навременни есета“, 1900 г., преведено от Хойбнер: „Евангелието на богатството“, въведение, стр. XXII и сл. Вижте бележката на страница 215.
- 235 *В него той веднага се обръща срещу Толстой, за когото казва*: „Най-висшият идеал на живота вероятно не се постига чрез такова подражание на живота на Христос, каквото ни показва граф Толстой, а чрез факта, че, оживени от духа на Христос, ние въпреки това разпознаваме променените условия на нашата епоха и позволяваме на този дух да намери израз в нови форми, адаптирани към настоящите ни обстоятелства.“ Карнеги, пак там, страница 15.
- 236 „*Този, който умира богат...*“: Карнеги, аоО, страница 20.
- 242 *Нещо е там, което е било там преди раждането*: „Моята специална връзка със света не е била установена в този живот и не е започнала с тялото ми, нито със съзнанието ми, което е възникнало във времето“, Толстой, „Животът“, части 2 и 3, Йена 1890.

248 *Сър Роуланд Хил*, „Реформа на пощенските служби, нейното значение и практичност“, Лондон 1837 г.

250 *Теория на Кант-Лаплас*: Теория за механичния произход на света, наречена така на Кантовите „Обща естествена история и теория на небесата, или есе за конституцията на механичния произход на цялата Вселена според Нютоновите принципи“ (1755) и Лапласовото „Изложение на дълбините на света“ (1796).

Така нареченият експеримент на Плато: Експеримент, разработен от физика Й.А.Ф. Плато. Сравнете това с описанието, дадено от Винценц Кнауер в лекциите му на тема „Основни проблеми на философията“ (Виена и Лайпциг 1892): „Един от най-красивите физически експерименти е експериментът на Плато. Приготвя се смес от вода и алкохол, която има точно относителната плътност на чист зехтин, и след това в тази смес се излива доста силна капка масло. Тя не плува върху течността, а потъва в центъра ѝ, под формата на сфера. За да се задвижи това, малък диск от картонена хартия се пробива в центъра с дълга игла и внимателно се спуска в центъра на маслената сфера, така че най-външният ръб на диска образува екватора на сферата. След това този диск се завърта, първоначално бавно, след това все по-бързо и по-бързо.“ Естествено, маслената сфера е засегната от движението и в резултат на центробежната сила от нея се откъсват части, които след отделянето си продължават да се въртят известно време, първо кръгове, след това малки сфери. По този начин се създава структура, която често е изненадващо подобна на нашата планетарна система: в центъра, а именно, най-голямата сфера, представляваща нашето слънце, а около нея, движещи се по-малки сфери и пръстени, които могат да ни дадат мисловна представа за планетите и техните луни. (Лекции през летния семестър, Девета лекция, стр. 281 от цитираното по-горе произведение.)

252 *Хайнрот*: Вижте бележката на страница 26.

258 *Леонардо да Винчи*: „Трактат за живописиста“, Йена 1909.

263 „*Тя е мислила и размишлявала непрекъснато*“: „Природа“ в „Научни съчинения на Гьоте“, том II, страница 7.

265 „*Теорията е капитанът...*“: „Леонардо да Винчи, мислител, изследовател и поет“, според публикуваните ръкописи (подбор), превод и увод от Мари Херцфелд, Йена 1906, страница 2.

- 265 *Гьотевата поговорка*: Укротени епиграми III.
- 268 „*Човек не плаче...*“: Вижте бележката на страница 18.
- 277 *Гьоте*: „Когато природата започне да разкрива явната си тайна, той изпитва неудържим копнеж по най-достойния ѝ тълкувател – изкуството.“ „Изказвания в проза“, в „Научни съчинения на Гьоте“, том V, страница 494.
- 280 *какво е казал Фихте*: в „Приноси към коригирането на обществените преценки за Френската революция“. Част първа: Върху оценката на нейната легитимност, броеве 1-2 (анонимен, без място на публикуване), 1793.
- 297 На 6 юни 1831 г. *той казва на Екерман*: „Сега мога да гледам на по-нататъшния си живот като на чист дар и сега е почти все едно дали и какво ще правя.“
- 303 ... *което той е търсил още като момче*: вж. „Поезия и истина“, част първа. книга първа.
- 304 „*Opus...*“ на *Уелинг* : „Opus Mago-Cabbalisticum et Theosophicum“ на Георг фон Уелинг е публикуван през 1735 г. с латинско заглавие, но е написан на немски език.
- Aurea Catena Homeri*“; „Златната верига“ на Омир, книга, публикувана анонимно през 1723 г.
- Елифас Леви*: „Dogme et Rituel de la haute Magie“, 1861 г.
- 309 *Кристофър Марлоу*, английски драматург; автор на „Трагичната история на доктор Фаустус“ (представления от 1594 г., отпечатана през 1605 г.).
- Готхолд Ефраим Лесинг*, относно своите планове за Фауст , сравнява сцените, описани в „17-то литературно писмо“ (1759).
- 313 *Нострадамус*: Мишел дьо Нотрдам, френски астролог. Не са известни неговите магически книги. За разлика от него, Гьоте е бил запознат с известното по онова време произведение на Емануел Сведенборг (1688-1772): „Arcana coelestia, Небесни тайни“, 8 тома, 1749-1756.
- 317 *Какъвто е човекът, такъв е и богът му*: „Какъвто е човекът, такъв е и богът му; затова Бог е бил толкова често осмиван.“ Tame Epigrams IV.
- 322, *когато за последно пише до приятелите си във Ваймар*: на 6 септември 1787 г. и на 28 януари 1787 г. в „Италианско пътешествие“.

323 „като постави човека на върха на природата“: Гьоте в „Винкелман и неговият век“.

341 *Плутарх*: Марцел, Глава 20.

349 *Само не се стремете към по-висши порядки*: В лекцията от 26 март 1914 г. за Хомункулуса - в GA Bibl.-No. 63 - Рудолф Щайнер обяснява защо тук трябва да се нарича „места“, а не „порядки“.

359 *до Екерман*: Разговор от 6 юни 1831 г.

363 ... Гьоте изрази това в две стихотворения: в „Един и всички“ (6 октомври 1821 г.) и в „Наследство“ (февруари 1829 г.).

364 *Постижение*: вижте бележката на страница 84.

365 *Ницше в светлината на духовната наука*: По време на лекцията ще бъдат споменати следните произведения на Ницше : „Раждането на трагедията от духа на музиката“; „Шопенхауер като възпитател“; „Рихард Вагнер в Байройт“; „Давид Фридрих Щраус, изповедникът и писателят“; „За използването и злоупотребата с историята за живот“; „Човешко, твърде човешко“; „Зора“; „Тъй рече Заратустра“; „Антихристът“; „Воля за власт“.

... единствената среща с Фридрих Ницше: Рудолф Щайнер в „Пътят на моя живот“, Глава XVIII.

366 *Дори преди Фридрих Ницше да е получил докторска степен*: Той е бил професор в Базел от 1869 до 1879 г.

Фридрих Вилхелм Ричи, професор по класическа филология в Бон и Лайпциг.

„Как да постигнем познание за висшите светове“, публикувано за първи път в „Луцифер-Гнозис“ бр. 13-28 (Берлин 1905 - 1908).

398 *Chorus mysticus*: «Фауст» Част 2, финална сцена.

399 *както е говорил Платон*: например във «Федър»

400 „Този, който притежава наука и изкуство...“: Укротени епиграми IX.

415 *Жена по обяд*: вж. Лудвиг Лайстнер, „Загадката на Сфинкса“, Берлин 1889. Рудолф Щайнер се позовава на това произведение във връзка с темата, обсъждана тук в цикъла „Вътрешна същност на човека и живот между смъртта и новото раждане“, 4-та лекция, GA Bibl.-No. 153.

419 *Байдур и Хьодур*: Вижте също Рудолф Щайнер, „Митът за Балдур и мистерията на Разпети петък“, две лекции от 2 и 3 април 1915 г., съдържащи се в „Пътища на духовното познание и обновяването на артистичния светоглед“, GA Bibl.-No. 161 и като отделно издание.

425/426 *Ху, Церидуен, Друидски и Дротен Мистерии*: Вж. Чарлз Уилям Хекеторн, „Тайни общества, тайни ордени и езотерични учения“, Лайпциг 1900, Книга 1: Древни мистерии, стр. 59-65. Рудолф Щайнер е собственост на това произведение.

432 „*Аз и Отец сме едно*“: Йоан 10:30.

ЛИЧЕН РЕГИСТЪР

(Числата *в курсив* показват страните, към които
(Съществува бележка)

Есхил (525/524-456/455 г.
пр.н.е.) 370	Бунзен, Роберт Вилхелм (1811 г.)
до 1899 г.) 367 Байрон,
Агрипа фон Нетсхайм (Хайнрих
Корнелий) (1486-1535) 311	Джордж Гордън Ноел,
Лорд (1788-1824) 350
Алберт Велики (около 1200 до
1280) 309	Карнеги, Андрю (1835-1919)
215-244
Анаксагор (около 490-428 г. пр. н.
е.) 348	Дарвин, Чарлз Робърт (1809 до
1882) 367 Дионисий
Аристотел (384-322 пр.н.е.) 93,
94, 95, 98, 251	Ареопагит (5.
(18 век) 432, 433, 438 Дюринг,
Астриук, Жан (1684-1766) 88	Карл Ойген (1833 до
1921) 374, 375
Бекон от Верулам, Франсис,
Вис-
Граф Сейнт Олбанс (1561 до
1626) 439 Василий Валентин
(15 век)
304 Batsch, August Johann
Georg
Карл (1761-1802) 23 Баур,
Фердинанд Кристиан (1792)
до 1860) 114, 115, 118	Ебингхаус, Херман (1850 до 1905)
10, 17/18 (без да се споменава
името му)
Екерман, Йохан Петер (1792 до
1854) 34, 297, 302, 359
Блаватска, Елена Петровна
(1831-1891) 158/159 (без
Споменаване на имена), 160	Емерсън, Ралф Уолдо (1803 до
1882) 216
Бьоме, Якоб (1575-1624) 79, 80
(без назоваване) Бьорне,
Лудвиг (1786-1837),
186/187 (без име) Боси, Джузепе
(1777-1815) 32 Брион,
Фридерике (1752-1813)
308 Бруно, Джордано (1548-
1600)
95 284 311	Евклид (около 300 г. пр.н.е.) 98,
99, 103
Еврипид (ок. 485/480-407/406 г.
пр.н.е.) 370
Фойербах, Лудвиг (1804-1872)
168, 169 Фихте, Йохан Готлиб
(1762 до
1814) 27, 28, 266, 2 £0, 288
Флек, Конрад (13 век) 437
Фридрих Кристиан, херцог на
Аугустенбург (1765-1814) 46

Галилей, Галилей (1564-1642) 94, 311
 Gfr örer, Август Фридрих (1803 до 1861) 115, 135
 Göchhäusen , Luise von (1752 до 1807) 298
 Гьоте, Йохан Волфганг фон (1749-1832) 11, 18, 21-84, 110, 146, 167, 220, 252, 255, 263, 265, 277, 297-364, 381 до 384, 388, 394, 397, 398, 399, 400, 440
 Хекел, Ернст (1834-1919) 29, 30, 163, 367, 368
 Hardenberg, Friedrich Leopold Freiherr von, виж под Novalis
 Хегел, Георг Фридрих Вилхелм (1770-1831) 27, 28, 29
 Хайнрот, Йохан Кристиан Август (1773-1843) 26, 252
 Хердер, Йохан Фридрих (1776 до 1841) 307, 320
 Хил, Роуланд (1795-1879) 248
 Омир (между 750 и 650 г. пр.н.е.) 322
 Джеймс, Уилям (1842-1910) 171 18, 268 (без споменаване на име)
 Юнг-Щилинг, Йохан Хайнрих (1740-1817) 307
 Кант, Имануел (1724-1804) 240, 250
 Карл Велики (747-814) 438, 439
 Карл Август Ваймарски, велик херцог (1757-1815) 255

Екатерина II Велика , руска императрица (1729-1796) 218
 Кеплер, Йоханес (1571-1630) 94
 Кирхоф, Густав Роберт (1824 до 1887) 367
 Коперник, Николай (1473 до 1543) 94, 311
 Лакасан, Александър (1843 до 1924) 148, 149
 Лаплас, Пиер Симон, Маркиз де (1749-1827) 250
 Леман, Алфред (1858-1921) 149, 156 (без да се споменава името му)
 Леонардо да Винчи (1452-1519) 32, 258, 265
 Лесинг, Готхолд Ефраим (1729-1781) 309
 Леви, Елифас (псевдоним на Ал-Фонс Луи Констан) (1810 г. до 1875) 304
 Лист, Франц (1811 -1886) 224
 Лоски, Николай Онуфриевич (1870-1965) 55
 Лулус Раймунд (1235-1315) 155, 156
 Марлоу, Кристофър (1564 до 1593) 309
 Маркс, Карл (1818-1883) 367
 Мерк, Йохан Хайнрих (1741 до 1791) 307, 320
 Майер, Конрад Фердинанд (1825 до 1898 г.) 145, 146
 Микеланджело Буонароти (1475 г. до 1564) 389
 Мьобиус, Пол (1853-1907) 146 (без да назовавам имена)

Montesquieu, Charles de Secon-dat,
Baron de La Brede et de (1689-
1755) 218

Мюлер , Лауренц (1848-1911) 94
(без споменаване на името)

Наполеон Бонапарт (1769 до
1821) 288, 290

Ницше, Фридрих (1844-1900) 365,
366, 367-378, 380

Никий (470-413 г. пр.н.е.) 341
382

Нострадамус (Майкъл дьо Нотр
Дам) (1503-1566) 3/3

Новалис (Фридрих Леополд
Фрайхер фон Харденберг)
(1772 до 1801) 21

Парацелз (Philippus Aureolus
Theophrastus Bombastus von
Hohenheim) (1493-1541) 304*

Пайперс, Феликс (1873-1944)
208

Плато, Йозеф Антон Фердинанд
(1801-1883) 250

Платон (428/427-348/347 пр.н.е.)
116 399

Плутарх (Mestrius Plutarchus)
(около 46-около 125) 341, 382,
384

Рафаел (Рафасело Санти) (1483 до
1520) 13, 258, 387, 389, 390,
398 399 Редер, Хайнрих фон
(1824-1909)

231 (без приписване) Реди,
Франческо (1626-1698) 284 Рий,
Пол (1849-1901) 373 Рише,
Чарлз (1850-1935) 148,
149 Ричи, Фридрих Вилхелм
(1806 г
(до 1876 г.) 366

Русо, Жан Жак (1712 до 1778)
165

Шефел, Йозеф Виктор фон
(1826-1886) 146

Шилер, Фридрих Йохан Кристоф
фон (1759-1805) 25, 26, 39, 40,
45, 46, 47, 48, 49, 64, 68, 75, 76,
300

Шопенхауер, Артур (1788 до
1860) 27, 28, 29, 102 (без
споменаване на име), 146, 224,
367, 368, 371

Шрам, Хайнрих (дати на раждане
и смърт неизвестни) 164 (без
да се споменава името му)

Сократ (ок. 470-399 г. пр.н.е.) 116
200 370 371

Софокъл (около 496-406 г. пр.н.е.)
370

Щраус , Давид Фридрих (1808 до
1874) 371

Сведенборг, Емануел (E. Sved-
berg) (1688-1772) 411

Таис от Милет (около 625 г. -
около

547 г. пр.н.е.) 348 Толстой,
Лъв Николаевич Граф
(1828-1910) 215-244 Тритхайм
(Йоханес фон Спон-
дом) (1462-1516) 311

Тургенев, Иван (1818-1883)
223

Уде, Фриц фон (1848-1911) 32
(без споменаване на името)

Вирхов, Рудолф (1821 -1902) 30
Вишер, Фридрих Теодор (1807-
1887) 367

Вагнер, Рихард (1813-1883)
368,371-373 Уелинг, Георг
фон (1652-1627)
304

Волфрам фон Ешенбах (около
1170/1180-около 1220) 434
Вунд, Вилхелм (1832-1920) 58

I. Къде и как човек намира духа?

Берлин, 15 октомври 1908 г. 9

Духовната наука води до духовно знание и практически житейски умения. Материята произлиза от духа. За духа няма външно или вътрешно. Душата е вътрешно преживяване. Физическото тяло е кондензация на етерното тяло, а етерното тяло е кондензация на астралното тяло. Чрез посвещението духът се възприема директно. Има три етапа на висше познание: въображение, вдъхновение и интуиция. Розенкройцерският кръст символизира как човечеството трябва да еволюира обратно към чистотата. По този начин човечеството преживява първата следа от духа. Ако развие необходимите органи в себе си, то живее в духовен свят.

II. Тайното откровение на Гьоте - Екзотерично

Берлин, 22 октомври 1908 г.

23

Разговорът на Гьоте и Шилер за първичното растение. Според Гьоте, Фихте, Шопенхауер и Хегел се сближават в мисленето си. Гьоте е знаел, че човечеството може да събуди духовни органи в себе си. Той казва на Екерман, че е вплел много мистерия във втората част на „Фауст“. Най-дълбоките тайни на познанието се намират в приказките на Гьоте. Те са възникнали като отговор на писмата на Шилер за естетическото възпитание. Гьоте е смятал силите на душата за твърде богати, за да бъдат схванати от естествената необходимост и логика. Той е знаел, че съществува посвещение. В приказките той изобразява развитието на душата по образен начин.

III. Тайното откровение на Гьоте - Езотерично

Берлин, 24 октомври 1908 г.....

51

Човешките същества достигат все по-високи нива на знание чрез непрекъснато развитие. Това е принципът на посвещението. Гьоте вярвал, че цялата душа, във всичките си способности, трябва да бъде активна, ако човек желае да разгадае мистериите на света. Чрез пречистването на мисълта човек може да схване нещата обективно. Пречистването на емоциите се нарича просветление. Развитието на волята води до съвършенство. В приказките откриваме представителите на трите посвещения. Златният цар представлява посвещението на способността за познание, сребърният цар - на способността за обективно чувство, а бронзовият цар - на способността за воля. Младежът се оказва човекът, който се стреми към най-висшето. В смесения цар се появява душата, която не е господар на тези три способности. Красивата лилия показва състоянието на духа, което човек достига, когато същностите, присъщи на нещата, се разкрият на душата му. Блуждаещите светлинки представляват непродуктивност и абстракция. Змията е силата на душата, която търпеливо напредва от опит в опит. Храмът символизира по-висше състояние на човешкото развитие. То представлява бъдещо състояние, място, където човечеството може да премине от сферата на сетивата към сферата на духовното и обратно. Когато човечеството пречисти своите възприятия, то разпознава духовната същност зад всичко. То се обединява с Вечната Женственост, красивата лилия.

IV. Библия и Мъдрост I

Берлин, 12 ноември 1908 г.....

85

Библията е била мощен инструмент за образование на душите. Промяна в отношението на хората към нея се е случила чрез библейската критика. Някога Библията е била смятана за произведение с висш божествен произход. Но историческите и научни гледни точки са благоприятствали критиката. Сега съществува гледна точка, основана на хуманитарните науки. Чрез медитация и концентрация

човешките същества са способни на...

Да се види и възприеме духовен свят зад сетивното. Човешките същества първоначално са били дух и са слезли в земното съществуване. Изследователят развива осъзнаване на образите. В Библията са изобразени духовните и духовните аспекти на човешкото развитие. Сътворението на света произлиза от Елохим и се предава на Яхве. Той изрича „Аз съм“ в човешкото сърце. Има четири етапа на библейско изучаване: този на наивната вяра, този на библейската критика, този на символизма и митологията и духовно-научния подход, който отново може да приема Библията буквално.

V. Библия и Мъдрост II

Берлин, 14 ноември 1908 г. 112

Кристиан Баур разглеждал Евангелието от Йоан като продукт на II век, докато Гфрьорер бил убеден, че то произхожда от самия апостол Йоан. Съвременните модели на мислене довели до възгледа за Христос като нещо, което вече не е универсално. Проповедите на Павел се основавали на свръхсетивно преживяване, както и мисията на Мойсей, горящия храст. На него Бог разкрил името си: „Аз съм, Който съм“. Съществените аспекти на човешката природа произлизат от духовни същности. Трите по-малки аспекта на човешката природа идват от Елохимите; Яхве дал на човечеството егото. Някога паметта била душевна сила, която функционирала през поколенията. Богът, който живял в егото, живял през поколенията. Хората действали според обичаите на своите предци. По времето на Мойсей човечеството се освободило от това съзнание. Външният ред се регулирал от закони. Чрез посвещението човек опознавал Бога по свръхсетивен начин. Човек можел да съзре „Аз съм, Който съм“. В чудото на Лазар Христос създал първия посветен на Новия завет. Болестта му послужила за разкриване на вътрешното му аз. Най-дълбоко посветеният бил писателят на Евангелието от Йоан. Новата духовна наука дава възможност на хората да видят Христос лице в лице.

VI. Суеверието от гледна точка на хуманитарните науки

Берлин, 10 декември 1908 г. 141

Суеверията съществуват и днес, точно както модата и модерните думи. Важни ритми, илюстрирани с пневмонията. Някои фермерски правила съдържат дълбока мъдрост. Чрез регулиране на дихателния ритъм човек може да постигне това, което е наречено Философският камък. Рамон Люл е един от най-мъдрите мъже на своето време. Теософската мъдрост е била възприета от Х. П. Блаватска. Докато човечеството не е постигнало знание за духовните корени на съществуването, остава известна нужда от суеверия. Изцелението от суеверията е възможно само чрез издигане до по-висша перспектива, от която духовните дълбини на света стават разбираеми.

VII. Хранителни проблеми в светлината на хуманитарните науки

Берлин, 17 декември 1908 г. 168

Зад всичко материално се крие духовното. Чрез храната ние поглъщаме не само материални вещества, но и духовната сфера зад тях. Каква трябва да бъде диетата на човек, за да може да овладее това, което се случва вътре в него? Органите на физическото тяло, които служат за хранене и размножаване – жлезите – са външният израз на етерното тяло; нервната система е израз на астралното тяло, а кръвта е израз на егото. Растенията и хората взаимодействат чрез процеса на дишане. Растенията се нуждаят от слънчева светлина за растеж; астралното тяло е духовно тяло от светлина. Вътрешната светлина има обратна функция на външната светлина. Това, което хората поглъщат с растителни храни, се разгражда и трансформира от астралното тяло и се интегрира в нервната система. При животните този процес вече е частично завършен, поради което храните на животинска основа имат различен ефект върху хората. [Следният раздел изглежда е отделен, несвързан:] Индивидуални ефекти на животинските и растителните храни и на алкохола върху хората.

VIII. Здравни проблеми в светлината на хуманитарните науки

Берлин, 14 януари 1909 г. 186

Всеки човек има свое уникално здраве. Съществуват различни мнения сред алопатите и хомеопатите, конвенционалната медицина и натуропатията. Индивидуалната природа на всеки човек трябва да се уважава. Неизползваемите сили в човек имат разрушителен ефект. Има значение дали човек консумира храна с удоволствие или неудоволствие, средата, в която живее, и нивото на ангажираност с работата си. Болестите в умствената и емоционалната сфера могат да се проявят като смущение във физическото тяло. Образите от свръхсетивния свят насочват ума към подходяща дейност. Разстроените мисли са причина за разрушението на организма. Здравословният мироглед ни позволява да постъпваме правилно. Мирогледът на удоволствието и радостта е лек за здравето.

IX. Толстой и Карнеги

Берлин, 28 януари 1909 г. 215

Толстой, роден в богатство, в крайна сметка проповядва безполезността на материалните притежания. Карнеги, роден в бедност, натрупва огромно богатство. Толстой се потапя в тривиалностите на живота, участва в Кримската война, пътува из Западна Европа и пише великите си романи; след много вътрешни конфликти той се стреми да се свърже с духа на Христовата душа и стига до отхвърляне на настоящето. Карнеги си проправя път нагоре и става водеща фигура в стоманодобивната индустрия. Той стига до евангелието на богатството: човек трябва да използва богатството за спасението на човечеството. Практическият живот трябва да се съчетае с онова задълбочаване и одухотворяване на живота, което идва от духовната наука. Толстой се доближава до най-съкровените дълбини на душата, но не и до онзи най-съкровен импулс, който Карнеги изисква. Истинската цел на живота може да бъде намерена само чрез духовно познание.

Х. Практическото обучение на мисленето

Берлин, 11 февруари 1909 г. 245

Особеност на мисленето е склонността му да се изолира и да забравя по-голямата картина. Човек трябва да култивира обективно мислене. Човешките същества трябва да развият интерес към заобикалящата ги среда; те трябва да култивират удоволствие и любов към това, което правят, и трябва да намират удовлетворение в самия акт на мислене. Удоволствието и любовта са налице само когато успехът не е основната грижа. Нещата, които преследваме за собствено интелектуално удовлетворение, създават жизненоважна енергия и подобряват нашето образование. Човек трябва да има вяра в най-съкровения орган на мисълта. Тези, които култивират мисленето си, могат да се издигнат до най-висшите сфери на интелектуалния живот. Те могат също така да прилагат мисленето към най-практичните въпроси.

XI. Невидимите страни на човешката природа и практическия живот

Берлин, 18 февруари 1909 г. 266

Срамът и страхът, изчервяването и бледността показват как свръхсетивното е основата на сетивното. Майстор-строител сглобява човешкия мозък по такъв начин, че човек може да стане мислител. Човешките същества са четиричленни. Всеки висш член е фундаменталната същност за следващото по-нисше тяло: преценка и съвест. Ако егото действа неправилно върху по-нисшите членове, възниква вътрешна деформация. Това, което се случва в ума, влияе на човека и го прави практичен или непрактичен за живот.

XII. Тайната на човешкия темперамент

Берлин, 4 март 1909 г. 281

Растението произлиза от растението-предок; животното преминава през ранните етапи на развитие на своя вид в утробата. При хората имаме развитие на индивидуалност. При хората, ге-

Духовно-психичното течение е преплетено с физическо-телесното течение в темперамента. Ако преобладава носителят на егото, се проявява холеричният темперамент. Така сангвиничният темперамент съответства на преобладаването на астралното тяло, флегматичният темперамент - на етерното тяло, а меланхоличният темперамент - на физическото тяло. Съответно, кръвта, нервната система, жлезистата система и физическото тяло са доминиращи. Всеки темперамент има малък и голям риск от дегенерация. При холеричния темперамент има гняв, граничещ с глупост; при сангвиничния темперамент - непостоянство, граничещо с лудост; при флегматичния темперамент - безразличие, граничещо с тъпота; а при меланхоличния темперамент - мрак, граничещ с лудост. При сангвиничния темперамент интересът трябва да се събуди чрез любов към определена личност; при холеричния темперамент - уважение към авторитет; флегматичният темперамент изисква хора, които са били изпитани от живота; Меланхоличният темперамент изисква изпитване на болка от външни неща.

ХІІІ. Загадката във „Фауст“ на Гьоте - Екзотерично

Берлин, 11 март 1909 г. 297

„ Фауст“ разкрива различните етапи в развитието на Гьоте. В „Прафауст“ пламенното търсене на знание е живо. Към 1790 г. това търсене се изяснява чрез съзерцанието му на италианската природа и изкуство. В отношенията си с Шилер Фауст се превръща в същество, поставено едновременно в света на духа и в свят, който го привлича надолу. Втората част изобразява пътуването на Фауст през по-широкия свят, но също така изобразява развитието на неговата вътрешна душа, кулминираща в единението на човешката душа с духовността на света. Гьоте пътува от Лайпциг до Франкфурт, където се натъква на мистични и алхимични писания. През 12 век човечеството все още може да се издигне от природата до съзерцанието на Бога. По времето на Фауст, Тритем фон Шпонхайм и Агрипа фон Нетесхайм се явяват като магьосници. Мефисто е изкусителят; вътрешно той е Луцифер; във външния свят - Ариман. Едва в напреднала възраст Гьоте напълно развива образа на Елена. Във „Фауст“ Гьоте дава израз на най-

дълбоките си духовни преживявания.

XIV. Загадките във „Фауст“ на Гьоте - Езотерично

Берлин, 12 март 1909 г. 330

Гьоте е преживял реалността на свръхсетивния свят. Той казва: „Духовният свят не е затворен“, „слънцето звучи по древния си начин“, „Новият ден вече се ражда, отеква за духовните уши“. Фауст първоначално вижда духовния свят, но само като алегория: „В цветното отражение имаме живот“. Пътуването на Фауст в царството на майките. Той иска да прегърне Елена, но всичко се разпада. Той трябва да преживее ставането на човека. В класическата Валпургиева нощ Хомункулус, представител на астралното тяло, иска да чуе от Анаксагор и Таис как човек може да се роди; той се излива в елементите. Ерос ще завърши цялото. От съединението на човешката душа с духовното възниква Евфорион. След това Фауст е отведен в силите на историята. Накрая завесите на егоизма падат от него. „Делото е всичко, славата нищо“. Тревогата го докосва и той ослепява. „Само вътре блести ярка светлина“. В последната сцена Гьоте изобразява възхода в духовния свят. Вечната Женственост, силата на душата, която се извлича от духовния свят, го дърпа нагоре.

XV. Ницше в светлината на човешката наука

Берлин, 20 март 1909 г. 365

на Ницше беше много подвижно. Той притежаваше блестящ, пъргав ум, но живееше повече в духовните блага, които човечеството беше постигнало, отколкото в ежедневието. Съдбата на Ницше беше културното течение на 19-ти век, в което той преживяваше както радости, така и скърби. Шопенхауер и Вагнер. Елинизмът се превърна в загадка за Ницше. Той нарече първичния грък Дионисиев човек. По-късният грък, Аполонският човек, подражаваше на това, което е първичният грък. Ницше не знаеше нищо за мъдростта на Орфическите и Елевзинските мистерии; следователно не можеше да намери отговорите на въпросите си. Ницше се разбунтува срещу Давид Фридрих Щраус; той изостави образа, който си беше създал за Вагнер. За разлика от Дюринг,

Той зачена идеята за вечно завръщане. Концепцията за свръхчовека се появява в „Тъй рече Заратустра“. Богохулството вече присъства във „Воля за власт“ и „Антихрист“. Християнството се схваща в дълбините си само чрез духовната наука. Страданията, описани от Буда, се трансформират и смъртта се превръща в живот. Ницше не стигна до решението на загадките на света, които го измъчваха. Духовната наука можеше да му ги даде.

XVI. Изиди и Мадона

Берлин, 29 април 1909 г. 381

Царството на майките във „Фауст“ на Гьоте е царство на духовната реалност. Всеки, който желае да влезе в това царство, е трябвало да премине през пречистване на душата си. В Сикстинската Мадона имаме образ на човешката душа, родена от божествено-духовния свят. От тази душа извира най-висшето нещо, което човечеството може да роди: нейното духовно раждане. Проблемът с изобразяването на Мадоната се среща в Индия като богиня с бебето Кришна или в Египет в Изиди с бебето Хор, посмъртният син на Озирис. Озирис е владетелят на царството на мъртвите. Душата влиза в царството на Озирис след смъртта; посветеният влиза в това царство още приживе. Някога царството на Озирис е било царството на миналото, в което човечеството е живяло като духовно-душевно същество. Тогава човечеството е било обгърнато във физическо тяло; Озирис умира за външния свят. Изиди, човешката душа, е зачената от духовния свят и ражда Хор. Човешката душа, в оплождането си от световния дух, е символизирана в Мадоната.

XVII. Староевропейско ясновидство

Берлин, 1 май 1909 г. 401

Днешното съзнание е възникнало от съзнание на сън. Това е позволило на вътрешната одухотвореност на нещата да излезе на повърхността. Наследството на древното ясновидство е сънят, видението, предчувствието и второто виждане. В сънищата връзката с външния свят се губи. Видението възниква чрез потапяне в астралното тяло и показва остатъчни образи на случващото се в горния свят.

Интуицията възниква чрез потапяне в етерното тяло. Ако човек преживее това в най-чистата му форма, той ще види семената на бъдещата реалност. Когато човек се потопи във физическото тяло, той прониква в пространството. Легендите и митовете са образи за преживяванията на древното ясновидско съзнание. Преходът от по-ранно към по-късно съзнание е илюстриран в легендите за Полифем, Лорелай и Сфинкса. Вотан е живял в рева на бурята. Боговете съпътстват човечеството в развитието на самосъзнанието. Рагнарок (Здрачът на боговете) бележи края на стария световен ред. Тъй като личностното съзнание е било силно развито сред древните европейски народи, те са били способни най-дълбоко да схванат личния Бог, който се е явил в Христос.

XVIII. Европейските мистерии и техните посветени

Берлин, 6 май 1909 г. 422

Преживяванията на посветените в мистериалните центрове. В друидските мистерии посветеният е бил потапян в смъртоносен сън. Душата – Керидвен – е преживявала духовните реалности – Ху – които са ѝ се изправяли. На север друидските мистерии са основани от посветения Зиг, на когото се приписват легендите за Зигфрид. Той е образувал кръг от дванадесет души, всеки от които е развивал душата си по уникален начин. Тринадесети е действал сред тях като представител на божеството. Те са образували висш организъм, за да може висше същество да обитава сред тях. Граалът е израз на Христовата мистерия. Волфрам фон Ешенбах показва как душата се издига от тъпота през съмнението към „Заелде“, към живот в духовните светове. Лоенгрин е посветен, Елза от Брабант е търсещата душа. Езотеричното християнство е култивирано в мистериите. Легендата за Флор и Бланшфлор изразява откриването на световната душа от човешката душа. Флор се преражда през 13-ти и 17-ти век в основателя на розенкройцерството, установявайки нова школа на мистериите. Най-големите поетични постижения на Гьоте са подхранвани от източниците на розенкройцерството.

РУДОЛФ ЩАЙНЕР ПЪЛНО ИЗДАНИЕ

Структура според: Рудолф Щайнер - Литературният
и художествено творчество. Библиографски преглед
(Номерата на библиографията са в *курсив* и са в скоби)

А. ПИСЕНИЯ /

Произведения

- „Научни съчинения“ на Гьоте, въведение и коментари от Р. Щайнер, 5 тома ,
1883-97, ново издание 1975 (*la-e*); отделно издание на въведенията, 1925 (1)
Очертания на епистемологията на светогледа на Гьоте, 1886 (2)
Истина и наука. Прелюдия към „Философия на свободата“, 1892 (3)
Философия на свободата. Очертания на един съвременен мироглед, 1894 (4)
Фридрих Ницше, борец срещу времето си, 1895 (5)
Светогледът на Гьоте, 1897 (6)
Мистицизмът в зората на съвременния интелектуален живот и връзката му
със съвременния мироглед, 1901 (7)
Християнството като мистичен факт и мистериите на древността, 1902 (8)
Теософия. Въведение в свръхсетивното познание за света и човешката съдба,
1904 (9)
Как човек може да придобие знания за висшите светове? 1904/05 (10)
От Акашовите записи, 1904-08 (11)
Етапите на висшето познание, 1905-08 (12)
Очерк на окултната наука , 1910 (13)
Четири мистериозни драми, 1910-13 (14)
Духовното напътствие на човека и човечеството, 1911 г. (*1 долар*)
Антропософски календар на душата, 1912 (*в 40*)
Път към себепознанието на човека, 1912 (16)
Прагът на духовния свят, 1913 (17)
Загадките на философията в тяхната история, очертани, 1914 (18)
Загадката на човека, 1916 (20)
От загадките на душите, 1917 (21)
Интелектуалната природа на Гьоте, разкрита чрез неговия „Фауст“ и чрез
приказката за змията и лилията, 1918 (22)
Основните проблеми на социалния въпрос в жизнените потребности на
настоящото и бъдещето, 1919 (23)
Есета за тройния социален ред и за *периода* 1915-1921 г. (2*;
Космология, религия и философия, 1922 (25)
Антропософски насоки , 1924/25 (26)
Основи за разширяване на изкуството на лечението според духовно-научните
прозрения, 1925 г. От д-р Р. Щайнер и д-р И. Вегман (27)
Моят живот, 1923-25 (28)

Събрани есета на Илинойс

Есета по драматургия 1889-1901 (29) - Методологични основи на антропософията 1884-1901 (30) - Есета по културна и съвременна история 1887-1901 (31) - Есета по литература 1886-1902 (32) - Биографии и биографични скици 1894-1905 (33) - Есета от «Луцифер-Гнозис» 1903-1908 (34) - Философия и антропософия 1904-1918 (35) - Есета от «Гьотеанумът» 1921-1925 (36)

III. Публикации от наследството

Писма - Пословици - Сценични адаптации - Чернови за четирите мистерийни драми 1910-1913 - Антропософия. Фрагмент от 1910 г. - Събрани скици и фрагменти - От тетрадки и документи - (38-47)

Б. РАЗГОВОРИТЕ РАБОТАТА

I. Публични лекции

Берлинската серия от публични лекции, 1903/04 до 1917/18 (51-67) - публични лекции, серии от лекции и университетски курсове в други части на Европа 1906-1924 (68-84)

Лекции на II за членове на Антропософското общество

Лекции и лекционни серии с общо антропософско съдържание - Христология и евангелски размисли - Хуманитарни науки
Човешки изследвания - Космическа и човешка история - Духовното
Контекст на социалния въпрос - Човекът в неговия контекст
с Космоса - Карма Отражения - (91-244)

Лекции и трудове върху историята на антропософското движение
и Антропософското общество (251-263)

III. Лекции и курсове върху отделни феодални владения

Лекции по изкуство: Общи художествени въпроси - Евритмия - Формиране на речта и драматично изкуство - Музика - Изобразително изкуство - История на изкуството (271-292) - Лекции по образование (293-311) - Лекции по медицина (312-319) - Лекции по естествени науки (320-327) - Лекции за социалния живот и тройния социален ред (328-341) - Лекции за работниците по реконструкцията на Гьотеанума (347-354)

В. ХУДОЖЕСТВЕННОТО ПРОИЗВЕДЕНИЕ

Точни репродукции на картини и графични дизайни и скици на Рудолф Щайнер в художествени портфолия или като отделни листове: проекти за изографисването на Първия Гьотеанум - учебни скици за художници - програмни изображения за евритмични изпълнения - евритмични форми - скици за евритмичните фигури и др.

*Томовете на Пълните съчинения на Рудолф Щайнер
са еднакво екипирани в рамките на отделните групи
предлага поотделно.*